

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KURANCILIK VE MEALCİLİK:
HİNDİSTAN VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hilâl KILINÇ

Danışman

Doç. Dr. Enver BAYRAM

TOKAT- 2023

ÖNSÖZ

Dünyada oluşan düzenler zaman geçtikçe meydana gelen büyük değişikliklerle yıkılmıştır. Eski düzeni yıkan yeni düzen, önce büyük yankılar uyandırmış ancak yeni düzen de normalleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin ardı ardına kazandığı zaferlerden sonra harekete geçme sırası Batıya gelmiş ve dünya Batıdan gelen Aydınlanma Çağı, Coğrafi Keşifler, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi rüzgârlarıyla değişmeye başlamıştır. Tüm bu değişimler siyasi dengeyi şiddetle sarsmıştır.

Siyasi düzenin değişmesiyle Müslümanların gücü el değiştirmiş, değişen güç dengesi Müslümanları, durumlarını sorgulamaya itmiştir. Batıdan gelen güçlü dalgalarla birlikte Müslümanlar yaşam kıstasları olarak kabul ettikleri İslam'ı, gelenek adı altında özüne eklenen yabancı unsurlardan arındırma hedefiyle gözden geçirmeye başlamışlardır. Bu süreçte ölçüt olarak Kur'an'ı kabul etmişler ve böylece ortaya modern dönem Kurancıları çıkmıştır. Sırasıyla Hindistan, Mısır ve Türkiye'de ortaya çıkan Kurancılık, Kur'an'dan siyasete birçok konuda görüş beyan etmiştir. Bütün görüşlerini akılla harmanlamaya özen göstermiş ve böylece moderniteyle doku uyumu oluşturmaya çalışmıştır. Bu akım, imanın şartlarından ibadetlere yeni yorumlar getirmiş ve klasik anlayışa öncülük eden mezhep sınırlarını yıkmıştır.

Aradaki tarihi ilişkiler de dikkate alınarak bu çalışmada Hindistan ve Türkiye Kurancılığı ele alınmıştır. İlk iki bölümde iki ülkenin Kurancılığı öncelikle ayrı ayrı incelenmiştir. Son bölümde iki ülkenin Kurancılık anlayışı karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmanın aşamalarında bana yardımcı olan danışman hocam Enver Bayram'a, katkılarıyla çalışmayı güzelleştiren Doç. Dr. Mehmet Altuntaş ve Doç. Dr. Ahmet Özdemir'e çalışmayı devam ettirmede bana sabır ve sükûnet telkin eden ablalarım Nafiye Kılınç ve Sümeyye Kılınç'a, arkadaşım ve fikirdaşım Zeynep Duran'a teşekkür ederim.

Hilâl KILINÇ

.../.../ 2023

KURANCILIK VE MEALCİLİK: HİNDİSTAN VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hilâl Kılınç¹

ÖZET

18. y.y’ da dünyayı sarsan olağanüstü durumlarla beraber güç dengeleri değişmiştir. Müslümanların elinde bulunan siyasi üstünlük Batıya geçmeye başlamıştır. Batı elde ettiği güç nedeniyle sömürge anlayışıyla hareket etmeye başlayınca gün geçtikçe gücünü kaybeden Müslüman ülkeler açık hava sömürge konumuna düşmüşlerdir. Önceden çalan tehlike çanlarını hissedip hissetmemeleri bir tarafa ülkelerinde gördükleri sömürge ve işgal hali Müslümanların, miras aldıkları geçmişle uzun soluklu bir gelecek kuramayacaklarını düşünmelerine sebep olmuştur. Güçlenen Batıyla güçlerini kaybetmeye başlayan İslam ülkeleri arasında karşılaştırmaya giden bazı Müslümanlar farklılığı İslami gelenekte bulmuşlardır. İslam’ın üzerine eklenen birçok zaid unsurun İslam’ın ışığını kapattığını ve böylece dinin aydınlatıcı özelliğini yitirdiğini ileri sürmüşlerdir. Yapılması gerekenin hakiki İslam ve zaid unsurun ayrıştırılması olarak ilan eden Müslümanlar merkeze Kur’an’ı almışlar, böylece çağı yakalamaya çalışmışlardır. Bunun sonucunda ise ortaya Kurancılar olarak adlandırılan bir zümre çıkmıştır.

İslam’ın ilk dönemlerinde her ne kadar Kurancılık akımını çağrıştıran anlayışlar olsa da bu tezde, modern dönem Kurancılık anlayışı incelenmiştir. Kurancılık akımının anavatanı olan Hindistan örneği incelenmiş ve Hindistan ve Mısır’dan sonraki durak noktası Türkiye Kurancılığı ele alınmıştır. Tezimizin amacı, Hindistan ve Türkiye’deki Kurancılık akımının fikirlerini karşılaştırmak, benzer ve farklı yönlerini öne sürmektir. Farklı coğrafyalarda teneffüs edilen Kurancılık akımını mekâna ve zamana göre karşılaştırma açısından tezimiz önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kurancılık, Mealcilik.

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Türkiye

QUR'ANISM AND MEALISM: THE EXAMPLE OF INDIA AND TÜRKİYE

Hilâl KILINÇ²

ABSTRACT

The balances has changed with the extraordinary situations which started from the eighteenth century in the World. The political supremacy in the hands of the Muslims began to pass to the West. When the West started taking actions with the colonial understanding because of the power they had, Muslim countries which lost their power in time fell into position of colony. Aside from whether they felt the danger bells started to ring before or not, the state of the occupation and the colonization they saw in their countries has caused that Muslims thought that they would not be able to establish a long- term future with the past they inherited. Some Muslims who made comparison between Islamic countries that started losing their power and the West that gained strength found that the difference was Islamic tradition. They asserted that many extra factors which has been added on to Islam covered the light of Islam so that the religion lost its illuminating feature. The Muslims who declared that what needs to be done was to separate the real Islam and those extra factors put the Quran in the center, and thus they tried to catch the era. As a result of this, a group of people called the Quraniyyun has emerged.

In this thesis, although there were understandings that evoke the Quraniyyun movement in the early periods of Islam, the understanding of the modern period Quraniyyun movement has been examined. The example of India which is the homeland of this movement has been examined and the Quraniyyun in Türkiye where has been stopping point of this movement after India and Egypt has been discussed. The aim of our thesis is to compare the Quraniyyun movements in India and Türkiye. In terms of comparing this movement which has been experienced in different geographies by time and place, our thesis has an importance.

Key Words: Tafsir, Qur'anism, Mealism.

² Tokat Gaziosmanpaşa University, Graduate School of Education, Department of Basic Islamic Sciences, Türkiye

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
GİRİŞ	v
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Amaç ve Yöntemi	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KURANCILIK VE MEALCİLİK: HİNDİSTAN VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

KURANCILIK AKIMI

1) Kurancılık Nedir?.....	5
2) Tarihte Kurancılığı Çağrıştıran Yaklaşımlar	7
3) Modern Dönemde Kurancılık Hareketi	13
3.1. Kurancılığın Ortaya Çıkma Sebepleri	13
3.2. Kurancılığın Ortaya Çıkış Amacı.....	15
3.3. Kurancılık Akımının Diğer İsimleri	17
3.4. Hindistan'da Kurancılık: Süreç ve Sonuç	17
3.4.1. Kurancılık Akımının Tarihî Arka Planı	18
3.4.2. Kurancılık akımının Temsilcileri.....	19
3.4.2.1. Seyyid Ahmed Khan	18
3.4.2.2. Abdullah Çekrlevî	38
3.4.2.3. Ahmedüddin Amritsari	44
3.4.2.4. İnâyetullah Khan el-Meşrikî.....	48
3.4.2.5. Gulâm Ahmed Pervîz	54

İKİNCİ BÖLÜM

MEALCİLİK AKIMI

1) Mealcilik Nedir?	67
1.1. Mealcilik Akımının Tarihi Arka Planı	68

1.2. Mealcilik Akımının Amaçları.....	71
2) Türkiye’de Mealcilik Akımının Temsilcileri.....	72
2.1. Kalem Dergisi.....	73
2.2. Hüseyin Atay	89
2.3. Yaşar Nuri Öztürk	97
2.4. Edip Yüksel	114
2.4.1. “19 Mucizesi”	115
2.4.2. Edip Yüksel’in Diğer Görüşleri	120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİNDİSTAN VE TÜRKİYE’DE KURANCILIK VE MEALCİLİK AKIMLARININ MUKAYESESİ

1) Benzer yönleri.....	136
1.1. Kur'an hakkındaki görüşleri	136
1.2. Hadis-Sünnet Hakkındaki Görüşleri.....	140
1.3. Akıl- Nakil Meselesi.....	143
1.4. Gaybî Konular	146
1.5. İbadetler.....	147
1.6. Siyasi Meseleler.....	148
1.7. Toplumsal meseleler.....	149
2) Farklı Yönleri.....	153
2.1. İmanın Şartları	153
2.2. Kur'an - Mealler	153
2.3. İki Ülkenin Siyasi Durumu.....	154
2.4. Gaybî Konular	156
2.5. İbadetler.....	156
2.6. Mucizeler.....	161
2.7. Toplumsal Meseleler	163
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	170
ÖZGEÇMİŞ	176

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu tezimizin konusu Müslümanların, dünyadaki dengelerin değişmesine bağlı olarak ortaya koyduğu çözüm önerilerinden biri olan Kurancılık akımıdır. Önceleri sadece Hindistan'da ortaya çıkan bu akım daha sonra Mısır ve Türkiye'ye de yayılmıştır. Bu çalışmada Hindistan ve Türkiye Kurancılığı ayrı ayrı işlenecek ve iki ülkenin Kurancılık anlayışı karşılaştırmaya tabi tutulacaktır. Ancak bu yapılırken Kurancılığın özünde bulunan öznellik karakterinden dolayı şahıslardan hareket edilecektir. İki ayrı ülkenin öne çıkan Kurancıları işlenecek, coğrafyaya ve zamana bağlı olarak farklılıklar ve benzerlikler ortaya koyulacaktır.

Dinin tek kaynağının Kur'an olduğu düşüncesi hicri birinci asra kadar gitmektedir. Önceleri sadece hadisler devre dışı bırakılırken süreç içerisinde icmâ ve kıyasla birlikte ortaya çıkan her ilim, kaynakların kapsam alanı dışına itilmiştir. Allah'ın Kur'an'ı koruma sözü vermesi ancak bunu hadisler için söylememesi, Hz. Peygamber'in Kur'an'ı yazdırma konusunda titiz davranması ancak aynı hassasiyeti hadislere göstermemesi Kurancı zihniyetin çıkış noktası olmuştur. Hz. Peygamber'den sonra sahabenin koruma refleksiyle Kur'an'ı toplamaları ve çoğaltmaları ancak hadisler için hiçbir endişe taşımamaları da ilk dönemlerde Kurancıların düşüncelerini desteklemek için kullandıkları bir delildir. Bazen de -İmam Şâfiî gibi- Kur'an kadar hadisleri de vahiy kabul edenler bu ikisini birleştirmiş ve bir şekilde dinin kaynağını tek kaynak haline getirmişlerdir.

İlk zamanlardan sonra unutulmaya yüz tutmuş Kurancılık zihniyeti Müslümanları sarsan sömürgeleştirme ile yeniden gündeme gelmiştir. Siyasal ve ekonomik alanda zayıflayan Müslümanlar, çareyi dini duruma bağlamışlar ve Kur'an'ın günlük hayata uygulamalı olarak geçirilmesi durumunda Müslümanların yeniden güçleneceğini savunmuşlardır. Böylece İslam'a dönüş, Kur'an'a dönüş olarak; Kur'an'a dönüş ise eski zamanların kudretli günlerine dönüş olarak algılanmıştır.

Batının, uzun süre Müslüman devletlerin gerisinde kalmasına alışkın olan Müslümanlar bir anda Batının teknolojisi ve yayılcı politikasıyla karşı karşıya kalmışlardır. Hindistan sömürge dalgasıyla sarsılan bir ülke olarak Müslümanların gündemine oturmuştur. İngiltere'nin sömürgeci politikası Hindistan Müslümanlarının Kur'ancı tutumuyla püskürtülmeye

çalışılmıştır. Kur'an'ın tüm problemlere çözüm getirdiği, Müslümanların Batılılar kadar akılcı olması ve bilime değer vermesi gerektiği, ibadetler ve iman alanındaki her konunun Kur'an'dan yola çıkarak açıklanması, bunun dışındaki kaynaklara teveccüh gösterilmemesi Hindistan Kurancılarının yapısını oluşturmuştur. Kurancılık ve akılcı tutum, Mısır'a uğradıktan sonra Batının gönderdiği dalgayı laiklik ile sonuçlandıran ve harf inkılabı ile yeni yazıya geçtiği için dini öğretecek kaynak konusunda sıkıntı yaşayan Türkiye'ye uğramıştır. Türkiye'de bir grubun Müslümanların kurtuluşunu İslam'a dönmekte görmesi, bunun da önceleri ana kaynak sonraları tek kaynak kabul edilen Kur'an ile mümkün olduğunu söylemesi Türkiye'deki Kur'ancılığın başlangıcı olmuştur.

Hindistan'ın ve Türkiye'nin iki Müslüman ülke olmasından, Hindistan'ın İngiltere'nin işgaline uğramasıyla, Hint Müslümanlarının, tüm Müslümanların lideri olarak kabul edilen Osmanlı halifelerini desteklemesinden hareketle iki ülke arasında güçlü bir ilişkiden söz edilebilir. Hindistan Müslümanları, işgale uğramadığı ve Batılılara karşı mücadele ettiği için Osmanlı Devleti'ni Müslümanların temsilcisi ve kurtuluşu olarak görmüştür. Kaynaklarda Hindistan, Mısır ve Türkiye Kur'ancılarından ayrı ayrı bahsedilmiş ancak özel olarak bu ülkeler arasında karşılaştırma yapılmamıştır. Bu çalışma, aralarında tarihi ilişki olan Türkiye ve Hindistan'ın Kurancılık fikirlerinin karşılaştırılması açısından önem arz etmektedir.

2. Araştırmanın Amaç ve Yöntemi

Coğrafi Keşifler, Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali gibi görmezden gelinemeyecek değişiklikler, tüm bunları şaşkınlıkla izleyen Müslümanların bir anda sömürge durumuna indirilmesi, Müslümanların hatayı nerede yaptıklarına dair muhasebe bulunmalarına sebep olmuştur. Bu muhasebe neticesinde İslam'ın doğru, ancak uygulamasının yanlış olduğuna karar verilmiş, Protestanlıktaki “sadece Kutsal Kitap” vurgusu “sadece Kur'an” olarak revize edilmiş, doğruluğundan asla şüphe duyulmayacak Kur'an'ın tek kaynak olduğuna hükmedilmiştir. Çağın, bilime ve akılcılığa verdiği önemin etkisiyle Müslümanların da akılcı davranması gerektiği vurgulanmış, Batının eğitimi, Batının bilimi, Batının teknolojisi Müslümanların odak noktası haline gelmiştir. Müslümanları bir noktada bağlayan ve onların birbirlerine benzemelerine sebep olan Kur'an haricindeki her kaynak gelenek olarak adlandırılmıştır. Müslümanları bağlayarak olumsuz etkileyen gelenekten akılcılık yoluyla kurtulmak, böylece çağa ayak uydurmak ve modern çağda Müslümanlara yaşam alanı açmak hedeflenmiştir. Bu hareketlenmelerin yaşandığı ve bu fikirlerin öne sürüldüğü ilk yer

Hindistan'dır. Bu çalışmada dünyayı çalkalayan olaylardan alınarak Hindistan'da yepyeni bir problem olan sömürgeyle başlayan ve Kurancılık ile sonuçlanan sürecin işlenmesi amaçlanmaktadır.

Müslümanların yüzyıllarca hüküm sürdüğü Hindistan'da hâkimiyetin İngilizlere geçmesi Müslümanları çözüm arayışına yönlendirmiştir. Kurancılık, işgale uğrayan Hindistan'da Müslümanlara çıkış noktası sunabilmek için ortaya atılan çözüm niteliğinde bir akımdır. Bu akımda Müslümanların modern dünyaya uyumu için Kur'an öncü kılınmıştır. İngilizler tarafından somut müdahaleye uğrayan Hindistan'da savunma mekanizması olarak ortaya çıkan Kurancılık, işgale uğrayan Mısır'da da çıkış sebebini benimsemiş ancak Türkiye'ye geldiğinde sebep ana hatlarıyla aynı olsa da zaman değiştiği için doku farkı yaşamıştır. Mısır dâhil edilmeksizin aradaki tarihi ilişkiler de dikkate alınarak Türkiye ve Hindistan arasındaki Kurancılık akımının ne kadar benzer ya da ne kadar farklı olduklarının karşılaştırılması önemli görülmüştür. İşte bu önemden dolayı bu tezin amacı farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda ortaya çıkan Kurancılık akımının Hindistan ve Türkiye örneklerini karşılaştırmaktır. Bu tezde coğrafyanın ve zamanın şartlarının Kurancılık fikrine etkisi ve bu ikisinden farklı olarak Kurancılık akımının ana yapısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu tezde, yöntem olarak literatür taraması kullanılmıştır. Birinci bölümde çeşitli kitaplar, makaleler ve tezlerden faydalanılarak Kurancılık akımı hakkında genel bilgiler verilmiş ve Hindistan Kurancılığı incelenmiştir. Hindistan Kurancıları arasında sayılan kişiler ayrı ayrı sunulmuş ve görüşleri sıralanmıştır. İkinci bölümde Mealcilik konusunda bilgi verildikten sonra Türkiye'deki Kurancılar- Mealciler sayılmış ve iman ve ibadet konularındaki fikirlerine değinilmiştir. Bu bölümde aynı zamanda kaynaklarda ilk Mealciler olarak verilen ve Kalem dergisi etrafında birleşen kişilerin görüşleri Kalem dergisi incelenerek sunulmuştur. Üçüncü bölümde, önceki bölümlerde verilen bilgiler ışığında Hindistan ve Türkiye Kurancıları, ortaya çıkış sebepleri, iman ve ibadet konusundaki görüşleri, akıbetleri konusunda karşılaştırmaya tabi tutulmuş, benzerlikleri ve farklılıkları sıralanmıştır.

Tezimizde, Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin'in hazırladığı *Kur'an'ı Kerim Meali*'nden, Hindistan Kurancıları hakkında verdiği bilgilerle Kurancıları anlatan en geniş kaynak olarak kabul edilen, İlahi Bahş'ın *el-Kuraniyyûn* eserinden, Baljon'un *The Reforms and Religious Ideas of Sir Sayyid Ahmad Khan* kitabından, Hindistan Kur'ancıları hakkında bilgi veren Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi maddelerinden öncelikli olarak istifade edilmiştir.

Çalışma bünyesinde Kalem dergisi ve Türkiye Kurancılarının yazdığı mealler incelenmiş, bu meallerdeki açıklamalardan yola çıkılarak Kurancıların görüşleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca komisyon halinde yazılan *İslam Gerçeği*, *Uydurulan Din* ve *Kurandaki Din* kitaplarından Türkiye Kur'ancıları hakkında genel bilgiler edinebilmek için istifade edilmeye özen gösterilmiştir. Çalışmada ismi geçen diğer kitapların bazen ilgili bölümlerinden faydalanılmış, bazen de verilen kaynaklardan bir bütün halinde senteze gidilmiştir.

KURANCILIK VE MEALCİLİK: HİNDİSTAN VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

BİRİNCİ BÖLÜM

KURANCILIK AKIMI

18. yy'da Avrupa'da baş gösteren Aydınlanma Çağı ile birlikte akılcılık, pozitif bilimler, demokrasi gibi yeni değerler dünyaya yayılmıştır. Aydınlanma ve onun getirdiği modernizm ile birlikte Batı siyasî, ekonomik, askeri ve kültürel olarak egemenliğini ispatlamaya çalışmış, İslam dünyası da Avrupa'dan gelen ve daha önce görmediği büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Bu tehlikenin ve Batının hâkimiyetinin altında ezilmemek için çeşitli reaksiyonlar geliştirmiştir. Bu reaksiyonlar bazen Batının yaydığı tüm değerleri inkâr etmek şeklinde olurken bazen de bu değerlere uyum sağlamak şeklinde olmuştur. Kendilerinden önde olan Batıyı yakalayabilmek, kendi içlerindeki problemleri çözebilmek, dünyanın yeni değerlerine uyum sağlayabilmek için Kur'an'ı, geçmişten etkilenmeksizin ve çağa uyarlanmış olarak tefsir etmek isteyen Müslümanlar çıkmıştır.

Yüzyılın getirisi modernizme muhalefet etmek yerine ona uyum sağlamak Müslümanlar için bir çıkış kapısı niteliğinde görülmüş ve Kurancılık/Mealcilik akımı bu noktada ortaya çıkmıştır. Bu akım bağlamında Kurancılar/ Mealciler 'Kur'an bize yeter' felsefesiyle yola çıkmış, Kur'an'ın manasının yine Kur'an metninde bulunduğunu, Kur'an'ın gizemli bir kitap olmadığını, herkes tarafından anlaşılabilir olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda çağdaş dünya ile bağdaştırılamayacak sünnet, gelenek, mucize gibi unsurları bazen saf dışı bırakmışlar bazen de yorumlamışlardır.³

1. Kurancılık Nedir?

Kurancılık kavramı, dini hükümlerin kaynağını Kur'an ile sınırlandırmak olarak tanımlanabilir. Kurancılık dini hükümler söz konusu olduğunda Kur'an'a dönüş için yapılan bir çağrı özelliği taşımaktadır. Bu fikrin tarihte ortaya ilk çıkışı hicri birinci asrın ikinci yarısı olarak söylenebilir. Fakat bu akımın bugün kastedildiği manasıyla kendini gösterdiği dönem

³ Mehmet Bağcıvan, "Modernleşmenin Tefsirde İki Komplikasyonu: Kurancılık- Mealcilik ve Tarihselcilik", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.8, S.1, [2021_1_BAGCIVANM.pdf \(isamveri.org\)](https://isamveri.org/2021_1_BAGCIVANM.pdf) (E.T.:03.02. 2023), s.1-17.

19. yüzyıldır. Ortaya ilk çıkışından son haline kadar bu akım bazı değişimler yaşamıştır. İlk dönemlerde dini hükümleri Kur'an ile sınırlandırma sadece sünnetin delilliği bağlamında tartışılmıştır. Ancak bu sadece bir eğilim olarak kalmış Kurancılık bir isim ve sistem olarak ortaya çıkmamıştır. Modern dönemlerde ise sünnet ve icma olmak üzere sahabe, tabiun, etbâu't-tabiîn sözleri ve tüm fıkhi içtihaclar bazı alimler tarafından tamamen, bazı alimler tarafından kısmen reddedilmiştir.⁴ Buradan yola çıkarak sonraki dönem Kurancılık anlayışında tek bir görüşün takip edilmediği söylenebilir.

Kurancılık akımında sadece Kur'an'ı esas alanlar ve diğer kaynakları Kur'an'a göre değerlendirenler olmak üzere iki ana varyanttan söz edilebilir. Ancak genel olarak Kurancılık fikrinde Kur'an'ı ana kaynak kabul etme ve tali kaynakları aradan kaldırma anlayışı söz konusudur. Buna göre kişi, kendisi ve Kur'an arasına aracı koymadan Kur'an ile vasıtasız iletişime geçmelidir. Araya ortak bir vasıta konulmadığında her insanın Kur'an'dan anladığı farklı olacaktır.⁵ Bu yüzden Kurancılık akımında akla verilen önem ve ferdi görüşlere tanınan serbestiyet belli bir özneliliği beraberinde getirmiş ve Kurancılık akımının farklı varyantlarının oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Müslümanların dünya üzerindeki baskın siyaset ve güçlerinin zayıflaması ve Batının İslam dünyasına somut müdahalesi, Müslümanları, öze dönerek güç toplama faaliyetlerine yönlendirmiştir. Kur'an, öz kabul edilmiş ve Kur'an çevresinde toplanılarak bu kötü gidişe dur denmek istenmiştir. Müslümanlara kurtuluşun haritasını çizmeye çalışan, İslam'ı değişen ve gelişen dünyayla uyumlu hale getirme çabasına giren Kurancılık akımı önce, İngiliz sömürgesiyle sarsılan Hindistan'da çıkmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum Kurancılık akımının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Hindistan'dan sonra Mısır içinde bulunduğu siyasi ve içtimai durumlardan dolayı Kurancılık akımını benimsemiştir.⁶

Mısır'da ise Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile başlayan modernleşme faaliyetlerini takip eden süreçte ülkede laik, geleneği takip eden ve ıslahatı savunan dini düşünce olmak üzere üç ayrı grup oluşmuştur. Kurancılık fikrini benimseyen ıslahatçı grup hadislerle aralarına mesafe koymuştur. Bu grubun anlayışına göre mü'minler Kur'an ile aralarına vasıta koymamalıdır.

⁴ Muhsin Demirci, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 8. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2021, 155.

⁵ Mustafa Öztürk, "Modern Döneme Özgü Bir Kur'an Tasavvuru", *Marife Dergisi*, C.10, S.3, [827145 \(marife.org\)](https://marife.org) (E.T.: 03.02. 2023), s.39.

⁶ Mustafa Öztürk, *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kurancılık*, 5. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s. 155.

Çünkü Kur'an yeterince açıktır ve her mü'min Kur'an'ı sanki kendisine inmiş gibi arada vesile olmadan anlamaya çalışmalıdır. Osmanlı Devleti ile modernleşmeyi tecrübe edinen Türkiye ise, cumhuriyetin kurulması ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve içtimai sıkıntılarla birlikte yüzünü Kur'an'a dönmüş ve Kurancılık (Mealcilik) hareketinin gözle görülür bir biçimde yaşandığı üçüncü ülke olmuştur.⁷

2. Tarihte Kurancılığı Çağrıştıran Yaklaşımlar

Modern Kurancılık akımının tarihine bakıldığında isim olarak bu akımla karşılaşılmasa da Kur'an'ı tek kaynak olarak benimseme fikri ilk dönemlerde de varlığını göstermiştir. İlk dönemlerde Kurancılık akımını çağrıştıran fikirlerin ortaya çıkmasında etkili faktörler arasında, İslam'ın erken dönemlerinde Müslümanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklardan Kur'an'a sığınarak korunmaya çalışmak, Kur'an'ın tek güvenilir kaynak olduğu düşünülerek onun dışındaki tüm kaynaklara mesafeli yaklaşmak ve ortaya çıkan siyasî ve mezhebî görüşleri savunurken ilahî kaynak olan Kur'an'dan onay almak sayılabilir.⁸

Tarihteki bu fikrin sahipleri Hz. Peygamber'in hadislerinden ve Hz. Ömer'in sözlerinden delil getirmişler ve bu sözleri kendi fikirlerine dayanak yapmışlardır. Hadislerden gelen rivayetlere göre Hz. Peygamber, ilerleyen zamanlarda ortaya çıkacak fitne halinden kurtulmanın tek yolunun sadece Kur'an'ı rehber edinmek olduğunu, ondan başka rehber arayan kişiyi Allah'ın şaşırtacağını söylemiştir. Hz. Ömer de fitne zamanlarında tek çözümün Kur'an'a sınıksız sarılmak olduğunu ifade etmiştir.⁹ Kur'an İslam'ı söylemi, gerek Hz. Peygamber'in Kur'an'ın önemine yaptığı vurguları gerekse sahabenin hadislerin rivayetinde titiz davranılması için takındıkları tavrı kendilerine delil olarak almıştır.¹⁰

Vasiyetnâme ya da Kırtas Vak'ası olarak bilinen olayda, Hz. Peygamber ölüm döşeğindeyken ashabından kâğıt kalem getirmelerini ve söyleyeceklerini kaydetmelerini istemiştir. Hz. Ömer ise Resûlullah'ın rahatsızlığının şiddetlenmesi yüzünden böyle bir şey

⁷ Mustafa Öztürk, *age*, 186.

⁸ Öztürk, *agm*, s. 36.

⁹ ed-Dârimî, "Mukaddime", 6.

¹⁰ Mustafa Öztürk, *age*, 190.

istediğini ve Allah'ın kitabı Kur'an'ın kendilerine yeterli olacağını söylemiştir.¹¹ Hz. Ömer'in Kur'an'ın yeterli olduğu sözü Kurancılık fikri için yol gösterici kabul edilmiştir.

Hz. Aişe'nin Kur'an'ın yeterli olacağına dair sözü de Kurancılık fikrinin temellendirilmesinde kullanılmıştır. Olaya göre, Hz. Ömer suikaste uğradığında kendisi için ağlayan Suheyb'e ölünün ardından ağlamanın ölüye azap vereceğini söylemiştir. Hz. Ömer'in vefatının ardından bu söz Hz. Aişe'ye aktarılmıştır. Hz. Aişe de bu sözü ailesinin ağlaması durumunda kâfirin azabının artacağı şeklinde düzeltmiş ve "Kur'an'ın bu hususta yeterli olduğunu", zira Kur'an'da hiçbir günahkârın başkasının günah yükünü yüklenmeyeceğinin¹² garantisi olduğunu söylemiştir.¹³

Kurancılık akımı, bu fikrin tarihteki izini sürerken Hz. Ebu Bekir'den aktarılan bir rivayeti de hatırlatmaktadır. Rivayete göre Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) aktarılan hadislerin farklı farklı olduğunu, daha sonraki Müslümanların daha fazla ihtilafa düşeceğini söylemiştir. Bu yüzden de insanların arasında Allah'ın kitabının bulunduğunu ve onun helal kıldığını helal, haram kıldığını haram kabul etmek gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴ Kurancılık fikrini savunanlar Hz. Aişe'yi, Hz. Ömer'i ve Hz. Ebu Bekir'i fikirlerine referans göstermişlerdir.

Kurancılığı çağrıştıran düşünceleri belirgin bir şekilde ortaya atan ilk grup Hâricîlerdir. Hâricîlere göre Hz. Peygamber'in hadisleri yazıya geçiren sahabeyi sadece Kur'an ile meşgul olmaları konusunda uyarması İslam'ın Kur'an'a dayandırılması konusunda kaynaklık teşkil etmektedir. Haricîlere göre yazıya geçirilen hadisler, Hz. Peygamber'den çok sonra yazılmıştır, Hz. Peygamber'in söylediği anda hadislerin yazılmayıp daha sonra yazılmaları Hz. Peygamber'in ağzından çıktığı şekliyle yazılmasına engel olmuştur. Bu durumda aslında hadis diye rivayet edilen sözler Hz. Peygamber'e ait değildir. Üstelik hadisleri rivayet eden sahabe Hâricîlere göre büyük günaha girmiş kimselerdir. Onlara göre Kur'an'ın te'vile ya da tefsire ihtiyacı yoktur. Kur'an lafızlarıyla tek başına itikadi ve ameli hayat için yeterlidir. Hâricîlere göre, "*Hüküm ancak Allah'ındır.*"¹⁵ ayeti bütün işlerin Allah'ın emir ve yasaklarına göre

¹¹ Buhârî, "Meğazî", 83.

¹² Necm 53/ 38.

¹³ Buhârî, "Cenâiz", 33.

¹⁴ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, [tezkiratul huffaz.pdf](https://www.tezkiretulhuffaz.com) (E.T.: 05. 06. 2022), s. 2-3.

¹⁵ En'am 6/57.

yürütülmesi anlamına gelmektedir. Bu yüzden onlar, bu ayeti, Kurancılık fikirlerinin hareket noktası olarak alırlar.¹⁶

Hâricî fırkalarından olan Ezârika Kurancılık fikrini en kuvvetli yansıtan fırka olarak kabul görmektedir.¹⁷ Onların dini ahkâmın kaynakları konusunda ortaya attığı görüşler ilk dönemlerin hadis tartışmalarından ziyade modern dönemlerin Kurancılık akımına benzetilebilir. Ezârika'ya göre İslam'da recm cezası yoktur. Çünkü recm, Kur'an'da geçmemektedir. Kur'an'a göre zina yapanlara dayak atılmalıdır.¹⁸ Hırsızın elini bilekten kesme şeklindeki sünnette sabit olan uygulamayı kabul etmeyen Ezârika, çalınan mal az olsun, çok olsun hırsızın elinin omuzdan kesilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁹ Bunun yanında Haricilerin en mutedil kolu olarak adlandırılan İbazilik kolunda sahih hadislerin derlendiği bir literatür mevcuttur.²⁰ Bu durumda Hâricîlerin her fırkası için Kurancılık fikrini genellemek doğru olmaz.

İlahi Bahş, dinin kaynaklarını, Kur'an'a indirgeme kapsamında olmasa da sünnete mesafeli yaklaşma bağlamında Şia'yı da zikretmektedir. Şia'ya göre Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisinden sonra imamet için ismen söylemese de Hz. Ali'yi tarif etmiştir ancak insanlar hata yaparak Hz. Ebu Bekir'i seçmişlerdir. Hz. Ali'yi değil de Hz. Ebu Bekir'i seçen sahabeye karşı tavır alan Şia'ya göre dini hükümlerin nakledicisi durumundaki sahabenin çoğu güvenilir değildir. Bu yüzden Şia sadece Hz. Ali taraftarlarından gelen sünneti kabul etmiş, diğer sahabeden gelen rivayetleri reddetmiştir. Ancak hadisin sadece Hz. Ali taraftarından gelecek olma esası yeterli görülmemiş, aynı zamanda kendi imamları yoluyla nakledilmesi gerektiği de belirtilmiştir.²¹ Bu durumda Şia külliye bir hadis inkârına gitmese de hadisleri kimin rivayet ettiğine bağlı olarak seçicilik yapmıştır.

Kaynaklarda Kurancılığı çağrıştıran ilk görüşler arasında Mu'tezile de zikredilmektedir. Mu'tezile, İslam dünyasında akla verdiği önemle temayüz etmiştir. Bilginin kaynakları olarak aklı, duyuları, doğru haberi kullanmış; sıralamayı ise akıl, Kur'an ve sünnet şeklinde yapmıştır.

¹⁶ Fırlı, "Hâricîler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, [HÂRİCÎLER - TDV İslâm Ansiklopedisi](https://islamansiklopedisi.org.tr) (islamansiklopedisi.org.tr) (E. T.: 03. 06. 2022).

¹⁷ Mustafa Öztürk, *age*, s.151.

¹⁸ Mustafa Öz, "Ezârika", *TDV İslam Ansiklopedisi*, [EZÂRIKA - TDV İslâm Ansiklopedisi](https://islamansiklopedisi.org.tr) (islamansiklopedisi.org.tr) (E.T.: 03.06. 2022).

¹⁹ Hadım Hüseyin İlahi Bahş, *El- Kur'âniyyûn ve Şübühâtühüm Havle's- Sünne*, Mektebetü'l- Mekkiyye, Suud-i Arabistan, 2000, s.150.

²⁰ Öztürk, *agm*, s.45.

²¹ İlahi Bahş, *age*, s. 79.

Mu'tezileye göre, tüm delilleri anlamak için önce akla ihtiyaç olduğundan akıl bu düzende ilk sırayı almalıdır.²² Mu'tezile' deki akıl vurgusu modern Kurancılık akımında vurgulanan akılcılık ile benzerlik göstermektedir.

Mu'tezilîler, aklın yanında Kur'an'ı da vurgulamışlardır. Bir konuda getirecekleri delilin Kur'an'dan olmasına hassasiyet göstermişlerdir.²³ Mütevâtir derecesine ulaşmamış haber anlamına gelen haber-i vahidin dinde delil olup olmadığı tartışması da ilk kez Mu'tezile tarafından ortaya atılmıştır.²⁴ Bu bağlamda Mu'tezile, haber-i vahidin şartlara bağlanmasını, akaid konularında delil olarak kullanılamayacağını ve bu haberlerin yalan ya da yanlış olabilme ihtimalini tartışmıştır.²⁵ Bunun yanında mütevatir haberlerin de yalan olabileceği, Ebu Hureyre'nin insanlar arasındaki en büyük yalancı olduğu gibi görüşler de Mu'tezile içinde zaman zaman varlık göstermiştir.²⁶ Kur'an, taklidi reddetme, vahyi te'vil ve nakli anlamaya çalışırken akıl üzerine yaptıkları vurgu, Kur'ancılığın geçmişe doğru izi sürülürken Mu'tezile'nin de bu yolda adının geçmesine sebep olmuştur. Ancak bu, Mu'tezilenin hadisleri, hadislerin delil oluşunu ve bağlayıcılığını reddettiği için değildir. Mu'tezilenin ilim anlayışı, bilgiye ulaşılan kaynaklara yaklaşımı ve kullandıkları metot onların bu bağlamda zikredilmelerine sebep olmuştur. Sünnetin önemi ve bağlayıcılığı hususunda Mu'tezile Ehl-i sünnet ile aynı fikirdedir. Ancak Mu'tezile'nin bir hadisin delil olabilmesi için öne sürdüğü şartlar farklıdır.

Mu'tezile'nin fikirlerinde, akılcılık ve bireysel anlayış ön planda olduğu için ittifak olmaması, modernistlerin de akli ve ferdî anlayışı esas aldıkları için fikir birliği sağlamayamamaları ile bağdaştırılmıştır.²⁷ Mu'tezile'nin İslam dünyasında açtığı aklîleştirme çığırıyla kendisinden sonraki pek çok âlimi etkilediği, modern dönem Kur'ancılarından Seyyid Ahmed Khan'ın metot ve akılcılık konusunda Mu'tezile'den ilham aldığı ifade edilmiştir.²⁸

²² Ayhan Tekineş, "İlk İslam Rasyonalistleri Mu'tezile ve Sünnet", İLAM Araştırma Dergisi, C.3, S.1 Ocak-Haziran 1998, s. 87.

²³ İlyas Çelebi, "Mu'tezile", TDV İslam Ansiklopedisi, [MU'TEZİLE - TDV İslâm Ansiklopedisi](https://islamansiklopedisi.org.tr) (islamansiklopedisi.org.tr) (E. T.: 03.06. 2022).

²⁴ Mustafa Ertürk, "Haber-i Vâhid", TDV İslam Ansiklopedisi, [HABER-i VÂHİD - TDV İslâm Ansiklopedisi](https://islamansiklopedisi.org.tr) (islamansiklopedisi.org.tr) (E.T.: 03. 06. 2022).

²⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Haber-i Vâhid", TDV İslam Ansiklopedisi, [HABER-i VÂHİD - TDV İslâm Ansiklopedisi](https://islamansiklopedisi.org.tr) (islamansiklopedisi.org.tr) (E. T.:03.06.2022).

²⁶ İlahi Bahş, *age*, s.89.

²⁷ İbrahim Hatipoğlu, *İslam'da Yenilenme Düşüncesi Açısından Modernistlerin Sünnet Anlayışı*, Marmara Üniversitesi, Yayımlanmamış DR Tezi, İstanbul 1996, s.175.

²⁸ Çelebi, *agm*.

Tarihteki Kurancılık fikri ve modern Kurancılık akımı, kuralları ve ilkeleri ile birebir örtüşmese de yapılan bu tür benzerliklerin arada temellendirme ilişkisi oluşturduğu görülmektedir.

İlk dönemlerde Kurancılığı çağrıştıran bir diğer grup olarak Dâvûd b. Ali ez-Zâhirî (ö. 270/884) tarafından kurulan, İbn Hazm (ö. 456/1064) tarafından sistematik yapıya kavuşturulan Zâhirilik söylenebilir. Zâhirilerin ilke olarak nasların zahiri manalarına tutunduklarını, illetler temelinde nasların anlaşılmasına, yorumlanmasına, dolayısıyla kıyas, istihsan ve istislah gibi yöntemlere karşı çıktıklarını söylemek mümkündür. Zâhiriler nasların zahiri manalarına tutunurlar ve bu zahiri manayı asla aşmazlar. Onlar, kıyas yoluyla ayetlerde anlam ve amaç arayışına karşıdır. Zâhirilere göre, “... *Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı seçtim...*” ayeti naslar dışında herhangi bir delilin bulunamayacağı anlamına gelmektedir. Her şeyin hükmü Allah ve Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir.²⁹

Zâhirilere göre dinin kaynağı Kur’an ve Hz. Peygamber’in sünnetidir. Sünnet de vahiy kaynaklıdır. Bu durumda dinin tek kaynağı Kur’an olmaktadır. Mezhebin fikri kurucusu Dâvûd ez-Zâhirî başlangıçta sıkı savunucusu olduğu İmam Şâfiî’nin lafızlara bağlı kalmaya çalışması yöntemini ilerletmiş ve yine İmam Şâfiî’nin Kur’an kadar sünnetin de vahiy olduğu görüşünü benimsemiştir.³⁰

Mezhebi sistemleştiren İbn Hazm da dinin sadece Kur’an’dan ve sünnetten alındığını ve ikisinin de aynı oranda bağlayıcı olduğunu söylemiştir. Kur’an’da herşey vardır ve her şey Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır.³¹ İbn Hazm aynı bağlamdan yola çıkarak re’y ve kıyasa şiddetle muhalefet etmiştir. Ona göre re’y ile hüküm vermek bir nevi küfürdür. Ayrıca Allah Kur’an’da Müslümanların aralarında çıkan anlaşmazlıkların Allah’a ve peygamberine götürülmesi gerektiğini söylemiştir. Böyle bir emre rağmen re’y ve kıyasa gitmek alenen Allah’a karşı gelmektir.³² İbn Hazm, “*O, nefis arzusuyla konuşmaz. O, ancak kendisine*

²⁹ Yunus Apaydın, "Zâhiriyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, [ZÂHİRİYYE - TDV İslâm Ansiklopedisi](http://ZAHIRIYYE-TDV-Islam-Ansiklopedisi) (islamansiklopedisi.org.tr) (E.T.:03.06.2022).

³⁰ Öztürk, *age*, s.173.

³¹ En‘am 6/38.

³² Öztürk, *age*, s.181.

bildirilen bir vahiydir.”³³ ayetlerinden yola çıkarak vahyi, metlûv vahiy yani Kur’an ve metlûv olmayan mervi vahiy yani sünnet olmak üzere ikiye ayırmıştır.³⁴

Zâhirilere göre bilerek terkedilen namazın kazası yoktur. Çünkü Allah Kur’an’da, “*O namaz kılmayanlara yazıklar olsun.*”³⁵ buyurmuştur. Eğer kaza kabul olsaydı ayette ‘yazıklar olsun’ denmezdi. Namazın her rek’atında kıraat yapılacağı zaman eûzüyü okumak farzdır. Çünkü Allah Nahl suresi 98. ayetinde, “*Kur’an okuduğun zaman, kovulmuş şeytandan Allah’a sığın.*” buyurmuştur. Yine onlara göre alım satım esnasında şahit bulundurmamak farzdır. Adil şahit bulunamıyorsa farziyet düşmekle birlikte şahit bulundurma imkânı olmasına rağmen şahit bulundurmamak Allah’a karşı asi olmak anlamına gelmektedir. Bunun için Zâhiriler müdayene ayetini³⁶ delil olarak getirirler.³⁷ Görüldüğü gibi Zâhirîler nassı zâhirî anlamıyla açıklamışlar ve ona göre hüküm vermişlerdir. Tüm bunlar dikkate alındığında Zâhiriliğin de doğrudan Kurancılık söylemiyle ortaya çıkmadığı, sadece geriye bakıldığında ortaya attığı fikirlerin modern zamanların, hükümleri Kur’an ile sınırlandırma anlayışına paralel gittiği söylenebilir.

Kur’an’ı tek kaynak olarak öne çıkarma anlayışını benimseyen bir gruba da İmam Şâfiî kitabında değinmiştir. İmam Şâfiî, el-Ümm kitabının Cima’u’l-İlm bölümünde sünnetin tamamını reddedenler ve haber-i vahidi (haberi hâssa) reddedenler diye iki ayrı başlık açmıştır. Sünneti tamamen reddedenler başlığında bir fırka hariç hiç kimsenin Allah’ın Resûlü’nden gelen haberleri kabul etmenin gerekliliği konusunda ihtilafa düşmediğini, ismini vermeksizin münakaşa ettiği fırkanın, “Kur’an’da her şey vardır, Kur’an’da olanlar yeterlidir.” ilkesini savunduğunu söylemiştir. Bu anlayışa göre Kur’an’da namazın vakti, zekâtın miktarı belirlenmemiştir. Bu yüzden kişi her gün ya da birkaç günde bir, iki re’kat namaz kılsa ya da miktarı belli olmaksızın zekât verse bu ibadetleri yerine getirmiş sayılır. Çünkü Allah’ın kitabında zikredilmeyen şey hiç kimseye farz değildir.³⁸ Bu, her ne kadar fırka ismi bilenemese de dinde Kur’an’ı tek başına kaynak kabul etme fikrinin varlığını hicri ilk asırda göstermesi açısından önemlidir.

³³ Necm 53/3-4.

³⁴ Yunus Apaydın, "İbn Hazm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, [İBN HAZM - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](https://islamansiklopedisi.org.tr) (E.T.: 03.06.2022).

³⁵ Maûn 107/4.

³⁶ Bakara 2/282.

³⁷ Apaydın, agm.

³⁸ [cimaul ilim şafii.pdf](#) (E. T.: 03.06.2022)

İmam Şâfiî ise, Kur'an ve sünneti aynı mertebede değerlendirmiştir. Ona göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Kur'an'da açıklaması olmayan konularda Allah'ın emriyle hüküm vermiştir. Sünneti de bir tür vahiy olarak görmüştür.³⁹ İmam Şâfiî bu düşüncesiyle, sünneti korumak ve sünneti saf dışı bırakanlara karşılık vermek istemiştir.⁴⁰ Denilebilir ki sünneti Kur'an ile aynı değerde tutmak suretiyle izlediği metot, dinin ahkâmını tek kaynağa bağlayanların yöntemini çağrıştırmıştır.

İlk asırlardaki “Kur'an bize yeter” fikri ve söylemi zaman içinde giderek zayıflamış ve klasik dönemlerde sevad-ı a'zâmın sünnet ve hadise sahip çıkıp onları savunmasıyla bu söylem kaybolmaya yüz tutmuştur. Ancak 19. yy'da dünyayı etkileyen olaylarla İslam dünyasında modernleşme süreci başlamıştır. İşgallerin de etkisiyle ilk dönemlerdeki sünnet tartışmalarıyla Kur'an'ı öne çıkarma hareketinin aksine Kurancılık, daha dinamik ve sistematik biçimde ortaya çıkmıştır.⁴¹

3. Modern Dönemde Kurancılık Hareketi

3.1. Kurancılığın Ortaya Çıkma Sebepleri

İlk dönemlerde İslam'ın kaynağını Kur'an ile sınırlandırma olarak zuhûr eden anlayış, 19. yüzyılda öze dönüş niyetiyle Kurancılık olarak kendini göstermiştir. 19. yüzyıl, Müslüman dünyası için mağlubiyetler ve bunların sebeplerini anlama arayışlarıyla doludur. Batının İslam dünyasına ardı ardına verdirdiği kayıplar, onların bâtila hizmet etmelerine rağmen hep kazanmaları, teknolojilerinin gücü ile girdikleri yerden çıkmamaları Müslümanları bu duruma bir çare bulmaya yöneltmiştir.⁴²

İslam dünyasındaki askerî yenilgilerin, Doğunun Batıyı yakalayamamasının sebebi olarak din görülmüştür. Ancak burada fatura salt din olgusuna kesilmemiş, dinin insanlar tarafından yanlış anlama ve uygulamaya maruz bırakıldığı öne sürülmüştür. Buradan hareketle eğer dini doğru anlama ve uygulama sağlanabilirse öze dönüş gerçekleşeceği için yenilgi süreci sona erecektir. Bu durumda ortaya atılan çözüm, uzun zamandır uygulanagelen gelenek ve din

³⁹ Muammer Bayraktutar, *İmâm Şâfiî'de Lafza Bağlı Sünnet Yorumu*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış DR Tezi, Ankara 2006), s.50.

⁴⁰ Öztürk, *age*, s.173.

⁴¹ Öztürk, *agm*, s.37-38.

⁴² Öztürk, *age*, s. 185.

arasına mesafe koymaktır. Bu tür bir problem tespitinden sonraki adım, İslam ve modern dünya değerleri arasında bir uzlaşmaya gitmek olacaktır.⁴³

Kurancılık akımının ortaya çıkmasında, Kur'an'ı sadece seçkin bir zümrenin anlayacağı, halkın Kur'an'ı anlamaya vakıf olamayacağı, seçkin zümre halka ne derse halkın bununla iktifa etmesi gerektiği gibi bir mantığı içeren toplumdaki yanlış Kur'an algısı; tarih boyunca dine dâhil edilen bidat ve hurafelerle İslam'ın zamanla bozulduğunun düşünülmesi gibi nedenler rol oynamıştır. Fıkıhın çoğu zaman sabit olan hükümlerinin dini donuklaştırdığının düşünülmesi; Müslümanların sünnet ve diğer Kur'an dışı kaynakları farklı anlamasıyla aralarında tefrikanın ortaya çıkması da etkili olmuştur. Ayrıca Kur'an dışındaki her kaynak dinin anlaşılmasını zorlaştırmakta, dine yeni bir hüküm koymakta, din ve bilimi çelişmeye zorlamaktadır. Halbuki Kur'an'da anlatılan din duru ve saftır. İlerlemek için artık dine ihtiyaç olmadığı yönündeki oryantalist söylem ve modern bilimsel gelişmeler gibi entelektüel sebepler Kurancılığın temelini atmıştır. Dışarıdan gelen İngiliz baskısı, misyoner propagandaları; yenilik taraftarı olan Müslümanların geleneğe karşı gelme istekleri Kurancılık fikrinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Sömürgeleştirilen Hindistan'a gönderilen İngiliz oryantalist Dr. Alois Sprenger'in hadislerin uydurma olduğunu söyleyen ve sünnetin değerini tartışan makaleler yazması bu akımda oryantalist etkiyi göstermesi açısından önemlidir.⁴⁴ Tarihten miras alınan problemler, bu problemleri çözecek ilmi birikimin devreye giremeyişi, Müslümanların içinde bulunduğu düşünce bunalımının üstesinden gelemeyen fikri zayıflık sebep olmuştur.⁴⁵

İslam dünyasında bağımsızlığın tehlikeye girmesi, askeri ve iktisadi zayıflama, çağdaş bilimsel gelişmelerin gerisinde kalma Kurancılık akımının ortaya çıkmasındaki toplumsal sebepler arasında sayılabilir. Bu bağlamda çalışmayı teşvik eden, tembelliği eleştiren ayetler ön plana alınmış ve kader, tevekkül, kanaat gibi kavramlar Kur'an çerçevesinde Müslümanlar için yeniden tanımlanmıştır.⁴⁶ Kurancılık söyleminin ortaya çıkmasında bir diğer etkenin Batının tecrübe ettiği Protestanlık olduğu söylenebilir. Protestanlıkta geleneğin kitap üzerindeki etkisi kaldırılmaya çalışılmıştır. Protestanlığın, Kitabı merkeze yerleştirmesi, akla yaptığı vurgu, her insanın kutsal kitabı anlayabilme kapasitesinde olduğu, dinde ibadet vurgusu yerine niyet,

⁴³ age, s. 180.

⁴⁴ Mehmet Görmez, "Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler Üzerine", İslâmiyât, C.3, S.1, 2000, s.11-31.

⁴⁵ Öztürk, agm, s. 38.

⁴⁶ agm, s. 24.

vicdan ve ahlak gibi olguların ön plana sürülmesi gibi fikirleri Kurancılık akımıyla bağdaştırmaktadır.⁴⁷

Kurancılık akımının, Müslümanların zayıflamasına çözüm olarak öne sürülmesi beraberinde birçok soruyu getirmektedir. Asırlarca, Müslümanlar diğer milletlerin önünde yer alırken Kurancıların eleştirdikleri ilimler İslam'ın bünyesinde değiller miydi? Bu ilimler eğer İslam'ın önünü kapatıyorsa Müslümanlar o dönemlerde nasıl güçlü devletler kurabilmişlerdi? Müslümanlar İslam'ın içerisinde hadis, fıkıh, sünnet ve Kurancıların devre dışı bırakmak istediği çoğu kaynak olmasına rağmen yüzyıllarca dünyanın önde gelen gücü olarak tarih sahnesinde yer alabilmişlerdir. Eğer sünnet, hadis veya tefsir ilerlemeye engel teşkil etseydi Müslümanların önceki durumlarının da kurtarılmaya muhtaç olması gerekirdi. Buradan hareketle Müslümanların Batı karşısında direnememesine sebep olarak dînî gerileme değil, askeri, siyasi veya ekonomik ilerleyememe gösterilebilir.

3.2. Kurancılığın Ortaya Çıkış Amacı

19. yüzyıl dünyasının bir problemi haline gelen 'din ve bilimin çelişmesi' durumunda Kurancılık, İslam'ın bilime ve ilerlemeye asla karşı çıkmadığını ispatlama yoluna gitmiştir. Kur'an'ın çok açık ve herkes tarafından anlaşılabilir düzeyde olması, kimse tarafından açıklanmaya ihtiyaç duymayacak kadar yeterli olmasından hareketle Kur'an'a dönüş için çağrı yapılmıştır. Buradan hareketle Kurancılık akımının sınırlarını İslam dünyasındaki modernleşme sürecinin çizdiği söylenebilir. Asırların birikimi eğer işe yarasaydı şimdiki halin bu olmayacağı düşüncesinden yola çıkılarak bu birikim tartışmaya açılmış ve geçmiş sorgulanmıştır. Modern dünyanın getirdikleri, kuralları ve mücadele tarzıyla uyuşmadığı düşünülen gelenek, saf dışı bırakılarak problemlere modern çözümler getirilmek istenmiştir. Kurancılık akımı, İslam kültür mirasının içinde bulunan bidat ve hurafeler ile mezhep taassubu ve farklılıklarından İslam ümmetini kurtararak ümmeti tek çatı altında toplamayı amaçlamıştır.⁴⁸

Kurancılık hareketinin savunucuları, maslahatçı yorumlara başvurarak modern dünyaya uyumu sağlamaya çalışmıştır. Mesela Kur'an'daki cezaların o dönemde işlevsel olduğunu, ancak modern dünyada uygulanamayacaklarını öne sürmüşlerdir. Eğer bir suç için

⁴⁷ Suat Mertoğlu, " 'Doğrudan Doğruya Kur'an'dan Alıp İlhamı': Kur'an'a dönüşten Kur'an İslam'ına", Dîvân Dergisi, C.15, S.28, 2010, s. 108.

⁴⁸ İlâhi Bahş, age, s. 30

ceza verilecekse bu yine Kur'an'ın özündeki felsefeye uygun olmalıdır ama o dönemin cezalarıyla aynı olmamalıdır.⁴⁹

Kurancılık hareketi dönem problemlerine çözüm üretmek gayesiyle ortaya çıktığı için Kur'an'ı sorunların çözümünde referans olarak kullanmıştır. Kur'an, dünyevi işleri tanzim etmede, siyasi ve içtimai hayata yön vermede yeterli bir rehberdir. Kurancılık anlayışına göre, Kur'an genel hükümler içermektedir ve Kur'an dışında olduğu iddia edilen kaynaklar Kur'an'ın sunduğu geniş alanı daraltır ve İslam'ı sınırlı bir din haline getirir. Halbuki hem din hem de Kur'an evrenseldir. Kur'an'ın anlaşılması işini belirli bir zümreye vermek ya da asırlık ön anlayışla onu anlamaya çalışmak geniş olan dini daraltma gayretidir.⁵⁰ Kurancılık hareketi aklın gücünden fazlaca etkilendiğini Kur'an'ı tefsir ederken sıklıkla göstermiştir. Buna göre Kurancılık akımının amaçlarından birinin Kur'an'ı masalsı anlatımlardan ve ilkel fikirlerden temizleme olduğu söylenmiştir.⁵¹

Kaynakta ikilik İslam'ın tevhid ilkesine aykırıdır. Sünnet ve diğer faaliyetler bu ilkeyi görmezden gelmek ve Allah'ın yanına bir din koyucu daha eklemek olarak kabul edilmiştir.⁵² Kurancılık anlayışı, dinin kaynağını birlemenin Müslümanlar arasında birliği ve vahdeti sağlamasını, Müslümanların içinde bulunduğu tefrikanın ve çıkmazların Kurancılık ile son bulmasını amaçlamıştır.⁵³ Onlara göre, hadis ve sünnet, Müslümanları parçalamak amacıyla yabancılar tarafından ortaya atılan bir komplodur. Bu komplo Farısların elinden çıkmıştır. Çünkü Kütüb-i Sitte'nin tamamının müellifleri onlardandır. Bunu yapma sebepleri ise Kisraların devletini yıkan İslam'dan intikam almaktır.⁵⁴ Kurancılar tek bir kaynak kabul etmeyi tevhid ilkesiyle bağdaştırmışlardır. Bu durumda kim Kur'an yanında başka kaynak kabul ederse tevhid sınırları dışına çıkmış olur. Kurancıların Kütüb-i sitte müelliflerinin tamamının Fars olduğunu söylemesi doğru değildir. Buhari Özbekistan'da doğmuş, Tirmizi'nin ailesi Türkmenistan'dan Özbekistan'a gelmiş ve Tirmizi de Özbekistan da doğmuştur. Bu müelliflerin nereden oldukları tespit edilebilecekken Kurancıların, hepsine birden Fars demesi düşündürücüdür.

⁴⁹ age, s. 45.

⁵⁰ Ed. Cengiz Kallek, "İslam'ın Anlaşılmasını Kur'an ile Sınırlandırma Eğilimini Ortaya Çıkararak Temel Dinamikler", İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s.115-149.

⁵¹ Johannes Marinus Simon Baljon, *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, çev. Şaban Ali Düzgün, Fecr Yayınları, Ankara 1994, s.37.

⁵² Mertoğlu, agm, s. 98.

⁵³ Enbiya Yıldırım, "Kur'an ile Yetinme Söyleminin Çıkmazları", İlahiyat Akademi Dergisi C.7, S.8, 2018, s. 52.

⁵⁴ İlahi Bahş, age, s.239.

Modern dönem Kurancılık takipçileri her ne kadar başlarda münkirini hadis olarak adlandırılırsalar da onların ortaya attıkları fikirler sadece sünnet ve hadis evrensel çerçevesinde olmamış; onlar fıkıh usulünün, fıkıh ve kelam mezheplerinin, İslam'ın nasıl yaşanılacağına dair ümmetin benimsediği genel kabullerin de meşruiyetini tartışmıştır. Kur'an dışı kaynaklar saf dışı bırakıldıktan sonra Kur'an'ın ne kadarının nasıl anlaşılacağına tartışılması serbest yorumlara gidilmesine sebep olmuştur.⁵⁵

3.3. Kurancılık Akımının Diğer İsimleri

Kurancılık akımının düşüncelerine paralel olarak onlara farklı isimler verilmiştir. Ehlü'z-Zıkr ve'l-Kur'an, kurumsallaştıkları isimdir. Hindistan'da onlara, Hz. Peygamber'in hadislerini inkârları sebebiyle münkirin-i hadis, dinde sadece Kur'an'ı kaynak olarak kabul etmeleri sebebiyle Kur'aniyyûn, Abdullah Çekrâlevî'nin hareketi kurumsallaştıran kişi olması hasebiyle Çekrâlevî, harekete fikir öncülüğü yapan Seyyid Ahmed Khan'ın pozitivist ve natüralist görüşleri sebebiyle Neyçirî, Gulâm Ahmed Perviz'in hareketin en faal kişisi olması sebebiyle Pervizî denmiştir.⁵⁶ Türkiye'de ise Kurancılık isminin yanında Kur'an'a dönüş mottosuyla yola çıkan kişilerin meallere önem vermesinden dolayı bu akım Mealcilik olarak adlandırılmıştır.

3.4. Hindistan'da Kurancılık

19. yy'da İslam dünyasının yenilgilerinin sebeplerini bulmaya yönelik İslam âlimleri yeniden bir diriliş için İslami ilimlerin ıslah edilmesini öngörmüşler ve tecdid hareketini başlatmışlardır. Bu bağlamda bu yenilik faaliyetleri önce Hindistan'da sonra Mısır'da ve daha sonra Türkiye'de görülmüştür.⁵⁷ Literatürde Ehl-i Kur'an ya da Kur'aniyyûn olarak geçen Kurancılık, Hindistan'da Seyyid Ahmed Khan'ın düşünceleri etrafında Abdullah Çekrâlevî tarafından oluşturulan cemaattir.⁵⁸

⁵⁵ Mertoğlu, agm, s. 90.

⁵⁶ Şahin Güven, "Kur'aniyyûn Eklü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi-", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, S. 11, 2001, s.385-408.

⁵⁷ Demirci, age, s. 161.

⁵⁸ Abdulhamit Bırışık, "Kur'aniyyûn", TDV İslam Ansiklopedisi, [KUR'ÂNİYYÛN - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](http://islamansiklopedisi.org.tr) (E.T.: 05.06.2022).

3.4.1. Kurancılık Akımının Tarihî Arka Planı

İslamiyet, Hindistan alt kıtasına hicrî birinci yıldan itibaren girmiştir. Bu bölgeye yapılan İslam fetihleri, Muhammed b. Kâsım es- Sekâfî ile başlamış, hicrî 4. yüzyılda Gazneli Mahmud ile devam etmiştir. İslam hâkimiyeti, Hindistan'da zamanla daha fazla yayılmış önce Delhi Sultanlığı sonra Babürlü İmparatorluğu kurulmuştur. 18. y.y.'a gelindiğinde Bâbürlü İmparatorluğu zayıflamış, ülke farklı güçler arasında paylaşılmıştır. Ülkede küçük devletçiklerin ortaya çıkması, güçlü bir otoritenin bulunmaması, iki asırdan beri bölgeyle ilgilenen Avrupalıların Hindistan'a yerleşmesine imkân tanımıştır. Önce Portekizliler sonra Hollandalılar ve İngilizler Hindistan'a ticarî ilgi duymuşlardır. İngilizler 17. y.y.'dan itibaren bölgedeki ticari menfaatlerini silahla savunma politikasına gitmiş, tepkiyle karşılaşınca ticari şirketlerini bağımsız hale getirmişlerdir. 18. y.y.'da ise İngilizler ülkede idari olarak söz sahibi olmuşlardır ve yayılmacı bir politika izlemişlerdir. 19. y.y'a gelindiğinde tüm Hindistan'ın tamamen İngilizlerin kontrolüne geçmiştir. 1857'de Müslümanlar ve Hindûlar İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. Onların çabaları başarısızlıkla sonuçlanmış, İngilizler tarafından ayaklanma olarak adlandırılmıştır. Bu başarısız girişimden sonra İngilizlerin bölgeye müdahaleleri çok daha sert olmuş ve artık Hindistan doğrudan Londra'ya bağlanmıştır. 1857 ayaklanmasıyla birlikte İngilizlerin dikkatinin, Müslümanlar üzerine daha çok kayması, Müslümanların siyasi ve ekonomik olarak yok edilmesine sebep olmuştur. Resmi dilin İngilizce olması Müslümanların kültürel ve idari etkinliklerini durdurmuştur. Tüm bu olanlar bölgedeki Hindular için sadece bir değişiklik arz etmekteyken Müslümanlar için asırlardır süren hâkimiyetlerinin kaybedilmesi anlamına gelmekteydi.⁵⁹

Karşı karşıya kaldıkları mağlubiyetlere çözüm bulmak isteyen Müslüman alimler yenilgilerin sebebinin sahip oldukları din anlayışı olduğunu düşünmüşlerdir. Âlimlerin edindikleri izlenimlere göre, Müslümanların o zamana kadar sahip oldukları din anlayışı ilerlemeye ve gelişmeye engel teşkil etmiştir. O halde İslamî ilimler ümmeti yeniden harekete geçirecek bir yapıya büründürülmelidir. Bu ilim adamlarına göre yenilgilerle sonuçlanan klasik ve geleneksel İslam'ı besleyen ana kaynak hadislerdir. Yenilmişlik psikolojisi ile Müslüman alimler kendi içlerinde kaynak sorgulaması yaparken diğer yandan bölgede İslami ilimler

⁵⁹ Azmi Özcan, *Pan- İslamizm*, 2. Baskı, İSAM Yayınları, Ankara 1997, s. 206.

konusunda ortaya attıkları tartışmalarla misyonerlik faaliyetleri de sistematik olarak yürütülmüştür.⁶⁰

3.4.2. Kurancılık akımının Temsilcileri

Kurancılık fikri Seyyid Ahmed Khan (ö. 1898) ile ortaya çıkmış, Abdullah Çekrâlevî (ö. 1914) tarafından 1902 yılında Ehl'ü-zikr ve'l- Kur'an ismiyle cemaat haline getirilerek kurumsallaşmıştır. Ahmedüddin Amritsari'nin (ö. 1936) kurduğu Ümmet-i Müslime cemaatini; İna-yetullah Han'ın (ö. 1963) kurduğu Hâksâr hareketi takip etmiştir. Amritsarî'den etkilenen Hafız Muhammed Eslem Cerâcpûrî (ö. 1955) ve öğrencisi Gulâm Ahmed Pervîz (ö. 1985) Tahrik-i Tulû-i İslâm cemaatini kurmuşlardır.⁶¹ Tüm bu cemaatler ve oluşumlar Kur'aniyyûn başlığı altında toplansa da birbirlerinden ayrıldıkları hususlar olmuştur. Ehl-i sünnetten farklı düşündükleri gibi kendi içlerinde de ihtilafa düşmeleri Kurancılık başlığı altında toplanan bu kişilerin çeşitli alt gruplar oluşturmalarına sebep olmuştur.

3.4.2.1. Seyyid Ahmed Khan

Seyyid Ahmed Khan 1817'de Delhi'de doğmuştur ve memuriyetle geçimini sağlamıştır. Farsça, Arapça ve İngilizce dillerini bilen Khan, başlangıçta tamamen Sünnilik çizgisinde gitmiştir ve Vehhâbîlere karşı sünneti savunmuştur. 1857'de Hindistan'da bağımsızlık için başlatılan mücadeleye katılmayarak İngilizlerin tarafını tutmuştur. Bundan sonra Müslümanların klasik düşüncelerini takip eden yoldan çıkmıştır. Bağımsızlık mücadelesi başarılı olamayınca Khan, Müslümanların Batı tarzında alacakları eğitimin ve İngilizler ile iyi anlaşmaya çalışmalarının Hindistan'da tutunabilmeleri için gerekli olduğunu savunmuştur. 1870'ten sonra ise artık tamamen kendi bağımsız dini düşünce sistemini oluşturmaya başlamıştır.⁶²

Seyyid Ahmed Khan, Kurancılık akımının fikir babası sayılmaktadır. Başlangıçta Ehl-i hadis olan Khan, İslam'ı bu bağlamda Hz. Muhammed'i (s.a.v.) şahsiyet olarak sevmek ve onun sünnetini takip etmek olarak tanımlar. Kâmil olmanın göstergesi sünneti hayatın tüm alanlarına uygulamakla mümkündür. Ehl-i hadisin görüşlerini benimsediği yıllarda oryantalistlerin, raviler

⁶⁰ Azmi Özcan, "Hindistan", TDV İslam Ansiklopedisi, [HİNDİSTAN - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](http://islamansiklopedisi.org.tr) (E.T.:05.06.2022).

⁶¹ Birışık, agm.

⁶² Şaban Ali Düzgün, *Seyyid Ali Khan ve Entelektüel Modernizmi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 150.

hakkında ortaya attıkları şüphelere, ravilerin hafıza gücünün hafife alındığı şeklinde cevap vermiştir.⁶³

İngiltere'ye yaptığı ziyarette kendi kurmak istediği eğitim kurumu için araştırmalar da bulunmuş ve yurda döndüğünde 1875'te Aligarh'ta Mohammedan Anglo- Oriental College adıyla bir okul kurmuştur. Okuluyla yakından ilgilenebilmek için hâkimlik görevini bırakmıştır. Bu koleji kurmakta Khan'ın maksadı Doğu ve Batı bilimlerine hâkim olabilecek gençler yetiştirmek ve vahyedilen din ile modern bilimler arasındaki gerginliğe son vermektir. Batının bu denli ilerlemesinin tarihini araştırmak ve Müslümanlara da geçmişlerini hatırlatarak eski özgüvenlerini onlara geri vermektir. Kolejde, gençlerin Batı bilimlerine vakıf olmaları için Batı'dan gelen İngilizce eserlerin çevirisinin yapılacağı bir tercüme bürosu da oluşturulmuştur.⁶⁴ Khan'ın kurduğu bu kolej onun ölümünden sonra Aligarh Müslim University adını alarak üniversite haline getirilmiştir. Bugün bu üniversite kuruluşundaki kadar modernizm ağırlıklı karakteri taşımamaktadır. Aligarh Koleji kuruluşundan sonra bir ekol haline gelmiştir. Khan, daha sonra Müslümanların eğitim meselelerinin tartışılabilmesi için sistematik toplantılar yapan İslam Eğitim Konferansı (The Mohammadan Educational Conference); Müslüman Hindu birliğinin sağlandığı All India National Congress'in faaliyetlerine karşı olduğu için de The Patriotic Association'ı kurmuştur. Kurduğu eğitim kurumlarında öğretim dili olarak İngilizce, Urduca, Farsça ve Arapça dillerini kullanmıştır. Khan, modern bilim ve İslam'ın uyum içinde olduğunu, bu yüzden İslamın modern bir din olduğunu, aklın ve vahyin birbiriyle çatışmadığını aklı kullanmaya özen göstererek ispatlamaya çalışmıştır. İslam ve dünyanın uyumu açısından Khan, eğitimde ve teknolojiye Müslümanların, yüzlerini Batı'ya dönmeleri gerektiğini söylemiştir. Kurduğu eğitim kurumlarını da Batıdaki eğitim kurumlarını örnek alarak oluşturmuştur. Khan böylece Hindistan Müslümanlarını dünyanın medeni halkları arasına katmayı amaçlamıştır.⁶⁵ Buradan hareketle, Khan'ın tekaddüm ve Batıyı özdeşleştirdiği; onun nezdinde ilerlemenin, Batı gibi olmak ile sağlanabileceği söylenebilir.

Khan, Batıdaki bilim doğrultusunda Hindistan'daki eğitim hayatına yön vermek, dine ve kutsal kitaplara akılcı yorumlar getirmek ve İngiliz idareciler ile Müslümanlar arasında uzlaşma sağlamak olmak üzere üç aşamalı bir yenilik hareketi takip etmiştir. Khan, milli davalarının ancak siyasi meseleleri tartışarak çözümleneceğini düşünenlere karşı gelmiş, ulusal

⁶³ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 221.

⁶⁴ İbrahim Hatipoğlu, *İslam Dünyasının Çağdaşlaşma Serüveni*, Hadisevi Yayınları, İstanbul 2004, s.91.

⁶⁵ *age*, s. 93.

davalarına sadece eğitimin çözüm olacağını söylemiştir.⁶⁶ Müslümanlar arasında yüzyıllardır dönen geleneksel eğitim sistemi modern çağda işe yaramamaktadır. Ona göre Hindistan'daki Müslümanların sahip olduğu sıkıntıların hepsi zamanın ihtiyaçlarına cevap veren bir eğitim sistemlerinin olmamasındandır. Müslümanları bu kadar geride bırakan şey Khan'a göre geleneksel kabullerin İslam'ın önüne geçmesidir. Bunun çözümü ise Müslümanların artık sadece İslam'ı takip etmeleridir. Müslümanların durumunu İslamî tarihe bağlayan bu düşünce Khan ile başlayan ve modern düşünceyi benimseyen birçok kişinin ve hareketin çıkış noktası olmuştur.⁶⁷

Ahmed Khan, toplumsal reform yapılması gerektiği taraftarıdır. Bu reform hedefi kapsamında Khan, Hindistan Müslümanlarını en iyi medeniyeti kurmak için teşvik etmek ve Müslümanların Hindulardan, Yahudilerden aldığı, medeniyet hayaline zarar veren gelenekleri bırakmanın yollarını aramak için *Tehzibu'l-Ahlak* ismiyle bir dergi çıkarmıştır. Ancak süreç içerisinde reform yapmaya çalıştığı toplumda geleneklerin ve dinin iç içe geçmiş olduğunu, bundan dolayı dinden bahsetmeksizin sosyal bir reformun mümkün olmadığını düşünmüştür. İnsanlar arasında sosyal gelenekler dinin bir parçası haline getirilirse istikrar kazanacaklarına ve sistematik olarak uygulama alanı bulabileceklerine dair popüler bir inanç vardır. Ama bu ona göre insanların dini emirlerle sosyal yaşama bağlı emirlerin dokusunun birbirinden farklı olduğunu anlayamamalarından kaynaklanır. Dini emirler kalıcıdır ancak sosyal yaşama ilişkin meseleler devamlı değişirler.⁶⁸ Böylece Khan, dîni emirleri ve sosyal hayatın unsurlarını birbirinden ayırmış ve bu ikisinin birbirini bağlamadığını ileri sürmüştür.

Khan, insanların yeniliğin dinen yasaklandığı görüşüne karşılık dini problemlerin görüşülmesi gerektiğini, dinde küçük bir konunun tartışmaya açılmasıyla bu tartışmanın önemli konulara da sirayet edeceğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda hadis, fıkıh, tefsir usulü tartışmaya açılmalıdır. Khan'a göre Müslümanlar, Yahudilerin hikâyelerinden, Katolik Roma'nın doktrinlerinden ve Hinduların sosyal alışkanlık ve geleneklerinden etkilenmiş, işin içine yanlış anlaşılmalarda girince İslam'a birçok yeni şey eklenmiştir. Müslümanlar yeniden tek tanrı, tek peygamber ve tek kitap etrafında birleşmeli, saf ve katıksız İslam'a dönmelidir. Khan'ın saf İslam tanımı, müçtehitlerin, müfessirlerin, kelamcılarının ve sufilerin İslama getirdiği yeni

⁶⁶ Johannes Marinus Simon Baljon, *The Reforms and Religious Ideas of Sir Sayyid Ahmed Khan*, Orientalia Publishers, Lahore 1958, s.29.

⁶⁷ İsmail Kara, "*Tarih ve Hurafe: Çağdaş Türk Düşüncesinde Tarih Telâkkisi*", *Türklük Araştırma Dergisi*, S.11, 2002, s.31-70.

⁶⁸ Mazheruddin Siddiqi, "*Religious Thought of Sir Sayyid Ahmad Khan*", *Islamic Studies*, C. 6, S. 3, 1967, s. 289.

şeylerden arındırılmış İslam'dır. Bu arındırmadan sonra elde kalan şey Kur'an ve akıl testini geçerek sahihliği ispatlanmış birkaç hadis olmalıdır. Kelamî görüşlerini temellendirmek için Kur'an'ı materyal olarak kullanmış, İslam ve Kur'an'ı ayırmadığını göstermiştir.⁶⁹ Görüldüğü gibi Khan, israiliyyata ve Müslümanların içtihat olarak adlandırdığı herşeye karşı çıkmaktadır.

Ahmed Khan'ın gündeminde dini konular olduğu kadar içtimai ve siyasi konular da vardır. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması ve dönem Müslümanlarının hemen hemen tek gündemi olan halifeliğin sadece bulunduğu bölgeyle sınırlı kalması gerektiğine dair görüşleri sürmüştür. Ahmed Khan, İngilizlerin Hindistan'ı ele geçirmesiyle İngilizlere karşı ılımlı davranmış, hatta Müslümanların İngilizlere cephe almamaları gerektiğini savunarak Müslümanlar ve İngilizler arasında arabuluculuk yapmıştır.⁷⁰ İncil'deki tahrifin az miktarda ve lafzi olduğunu söylemiş, bu kitabın mana olarak kendisinden bir şey kaybetmediğini iddia etmiştir. Mevcut tahrifin kasıtlı yapılmadığını, bu tahrifin metinlerin naklinin uzun bir tarihsel süreci kapsamasından kaynaklandığını söylemiştir. Bünyelerindeki tahriften dolayı kutsal kitapların terkedilmesi fikrine karşı çıkmıştır.⁷¹ Halifelik hakkındaki fikirleri ile Khan, Hint Müslümanlarının artık Osmanlı Devleti ile değil, varlığına direndikleri İngiliz Hükûmeti ile iş birliği yapması gerektiğini vurgulamak istemiş olabilir. Siyasi açıdan Hint Müslümanları ve İngilizler arasında yapmaya çalıştığı arabulucuğu İncil hakkındaki görüşleriyle dini yollardan da desteklediği görülmektedir. Bu şekilde Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında benzerlikler bulmaya, ılımlı bir hava oluşturmaya ve İngilizler ile Müslümanların bir arada yaşayabilmeleri için yollar kurmaya çalışmıştır.

Khan'a göre, eğer bir din insan fıtratı ve tabiat ile çatışmıyorsa ve onlarla uyum içerisinde ise sahihtir. Çünkü tabiat Allah'ın fiili, din ise Allah'ın kelimidir. İkisi de Allah'ın olduğuna göre tabiat ve din arasında çatışma olması mümkün değildir. Buradan hareketle İslam tabiata, tabiat İslam'a uyumludur. Mesela, Hz. Musa'nın Allah'ı görme isteğine⁷² Allah tabiat ile cevap vermiştir. Çünkü Khan'a göre dağa tecelli eden tabiattır. Allah, geceyi gündüze, gündüzü geceye çevirenin, dirileri öldürenin, ölümlere can verenin kendisi olduğunu söyleyerek kendisini tabiat ile tanıtmıştır. Hz. İbrahim de aya, güneşe ve yıldızlara bakarak⁷³ tabiat

⁶⁹ *agm*, s. 306.

⁷⁰ Abdulhamit Bırışık, *Hind Altkatısı Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 293.

⁷¹ Christian Troll, "Sayyid Ahmad Khan and The Nineteenth Century Renewal of Ilm Al- Kalam", *Journal of Islamic Research*, C. 8, S. 1, 1995, s. 43-44.

⁷² A'râf 7/143.

⁷³ En'am 6/76-79.

aracılığıyla Allah'ı bulmuştur. Allah'ın Kur'an'da Hz. İbrahim'den bahsetme sebebi onun bir natüralist olduğunu göstermektir.⁷⁴ Khan, sahip olduğu naturalistik bakış açısının bizzat Kur'an'ın emri olduğunu kanıtlamak için, *“Göklerin ve yerin egemenliği üzerinde, Allah'ın yarattığı her bir nesne üzerinde ve kendi ecellerinin yaklaşmış olabileceği hususunda hiç kafa yormadılar mı? Ona değilse hangi söze inanacaklar?”*⁷⁵, *“Peki onlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?”*⁷⁶ ayetlerini ileri sürmüştür. Ona göre bu ayetlerden çıkarılacak sonuç, İslam'ın insanı natüralizme götürdüğüdür.

Khan'a göre doğa İslam'ın diğer adıdır. İnsanların ateizm olarak adlandırdıkları şey İslam'ın kendisidir. Eğer din kendini bir diğer dinden ayırt eden tüm özelliklerinden soyutlanırsa, ortada en saf haliyle tabiat kalır ve o da İslam'dır. Fıtrat ve tabiat vurgusunu insanda da uygulayan Khan, Allah'a inanmanın insanın fıtratında bulunduğunu, bu yüzden Allah'a inanmadıklarını söyleyenlerin dahî Müslüman olduğunu söylemiştir. Yerde ve gökte olanların isteyerek ve istemeyerek Allah'a boyun eğecekleri ayetini⁷⁷ de buna delil olarak getirmiştir. Ona göre ateistlerin inkâr ettiği şey Allah'ın varlığı değildir. Onlar, Allah'ın varlığına delil olmadığı için onun varlığının bilgisini inkâr etmişlerdir. Fıtratlarından dolayı zaten kalplerinde olan bir şeyi inkâr edemezler.⁷⁸ Khan'a göre İslam ve tabiat aynı olduğu için tabiatı kabul edenin İslamı da kabul ettiği söylenebilir. İslam, Allah'ın varlığı ve birliği olduğuna göre, tabiatı kabul edenler dolaylı yoldan Allah'ın varlığını ve birliğini de kabul etmektedir. Bu durumda herkes Müslümandır. Khan, direkt alem Tanrı; Tanrı alemdir demez ancak düşüncelerine bakıldığında dolaylı olarak bu fikre ulaşılabilir. Khan'ın, Allah'ın ve peygamberlerin natüralizm ile bağlantılarının olduğunu birçok örnek vererek açıklaması Kurancılık akımının diğer bir isminin Neyçirî olmasını anlaşılır kılmaktadır. Ayrıca İslam'ın tabiat ile uyumlu olduğunu söyleyerek Khan, tabiatın yani zamanın değişmesiyle İslam'ın hükümlerinin de değişebilme fikrinin önünü açmış olmaktadır. Tabiat İslam'a değil, İslam tabiatı adapte edilmelidir. Ancak Khan'a göre İslam ve tabiat birbirine paralel olan iki unsur olduğundan adapte olan ile adapte edilen arasında fark yoktur.

⁷⁴ Düzgün, *age*, s.75.

⁷⁵ A'râf 7/185.

⁷⁶ Gâşîye 88/17-20.

⁷⁷ Âl-i İmrân 3/83.

⁷⁸ Sıddıqi, *agm*, s. 300.

Tabiat ile uyumundan dolayı Kur'an, zamanın değişmesiyle uyumluluk arz etmelidir. Kur'an'daki ayetlerin muhkem ve müteşabih olmak üzere ikiye ayrılmasından hareketle Khan, Kur'an'da birincil ve ikincil konular olduğundan ve ikincil konuların zamana göre değişim gösterebileceğinden bahsetmiştir. Zamanın ihtiyaçları öncekilerin çözümleri ile değil; içtihad kapısının açılması ile giderilebilir. Ona göre içtihadın belirli bir gruba tahsis edilmemesi fikir özgürlüğünün önünü açabilmek için önemlidir.⁷⁹

Ahmed Khan dünyanın bir sebep sonuç ilişkisine bağlı yönetildiği kanaatindedir. Ona göre Allah dünyayı yaratmış ve onun yönetimini belli kanunlara bağlamıştır. Bunu fitrat kanunu ile açıklamaya çalışır. Allah'ın evreni bağladığı bu tabiat kurallarına aykırı hiçbir şey meydana gelemez. Çünkü tabiat kanunları Allah'ın vaatleridir ve Allah vaadinden dönmez.⁸⁰ Allah'ın her şeye kadir olması koyduğu tabiat kanunlarını çiğneyebileceği anlamına gelmemektedir. Allah insanların her işine müdahil olmamakta ve onları başlangıçta koyduğu kurallarla yalnız bırakmaktadır. Allah'ın her şeyi ölçüyle yarattığını⁸¹, her ümmet için bir ecel tayin ettiğini⁸², kendi sözlerinde bir değişiklik olmayacağını⁸³ söylemesi, insanın çamurdan yaratılmış olduğunu bildirmesi Kur'an'daki tabiat kanunlarına örnektir. İnsanın keşfettiği doğa kanunlarında istisnalar olabilir ancak Kur'an'da ifade edilen kanunların bir istisnası yoktur. Allah, Kur'an'da ateşin yaktığını söylemiştir. Ateşin yakma özelliği onun doğasında varken bu kanuna aykırı hiçbir şey olamaz.⁸⁴ Khan'ın bu düşünceleri, pozitivizm ve natüralizmin yanında determinizmi de benimsediğini göstermektedir.

Determinizm fikri Khan'ın, mucizelere bakışını etkilemiştir. O, mucizelerin doğa kanunlarına aykırı olmasından dolayı gerçek olmadıkları düşüncesindedir. Hz. Yûnus'un balık tarafından yutulması ve balığın karnında uzun bir süre kalması, Hz. Musa kıssasında Kızıldeniz'in içiden geçilmesi fitrat kanununa terstir. Buradan hareketle mucizenin ya da kerametlerin, oluşturulan bu kanunlara aykırı unsurlar olduğunu söylemiş ve nassı, dini düşüncesinde çok önem verdiği akıl ile yorumlama yoluna gitmiştir. Mucizeleri yorumlarken, dilin sağladığı esneklikten faydalanmak, olağanüstülükleri psikolojiyle açıklamak ve doğaüstü fikirleri metaforlaştırmak gibi üç yönteme başvurduğu görülür. Şuara suresinde Allah Hz.

⁷⁹ Özgür Kavak, "Modernizmin Dönüştürücü Etkisi: Seyyid Ahmed Khan ve Ahkâmın Dünyevileşmesi", Dîvân İlmi Araştırmalar Dergisi, S. 14, 2003, s.147.

⁸⁰ Hac 22/27, Rûm 30/6.

⁸¹ Kamer 54/49.

⁸² A'râf 7/34.

⁸³ Yûnus 10/64.

⁸⁴ Ankebût 29/24, Bakara 2/266.

Musa'ya, “*Asân ile denize vur!*”⁸⁵ buyurmuştur. Burada kullanılan “ضرب” kelimesi müfessirler tarafından hep “vurmak” olarak yorumlanmış ve bunun olağanüstü bir durum olduğu düşünülmüştür. Ancak ona göre buradaki “ضرب” kelimesi gitmek ve koşmak anlamlarında kullanılmıştır ve “Arazide yolculuk yaptı.” manasındadır. Ona göre Hz. Musa denizi yarıp içinden geçmiş değildir. Fıtrat kanununa göre gel-git yoluyla açılan denizden Hz. Musa ve kavmi geçmiş, tam Firavun ve askerleri geçecek iken fıtrat kanunu devreye girmiş, sular yükselmiştir ve deniz kapanmıştır.⁸⁶

Bakara suresi 72. ayetinde öldürülen kişiye ineğin bir parçasıyla vurulması durumunu psikolojiye dökerek açıklamaya çalışır. Ona göre ineğin bir parçasıyla ölüye vurulunca ölünün dirileceği şeklinde bir yorum doğru değildir. Orada toplanan insanlar tek tek ölüye dokunacak ancak katil korku hissettiğinden ölüye dokunamayacak ve böylece öldüren kişi ortaya çıkacaktır. Mi'rac olayı, Hz. İbrahim'in kıssasındaki kuşların dirilmesi, meleklerin savaşlarda Müslümanlara yardım etmesi kabul edilemez.⁸⁷ Görüldüğü gibi Khan, ayetlerin yorumunda aşırı te'vile gitmek suretiyle ayetin literal manasından uzaklaşmakta, bu nedenle de mucizeleri inkâr etme yoluna gitmektedir.

Sahip olduğu mucize paradigması ile Khan, Hz. İsa'nın normal bir doğumla doğduğunu ve havarilerin Hz. İsa'nın babasının Yusuf olduğunu bildiklerini öne sürmüştür. Hz. Nuh döneminde tufanın evrensel değil, bölgesel olduğunu savunmuştur. Ona göre eğer bir şahıs tabiat kanunlarında istisnalar olduğunu iddia ediyorsa bunu ispatlamalıdır. Khan'a göre Kur'an'da geçen Hz. Âdem kıssası da temsil olması açısından ortaya atılan mecâzi bir kıssadır.⁸⁸

Klasik görüşte Kur'an'ın belâgat açısından bünyesinde bir mucize barındırdığı görüşü hâkim iken Khan, bunu kabul etmemiştir. Ona göre Kur'an'ın mucizesi üslubunda değil; rehberlik etme özelliğindedir.⁸⁹ Khan, bir peygamberin risâletini ispat için mucize göstermesi gerektiği fikrini de kabul etmemiştir. Mucizenin niteliğinde olan olağanüstü halleri başka insanlar da gösterebileceğinden peygamberlik ve mucize arasında doğrudan bir bağ yoktur. Bu yüzden ona göre, bir kişi imanını mucize temeli üzerine değil; akıl temeli üzerine inşa

⁸⁵ Şuara 26/ 63.

⁸⁶ Birişik, *Tefsir Ekolleri*, s. 289.

⁸⁷ Birişik, agm.

⁸⁸ Düzgün, *age*, s. 78.

⁸⁹ Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 84.

etmelidir.⁹⁰ Khan'ın vahiyle desteklenen bir akıldan ziyade, bağımsız aklı ön plana çıkardığı görülmektedir.

Mucizeleri inkâr edişinde sebep olarak Khan, mucizelerin akla ters gelmelerini değil tabiata ters gelmelerini öne sürmüştür. Khan'a göre mucizelere iman, tevhid ilkesini göz ardı ederek şirke düşmektir.⁹¹ Khan'ın "dünyanın işleyişinin tabiat kanunlarına göre olduğu" görüşü yapacak işi olmayan tanrının manasız olacağı şeklinde bir eleştiri almıştır. Bu eleştiriye Khan, bir benzetmeyle karşılık vermiş ve bir saatçinin, saat çalıştığı sürece yapacak bir şeyi olmadığı fikrinin yanlış olduğunu söylemiştir. Allah, Kur'an'da kullarının hareketlerini kendisine atfetmiştir. Yaratılmışlar tarafından yapılan her iş ve amelin yapıcısı (doer) Allah'tır. Yağmurun yağmasına sebep olan, ağaçların yerden çıkmasına sebep olan, ırmakların akmasına sebep olan Allah'tır. Bu yüzden ilk ve nihâi sebep Allah'tır. Her şeyin varlık sebebi ilk sebeptir ve sebep sonuç arasındaki zincir kırıldığında varlık yok olur. Bu durumda Allah, yeryüzünün işleyişi konusunda pasif değildir. Onun pasif olması demek sebep sonuç zincirinin kırılması anlamına gelir ki bu da dünyanın yok olması demektir.⁹² Buna göre sonuç, sebebe her zaman ihtiyaç duymaktadır.

Khan, 'ilk sebep' fikrinin materyalistlerin öne sürdüğü bir fikir olduğu görüşüne de cevap vermiştir. Bilim adamları evrenin başlangıcında maddenin var olduğunu öne sürerler. Bu maddenin hidrojenin kendisi mi yoksa bir sebebin sonucu mu olduğu sorusuna materyalistler hidrojenin kendisi olduğu cevabını verir. Ancak Khan'ın kendisi de dâhil olmak üzere tüm Müslümanlar maddenin de yaratıldığına ve de onu Allah'ın yarattığına inanırlar. Madde ister havada ister suda isterse çiçekte ve toprakta olsun tüm bu çeşitli oluşumlarda hidrojen kendiliğinden var olamayacağına göre, bu oluşumlardaki hidrojenin varlığı başkası tarafından ortaya çıkarılmıştır ve bir sebebin sonucudur. Bu yüzden Allah olarak adlandırılan ilk sebep onları yaratmıştır. Birbirine benzeyen atomların dağı, ırmağı ve okyanusu oluşturması yüce ve hâkim olan bir varlığa işaret etmektedir.⁹³

Kur'an'da kıyamet gününü anlatan unsurlar mecâzîdir. Sûra üflenecek olması tamamen semboliktir. Nasıl ki orduda trampetin çalmasıyla herkes hazır hale geliyorsa sur da insanların

⁹⁰ Düzgün, *age*, s. 100-113.

⁹¹ *age*, s. 77.

⁹² *age*, s. 97.

⁹³ Baljon, *age*, s. 67.

kıyamet gününde hazır hale geleceklerini anlatan bir metafordur.⁹⁴ Khan, cennet ve cehennemi ahiret gününün mutluluğunu ve kederini anlatmak için oluşturulmuş metaforlar olarak kabul eder.⁹⁵ Burada da Khan'ın aşırı te'vile gittiği söylenebilir.

Khan, klasik görüşte Kur'an'ın açıklayıcısı olarak kabul edilen hadislerden çıkarılan izahları ve tarihi bilgileri insanların 'fantazileri' olarak kabul etmiştir. Ona göre Kur'an, insanların anlattığı hikâyelerin ve olağanüstülüklerle dolu olan haberlerin birçok çelişki barındırdığını *"Biz sana onların başından geçenleri gerçeğe uygun olarak anlatıyoruz..."*⁹⁶ ayetindeki 'gerçeğe uygun' ifadesiyle anlatmaktadır. Kehf suresinde geçen bu ayetten hareketle Khan, surenin başında klasik görüşe uygun olarak verdiği Kehf ashabının kıssasını "gerçeğe uygun" olarak bir kez daha vermiş ve bir önceki kıssanın rivayet eden insanlar tarafından mucizevi anlatımlarla donatıldığını ifade etmiştir. Mağarada uyuyan gençlerin ölmeden yıllarca uyudukları fikrine karşı çıkmıştır. Bu gençler ona göre ölmüşlerdi ancak hava almayan bir yerde cesetleri mumyalanmış olduğu için onlara bakan insanlara canlı vücut gibi görünmüşlerdi.⁹⁷

Seyyid Ahmed Khan, peygamberlerin doğası konusu üzerinde önemle durmuştur. Peygamberlerin aldığı vahyin melekler aracılığıyla olmadığını öne sürmüştür. Diğer insanların peygamberlik tanımı Allah'ın insanlar arasından birini seçmesidir. Khan'a göre ise peygamber tamamen doğal bir fenomendir. Ona göre peygamber sahip olduğu istidat ile vahyi duyar. Tüm istidatlar fiziki yapıyla ilgiliyse bir istidat olan peygamberlik de fiziki yapıya bağlıdır. Bu durumda bir peygamber anne rahmindeyken de peygamber olmuş olur. Hz. Peygamber de vahyi, Cebrail vasıtasıyla değil peygamberlik istidatıyla kalbine lafzen almıştır.⁹⁸ Peygamberin kalbi ilahi kudretin ışığının yansıdığı bir ayna, Allah'ın kelimelerinin yankılandığı bir enstrüman, Allah'ın, sesi olmayan ve harfsiz kelimelerini duyan bir kulaktır.⁹⁹

Seyyid Ahmed, vahyin dış kaynaklı değil bilinç vasıtasıyla iç kaynaklı olduğu fikrini Kur'an'ın tedricen indirilmesi ile güçlendirmek istemiştir. Bu bağlamda ihtiyaç olduğunda vahiy melekesi devreye girmiş ve Hz. Peygamber Allah'tan vahiy almıştır.¹⁰⁰ Allah canlı veya cansız bütün varlıkların içine yerleştirdiği fitratı vahiy olarak isimlendirmiştir. Bal arısına

⁹⁴ age, s. 103.

⁹⁵ Baljon, age, s. 74.

⁹⁶ Kehf 18/13.

⁹⁷ Baljon, age, s. 32-48.

⁹⁸ Birişik, age, s. 311.

⁹⁹ Baljon, age, s. 76.

¹⁰⁰ Düzgün, age, s.106.

vahyedilmesi, Cebrail aracılığıyla olmamıştır. Bal arısıyla birlikte tüm hayvanlar da içgüdüsel olarak hareket ederler ki bu da vahiydir. Tüm hayvanlar vahiy alırken daha girift yaratılmış olan insanın vahiy almaması düşünülemez. İnsan daha üstün bir varlık olduğu için ona, fitratın daha üst hali, akıl verilmiştir. İnsan dînî dünyevî her türlü işini bu akıl ile halleder. İnsana verilen bu akıl vahyi (melekesi) bazı insanlar da daha çoktur ve bu da onların üstün zekalı olmalarını sağlar. Hatta bazıları o kadar çok zeki olurlar ki peygamber olurlar. Peygamberler Allah'tan gelen özel bir çağrıyla peygamber olmaz. İnsanın fark etmeden hafızasına kaydettiği yüzlerce fikir, resim, insan ve mekân küçük bir olayla gözleri önüne gelebiliyorsa peygamberlik melekesi de yaşanan küçük bir olayla işlevsel hale gelmektedir. Bu fitrî bir yetenek olduğu için ilerleyen dönemlerde, peygamberlik melekesi sonradan gelen insanlar arasında da kendini gösterebilir. Bazı insanlarda bazı melekeler çok güçlü olursa onlar da kendi alanlarında peygamber olarak tanımlanabilirler.¹⁰¹ Khan'ın, vahyi İslamî bir terim veya bir unsur olarak almadığı; canlı varlıklar için bir içgüdü; cansız varlıklar için de yaratılış maksadının hasıl olması anlamında tanımladığı söylenebilir. Bir anlamda peygamberliği de 'işinin ehli olmak' şeklinde tabir etmektedir. Bir insan çok zeki olduğunda peygamber olabilir; bir konuda zeki ise o konunun peygamberi olur.

Hız. Muhammed son peygamberdir ama diğer insanlar arasından birinin peygamberlik melekesine sahip olmasını ve böylece insanları tevhid mesajına davet etmesini dilemek mümkündür. Burada Khan, Hız. Peygamber'in, "Ümmetimin alimleri İsrailoğullarının peygamberleri gibidir." hadisini örnek vererek peygamberlik melekesinin kıyamet gününe kadar daim olduğunu ifade etmiştir. Khan, peygamber ve peygamber melekesine sahip insan arasında bir fark olduğunu söylemiştir. Bu farka göre peygamber melekesine sahip kişi kendi felsefesini ancak okuduğu kitaplar ve insanların anlayamayabileceği türden son derece tekniksel anlatır. Ancak peygamber sahip olduğu meleke sayesinde en derin problemleri felsefi jargonlar olmadan anlaşılır bir şekilde anlatabilir. Mucizeyi iman için zorunlu görmese de nübüvvet, zorunludur. İnsanların sahip olduğu akıl melekesi kendilerine yol göstermesi için nübüvvet melekesine ihtiyaç duymaktadır.¹⁰²

Khan, Müslümanların melekler hakkındaki tasavvurlarının yanlış olduğunu ifade etmiştir. İslam'da gösterişli, kızgın, yağmur yağdırmakla ya da sûra üflemeyle görevli türden meleklerin olmadığını, meleklerin Allah'ın yarattığı kuvvelerden bir kuvve olduğunu öne

¹⁰¹ Nahl 16/68.

¹⁰² Troll, *agm*, s. 55.

sürmüştür. Allah insanı yaratırken meleksel güçler ve hayvani içgüdüler olmak üzere onun doğasına iyiyi ve kötüyü yerleştirmiştir. İnsanı kötülüğe sürükleyen içindeki hayvani içgüdülerdir ki bunlar dinde şeytan olarak bilinir. Bu da şeytanın insanın varlığından bağımsız bir mahlûk olmadığı anlamına gelmektedir. Cinleri de kabul etmeyen Khan'a göre cinler ateşten yaratılmış gizli yaratıklar değil, ormanların ve çöllerin insan olan sakinleridir.¹⁰³ Kıyamet, cennet ve cehennemin metafor olduğunu söyleyen Khan, melekler ve şeytanlar konusunda da insanın iyi özellikleri ve kötü özellikleri şeklinde açıkladığı metaforik bir yaklaşıma gitmiştir.

Kurancılık akımını ayrı bir fikir olarak kabul ettiren, hadislerle araya mesafe koyma durumudur. Seyyid Ahmed Khan'a göre her ne kadar Kur'an mükemmel ve değiştirilemez olsa da hadisler aynı derecede kesinlik taşımamaktadır. Ahmed Khan'ın, hadisleri tabi tuttuğu isnad tenkidinden sadece beş hadis şüphe götürmez tarzda güvenilir çıkmıştır. Ancak ona göre bunların bile Hz. Peygamber'in söylediklerini tam olarak yansıttıklarına dair bir kesinlik bulunmamaktadır.¹⁰⁴

Khan, Peygamberimizin ölümünden sonra insanların onun sözlerini çoğaltma sebeplerinden birkaçını sıralamıştır. Ona göre, Hz. Peygamber'in mükemmelliğine ihtişam katan eklemeler insanların hoşuna gitmiştir. Râviler, Hz. Peygamber'e atfettikleri övgülere kendilerini de dâhil etmiştir. Ne zaman Müslümanlar arasında anlaşmazlık çıksa, her grup kendi fikirlerini destekleyici rivayetler nakletmiştir. Bazen insanlar yöneticileri memnun etmek için rivayetler uydurmuşlardır. Bazen de gayrimüslimler İslam'ı kötülemek için rivayetler ortaya çıkarmışlardır. Önceleri râvilerin gördüğü hürmeti kazanabilmek için de pek çok insan uydurma rivayetler ortaya atmıştır. Bazen de Hz. Peygamber'in Yahudiler Hristiyanlar ya da Araplar hakkındaki konuşmaları insanlar tarafından hadis olarak algılanmış ve rivayet edilmiştir. Ayrıca hadisleri derleyenler, Buhârî ve Müslim bile, hadislerin doğruluğunu ve yanlışlığını belirleyecek kriterler koymamışlardır. Konulan kriter, onların güvenilir dediği râvinin güvenilir kabul edilmesi; güvenilir değildir dediklerinin güvenilir kabul edilmemesidir. Ancak Khan'a göre hadis için üç ya da dört ravi olduğu ve hadisi alanların sadece kendilerine nakleden râviyi bildikleri gerçeği de hesaba katılmalıdır. Ondan öncekilerin güvenilir olup olmadığının ya da rivayet aktarılırken bir yanlışlık yapılmadığının garantisi yoktur.¹⁰⁵ İnsanlar kendisinden birkaç

¹⁰³ Baljon, *age*, s. 60.

¹⁰⁴ Troll, *agm*, s. 50.

¹⁰⁵ Baljon, *age*, s. 81.

nesil öncekilere kefil olamayacağı için, Khan sened tenkidinin bir kriter kabul edilmesini eleştirmektedir.

Ahmed Khan tarih ilminin bile hadisten daha güvenilir olduğunu da ileri sürmüştür. İnsanların kendi aralarında sıklıkla konuştukları konulara yeni gerçekler ve yeni ayrıntıların eklenmesi kaçınılmazdır. İnsanlar kendi aralarında imparatorlukları, kralları, ülkelere ait olayları konuşmadıkları için tarihi olaylar ekleme ya da değişme olmaksızın aktarılır. Ancak dini önemi haiz olayları insanlar devamlı konuşurlar ve bu olaylara olan ilgi hiç tükenmez ve olaylar yeni eklemelerle katlanarak değişir. İnsanlar arasında dolaşarak eklemelerle katlanan bu şey zamanla hadis rivayeti olarak nakledilmiştir. Ona göre hadislerin, Hz. Peygamber'den iki yüz yıl sonra yazıya geçirilmesi hadislere olan güveni sarsmaktadır. Ayrıca hadisler Hz. Peygamber'in lafızlarıyla da nakledilmemiştir. Yani şu andaki mevcut hadis rivayetleri ravilerin kendi ifadeleridir. Sahabe bile Hz. Peygamber'in sözlerini aktarmak için kendi kelimelerini kullanmıştır. Sonraki raviler sahabenin sözlerini aktarmak için kendi kelimelerini kullanmıştır ve her ravi bir öncekinin kelimeleriyle değil kendi kelimeleriyle nakiller yapmıştır. Şu andaki rivayetler ise son ravinin kendi sözleridir. Raviler kendi kelimeleriyle aktarım yaptıkları için Ahmed Khan, ravinin, nakil aldığı kişinin ne demek istediğini anlamaması ya da yanlış anlaması sonucu hadis metninin yanlış ya da tamamen farklı bir ifadeye bürünebileceğini öne sürmüştür. Khan, sahabenin dahi Hz. Peygamber'in sözlerini bazen yanlış anlamış olmaktan muzdarip olduklarını¹⁰⁶ ifade etmiştir.¹⁰⁷ İncil'deki tahrifin, naklinin uzun tarihsel süreciyle ilgili olduğunu ve bu tahrifin İncil'in terkini gerektirmediğini söyleyen Khan'ın aynı toleransı hadisler için göstermediği görülmektedir. Khan'ın düşüncesinde, bir kutsal kitap ve hadisler aynı değerlendirilemeyeceği için hadislerin Hz. Peygamber'den iki yüz yıl sonra yazıya geçirilmesi onlara olan güvenin kaybedilmesi için yeterlidir. Ancak yine de İncil'deki tahrifin kasıtlı yapılmadığını söylemesi; her hadisin ise kasıtlı tahrif edildiği ifadesi dikkat çekmektedir. Ayrıca hadisleri insanların devamlı konuşarak artırdığı sözler olarak görmesi, hadislerle "kıyl-u kâl" muamelesi yaptığı şeklinde değerlendirilebilir.

Hadis âlimleri sened tenkidi yapmışlar ancak metin tenkidi hakkında bir girişimde bulunmamışlardır. Kur'an ile çelişen hadisler de mevcuttur. Bunlar, hadislerle güvenmemek için

¹⁰⁶ Buhârî, "Cenaiz", 33.

¹⁰⁷ Sıddıqî, agm, s. 305.

bir sebeptir. O halde Khan'a göre hadisler konusunda takip edilmesi gereken yol onları aklın arzında değerlendirmektir.¹⁰⁸

Khan, akıldan sonra, hadisleri fitrat ya da tabiat kriterine tabi tutar. Bununla tabiatüstü herhangi bir olayın meydana gelme ihtimalini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Hadislerin yazıya geçirildiği dönemde dünyadaki tüm dinler olağanüstü olaylara inanıyordu. Müslümanlarda bu inançtan nasiplerini almışlar ve Allah'ın kadiri mutlak olmasını onun olağanüstü olaylara sebebiyet verebileceği şeklinde yorumlamışlardır. Tabiatüstü olayların bulunduğu rivayetler de böylece hadis kitaplarındaki yerlerini almıştır.¹⁰⁹

Hadislerin doğrusunu yanlışından ayırma konusunda Khan'ın ortaya sürdüğü çözüm, Kur'an ve hadislerin karşılaştırılması ve Kuran'a uymayan hadisin alınmaması yönündedir. Hz. Peygamber bile yaptığı ve söylediği her şeyin vahiy olmadığını söylemiştir. Bu durumda ahiret, dini kurallar ve ahlaki meselelerle ilgili olmadığı sürece hadisler Müslümanlar için bağlayıcı değildir. Dünyevî konularda Hz. Peygamber'i takip etme zorunluluğu yoktur. Khan, bunu ispat etmek için Peygamberimiz'in hadisinden bir örnek¹¹⁰ vermiştir. Buna göre, Peygamberimiz Medine'ye geldiğinde insanların hurma aşılamaı bırakmasının daha iyi olacağını söylemiş, insanlar aşılamaı bırakınca da hurmalar az ürün vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, dinle ilgili emirlerinin alınması gerektiğini, kendi görüşüne göre bir şey derse kendisinin sadece bir insan olduğunu hatırlatmıştır.¹¹¹ Burada Khan'ın, savunduğu bir görüşü ispat etmek için nakil güvenilirliğini tartışarak kabul etmediği hadislerden örnek vermesi ile bir paradoks oluşturduğu söylenebilir.

Khan'a göre hadislere dayalı tefsir anlayışı özünde evrensellik bulunan Kuran'ı ve onun manasını belirli tarihi olaylarla sınırlandırarak açıklamak anlamına gelmektedir. Khan, genel olarak Hz. Peygamber'in hadislerde beliren ifadelerine karşı saygıyı elden bırakmamakla birlikte hadisin otoritesini kabul etmez. Eski müfessirlerin sözlüklere ya da sözlük gibi eserlere bakarak Kur'an'ı tefsir etmelerine karşı çıkması, Khan'ın bir kaynağa bağlı olarak Kur'an'ı anlama çabasını eleştirmesinin bir göstergesidir. O, sözlüklerde ya da daha önceki edebi eserlerde kullanılmamış bir kelimenin de Kur'an'da geçebileceğinin bir ihtimal olduğunu

¹⁰⁸ Birışık, *age*, s. 320.

¹⁰⁹ Zaferullah Daudî, *Şah Velîyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 299.

¹¹⁰ Müslim, "Fedâil", 140.

¹¹¹ Sıddîqî, *agm*, s. 299.

düşünmüştür.¹¹² Tarihsel rivayetleri ve hadisleri Kur'an ile insanlar arasına konulan bir engel kabul eden Khan, kelime anlamı veren sözlüklerin bile Kur'an'a ulaşmada aracı olamayacağını ileri sürmektedir.

Ahmed Khan, Kur'an'da nesh olduğu fikrine karşı gelmiş, neshe işaret ettiği kabul edilen Bakara suresi 106. ayetinde kaldırılan hükmün Musa şeriatı olduğunu söylemiştir. *“Andolsun senden önce de peygamberler göndermiş, onlara da eş ve çocuklar vermiştik. Allah'ın izni olmadan Hiçbir peygamber mûcize getiremez. Süreli her şeyin bir kaydı vardır.”*¹¹³ ayeti de önceki peygamberlerin şeriatine yapılan vurguya örnektir. Oryantalistlerin, neshi Hz. Peygamber'in tutarsızlıklarına ilahi dayanak bulma çabası şeklinde görmelerine de ayete getirdiği bu açıklamayla karşı çıkmıştır. Khan, klasik nesh tanımlamalarıyla Kuran'ın “bir şairin not defterine” dönüşeceğini söylemiştir.¹¹⁴ Bir taraftan oryantalistlerin Hz. Peygamber'e tutarsızlık atfetmelerine karşı çıkan Khan, neshin kabul edilmesinin onların bu suçlamalarını haklı çıkarmak olduğunu bu benzetme ile ifade etmektedir.

Khan, din ve dünya işleri konusunda bir ayrıma gitmiştir. Ona göre gerçek din, İslam inanç esasları ve ibadetlerden müteşekkildir. Bunun haricinde kalan ve insanlar tarafından genelde dinden sayılan giyinme, yeme, içme, insanlar arası ilişkiler tamamen kültür ile alakalıdır. Khan'a göre hakiki din, dünyevi işler ile ilgilenmez ancak dünyevi işlerdeki ahlaki kurallar ile ilgilenebilir.¹¹⁵ Seyyid Ahmed'e göre mükemmel olan Kur'an'da da hem dini hem dünyevi konuların yer alması onların dinden bir parça olduğunu göstermemektedir. Khan, din ve devlet işlerinin de ayrı olması gerektiğini savunmaktadır.¹¹⁶ Denilebilir ki Khan, hadisleri dini ve dünyevi olarak tasnif ettiği gibi ayetleri de bu tasnife tâbi tutmuştur.

Khan'a göre İslam âlimlerinin kişisel görüş ve kanaatleri, fıkıh kitaplarıyla gelecek nesillere şeriat ve İslam'ın kendisi olarak aktarılmıştır. Bu kişisel görüşler değişmez kabul edilerek Müslümanlarda fikrî açıdan bir durgunluğa sebep olmuştur. Geçmişteki müçtehitler içtihatlarını kendi toplumlarının ihtiyaçlarını karşılamak için öne sürmüşlerdir. O dönem için bu içtihatlar işe yaramıştır. Ancak zaman geçmiş ve toplumla birlikte ihtiyaçlar da değişmiştir. Bu durumda toplumun bu yeni ihtiyaçları göz önüne alınarak Kur'an ve akıl ışığında yeni

¹¹² Baljon, *age*, s. 35.

¹¹³ Rad 13/ 38.

¹¹⁴ *age*, s. 69.

¹¹⁵ Sıddıqî, *agm*, s.306.

¹¹⁶ Birişik, *age*, s. 325.

içtihatlar öne sürülmelidir. Çünkü yüzlerce yıl önce yaşamış müçtehitlerin içtihatlarının hiçbir değeri yoktur.¹¹⁷

Fıkıh âlimlerinin görüşleri süreç içinde şeriat olarak lanse edilince İslam'ın her türlü dünyevi işle ilgilendiği ve dini bir temel olmaksızın dünyevi bir iş yapılamayacağı gibi bir kanaat oluşmuştur. Fıkıh kitaplarının bir ülkenin işlerini yönetmek için yeterli olduğu ve medeni hukuka, ceza hukukuna, gelir kanununa, ticaret yasasına ihtiyaç olmadığı fikri ortaya çıkmıştır. Fıkıh kitapları bu işler için yeterli değildir ve Khan'a göre İslam devletlerinin bozulmaları ve parçalanmaları bu önyargı sebebiyle olmuştur. Osmanlı Devleti'nin zayıflayan yapısı buna örnek verilebilir. Arapların Hz. Peygamber gözetiminde büyük kültürel reformlar yaşadığı doğrudur ama Hz. Peygamber bunu peygamberlik görevinin bir parçası olduğu için yapmamıştır. Hz. Peygamber bile dünyevi işlerde diğer insanların kendisinden daha iyi olduğunu söylemişken¹¹⁸ devletin yönetilmesi gibi bir dünyevi işin peygamberliğin bir parçası olduğunu düşünmek büyük yanlıştır. Hz. Peygamber'in tarih sahnesine bir lider olarak çıkması tamamen yaşadığı coğrafyanın ön kabulleri ve gelenekleriyle ilgilidir. Çünkü o dönem Arap yarımadası kabile reislerini lider olarak takip ediyordu. Ancak Müslümanlar bu konuda Hz. Peygamber'in hadisini unutarak Yahudilerin mantığını takip etmişler ve peygamberin dünyaya ait işlerini ilahi bir emir gibi algılamışlardır. Siyaset ve siyasetle ilgili hadisler dinin bir parçası değildir. Hz. Peygamber siyasi işlerini istişare yaparak ortak alınan kararlarla yürütmüştür. Hem Kur'an hem hadis yöneticilere istişare emri verdikten sonra tam yetki sunmuşlardır.¹¹⁹

Ahmed Khan'a göre insanın birincisi Allah ile ilişki kuran, ikincisi diğer insanlarla ilişki kuran iki parçası vardır. İnsanın dini ve inancı birinci parçasıyla ilgilidir. Eğer insan inanç konusunda sıkıntılar yaşıyorsa bu kimseyi ilgilendirmez ve tamamen Allah ve onun arasındadır. Bir insanın Şii, Sünnî, dinsiz, mukallid ya da natüralist olması ona olan davranışları etkilememelidir. İnsanın insanla olan ilişkisi önemlidir ve bu da sevgi, arkadaşlık ve milli sempati olarak bilinen iş birliğiyle ilgilidir.¹²⁰ Khan'ın bu görüşünde, bulunduğu coğrafyanın etkisi hissedilebilmektedir. Khan, çok kültürlü ve çok dinli bir yapısı olan Hindistan'da din vurgusundan ziyade insanları ortak paydada birleştirmek için sevgi, arkadaşlık gibi evrensel duyguları veya mekân ortaklığından yola çıkarak aynı ülkede bulunan insanlar arasındaki vatandaşlık duygusunu ön plana çıkarmıştır. İnanç konusunda insanın çektiği sıkıntıları

¹¹⁷ Birışık, *agm*.

¹¹⁸ Müslim, "Fedail", 140.

¹¹⁹ Sıddîqî, *agm*, s. 300.

¹²⁰ *agm*, s.303.

toplumsal bir alana yaymaksızın sadece Allah ile kişinin kendi arasında kabul etmesi, din ve dünya işlerini birbirinden ayırması bu düşüncenin bir uzantısı olarak görülebilir. Herhangi bir dini temel alan dünya işleri fikri Khan'ın insanlar arasında yapmaya çalıştığı arabuluculuğa uygun olmazdı.

Vahiy ve akıl ya da modern bilim arasında bir çelişki varmış gibi görüldüğü ya da bu ikisi çatışmaya girdiği takdirde bu çatışmayı gidermek için Khan'ın bulduğu birincil çözüm, te'vile yani mecâzi yoruma gitmektir. Kur'an'ın bir kelimesinin kullanımı ya da manası hakkında yapılacak küçük bir araştırma zaten modern bilimin ortaya attığı gerçekle mananın çelişmediğini gösterecektir. Araştırma sonucunda ve modern bilimin ışığında ortaya çıkmış tevil aslında baştan beri vahyi gönderenin söylemek istediğidir. Başlangıçta varmış gibi görünen çelişki de vahiy metinlerinin yanlış yorumlanmasıyla ilgilidir. Eğer zahir çelişirse vahiy mecazî olarak yorumlanır. Çünkü, Khan modern bilimin sonuçlarına koşulsuz güvenmektedir.¹²¹

Khan, insan iradesinin kısıtlanmış olmadığını, insanın kendisine verilen potansiyeli özgür bir şekilde kullanabileceğini bir örnekle açıklamıştır. İlminde ilerlemiş ve kendisinden hiçbir şey gizli kalmayan bir astrolog, bir adamın boğularak öleceğini söylese, astroloğun bilgisi doğru olduğundan adamın boğulması kaçınılmazdır. Ancak buradan, astroloğun adamı boğulmaya zorladığı anlamı çıkmaz.¹²² Hür iradenin olduğuna dair görüş beyan eden Khan, bir taraftan da insan iradesinin toplum, çevre, alınan eğitim ve öğretim, fizyolojik ve psikolojik yapı gibi iç ve dış unsurlarla engellendiğini söylemiştir. Tabiat üzerinde kurduğu sebep sonuç ilişkisini burada da uygulayan Khan'a göre, iyi bir kalbi olan insana kötü kalpli bir kimsenin bedeni verilse iyi kalpli olanın davranışları artık kötü kalpli olanın davranışları gibi olacaktır.¹²³

Çağının önde gelen konularından biri olan cihad hakkında görüş ileri sürerken Ahmed Khan, İslam'da vahşet olmadığından ve İslam'ın yumuşak bir din olduğundan bahseder. Âlimlerin cihad hakkındaki görüşlerinden dolayı İslam'ın yanlış tanıtıldığı görüşündedir. Dini bir kenara bırakan, halka kötü ve adaletsiz davranan, heveslerini yerine getirmek ve ülkeler fethetmek isteyen Müslüman kralları ve halifeleri desteklemek amacıyla Müslüman din adamları, cihad hakkında İslam'ın ruhuyla uyuşmayan fikirler üretmişlerdir. İslam ne

¹²¹ Troll, agm, s. 49.

¹²² Baljon, age, s. 84.

¹²³ Düzgün, age, s. 119.

saldırganlığa izin verir ne de İslam'ın zor kullanılarak yayılması için ülkelerin fethedilmesini ve insanlara boyun eğdirilmesini kutsallaştırır. İlk Müslümanların Mekke'de zor şartlara maruz kalmasına rağmen savaşı tercih etmediklerini örnek vererek, dini yaşamaya engel yoksa Müslüman olmayan toplumlarda idarecilerle iyi geçinmek suretiyle yaşanabileceğini öne sürer. Ona göre cihad, tehdit ve saldırı ihtimali varsa, yapılan anlaşmanın bozulduğu ilan edilirse, Müslümanlara dinlerini yaşamaları konusunda zorluk çıkarılırsa savunma amacıyla yapılmalıdır. Khan, İngilizlere karşı cihadın farz olduğunu söyleyen fetvaların geçersiz olduğunu açıklamıştır.¹²⁴ Mekke dönemi ile aynı karşılaştırmayı hicret konusunda da yapan Khan, eğer müşrikler Müslümanlara zarar vermeyip onların Mekke'de rahatça İslam'ı yaşamlarına müsaade etselerdi Müslümanlar hicret etmeye gerek görmeyeceklerdi. Buradan yola çıkarak Khan, Müslümanın dinine dokunulmadığı sürece bir yerin halkı ve idarecileriyle iyi anlaşarak hayatını devam ettirmesinin İslami olduğunu söylemiştir.¹²⁵ Döneminin şartları dikkate alındığında Khan'ın cihad hakkındaki görüşleri önem arz etmektedir. Onun, Hindistan'da Müslüman kesimin kutsal kabul ettiği için yaptığı cihad çağrısını, cihad şartları oluşmadığı için enerji kaybı olarak gördüğü söylenebilir. Denilebilir ki, niyetleri barışçıl yollarla Hindistan'ı yönetmek olduğu için İngilizlerin yönetime el koyması, cihad ilanının yapılması için Khan'a göre yeterli bir sebep değildir. Belki de Khan'a göre Müslümanların verdiği 'cihad' tepkisi olayı kişiselleştirmektir. Çünkü ona göre din ve dünya işleri ayrı olduğu için, dünya işlerini kimin yönettiğinin bir önemi yoktur.

Khan, Mekke'de o kadar baskıya rağmen savaşmadıklarını söylerken Müslümanların, Mekke döneminde ne kadar savunmasız ve güçsüz olduklarını unutmaktadır. Müslümanlar Mekke'de müşriklerle aralarının bozulmasından korktukları için değil, güçsüz oldukları için savaşmaktan kaçınmışlardır. Kaldı ki Medine dönemi başladıktan sonra, gelen istihbarat sonucunda Mekkelilerin kervanına saldırma kararı alarak ilk harekete geçen Hz. Peygamber olmuştur. Khan'ın düşüncesiyle hareket edilseydi Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra müşriklerden haberdar olmayı bırakmalıydı.

Ahmed Khan, bir yandan hadislerin ve geleneksel fıkhi hükümlerin dışına çıkmayarak faizin toplumsal kaynaşmanın önüne geçtiğini ileri sürerken, bir taraftan da faiz konusunda farklı görüşler ortaya atmıştır. Allah, sırasıyla, mallarını kendisi yolunda harcayanların hasletlerinden, mallarını yoksullara sarfedenlerden ve borçlusuna iyi davranmak yerine

¹²⁴ *age*, s. 40.

¹²⁵ Birışık, *age*, s. 321.

onlardan faiz alanların devamlı olarak cehennemde kalacaklarından bahsetmiştir.¹²⁶ Khan buradan hareketle, fakir insanlardan alınan faizin haram olduğuna dair bir çıkarımda bulunmuştur. Ona göre, daha rahat ve lüks bir hayat için borç alan insanlardan faiz alınmamasının Kur'anî bir dayanağı yoktur. Aynı şekilde ulusal refahı sağlayan ticarete ve iş hayatında alınan ve verilen faizin Kur'an tarafından yasaklanmış olması pek mümkün görünmemektedir. Ona göre bu konuya kendi içtihatlarıyla ve yaptıkları kıyaslarla fukaha birçok şart eklemiştir. Khan'a göre bu şartlar ticaretin gelişmesini şiddetle engellemiştir. Fukahanın kuralları Kur'an'a atfedilemez.¹²⁷ Khan'ın başta yaptığı geleneksel fıkhi açıklama ile sonra yaptığı faiz açıklamasının ilk etapta tezat oluşturduğu söylenebilir. Ancak zamanın değişmesiyle hükümlerin değişebileceğine, sabit içtihatların olmaması gerektiğine ve içtihadın sadece bir zümrenin işi olmadığına dair paradigması düşünüldüğünde Khan, kendi içinde bir uyum sağlamaktadır.

Ahmed Khan'a göre namaz, insanın imanı ile bedeninin birbiriyle bağlantıda olduğu en büyük ibadettir. Doğunun ve Batının Allah'ın olmasından hareketle Khan, namazda kıbleyi şart olarak görmemiştir. Ona göre namaz, asıl bölüm ve bu asıl bölümü koruyan unsurlar olmak üzere iki parçaya ayrılmaktadır. Namazın asıl bölümü, Allah'a kulluğa odaklanmak ve Allah'a teslimiyet göstermektir. Kıyam, secde, kıraat gibi unsurlar ise namazın ana unsuru olan Allah'a teslimiyeti koruyan kurallardır. Khan, kıyâmın, kıraatın, secdenin namazdan kaldırılabilceğini ancak ana unsur olan teslimiyetin insanlar yaşadıkça namazın bir parçası olmaya devam edeceğini söylemiştir.¹²⁸

Khan, haccın şart ve rükunlarının başka bir kaynağa ihtiyaç olmadan Kur'an'dan rahatlıkla anlaşılabileceğini, hacca dair hadislerden gelen rivayetlerin önemsiz birer ek olduğunu ifade etmiştir. Onun hac tarifi, klasik fıkıh kitaplarında tarif edildiği şekliyledir.¹²⁹ Hadislerden gelen rivayetleri kabul etmemesine rağmen yine hadislerden çıkarılan hac tarifini ileri sürmesi, bu tarifi hadislerle gerek olmadan Kuran'dan da çıkarılacağını düşünmesi ile ilgilidir.

Khan, kendisinin geleneksel fikirlere sahip olmamasına rağmen doğası gereği muhafazakâr olduğunu, Müslüman kadınların sahip oldukları en iyi adetin peçe (pardah –

¹²⁶ Bakara 2/262-275.

¹²⁷ Baljon, *age*, s. 38.

¹²⁸ *age*, s. 80.

¹²⁹ Baljon, *age*, s. 85.

seclusion of the women) olduğunu söylemiştir.¹³⁰ Khan'ın giyinme şeklinin ve tesettürün din ile ilgili olmadığı düşüncesi dikkate alınır, peçeyi takdir etmesinin dini kaygıdan bağımsız olduğu anlaşılabılır. Geleneksel uygulamaların da baskısı altında kalmadan kişisel olarak inisiyatifini peçeden yana kullanmaktadır.

Khan, çok eşlilik konusunu hukuki, toplumsal ve dini olmak üzere üç açıdan ele almıştır. Hukuki olarak çok eşliliğin mümkün olabileceğini; toplumsal olarak bir kişinin ilk eşinden boşanıp boşanmamasının kadının ekonomik çıkarlarını koruyup korumamakla ilgili olduğunu söylemiştir. Dini olarak ise buna Nisa suresi 3. ayeti kapsamında cevaz verildiğini ancak adaletin sağlanabilmesi bakımından tek eşliliğinin esas olduğunu ifade etmiştir. Çok eşliliğin fitratta olmasına rağmen buna karşı çıkmak ona göre, insanları kanun dışı davranmaya zorlamak demektir. Çünkü bir kişinin ilk eşinden boşanmaksızın ikinci evliliğini yapamaması erkeği eşine karşı kötü davranmaya sevk edecektir. Eğer eşler arasında ayrılık ölümüne bağlanırsa bu kez erkek kanun dışı ve ahlaki değerlere itibar etmeksizin hareket edecektir. Tüm bu değerlendirmeleri yapan Khan, gerekli durumlarda çok eşliliğe izin vermenin zaruret olduğunu öne sürmüştür.¹³¹

Toplumsal yönden büyük önemi haiz kölelik konusunda da görüş beyan eden Khan'a göre insan doğuştan efendidir ve bu yüzden hiç kimsenin kölesi olamaz. Kölelik geçmiş zamanlarda uygulanan tarihi bir uygulamadır ve İslam'ın özünde yoktur. İslam kölelerin özgürleşmesi için aşamalı olarak bazı düzenlemeler getirmiştir.¹³²

Hırsızın elinin kesilmesinden¹³³ ya da Allah'a, Hz. Peygamber'e karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezasının öldürülmelerinden, asılmalarından, el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya sürgün edilmelerinden¹³⁴ bahseden ayetlerde Khan, el ve ayak kesme cezasının zaruri olmadığını, ayetlerde el ve ayak kesmeye alternatif olarak sunulan hapis cezasının seçilebileceğini ifade etmiştir. Hırsızın elinin kesilmesi konusunda fukahenin bazı şartlar ileri sürmesi, bu cezanın zorunluluk içermediğinin göstergesidir. Ayrıca Khan, sahabenin de el kesme cezasını tercih etmediklerini bunun yerine hapis cezası verdiklerini söylemiştir. Ona göre ellerin kesilmesi ancak hapis cezası maddi olarak mümkün

¹³⁰ *age*, s. 41.

¹³¹ Düzgün, *age*, s. 34.

¹³² *age*, s. 135.

¹³³ Mâide 5/38.

¹³⁴ Mâide 5/33.

değilse işleme konulabilir. Bu ceza uygulanırken de tek gaye suç oranını düşürmek olmalıdır. Aksi takdirde bu cezayı vermek barbarlıktır. Khan'ın İslamdaki bu cezalar hakkında görüş bildirmesi İngilizlerin Hindistan'da ceza hukukunda, kısas, diyet, had gibi kurallarda değişime gitmesi etkili olmuştur. İngilizlerin bu düzenlemeleri Hindistan'da modernist düşünceleri teşvik etmiştir.¹³⁵

Seyyid Ahmed Khan duanın etkisi konusunda Ehl-i sünnetten farklı olan bir görüş ortaya atmıştır. Yaşanılan süreç içerisinde Allah hadiselerin işleyişini değiştirmez. Allah'ın duaya icabet etmesi olayları değiştirdiği anlamına gelmemelidir. Duaların cevap bulmasından, Allah'ın dualardan memnun olduğu ve onu diğer ibadetleri kabul etmesi gibi kabul ettiği anlaşılmalıdır. Duayla birlikte gelen sabır ve metanet durumu da Allah'ın hoşnutluğunu meydana getirir. Dua ile kazanılacak olan, kişinin dua sırasında Allah'ın büyüklüğüne odaklanması ile sahip olduğu sıkıntılara karşı elde edeceği güçtür. Eğer, “...*Bana dua edin, duanızı kabul edeyim...*”¹³⁶ ayetinden genel manada anlaşıldığı üzere Allah duaları kabul etseydi, yeryüzünde dualarına karşılık bulamayan ihtiyaç sahibi insanlar olmazdı. Aslında Khan'a göre dua, kişinin sıkıntılarından kurtulmak için ihtiyacı olan gücü bulacağı, tamamen psikolojik bir süreçtir.¹³⁷ Burada da Khan'ın determinist düşüncelerinin izleri bulunabilir. Duaların aktif olarak kabul edildiği düşüncesi, Allah'ın sürece her an müdahil olabildiği fikrinin bir sonucudur. Önceden kurulu bir düzenin işlediği düşüncesi ise duaların karşılık bulmayacağı fikrine götürür. Bu durumda dua fiilî olarak işlemeyecek, sadece ruhsal olarak kişiyi rahatlatacaktır.

Ahmed Khan, zühdü çoğu zaman dini kaygılarla ortaya çıkmayan ve insanın içine düştüğü fakirlikten haz almaya çalışmak amacını güden bir şey olarak tanımlar. Bu teslimiyet, bir fayda olmaksızın boş enerji kaybıdır. Hz. Peygamber'in mirasını üstlenmek zühd ile hayatını geçirmek değil; insanların refahı için çalışmaktır. İnsanın kendisinin ya da başkasının fakirliğini dilemesi bu mirasa aykırı davranıştır.¹³⁸

Ehl-i hadis çizgisinden ayrılışında çağının revaçtaki akımları pozitivizm, natüralizm ve determinizm, Khan'ın düşüncelerini oluşturmada büyük rol oynamıştır. İngilizlerin Hindistan'da hüküm kurma çabasını dini ve siyasi olarak açıklamaya, dînî olarak İngilizler ile

¹³⁵ Düzgün, *age*, s. 137.

¹³⁶ Mü'min 40/60.

¹³⁷ Düzgün, *age*, s. 121.

¹³⁸ Birişik, *age*, s. 295.

aslında aralarında o kadar farkın olmadığını ispatlamaya çalışmıştır. Kur'an'ın bir anayasa gibi görülerek ülkenin İslam ile yönetilme zaruretinin olmadığını, bu yüzden de ülkedeki İngiliz hakimiyetinin problem teşkil etmediğini ileri sürmüştür. Geleneksel kültürde terkettiği her şeyin yerini bilim ve bilimsellik ile doldurmak isteyen Khan'ın, Batı'nın ilerleme sebebi olarak gördüğü bilimi Doğu'nun iyileşme reçetesi olarak benimsediği söylenebilir. Müslümanların dini anlayışlarında yenilik yapmaları taraftarı olan Khan, artık yeni şeyler söylenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kur'an'ı tek kaynak olarak görmesinin, hadisleri metin ve isnad açısından güvenilir bulmamasının yanında meleklerin, cinlerin ve mucizelerin varlığını, yaptığı aşırı tevellerin sonucunda kabul etmemesi klasik İslam ile aynı çizgide gitmediğinin göstergesidir.

3.4.2.2. Abdullah Çekrlevî

Arapça ve Urduca ileri seviyede hâkim olan Çekrlevî, başlangıçta Ehl-i hadis ekolünün eğitiminden geçmiş olmasına rağmen süreç içerisinde Kur'an dışında bir vahyin bulunmadığını, dinde hadislerin Kur'an'ın yerini alamayacağını savunmuştur. Hadislerle amel edilemeyeceği ve hadislerin dinin kaynağı olması bakımından güvenilir olmadığı fikrini benimsemiştir. Önceleri Ehl-i hadis olmasından dolayı fıkıh mezheplerine karşı olan Çekrlevî, sonraları hadislere ve taklide karşı çok daha sert tavır almıştır. Kurancılık fikrini benimsedikten sonra Ehl-i hadisi, Allah'ın hükümlerinin karşısına, geçmiş peygamberlerin sözlerini getirenler şeklinde tanımlamıştır. Hatta Ehl-i hadis, Hz. Peygamber'e karşı çıkan müşrikler ve Firavun'dur. Fikirleri doğrultusunda Lahor'da 1902 yılında "Ehlü'z-Zikr ve'l-Kur'an" cemaatini kurmuştur. Düşüncelerini İşa'atü'l-Kur'an adıyla neşrettiği dergiyle halka duyurmaya çalışmıştır.¹³⁹

Çekrlevî Kur'an'ın her şeyi ihtiva etmemesinden dolayı hadislere ihtiyaç olduğunu düşünenlere karşı Kur'an'da Müslümanlar için gerekli olan her türlü bilginin ayrıntılarıyla verildiğini iddia etmiştir. Kur'an'da bu durum, "...*Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah'a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik.*"¹⁴⁰ ve "...*Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir; fakat o, kendinden öncekiler için onay, her şey için detaylı açıklama, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.*"¹⁴¹

¹³⁹ Birışık, age, s. 329.

¹⁴⁰ Nahl 16/89.

¹⁴¹ Yûsuf 12/111.

ayetleriyle anlatılmaktadır. Kur'an, eksiksizce açıklandığı için herhangi birisi tarafından yapılacak şerhe ya da Hz. Peygamber'in beyanına, şerhine ve onun Kur'an'daki bir şeyi pratik olarak göstermesine muhtaç değildir.¹⁴² Kur'an'ın mükemmelliği, farz, nafile ve mübah türünden İslam diniyle ilgili bütün meseleleri zikretmesinden gelmektedir. Kur'an'da surelerin başında bulunan besmeleler birer ayettir.¹⁴³

Çekrlevî, Allah'ın insanlara sadece kendi indirdiği vahye uymalarını emrettiğini, bazı hadislerin sahihliği kabul edilse bile onların Allah'tan indirilen vahiy olmaması sebebiyle hadislere uymanın vacip olmadığını söylemiştir. Hadisçilerin, vahiy Kur'an ve hadis olmak üzere ikiye ayırdığını, ilahi kitabın bir benzerini getirmenin imkânsızlığını ancak buna rağmen ortalıkta uydurma yüz binlerce hadis olduğunu öne sürmüştür. Eğer hadisler de vahiy kapsamında olsaydı onların da uydurulamaması gerekirdi.¹⁴⁴

Çekrlevî'ye göre insanların bugün İslam'ın bir parçası olarak kabul ettikleri çoğu şey İslam'a sonradan girmiştir. Allah bu dini kemale erdirmiştir. Yani kitabında gerekli her bilgiyi en güzel şekilde açıklamıştır. Bir şeyin İslamî olabilmesi için Kuranî olması gerekir. Bu bağlamda Çekrlevî, ibadetleri Kur'an'ı temel alarak yeniden şekillendirmeye çalışmıştır. Çünkü bugün ibadetlerin ayrıntıları hadisler ve mezhep imamı tarafından belirlenmiştir. Ona göre herkesin kendi mezhebine göre namaz kılması küfürden başka bir şey değildir. Kılınan namaz Kur'an'da gösterilemeyebilir ancak namazın Kur'an'a uygun olup olmadığı bilinebilir. Meryem suresinin, *“Sonra bunların ardından artık namazı kılmayan ve nefsanî arzulara uyan bir nesil geldi. Bunlar elbette azgınlıklarının cezasını bulacaklardır.”* şeklindeki 59. ayetini delil getirerek Allah'ın kitabında anlattığı namazın insanlar tarafından bozulduğunu ifade eder.¹⁴⁵ Görüldüğü gibi Çekrlevî mezhepleri itham edici bir söylem geliştirmektedir.

Çekrlevî, namaz vakitlerinin Kur'an'da beş vakit olarak emredildiğini söylemiş ve bunun için *“Gündüzün iki tarafında, gecenin de gündüze yakın saatlerinde namaz kılın. Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder. İşte bu, öğüt almak isteyenler için bir hatırlatmadır.”*¹⁴⁶ ve *“Gündüzün güneşin gün ortasını aşmasından gecenin karanlığına kadar*

¹⁴² İlahi Bahş, age, s. 211.

¹⁴³ age, s. 265.

¹⁴⁴ age, s. 214.

¹⁴⁵ [Questioning The Authority Of The Past By Ali Usman Qasmi : Ali Usman Qasmi : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 26.03.2023)

¹⁴⁶ Hûd 11/114.

*namazı kıl; bir de sabah namazını; çünkü sabah namazı şahitlidir.”*¹⁴⁷ ayetlerini delil olarak getirmiştir. Gündüzün iki tarafındaki namazları sabah, öğle ve ikindi olarak, gecenin gündüze yakın saatlerini ise akşam ve yatsı namazları olarak açıklamıştır. Maide suresinin 6. ayetiyle namazdan önce abdesti vacip gören Çekralevi, mestler üzerine meshetmeye ve vücuttan kan çıkması gibi şeylerle abdetsin bozulacağı fikrine karşı çıkmıştır. Ezanın ve müezzinin Kur’an’da yer almadığı gerekçesiyle ezanı küfür olarak görmüştür. Hz. Peygamber’in ezanı öğütlediği rivayetlerini ise Hz. Peygamber’e atılan bir iftira olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Cuma suresi 9. ve Maide suresi 58. ayetlerinde geçen “çağrı”nın ezan olarak yorumlanmasına karşıdır.¹⁴⁸

Namazda kibleye dönülmesini Çekralevi vacip olarak görmüştür. Namazdaki her tekbirde kulakların tutulması suçu kabul, günahı itiraf olduğu için gereklidir. Namazda kıyam sırasında sağ el ile sol eli, kalbin yanında üst üste getirme taraftarıdır. Çünkü Allah Kur’an’da, “*Korkunu yenmek için elini göğsüne bastır.*”¹⁴⁹ buyurmuştur. Kul, namaz kılarken ellerini Allah’ın karşısında huşu ile kalbine bastırılmalıdır. Çekralevi’ye göre namaz kılınacak mescitler arasında birinin diğerinden üstünlüğü yoktur. Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi, Mescid-i Aksa ile ilgili hadis rivayetlerini, Kuran’da geçmediği için kabul etmemiştir. Namazdaki selamın En’am suresinin 54. ayetindeki, “..Selâm size! Rabbiniz kendine, merhamet etmeyi yazdı...” gibi verilmesi gerektiğini söylemiştir. Namazdaki tekbirlerin ve selamların Kur’an ayetleriyle yapılması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla Çekralevi, namazda Kur’an’dan başka bir şey okunmasını caiz görmemiştir.¹⁵⁰

Çekralevi’ye göre, beş vakit namazın iki, üç ve dört rek’atlı olması Kur’an’da geçmektedir. Fâtır suresinin, “*Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah’a mahsustur...*”¹⁵¹ ayetinde, “kanatlar” manası verilen “*الجنحة*” kelimesini o, “rek’at” olarak te’vil etmektedir. Bayram namazları ve hutbe de Kur’an emridir. Bayram namazlarının vakti gün doğumuyla başlamakta ve gün batımıyla sona ermektedir. Kur’an’da emredilen bir hüküm olmadığı gerekçesiyle tilavet secdesini bid’at olarak tanımlamıştır. Cenaze namazı, Kur’an’da olmadığından İslam’da da yoktur. Cenaze namazı olarak tanımlanan namazda ruku ve secde olmadığı için o, namaz da değildir. Kur’an mevtaya

¹⁴⁷ İsrâ 17/79.

¹⁴⁸ [Questioning The Authority Of The Past By Ali Usman Qasmi : Ali Usman Qasmi : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 27.03.2023)

¹⁴⁹ Kasas 28/32.

¹⁵⁰ İlâhi Bahş, *age*, s. 368.

¹⁵¹ Fâtır 35/1.

dua edilmesini istemektedir.¹⁵² Namazın kazası ve cem edilmesi mümkün değildir. Schiv secdesi Kur'an'da yoktur. Eğer namazın bir rüknü unutulursa kişi hatırladığında o rüknü tekrar eder. Teravih namazının bidat ve cehenneme götüren bir sapıklıktan ibaret olduğu kanaatindedir.¹⁵³ Namazın yanında bir ibadet olarak zekâtta da bahseden Çekrlevî, taşınmaz malın, tarım ürünlerinin ve meyvelerin onda birinden zekâtın verilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁵⁴

Çekrlevî, namazları beş vakit olarak kabul etmesine rağmen kendisinden sonra öğrencisi Muhammed Ramazan'ın çalışmalarıyla, cemaati Ehlü'z-Zikr ve'l- Kur'an'ın takip ettiği namaz vakitleri ve şekli onunkinden farklı olmuştur. Bu cemaate göre farz namazlar, sabah, öğle ve yatsı olmak üzere 3 vakittir. Her namaz iki rekâttır. Bunun üstüne konulanlar insanlar tarafından eklenmiştir. Namaza başlangıç tekbiri, Nisa suresi 34. ayetinin sonunda yer alan, "...Şüphesiz Allah yücedir, büyüktür." ifadesiyle alınır. Rükûdan kalkmaksızın secdeye gidilir. Her rek'atta bir secde vardır. Secdedeki zikirlerle namaz sonlandırılır. İlâhi Bahş, bu cemaatin namazlarına şahitlik ettiğini ve namaz boyunca imamın cemaatin önünde değil aralarında durduğunu söylemiştir. "*Rabbim girdiğim yere doğrulukla girmemi sağla...*"¹⁵⁵ ayetiyle kıraate başladıklarını, Nisâ suresi 34. ayetiyle tekbir aldıklarını, belirli ayetleri okuduktan sonra aynı ayetle tekbir getirerek rükûya eğildiklerini, rükûda üç ayet okuduklarını, rükûdan başlarını kaldırmaksızın beş ayet okudukları secdeye giderek birinci rekâtı tamamladıklarını ve ikinci rekâtı da aynı ile tekrarlayarak namazı sonlandırdıklarını anlatmıştır. Namaz boyunca kıyamda, rükûda ve secdede her şeyin sesli okunduğunu da eklemiştir.¹⁵⁶ Cemaat içerisinde hoca öğrenci arasındaki hüküm ve uygulama farklılıklarından yola çıkarak Kurancılığın bireysel istinbat ve anlayışa büyük önem verdiği söylenebilir.

Çekrlevî, Hz. Peygamber'in tek mucizesinin Kur'an olduğunu söylemiştir. Diğer peygamberlerin ve Kur'an'da geçen sâlihlerin gösterdiği harikulade olayları da kabul etmiştir. Hz. İsa hala bu dünyada hayattadır ve kıyamet gününde bir defa daha ortaya çıkacaktır.¹⁵⁷ Çekrlevî' nin Ahmet Khan'a göre mucizeler konusunda daha ılımlı olduğu görülmektedir.

¹⁵² age, s. 372.

¹⁵³ Birışık, age, s. 334.

¹⁵⁴ age, s. 383.

¹⁵⁵ İsrâ 17/ 80.

¹⁵⁶ İlâhi Bahş, age, s. 371-372.

¹⁵⁷ age, s. 313-328.

Allah'ın tabiattaki olağan hallere olağanüstü müdahalelerini kabul etmesi, Khan'ın benimsediği determinist anlayıştan uzak olduğunu göstermektedir.

Çekrlevî, Kur'an ayetlerini kendi tercüme etmiştir. Tercüme ettiği yerlerde çoğu zaman “resul” kelimesine “Kur'an” anlamı vermiştir. Ona göre Hz. Muhammed peygamberdir ancak ona itaat edilmesinden bahseden ayetler dikkatle değerlendirilmelidir. Hz. Muhammed'e itaati emreden ayetlerde Allah Kur'an'ı kastetmiştir. Kur'an ve Hz. Muhammed aynı şeylerdir. Ayette demek istenilen “ağzından Kur'an çıkan Muhammed'e itaat”tır. Bu yüzden “resul” “Kuran” manasındadır. “*Ey iman edenler! Allah ve resulüne itaat edin, söylediklerini işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin.*”¹⁵⁸ ayetinde resulden kastedilen eğer Hz. Peygamber olsaydı Hz. Peygamber de iman edenlerden biri olduğuna göre onun kendi kendisine itaat etmesi emredilmiş olurdu ki bu muhaldir. Eğer resul kelimesi Kur'an dışında bir şeyi kastediyorsa bu kez de ortaya itaat edilecek başka bir şahıs çıkmış olacağından bu durum, “...*Hüküm ancak Allah'ındır...*”¹⁵⁹ ayetine ters düşmektedir.¹⁶⁰

Çekrlevî, “*Senden önce hiçbir resul ve nebî göndermedik ki, o bir temennide bulunduğunda şeytan ille de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışsın...*”¹⁶¹ ayetinden hareketle Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin risaletleri esnasında günahattan beri olduğu fikrini reddetmiştir.¹⁶² Genelde şefaate meselesini ya da özel olarak peygamberlerin şefaate etmesi konusunu, Yahudilerin “*Sayıli birkaç gün dışında bize ateş dokunmayacak...*”¹⁶³ sözünden yola çıkarak açıklamaya çalışmış ve şefaati inkâr etmiştir. Çekrlevî'ye göre cennet ve cehennem henüz yaratılmamıştır. Onların şimdi yaratılmış olması fayda sağlamayacağından, Allah'ın fiilleri de maslahattan yoksun olamayacağından cennet ve cehennem kıyamet gününde yaratılacaklardır.¹⁶⁴

Çekrlevî, zina, kazf, hırsızlık, sarhoşluk, dinden çıkma, haksızlık ve zulüm gibi suçların hadlerini İslam'da belirlenmiş halleriyle genel olarak kabul etmiştir. Sünnetten gelen hadleri kabul etmediği için Kur'an ayetlerini yorumlayarak bu hadlerin ne olması gerektiğine ulaşmıştır. O, zina eden evli kişinin cezasının idam olduğunu söylemiştir. Yeryüzünde fesat

¹⁵⁸ Enfâl 8/20.

¹⁵⁹ En'âm 6/57.

¹⁶⁰ Birşık, *age*, s. 331.

¹⁶¹ Hac 22/52.

¹⁶² İlâhi Bahş, *age*, s. 315.

¹⁶³ Bakara 2/ 80.

¹⁶⁴ *age*, s. 353.

çıkarmaya çalışanların cezasının ölüm olduğunu söyleyen ayeti¹⁶⁵ delil getirerek zinanın yeryüzünde fesat çıkarmak olduğunu, bunun da cezasının ölüm olduğunu ileri sürmüştür. Çekralevi'den sonra gelen Kurancılar, dinden çıkma ve sarhoşluk gibi sadece Kur'an'da geçen hadleri kabul etmişlerdir.¹⁶⁶ Çıkarılan hükmü, gelen rivayetlere değil bir şekilde Kur'an'a dayandırmaya çalışması dikkat çekmekle birlikte cezalar konusunda klasik İslamî görüşlerle Çekralevi'nin görüşlerinin paralel olduğu görülmektedir.

Çekralevi, çok eşliliğin mübah olmadığı düşüncesindedir. Çünkü Allah Kur'an'da çok eşle evlenmeyi kadınlar arasında adaletle davranmak gibi imkânsız bir şarta bağlamıştır. Bu da çok eşliliğin caiz olamayacağı anlamına gelmektedir. Gelen ayetlerin ilk muhatabı Hz. Peygamber olduğuna ve kadınlar arasında adaleti sağlamak imkânsız olduğuna göre Hz. Peygamber'in çok eşli olduğunu söylemek yalancılıktır.¹⁶⁷

Çekralevi, Kurancılık doğrultusunda ortaya attığı görüşlerinden dolayı çok tepki çekmiş ve bu tepkiler birçok Pakistanlı, Hindistanlı ve Bangladeşli âlimin Çekralevi'nin küfrüne dair fetva vermelerine kadar gitmiştir. Ehl-i hadis ile aralarındaki sert tartışmalar ciddi boyuta ulaşınca Çekralevi devlet tarafından koruma altına alınmıştır. Çekralevi'nin kitaplarının piyasada bulunmaması ya da kayıp listesinde olması da âlimlerin ona gösterdiği tepkinin bir diğer somut şekli olarak anlaşılabılır. Bu durum diğer Kur'ancılar için de geçerlilik arz etmektedir. Bazen Kurancılık fikrine gösterilen şiddetli tavır bazen de yayıncıların çekinceleri dolayısıyla Kur'ancıların kitapları ve makaleleri nadir bulunan kitaplar haline gelmiştir.¹⁶⁸

Çekralevi'nin kurduğu Ehlü'z-Zikr ve'l- Kur'an cemaati müşid- mürid ilişkisi gibi cemaate taraftar toplayabilecek bir yapılanmaya karşı olduğu için halk tarafından rağbet görmemiş, batı tarzı eğitim alan kesim bu cemaate teveccüh göstermiştir. Çekralevi'nin kurduğu cemaat, Ümmet-i Müslim Ehlü'z- Zikr ve'l- Kur'an ismiyle varlığını devam ettirmektedir. Sahip olduğu az miktardaki üyeleriyle genel merkez Lahor olmakla birlikte Pakistan'ın farklı şehirlerinde merkezleri vardır. Kur'an'dan kendi anlayışlarına göre çıkardıkları sonuç gereği mescitlerinde üç vakit namaz kılmaktadırlar. Birbirlerine selam

¹⁶⁵ Mâide 5/33.

¹⁶⁶ İlâhi Bahş, *age*, s. 404.

¹⁶⁷ *age*, s. 420.

¹⁶⁸ Birışık, *age*, s. 327.

verecekleri zaman Zümer suresi 73. ayetindeki selam kelimesinin nekre olmasından hareketle selam lafzını nekre kullanırlar.¹⁶⁹

Çekrlevî, Kurancılık akımını kurumsallaştıran kişi olması hasebiyle önem arz etmektedir. O, Kur'an'dan olanı doğru ve İslamî kabul etmiş, Kur'an'dan olmayanı küfür olarak nitelemiştir. Ayetteki “kanat” kelimesini rek'at manasında çevirerek namazların rek'at sayısını meleklerin kanat sayısından çıkarması, kimsenin öne sürmediği orijinal yorumlar olduğu gibi zorlama yorumlara gittiğini de düşündürmektedir. Çekrlevî'nin namazda her tekbirde ellerin kulaklara götürülmesi gerektiğine dair görüşü gelenek olarak kabul edilen fıkıh mezheplerine karşı olan bir Kurancı için dikkat çekicidir. Ayrıca bu fiilin günahları kabul edip işlenilen suçlar için af dilemek maksadıyla yapıldığı açıklaması da dikkate değerdir. Çekrlevî Kur'an'dan olmayan her şeyi küfür olarak addetmesine rağmen namazda elleri kaldırma eylemini bir Hint geleneğine bağlamıştır. Hindistan'da “kaan pakadna” yani kulak tutmak, hatasını kabul etmek anlamında kullanılır. Özür dileyen ve hatasını kabul eden kişi elleriyle kulaklarını tutar. Çekrlevî, buradan yola çıkmış olacak ki tekbirde ellerin kulaklara götürülmesine böyle bir mana vermiş olsun.

3.4.2.3. Ahmedüddin Amritsari

Ehl-i Kur'an ekolünde ün yapmış isimlerden biri de Ahmedüddin Amritsari'dir. Arapçayı, Farsçayı, Urduçayı ve İngilizceyi çok iyi bilen Amritsari, 1926 yılında fikirlerini sistemleştirdiği Ümmet-i Müslime adından bir cemiyet kurmuştur. Düşüncelerini neşrettiği Belağ isimli dergiyle yaymaya çalışmıştır.¹⁷⁰

Kuraniyyunun diğer temsilcileri gibi hayatının ilk dönemlerinde Amritsari, hadislere ve onlarla amelin gerekli olduğuna inanmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Ona göre sünnete uymak ile Allah'ın Hz. Peygamber'e de uyma emrini yerine getirdiğini iddia etmek “Hüküm ancak Allah'ındır.” ilkesine ters düştüğü için şirkin farklı bir versiyonudur.¹⁷¹

Amritsari'ye göre Kur'an, dinler arasındaki çatışmalar, mezhepler ve fırkacılık karşısında durmak için gönderilmiştir. Amritsari, Kur'an'ın, indirilişinde, cem'inde ve

¹⁶⁹ İlâhi Bahş, *age*, s. 57-59.

¹⁷⁰ *age*, s. 37.

¹⁷¹ *age*, s. 209.

teksirinde Allah'ın gözetiminde olduğunu ve asla tahrife uğramadığını söylemiştir. Kur'an ayetlerini muhkem ve müteşabih diye ikiye ayıran Amrîtsari, muhkem ayetleri açık olanlar; müteşabih ayetleri ise araştırmayla açılan ayetler olarak tanımlamıştır.¹⁷² Amrîtsarî, Allah'ın Kur'an'da bizzat şefaatin olmadığını söylediğini ileri sürmüştür. Ona göre Allah, insanlara kimseden şefaatin kabul edilmeyeceği günden sakınmalarını,¹⁷³ iman edenlere hiçbir alışverişin ve dostluğun olmayacağı gün gelmeden önce kendi yolunda harcama yapmalarını¹⁷⁴ emretmiştir.¹⁷⁵

Kur'an'ı açıklarken Amrîtsarî, rivayetlerden faydalanmamış; problemleri dilin özelliklerini, aklın kurallarını ve Kur'an'ın bütünlüğünü kullanarak çözmeye çalışmıştır. Miras konusundaki fikri buna örnek verilebilir. Amrîtsari'ye göre, Kur'an'da miras ile ilgili ayetlerden çıkarılacak sonuç kişinin ölmeden evvel malının istediği kadarını vasiyet edebileceğidir. Mezhepler, rivayetleri göz önünde bulundurarak terikenin üçte biri gibi bir kıstas getirirken; Amrîtsari, akıl, maslahat ve adalet gibi yöntemleri kullanmayı tercih etmiştir.¹⁷⁶ Amrîtsarî'nin vasiyetin üçte bir olduğunu bildiren hadisi dikkate almadığı görülmektedir. Kur'an'da böyle bir ibare yok iken bu konuda rivayet edilen hadisi¹⁷⁷ takip etmeyi hükmü Allah'tan başkasına has kılmak olarak değerlendirmiş olabilir.

Ahmedüddin'e göre Kur'an'daki ilk besmele Fatiha suresinin bir parçasıdır. Diğer surelerin başındaki besmeleler sureleri birbirinden ayırmak için Allah tarafından konulmuştur ancak surelerdeki ayet sayılarına dahil değildirler. Kur'an'ın toplamda 113 suresi vardır. Tevbe ve Enfâl sureleri iki bölümlü tek suredir. Ahmedüddin'e göre "yedi harf" diye bir şey olmamıştır. Eğer Allah böyle bir şeye müsaade etseydi bugünün Kur'an'ında da bunların olması gerekirdi.¹⁷⁸

Ahmedüddin'e göre insan fıtratı gerçek din üzere yaratılmıştır ancak insanlar o fıtrata uygun yaşamadıkları için peygambere ihtiyaç duyulmuştur. Peygamberlerin gönderilmesi onların asıl fitratlarına döndürülmesi açısından son derece faydalıdır. Ancak insanlar bu durumu yanlış anlayarak, (nasıl ki Hristiyanlar Hz. İsa'ya Allah'ın oğlu demişlerse

¹⁷² [Questioning The Authority Of The Past By Ali Usman Qasmi : Ali Usman Qasmi : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 28.03.2023)

¹⁷³ Bakara 2/48.

¹⁷⁴ Bakara 2/254.

¹⁷⁵ İlahi Bahş, *age*, s. 348.

¹⁷⁶ *age*, s. 345.

¹⁷⁷ İbn Mace, "Vesâyâ", 5

¹⁷⁸ Baljon, *age*, s. 341.

Müslümanlar da) peygamberleri Allah'ın yanında görmüşler ve şefaati kabul etmişlerdir. Peygamberlerin sözlerini Allah'ın sözleriyle benzer görmüşlerdir.¹⁷⁹

Amritsari, Kur'an'da mucize ifadesinin geçmediğini söylemektedir. Allah'ın kanunu olarak geçen sünnetullah değişmeyeceği için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tek mucizesi Kur'an'dır.¹⁸⁰ Mucize kavramını tamamen reddeden Amritsari, mucize olarak adlandırılan olayları mecazî olarak yorumlamıştır. O, Bakara suresinde geçen sığırın bir parçasıyla ölüye vurulup ölünün canlanmasını¹⁸¹ farklı şekilde açıklamıştır. Ona göre bu kıssada öldürülen kişi kalp krizi geçirmişti ve solunumu durmuştu. Bu durumlarda hastanın organlarının hareket ettirilmesi suretiyle solunumu normal hale getirilebilir. Bu hastaya da bu işlem uygulanmıştır. Hz. İsa'nın babasız doğmadığını söyleyen Amritsari'ye göre İsa'nın sadece Hz. Meryem'den değil meşru bir anne- babadan doğduğunu savunmuştur. Hz. İsa'nın ölümüne gelince, ona göre Hz. İsa yaşlandığında vefat etmiştir ve yeryüzüne geri dönmeyecektir.¹⁸² Kur'an'da geçen, Allah'ın Yahudilerin üzerine dağı kaldırdığını anlatan ayetleri,¹⁸³ kaldırılan dağın bir volkan olduğu, volkan sarsılınca insanların dağın adeta kendi üzerlerine geliyormuş gibi hissettikleri şeklinde açıklamıştır.¹⁸⁴ Amritsarî ve Ahmed Khan mucize kavramıyla ileri sürdükleri görüşlerde benzerlik göstermektedir. İkisi de mucizeyi kabul etmemiş, Kur'an'da mucize niteliğinde anlatılan her olağanüstü olayı te'vile gitmişlerdir.

Amritsari, diğer Kurancılar gibi ibadetlere öznel bakmış ve herkes tarafından uyulması gereken bir ibadet prototipinin olmadığını ileri sürmüştür. Kur'an'da Allah isminin yerine bazen Rahman isminin kullanıldığını ve bunun ibadetin nasıl olması gerektiği konusunda bir ipucu verdiğini savunmuştur. Nasıl ki Allah için farklı isimlendirmeler yapılabiliyorsa, Allah'ı hamd etmek isteyen kişi de ibadeti nasıl yapacağına kendi kelimelerini kullanarak karar verebilir. "Salat"ın herkes için belirlenmiş tek bir şeklinin olmadığını ifade etmiştir.¹⁸⁵ Ahmedüddin'e göre farz olan namazlar iki vakittir. Bunlar sabah ve yatsı namazlarıdır. Bunlara ek olarak kılınan namazlar caiz değildir. Amritsari bu namazların rekât sayısı konusunda bir sınırlama getirmemiştir. Ona göre dört rekât de huşu ile kılınan bir rekât de makbuldür.

¹⁷⁹ [Questioning The Authority Of The Past By Ali Usman Qasmi : Ali Usman Qasmi : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 29.03.2023)

¹⁸⁰ İlahi Bahş, *age*, s. 307.

¹⁸¹ Bakara 2/72-73.

¹⁸² İlahi Bahş, *age*, s. 328.

¹⁸³ Bakara 2/63, A'râf 7/ 171.

¹⁸⁴ Baljon, *age*, s. 37.

¹⁸⁵ *age*, s. 102.

Namazda ne okunacağını da bir önemi yoktur. Kible'ye yönelmek şart değildir, doğuya da batıya da yönelmek caizdir.¹⁸⁶ Namaz konusunda katı kurallar koymayan Amritsari'nin, Çekralevi'yi ziyaret ettiği bir zamanda ikinci namazının vakti girince bu namazı Çekralevi'nin söylediği metot üzerine kıldığı bilinmektedir.¹⁸⁷ Ehl-i sünnet alimlerinin namazın farzı olarak adlandırdığı birçok unsurun Amritsarî tarafından her şeyi Kur'an'dan anlama kapsamında namazdan çıkarıldığı görülmektedir.

Amritsarî'den sonra takipçileri namaz konusunda iki farklı görüş beyan etmişlerdir. Bir gruba göre günlük iki farz namaz ve haftalık bir Cuma namazı vardır. Diğer gruba göre ise sabah, ikindi ve yatsı olmak üç vakit farz namaz vardır. Bunların rekatleri ikili ve dördlüdür. Bir kişi namazı nasıl kılmak istiyorsa o şekilde kılmak konusunda özgürdür.¹⁸⁸ Çekralevi ve cemaati gibi Amritsarî ve cemaatinin de birbirinden farklı yollar takip edildiği görülmektedir. Kurancılığın özünden bulunan bireysellik aynı cemaat içinde bile kendini hissettirmektedir.

Amritsarî, zekât konusunda eskiden belirtilen nisapların yenilenmesi gerektiğini söylemiştir. Maaşlı kişiden maaşını aldığı gün (maaşın günlük, haftalık ya da aylık olması farketmeksizin) zekâtın kesilmesi gerektiğini ve zekât malını bir yıl bekletmenin bir faydasının bulunmadığını söylemiştir. Nisap belirlememesine rağmen verilecek miktarda kıstas, karşı tarafın ihtiyacını karşılayacak kadar vermektir.¹⁸⁹

Amritsarî'ye göre, oruç ayı Ramazan ile sınırlandırılmamalıdır ve senenin herhangi bir ayında oruç tutulabilmelidir. Orucun Ramazan ayında tutuluyor olması Kur'an'ın o ayda indirilmesinden dolayı Müslümanların kendi tercihidir. Bir Müslüman ihtiyacına göre oruç ayını öne alabilir veya erteleyebilir.¹⁹⁰

Amritsarî'ye göre Müslümanların kendi içlerinde birlik olmaları ne kadar gerekliyse, Müslümanların gayrimüslimler ile de kardeşçe yaşamaları gerekmektedir. Ahmedüddin, tüm akıl sahibi insanların kabul edebileceği ve değişmeyen “rasyonel bir din” arayışı içindedir. Kendisi de dâhil olmak üzere toplumda herkesin fikrini özgürce söyleme hakkını savunan Amritsari, fikirlerin söylenmesinin yasaklanmasını kabul etmiştir.¹⁹¹ Amritsarî'nin bu

¹⁸⁶ İlahi Bahş, *age*, s. 373.

¹⁸⁷ *age*, s. 35.

¹⁸⁸ *age*, s. 375.

¹⁸⁹ *age*, s. 387.

¹⁹⁰ *age*, s. 397.

¹⁹¹ Birışık, *age*, s. 337-342.

görüşünde yaşadığı coğrafyanın etkisini hissetmek mümkündür. Ülkesinde gerek çok dinli bir yapının bulunması gerekse İngilizlerin ülkesini hakimiyet altına alması onu, birlikte yaşamayı kolaylaştıracak ılımlı bir çağrı yapmaya sevketmiş olabilir.

Amritsarî'nin düşüncesinde, Allah çok eşlilik konusunda Kuran'da adalet şartını¹⁹² getirdiğinden ve bu şartı sağlamak imkânsız olduğundan çok eşle evlenmek doğru değildir.¹⁹³ Amritsarî'ye göre mâdem ki Müslüman erkeklerin Ehl-i kitaptan kadınlarla evlenmesi caizdir, o zaman varis ve muris arasında din farklılığı mirasa engel değildir. Çünkü Ehl-i kitaptan kadınlar Müslümanların eşleri ve anneleri olabiliyorlarsa –eş Kur'an'a göre mirasçı olabileceğinden- miraslarını da alabilirler. Amritsar, ayetlerde geçtiği için peygamberlere de varis olunabileceğini söylemiştir. Kur'an'da, Hz. Zekeriyâ kendisine mirasçı olacak bir çocuk istemiş ve Hz. Süleyman'ın da Hz. Davud'a mirasçı olduğu söylenmiştir. Ona göre kölelik de mirasçı olmaya engel değildir.¹⁹⁴

Amritsarî'nin kurduğu Ümmet-i Müslime cemaati, bugün aynı isimle varlığını sürdürmektedir. Bu cemaatin üyeleri beş vakit namaz ve Ramazan orucu gibi ibadetlerde diğer Müslümanlarla uyum sağlamaktadırlar. Bu yüzden ayırt edilememektedirler.¹⁹⁵ Bu cemaatin de kurucusu ve cemaati arasında uygulamalar ve kabul edilen fikirler açısından diğerleri gibi farklar bulunmaktadır. Orucun, namazın ve zekâtın zamana göre değişmesi gerektiğini söyleyen Amritsarî'nin yedi harfi kabul etmeme sebebi dikkate değerdir. İbadetler konusunda esnek davranan ve yeni yorumlara açık olan Amritsarî bugüne kadar ulaşmadığı, yüzyıllardır korunmadığı için yedi harfi kabul etmemektedir. Zamana ve ihtiyaca göre değişebilen uygulamalara yedi harfi almaması, kendi paradigması açısından bakıldığında düşündürücüdür.

3.4.2.4 *Înâyetullah Khan el-Meşrikî*

Kurancılık akımının Hindistan'daki bir diğer temsilcisi İnâyetullah Khan el-Meşrikî, Cambridge mezunu bir matematikçidir. El-Meşrikî, başlangıçta takip ettiği Ehl-i sünnet çizgisinden uzaklaşmış ve tevhid, ahiret, namaz, zekât gibi konuları kendi düşüncelerine göre yeniden yorumlamış ve tanımlamıştır. Bu konularda ortaya attığı görüşleri nedeniyle ulema

¹⁹² Nisâ 4/3, Nisâ 4/129.

¹⁹³ İlâhi Bahş, *age*, s. 420.

¹⁹⁴ [Questioning The Authority Of The Past By Ali Usman Qasmi : Ali Usman Qasmi : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 27.03.2023)

¹⁹⁵ *age*, s. 60.

tarafından küfrüne dair fetva verilmiştir. Sömürgecilikle bozulan statülerini Müslümanlara tekrar kazandırmayı hedefleyen Hâksâr hareketinin kurucusudur.¹⁹⁶

El-Meşrikî, kendine göre esaslar ihdas etmiştir. Ona göre dinin, aşere-i mübeşşere olarak adlandırdığı on temel esası vardır. Bunlar; amelde birlik, ümmetin vahdeti, emire itaat, mal ile cihad, kılıç ve beden ile cihad, hicret, davranışlarda istikamet, ilim, güzel ahlak ve ahirete imandır. Bu esasları İslam'ın bilinen beş şartının yerini tutacak şekilde ortaya koymuştur.¹⁹⁷

İslam'ın yaratılış teorisini reddederek, Darwin'in evrim teorisini destekleyen El-Meşrikî, “...Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel!..”¹⁹⁸ ayetinden hareketle İslam'ın insanların yaratılışına en uygun din olduğunu ve insan tabiatının Allah'ın tabiatı gibi olması gerektiğini söylemiştir. Ona göre “...Onu işitir ve görür kıldık.”¹⁹⁹ ve “... Ona ruhumdan üflediğim vakit...”²⁰⁰ gibi ayetler de bu görüşü desteklemektedir. İnsan Allah gibi güçlü, kuvvetli olmalıdır. Allah yaratıcıdır ve insan da Allah'ın yaratması gibi üreterek icatlar yapmalıdır.²⁰¹

El-Meşrikî'ye göre Kur'an ilahi kitaplar içerisinde korunmuş tek kitaptır. Kur'an mükemmel bir kitap olduğu için insanların fikirlerine ve kıyaslarına muhtaç değildir. Kur'an'ın açıklaması bizzat Kur'an tarafından yapılmıştır. Kur'an'da çelişki olamayacağından ondaki her bir ayetin tek bir manası vardır. Genel olarak Kur'ancılar Kur'an'ın anlaşılabilir bir kitap olduğu ve içinde tekrarlar barındırdığı fikrini reddetmişlerdir. El-Meşrikî de aynı düşünce ile Kur'an'da olduğu söylenilen muhtemel çelişki ve tekrarların sadece görünüşte olduğunu belirtmiştir. Ona göre, varmış gibi görünen çelişki ve tekrarlar yalnızca tembel insanları araştırmaya teşvik etmek maksadı taşımaktadırlar.²⁰²

El-Meşrikî'ye göre Kur'an'daki müteşabihat araştırmaya teşvik eden ayetler kapsamındadır. Müteşabihat ayetlerin araştırmalarla muhkemata dönüştürülmesi, müteşabihat

¹⁹⁶ Rıza Kurtuluş, “İnâyetullah Han”, “TDV İslam Ansiklopedisi”, [İNÂYETULLAH HAN - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](https://islamansiklopedisi.org.tr) (E.T.:07.06.2022).

¹⁹⁷ Birışık, *age*, s. 350-356.

¹⁹⁸ Rum 30/ 30.

¹⁹⁹ İnsân 76/2.

²⁰⁰ Hicr suresi 15/15.

²⁰¹ [Quran And Evolution: Selected Writings Of Inayat Ullah Khan Al-Mashriqi : Nasim Yousaf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](https://www.free-download-borrow-and-streaming.com/Internet-Archive/Download-Borrow-and-Streaming-Internet-Archive) (E.T.: 01.03.2023)

²⁰² *age*, s. 71.

üzerindeki perdenin kaldırılması ilim adamlarının görevidir. “*Güneş kendisine ait yerleşik bir düzene göre (yörüngesinde) akıp gider.*”²⁰³ ayetinde “güneşin yörüngesinde akıp gitmesi” başlangıçta müteşabihlikti. Ne zaman ki güneşin küresel bir hareketi olduğu ilim adamları tarafından ispat edildi, o zaman bu ayet müteşabih olmaktan çıktı ve muhkemat arasına katıldı.²⁰⁴

El-Meşrikî Kur’an’a abdestsiz dokunulmayacağı konusunda delil olarak gösterilen, “*Ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir.*”²⁰⁵ ayetinin yanlış anlaşıldığını, abdestsiz dokunulmayacağı hükmünün insanları Kur’an’dan uzaklaştırdığını söylemiştir. El-Meşrikî, kıraat, sarf, nahv, beyan, bedî‘ gibi ilimlerin Kur’an’ın anlaşılmasını engelleyen, sonradan icad edilmiş ilimler olduğunu düşünmektedir. Kendisi de Kur’an’ı anlamaya çalışırken bu ilimlerden faydalanmamıştır. Hadisler de dâhil olmak üzere kendisinden önceki bilgi birikimini Kur’an’ı anlamaya engel olarak görmüştür. Ona göre hadislerin cem ve tedvini boş ve zararlı bir iştir. Hadisler tedvin edilirken Kur’an’a uygunluğa dikkat edilmemiş, sadece ravilerin güvenilir olup olmadıkları araştırılmıştır. Bu da çeşit çeşit rivayetlerin ortaya atılmasına sebep olmuştur. Ayrıca ona göre, hadislerle ilgilenmek bilinçaltında Kur’an’ın eksik ve yetersiz olduğunu düşünmek anlamına gelmektedir.²⁰⁶

Diğer tüm Kuraniyyun gibi el- Meşrikî’ de Hz. Peygamberin son peygamber olduğunu kabul etmiştir. Ancak rivayetlerin Hz. Peygamber’e ait olup olmadığından şüphe duymuştur. Hadislerin tedvininde el-Meşriki, suçlamaya sahabe ve tabiundan başlamıştır ki kendisi de sahabe ve tabiun gibi tanımlamalarla ilk nesli ayırmamıştır ve hepsine birden Araplar demiştir. El-Meşrikî, Arapların mentalitesinin İslam’a zarar verdiğini düşünmüştür.²⁰⁷

El- Meşriki’ye göre peygamberler aynı zamanda bilim adamlarıdır. Neml suresinde, “*Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!*”²⁰⁸ ayetini açıklarken karıncanın Hz. Süleyman’ın ordusuna bakteri yayan böceklerin sembolü olduğunu söylemiştir. Hz. Süleyman ise bilim adamı olarak ordusunu bakterilerden

²⁰³ Yasin 36/ 38.

²⁰⁴ *age*, s. 73.

²⁰⁵ Vakıa 56/ 79.

²⁰⁶ [Man's Destiny By Allama Mashriqi : Nasim Yousaf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 24.03.2023)

²⁰⁷ Birışık, *age*, s. 255.

²⁰⁸ Neml 27/ 18.

korumak için bugünün modern tüm bilimsel araçlarını hazırlamıştır ve devreye sürmüştür.²⁰⁹ El- Meşrikî'nin bu yorumu ilmî olarak ilerleyen Batı karşısında Kur'an'ın da aslında bilim ile ne kadar iç içe olduğu düşüncesinin bir uzantısı gibi görülebilir.

*“Kendilerine okunan bu kitabı sana göndermiş olmamız onlara yetmiyor mu?..”*²¹⁰ ayetinden hareketle Hz. Peygamber'in Kur'an'dan başka bir mucizesinin olmadığını savunmuştur. El-Meşrikî, Arapların dil bakımından Kur'an gibi bir kitap yazabileceğinden, ancak Kuran'ın mucizevî üstünlüğünün sözlerinden değil manalarından olduğunu öne sürmüştür.²¹¹

*“Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda çaba harcayın ki kurtuluşa eresiniz.”*²¹² ayetindeki vesile el-Meşrikî'ye göre yapılan güzel amellerdir. İnsanların vesileyi pir ve şeyhler gibi diğer insanlara atfen anlamaları doğru değildir.²¹³

El-Meşrikî, namazın beş vakit olmasının ilk dönem Müslümanlarıyla sınırlı olduğunu söylemiştir. Namaz ile ilk Müslümanların eğitilmek istendiğini söyleyen el-Meşrikî, bunu bir askerin eğitime benzetmiştir. Bir asker her işinde nasıl dakik olmalıysa namazın gerektirdiği, mescidde toplanma, safların düzgün olması, vakte riayet etme, bunları yaparken lazım olan sessizlik ilk Müslümanların eğitilmesinin bir parçasıdır. Ayrıca namazdaki asıl maksadın Ankebut suresi 45. ayetinde açıklandığı üzere namazın insanı kötülüklerden alıkoyması olduğunu serdetmiş, maksat hasıl olduğu sürece namazın her vakit kılınmasına gerek olmadığını iddia etmiştir. Ona göre asıl olan, Allah'ın zikredilmesidir. Günde beş vakit namaz mı yoksa yirmi dört saat Allah'ı zikir mi karşılaştırmasında el-Meşrikî, yirmi dört saat Allah'ı zikrin evla olduğunu belirtmiştir.²¹⁴

El-Meşrikî'nin namaz ve eğitim arasında bir bağlantı kurduğu görülmektedir. İlk Müslümanlar eğitime ihtiyaç duyduğu için namazla emrolunmuşlardır. Bugün namaza ihtiyaç olmadığını söylerken el-Meşrikî'yi Müslümanların eğitime ihtiyaç duymadığı fikrine neyin

²⁰⁹ [Man's Destiny By Allama Mashriqi : Nasim Yousaf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 24.03.2023)

²¹⁰ Mâide 5/51.

²¹¹ Birışık, *age*, 296.

²¹² Mâide 5/35.

²¹³ İlâhi Bahş, *age*, s. 260.

²¹⁴ *age*, s. 260.

ulaştırdığı bilinmemektedir. El-Meşrikî, namazın bazı karakter özellikleri inşa eden yapısından bahsetmiş ancak bunu bütün nesillere uygulama gereği görmemiştir. Kötülükten uzak durulduğu sürece namaz kılmaya gerek olmadığını söylerken namazı kötülerin kıldığı şeklinde bir izlenim oluşturmaktadır. Beş vakit namaz seçeneğini silerek yerine yirmi dört saatlik zikir önerisini neden yaptığı da açık değildir. Buradan el-Meşrikî'nin namazın eğitim özelliğinden bahsederken zikir özelliğini kabul etmediği anlaşılmaktadır. İslam'ı oluşturan klasik; iman, ahlak ve ibadet başlıklandırmasında el-Meşrikî namaz ve zikir konusundaki görüşleriyle ahlak olduğu sürece ibadete gerek olmadığı şeklinde bir tablo çizmektedir.

Genel olarak el-Meşrikî'nin, kelime-i şهادete, oruca, zekata, hacca ve namaza bakışı ise onların ibadet olmadığı yönündedir. Asıl ibadet insanların, işlerinde Allah'ın hükümlerini uygulamaları ve onun koyduğu kanunlara riayet etmeleridir. Ona göre salat, düzen, toplumdaki uyum, başkana itaat, toplum menfaatlerini önceleme ve adalet anlamlarına gelmektedir. Salat, karada, denizde ve havada kontrolü ele geçirmenin adıdır. Batılılar, yeryüzünü her parçasıyla kullanarak salatın tanımına en iyi uyanlardır ve salatı en iyi yerine getirenlerdir. Secde ise “alını yere koymak” demek değildir. Allah'ın emirlerine riayet etmek demektir. Allah, “*Yıldızlar da ağaçlar da secde ederler.*”²¹⁵ derken yıldızların ve ağaçların Allah'ın koyduğu kanunlara itaat ettiklerini söylemek istemiştir.²¹⁶ El-Meşrikî, bütün ibadetleri kaldırarak, ibadetin belirli hal ve hareketlerle olmayacağını söyleyerek ahlak olgusunu ön plana çıkarma izlenimini güçlendirmektedir.

El-Meşrikî, cennetin güzel bahçeler içinde hurilerle tasvir edilmesini doğru bulmamıştır. Onun için cennet, ahiretle bağlantılı bir kavram değil; bu dünyadaki hâkimiyettir.²¹⁷ Ahmed Khan gibi el-Meşrikî'nin de cennet ve cehennemi metaforik öğeler olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

El-Meşrikî, Kurancılık anlayışı ve fikirleri doğrultusunda örgüt gibi işlev gören Hâksâr hareketini kurmuştur. Bu harekette farklı uygulamaların olduğu dikkat çekmektedir. Bu harekete mensup olanlar hâki renkli elbise giymiştir. Yanlarında her vakit cihada hazır olduklarını gösteren bilçe denilen küçük bir balta taşımışlardır. Başlangıçta silahlı çatışmalara karşı olan hareket zamanla silahlı mücadeleye dahil olmuştur. İngilizlere karşı bir müddet

²¹⁵ Rahmân 55/6.

²¹⁶ Baljon, *age*, s. 100.

²¹⁷ *age*, s. 126.

silahlı çatışmalar yürüten Hâksâr, bağımsızlıktan sonra bir parti kurarak mücadelesine siyasi olarak devam etmiştir. Mensuplarını 1957 yılında Keşmir'i kurtarmak için Hindistan sınırında örgütlemiş, ancak Pakistan'ın araya girmesiyle geri çekmiştir.²¹⁸

Hâksâr hareketi, üyelerini Müslümanlarla sınırlı tutmamış, Allah'a inanan bütün din mensupları bu harekete katılabiliştir. Bu hareketin ilkeleri arasında kardeşlik ve dostluk içerisinde insanların maddi refahı için çalışmak, insanlarla tartışmamak, insanları çekiştirmemek, alışverişte Haksar'a mensup olanları tercih etmek vardır. El- Meşriki, Yahudiler ve Hristiyanlar hakkında bazı ayetleri²¹⁹ örnek göstererek olumlu yorumlarda bulunmuştur.²²⁰ Ona göre Yahudiler ve Hristiyanlar amel ve iman bakımından iyi niteliklere sahip olabilirler. Kaldı ki atom bombasının yapılması ve Everest tepesine çıkılması onlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu insanlar hak yol üzerinde olmasalar böyle zorlu işleri başaramazlardı. Hristiyanların bugün Allah tarafından affedildiğini, onların artık Hz. İsa'ya ilahi bir özellik vererek, onun putunu yapmadıklarını ve Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylüyorlarsa bile bunu mecâzî anlamda söylediklerini serdetmiştir.²²¹ Hayırsız olsalardı Allah'ın Hristiyanlara üstünlük nimetini vermeyeceğini düşünen el-Meşriki'nin bu düşüncesi Ahmed Khan'ın bilimi Batı'dan aldığı bir reçete gibi kullanmasına benzetilebilir. Khan, Batı bilim ile ilerlediyse Müslümanların da bilimle ilerleyeceğini düşünmüş, Meşriki de görünen duruma bakmış ve bu kadar ilerleyen bir milletin hayırsız olamayacağını düşünmüştür. Batının siyasi, ekonomik ve bilimsel ilerlemesi Hint Müslümanlarını çok etkilemiş olacak ki el- Meşrikî, Hz. İsa hakkında Hristiyanların inaçlarını dahi te'vil yoluna gitmiştir.

Hâksâr hareketine mensup olanlar kendi içlerinde geçerli olan para basmışlardır. Her yıl Haydarabad şehrinin Lavari bölgesinde bir araya gelerek "hac" adını verdikleri bir panayır düzenlemişlerdir. 1947'de Pakistan'ın kurulmasıyla hareket dağılmıştır. Hâksâr hareketi bugün iki grup şeklinde sosyal içerikli hizmetler ile varlığını sürdürmektedir.²²²

Hâksâr hareketi, kendilerini diğerlerinden ayırmak için giydikleri kıyafetleriyle, İslam'daki ibadetleri kabul etmemeleriyle, kendi aralarında kullandıkları para birimiyle, hac diyerek Kâbe dışında bir mekânı ziyaret etmeleriyle diğer Kurancı zümrelerden farklılık

²¹⁸ Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslâmî Akımlar*, Klasik Yayınları, İstanbul 201, s. 218.

²¹⁹ Fetih 48/29.

²²⁰ "Khaksar Tehrik Ki Solah Salah Jidoo Juhad" by Safdar Saleemi : Nasim Yousaf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive (E.T.: 26. 03.2023)

²²¹ [khaksar-movement in india.pdf](#) (E.T.: 24.03.2023)

²²² Kurtuluş, agm.

arzetmiştir. Bu uygulamaları ile Kurancı bir gruptan veya cemaatten ziyade örgütü andıran bir yapı kazanmışlardır. Silahlanmaları ve İngilizlere karşı harekete geçmeleri hissettirdikleri örgütsel yapıyı destekleyici nitelikteyken, İslamî esaslar oluşturup bunları maddeler halinde sıralamaları ve siyaseten de varlık gösterme çabaları onları diğer Kurancı zümrelerden ayırmıştır.

3.4.2.5. *Gulâm Ahmed Pervîz*

Hindistan'daki Ehl-i Kur'an ekolünün bir diğer temsilcisi Gulam Ahmed Perviz'dir. Hindistan'ın Müslümanlar ve Hindular arasında bölünmesi konusunda Muhammed İkbal'den etkilenen Perviz, Kur'an'ı anlayıp açıklayabilmek için en önemli kuralın Kur'an'ın kendi kendine yaptığı tefsire riayet etmek olduğunu söyleyen hocası ve bir Kurancı olan Muhammed Eslem Ceracpuri'den etkilenmiştir. Perviz, Pakistan kurulmadan önce ve kurulduktan sonra farklı fikir yapılarını benimsemiştir. Bir Kurancı olarak eleştiri oklarını sünnete yönlendirirken, savunduğu İslam sosyalizmi ile dikkat çekmektedir. Perviz, düşüncelerini, neşrettiği Tulûu'l-İslam dergisiyle yaymaya çalışmıştır. İslam ilim geleneğine bağlı 1000 kadar âlim bir araya gelerek, öne sürdüğü fikirlerinden dolayı Perviz'in küfrüne dair fetva vermişlerdir.²²³

Gulâm Ahmed Perviz, insana verilen aklın önemine dikkat çekmiş, gücüne rağmen aklın yeterli olmayacağını söylemiştir. Tek başına yeterli olmayan aklı tamamlayacak unsur Perviz'e göre vahiydir. Son vahiy de son Peygamber olan Hz. Muhammed'e gönderilen ve Allah koruması altında hiçbir değişiklik olmaksızın günümüze kadar gelen Kur'an'dır.²²⁴

Perviz, hayatının ilk devirlerinde Kur'an ve sünneti birlikte savunmasına rağmen süreç içerisinde fikir değişikliğine gitmiştir. O, hadisçilerin yaptığı açık vahiy ve gizli vahiy taksimine katılmamıştır. Hadislerin de vahyin bir parçası olduğu fikrinin Yahudilerden ödünç alınan bir inanç olduğu düşüncesindedir. Yahudilerin inancına göre Şebketeb, yazılan vahiy; Şeb'alfet rivayetle nakledilen vahiydir. Perviz'e göre vahiy konusunda Kur'an ve hadis diye ayrıma gitmenin İslam inancıyla bir ilgisi yoktur.²²⁵

²²³ Abdulhamit Birişik, "Gulâm Ahmed Pervîz", *TVD İslam Ansiklopedisi*, [PERVÎZ, Gulâm Ahmed - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](https://islamansiklopedisi.org.tr/perviz-gulam-ahmed) (E.T.:07.06. 2022).

²²⁴ Birişik, *age*, s. 363.

²²⁵ [Questioning The Authority Of The Past By Ali Usman Qasmi : Ali Usman Qasmi : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](https://www.internetarchive.org/web/20230324000000/http://www.questioningtheauthorityofthepast.com/) (E.T.: 24.03.2023)

Perviz, geleneksel ulemanın yeni her şeye karşı çıktığını ve bugünkü İslam'ın orijinal İslam olmadığını söylemiştir. Ona göre Müslümanlar, her şeyi ahiret hayatından bekleme âdetini Hristiyanlardan, ibadete şekil olarak düşkünlüğü Yahudilerden taklit etmektedirler. Dedelerinden kalan ibadetlere aşırı bağlılığı ise Mecusilerden almışlardır.²²⁶

Kur'an'daki ayetlerde muhkem ve müteşâbih olarak ayırma giden Perviz, muhkem ayetlerin ne kastettiği anlaşılırken müteşâbih ayetlerin araştırmayla manalarının anlaşılacağı düşüncesindedir. Bakara suresinde geçen “ölüye ineğin bir parçası ile vurulması”²²⁷ olayında kesin bir fikir belirtmemiştir ancak bu konu hakkında tarihi bir araştırma yapmak gerektiğini öne sürmüştür. Bu araştırma yapılana kadar konuyu anlatan ayetler müteşabihtir. Araştırma yapıldıktan sonra olayın üzerindeki sır perdesi aralanacak ve bu ayetler muhkemat grubuna dâhil olacaklardır. Perviz, Kur'an'da geçen Rahman'ın arşı ifadesinden kastedilenin mülk ve iktidar olduğunu, gerçek arş olmadığını söylemiştir. Allah'ın arşa istiva etmesi ise Allah'ın bütün varlığın meliki ve tek otorite olması anlamındadır.²²⁸

Pervize'e göre Kur'an'ı, rivayetler aracılığıyla anlamaya çalışmak, Kur'an'a yönelen insanların şevkini kırmaktadır. Hz. Peygamber, Kur'an'ı en iyi anlayan insandır ancak hadis kitapları çeşit çeşit rivayetlerle dolu olup ondan gelen rivayetler bu zamana kadar asıl şekliyle ulaşmamıştır. Perviz, “*Soyumuzdan, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir elçi çıkar Rabbimiz!..*”²²⁹ ayetindeki hikmet kelimesinin nebevi hadisler olarak yorumlanmasını, “*Biz Lokman'a hikmet verdik.*”²³⁰ ayetinde Hz. Lokman'ın Hz. Peygamber'in hadislerini almasının mümkün olamayacağı şeklinde bir açıklama yaparak reddetmiştir. Aynı şekilde, “*...Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının...*”²³¹ ayetinde “vermek” anlamına gelen اتي kelimesinin “söylemek” ya da “emretmek” anlamlarına gelemeyeceğini öne sürmüştür. Kur'an'da da Allah hiçbir ayette Kur'an'a ve hadise olan inancımızın aynı düzeyde olması gerektiğini söylememiştir.²³² Perviz, Hz. Peygamber'in başından sonuna ümmi olduğu fikrini

²²⁶ Baljon, *age*, s. 125.

²²⁷ Bakara 2/73.

²²⁸ İlahi Bahş, *age*, s. 302.

²²⁹ Bakara 2/129.

²³⁰ Lokman 31/12.

²³¹ Haşr 59/7.

²³² [Dars-e-Quran Surah Al Hasher Ayah 01 to 10 by G A Parwez recorded by tolueislam : Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 27.03.2023)

reddetmektedir. Ona göre Hz. Peygamber, peygamberlikten sonra okuma ve yazmayı öğrenmiştir.²³³

Perviz, Kur'an'ın başka bir dile layıkı ile çevrilemeyeceğini düşünmüştür. Hatta Kur'an'daki bir kelime yerine o kelimenin Arapça eş anlamlısını koymak dahi aynı anlamı karşılamayacaktır. Tercüme, Kur'an'ın kelime ve kavramlarının hakiki manalarını ortaya çıkarmaktan acizdir. Kur'an'ın i'cazı, tercüme sebebiyle zarar görebilir.²³⁴ Bu durumda Perviz, Kur'an'ın mükemmelliğinin belîğ olmasından kaynaklandığını düşünmektedir.

Perviz, Allah ve Resulü'ne itaati emreden ayetleri Kur'an'a ve Allah'ın emriyle Resulullah tarafından oluşturulan Allah nizamına itaat etmek şeklinde anlamıştır. Allah'a ve resulüne itaat ayrı ayrı şeyler değildir. Bazılarının bu minvaldeki ayetleri Kur'an'a ve hadislerle itaat olarak algıladıklarını söylemiştir. Ancak Perviz'e göre hadisler dinin bir parçası değildir. Eğer hadisler dinin bir parçası olacak olsaydı Hz. Peygamber, Kur'an'ın yanında hadisleri de yazdırır ve onların korunması konusunda çaba sarf ederdi. Allah da Kur'an'ı koruyacağı sözünü vermişken hadisler konusunda böyle bir vaatte bulunmamıştır. Sahabe de Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'an'ı toplamadaki hassasiyetlerini hadisler konusunda göstermemiştir. Perviz, hadis ve sünneti yok hükmünde görmüş ve eserlerinde hadislerle yer vermemiştir.²³⁵

Perviz'e göre Peygamber'e itaat, onun zamanıyla sınırlı bir itaattir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine gelen sahabeyi onların durumlarına ve özelliklerine göre yönlendirmiştir. Bu yüzden hadisler kendi dönemindeki mevcut şartlarla şekilleniyordu. Hz. Peygamber'in dönemi bitince hadislerin geçerliliği de bitmiştir ve onun hükümlerine boyun eğme onun vefatıyla kapanmıştır.²³⁶

Hocası Hafız Muhammed Eslem'in ortaya attığı "Millet Merkezi" nazariyesini Perviz geliştirmiştir. Eslem'e göre Kur'an'da geçen, Allah'a ve Resulü'ne itaat hükümlerinden kastedilen devlet başkanına ve "Millet Merkezi"ne itaattir. Perviz, Millet Merkezi'nin özelliklerini ve yetkilerini belirlemiştir. Buna göre bu merkez, Kur'an'a uygun olarak kurulan devletin en yüksek otorite merkezi olarak Kur'an hükümlerinin uygulayıcısıdır. Perviz'e göre

²³³ Birışık, *age*, s. 361.

²³⁴ Birışık, *age*, s. 372.

²³⁵ Birışık, *agm*.

²³⁶ [Dars-e-Quran Surah Al Hasher Ayah 01 to 10 by G A Parwez recorded by tolueislam : Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 27.03.2023)

Millet Merkezi ayrıca sadece hidayet esaslarının verildiği Kur'an'da, geçmeyen ayrıntıların belirleyicisidir. Kur'an'daki esaslar değişmezdir ancak merkezin belirleyeceği ayrıntılar zamanın şartlarına göre değişme özelliğine sahiptir. Bu merkez, Kur'an hükümlerini zamana bağlı olarak haram kılabilir veya sınırlandırabilir niteliktedir. Hatta bu merkez, normalde Perviz'in takip ettiği namaz, Hanefilerin kıldığı namaz gibi olsa da namazın Kur'an'da belirlenmemiş ayrıntılarında değişiklikler yapma yetkisine sahiptir.²³⁷

Perviz'e göre şirkin, rububiyeti, Allah'tan başkasına has kılmanın yanında başka çeşitleri de vardır. Ona göre sünnetle amel etmek şirkittir. Çünkü bu, Allah'tan başkasının hükümlerine uymak anlamına gelmektedir. Müslümanların mezhebî olsun siyasî olsun fırkalara ayrılması da tefrikanın müşrik âdeti olmasından dolayı şirkittir.²³⁸

Perviz'e göre sonraki dönemlerde insanlar pek çok hadis uydurmuştur. Kütüb-i Sitte müelliflerinin yüzbinlerce hadis arasından bazılarını kitaplarına almaları hadislerin güvenilir olmadığını göstermektedir. Ona göre, alınan hadislerin güvenilir, bırakılan hadislerin güvenilirmez olduğunun bir garantisi yoktur. Hadislerin dinin bir parçası olduğunun söylenmesi, hadis müellifleri, hadisleri tedvin etmeseydi dinin yarısının kaybolacağı anlamına gelmektedir. Ancak din, Allah tarafından kemale erdirilmiştir. Hadisler, dini kemale erdiren bir unsur değildir. Hadislerin varlığı ya da yokluğu dinin mükemmelliğinde bir noksanlık oluşturmamaktadır. O, hadislerin gayri metluv vahiy olması fikrine karşıdır. Perviz'e göre onun hadis hakkındaki fikirleri hadis inkârcılığına girmemektedir. Hadislerin Kur'an'ın ışığında yeniden gözden geçirilerek, Kur'an'a uymayan hadislerin reddedilmesi *'temizlik ameliyesi'*dir.²³⁹

Perviz, bir insanın içinde peygamberlik kuvvesinin bulunmadığını söylemiştir. İnsanın bu kuvveyi geliştirdiğinde peygamber olarak ortaya çıkacağı fikrini reddetmiştir. Bunun için vahyin iktisabi olduğu fikrine de karşı çıkmıştır.²⁴⁰ Bu düşüncesi Ahmed Khan'ın, peygamberliğin insanların içindeki bir kuvve olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır. Peygamberlik çalışarak veya zekâ gücü ile elde edilen bir mevki değildir.

²³⁷ [Quran's constitution in an islamic state : Allama Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.:28.03.2023)

²³⁸ *age*, s. 37.

²³⁹ [Literature of Ghulam Ahmed Parwez: The Actual Status of Hadith by Ghulam Ahmed Parwez \(allamaparwez.blogspot.com\)](#) (E.T.: 29.03.2023)

²⁴⁰ Baljon, *age*, s. 90.

Kur'an kâmil bir kitap olarak Müslümanlar için yeterlidir. Kur'an'ın mükemmelliği tüm esasları ve bazı ayrıntıları içermesinden gelmektedir. Perviz'e göre Kur'an'da geçmeyen ayrıntıları kanunlaştırmak "Millet Merkezi"nin sorumluluğundadır. Perviz, diğer Kur'ancı cemaatlere ihtilaf ederek Kur'an'da tahsisi kabul etmiştir. Ancak bunu da Millet Merkezi'nin sorumlulukları arasında saymıştır. Millet Merkezi, duruma ve şartlara göre uygun gördüğü tahsisi ve takyidi de yapabilir.²⁴¹

Perviz'e göre mucizenin ya da olağanüstü olayların gerçekleşmesi mümkün değildir. Hz. İsa'nın sadece Hz. Meryem'den doğmadığını meşru bir anne- babadan dünyaya geldiğini söylemiştir.²⁴² Ona göre Kur'an'da İsa'nın doğumunun babasız bir doğum olduğundan bahsedilmemektedir. Hz. Musa'nın annesinin adı geçmiştir. Hz. İsa'nın babasının adının anılmaması ile babasız dünyaya geldiği anlaşılacaksa bu durumda diğer peygamberlerin de dünyaya babasız gelmiş olacakları gibi bir sonuç çıkacaktır ki bu doğru değildir. Hz. İsa yaşlandığı için vefat etmiştir ve yeryüzüne geri dönmeyecektir.²⁴³

Neml suresinde Hz. Süleyman'ın kıssasında²⁴⁴ olağanüstü olarak adlandırılacak olayları mucizeleri reddettiği için Perviz, yorumlarıyla olağana indirgemıştır. Ona göre kıssada geçen orduların bir parçası olan kuşlarla kastedilen, savaş için kullanılan güvercinler ya da mecazî olarak anlaşılırsa atlar ya da Tayr adında bir kabiledir. Kıssadaki Hüdhüd kuşunu ise o dönemde kuşların ve hayvanların isminin insanlara paye olarak verilmesiyle açıklamıştır. Neml suresindeki bu ögeler Kur'an'da olağanüstü şeylerin varlığını kabul etmeyenler için fabl motifleri olarak değerlendirilebilir.²⁴⁵ Kur'ancılar Kur'an'daki masalsı anlatımlara ve olağanüstü olaylara karşı çıktıkları için Perviz'in, kıssalardaki bu unsurları yorumlama gücüyle ortadan kaldırmaya çalıştığı söylenebilir. "*Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehdir.*"²⁴⁶ ayetinde klasik "İsra" yorumunu ve bu bağlamdaki mucizeyi kabul etmeyen Perviz ayetteki yürüyüşten kastedilenin hicret, "Mescid-i Aksa" denilen mescidin de Hz. Peygamber'in Medine'de yaptırdığı Mescid-i Nebi olduğunu öne sürmüştür.²⁴⁷

²⁴¹ [Quran's constitution in an islamic state : Allama Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 25.03.2023)

²⁴² *age*, s. 50.

²⁴³ [Literature of Ghulam Ahmed Parwez \(allamaparwez.blogspot.com\)](#) (E.T.: 25.03.2023)

²⁴⁴ Neml 27/17-26.

²⁴⁵ Baljon, *age*, s. 39.

²⁴⁶ İsrâ 17/1.

²⁴⁷ Baljon, *age*, s. 53.

Perviz'e göre tabiat kanunları Allah'ın iradesine bağlıdır. Hem cevherler hem de cevherlerin nitelikleri ilahi iradeye göre şekillenmiştir ve şekillenmeye devam etmektedir. Cevherler ve niteliklerinin değişimi tabiattan kaynaklanmamaktadır. Ona göre suyun insandaki susuzluğu gidermesi suyun tabiatında yoktur. Bu özellik suya Allah tarafından verilmiştir.²⁴⁸ Perviz, “insanın bir fitrat üzere yaratılması” ndan,²⁴⁹ insanın ve Allah'ın tabiatının birbirine benzer olması gerektiği sonucunun çıkmadığını ileri sürmüştür. Kur'an'da da geçtiği üzere insanın zaafı ve zayıflıkları vardır. İnsan tartışmayı seven,²⁵⁰ zâlim ve cahil,²⁵¹ sabırsız²⁵² ve nankör²⁵³ dür.²⁵⁴

Perviz, berzah âlemi olarak adlandırılan kabirdeki mükâfat ve azap görme hayatını reddetmiştir. Ona göre kabir sadece ölünün kokusunu engellemeye yarayan bir mekândır. Sorgulama veya azap yeri değildir. Kabre konulan ölüde hayat veya bilinç olmadığı için onun mükâfat bulması ya da azap çekmesi mümkün değildir. Kur'ancılar genel olarak berzah hayatını kabul etmemişlerdir. Bunun sağlamasını yapmak için ölü defnedildikten sonra kabrin açılmasını teklif etmişlerdir. Kabri açanın mükâfatlandırılmış ya da cezalandırılmış bir ölü görmeyecek olmasını berzah âleminin olmaması şeklinde açıklamışlardır.²⁵⁵

Perviz, Amritsarî gibi cennet ve cehennemin bu dünyanın aşamalarından biri olduğunu düşünmüştür. Cennet ve cehennem farklı mekânların ismi olmayıp, hayatın niteliklerini ifade eden iki kavramdır. Perviz'e göre hayat ebedidir ve cennet ve cehennemi görmek için ölüme gerek yoktur. Diğer bazı Kurancılar cennet ve cehennemin Kur'an'ın indirildiği dönemdeki insanlara uygun nimet ve azap olgusunun sembolik tarifleri olduğunu, yeniçağda insanlar değiştiğine göre cennet ve cehennem için yeni tariflerin yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Buna göre cehennem için eskiden kullanılan ateşin verdiği yakma hissi yerini insanın nefsinde yanma hissi uyandıran problemlere ve zorluklara bırakmalıdır.²⁵⁶ Kurancıların bu görüşünden hareketle Perviz, cennet ve cehenneme yapılan yorumların değişmesi gerektiğini düşünmüş olabilir.

²⁴⁸ Baljon, *age*, s. 76.

²⁴⁹ Rûm 30/30.

²⁵⁰ Kehf 18/54.

²⁵¹ Ahzâb 33/72.

²⁵² Meâric 70/20.

²⁵³ Abese 80/17.

²⁵⁴ Baljon, *age*, s. 79.

²⁵⁵ İlâhi Bahş, *age*, s. 334-335.

²⁵⁶ *age*, s. 353-354.

Perviz, asıl cihadı, bir Müslümanın kendi hayatını ve insanlığını sürekli olarak daha üst mertebeye taşıma çabası şeklinde tanımlamıştır. Müslümanların cihad başlığı altında savaşı mübah görebilecekleri tek nokta dini özgürlüklerinin olmadığı yerde bu hürriyeti elde etmek için olmalıdır. Ganimet elde etmek ve hâkimiyet sağlayabilmek için savaşmak kabul edilebilir değildir.²⁵⁷ Dönemlerindeki Batının hoşgörü ve fikir özgürlüğü propagandası yapması sebebiyle Perviz dahil Kur’ancılar, “cihad” olgusu üzerinde savaşı çağrıştırmayan yorumlar yapmışlardır.

Perviz’e göre hacın gerçek maksadı ve anlamı her yıl İslam dünyasını bir araya getirmesidir. Bu şekilde hac Müslümanlar için adeta bir “yayın istasyonu” haline gelmektedir. Perviz’in bu görüşünü Baljon, ‘hac ibadetini rasyonalize etmek’ olarak değerlendirmiştir.²⁵⁸

Perviz, Kur’an’dan hareketle oluşturduğu ekonomik nizamı açıklamıştır. Perviz’e göre, “*Yeryüzünde kımlıdayan hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah’ın üzerine olmasın...*”²⁵⁹ ayeti gereğince İslam devleti vatandaşlarının bütün ihtiyaçlarını karşılamalıdır. “*...Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele!*” ayetiyle mal biriktirmek haram kılınmıştır. Bu kapsamda özel mülkiyet caiz değildir. Toprak sermaye ve ticaret toplumun ortak mülkiyetinde olmalıdır ki ancak bu şekilde vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayabilmek mümkündür.²⁶⁰ Perviz, bu düşünceleriyle sosyalist bir bakış açısı benimsemiştir.

Zekât hakkındaki görüşü zekâtın müminlere farz olduğu şeklindedir. Bazı müminlere iktidar verildiği takdirde onların zekât vereceğine dair geçen ayetten hareketle Perviz’e göre zekât İslam devletinin üzerine bir farzdır. Ancak devletin tüm ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için tüm üretim araçlarının devlete verilmesi gerekmektedir. İnsanlar, mallarından belli bir miktarı devlete vermelidir. Devlet de vatandaştan aldığı bu fazladan malı ihtiyaç sahiplerine harcamalıdır. Nisap miktarı Kur’an’da belirlenmiş değildir. İnsanlar ayette de belirtildiği üzere ihtiyaçlarından arta kalanı²⁶¹ devlete vermelidir. İhtiyaçtan arta kalan zekâtın nisabıdır.²⁶² Hatta Perviz’e göre Kur’anî bir sistem kurulursa kişinin ihtiyacından arta

²⁵⁷ Baljon, *age*, s. 135.

²⁵⁸ Baljon, *age*, s. 104.

²⁵⁹ Hûd 11/6.

²⁶⁰ [POLITICAL SYSTEM: PART I by Allama Ghulam Ahmad Parwez | Allama Ghulam Ahmad Parwez | New Age Islam | Islamic News and Views | Moderate Muslims & Islam](#) (E.T.: 26.03.2023)

²⁶¹ el- Bakara 2/219.

²⁶² İlâhi Bahş, *age*, s. 389.

kalanını devlete vermesi ile terike olarak geriye bir şey kalmamalıdır. Terike ve vasiyet gibi miras kavramları ancak bu sistem kuruluncaya kadar ortaya atılan hükümlerdir. Kur'anî sistem kurulduğunda ihtiyaç fazlası zaten devletin elinde olmuş olacağından terikenin ne olacağını konuşmak gereksiz olacaktır.²⁶³

Perviz, Kur'an'da evli olduğu halde zina eden kişiye recm cezası uygulanmasına dair bir ayet olmadığı için evli kişinin de aynı cezaya tabi tutulması (yüz değnek) gerektiğini söylemiştir. Ona göre zinanın şahitlikle ispatına dair de Kur'an'da ayet yoktur.²⁶⁴

Diğer Kurancılar genel olarak üzüm şarabı içmeyi haram görürken Perviz sarhoşluk verici her türlü şeyi içmenin haram olduğunu söylemiştir. Devamlı içki içen kişi değnek cezası ile cezalandırılır. Değişen şartlara göre de vurulacak değneğin sayısını İslam devleti belirleyebilir. Eğer ortalıkta Kur'an'a uygun bir devlet yoksa içki içen kişinin cezası bu devlet kuruluncaya kadar bekletilmelidir.²⁶⁵

Hırsızlık konusunda Kur'ancılar dışındaki Müslümanların, *"Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir."*²⁶⁶ ayetinden ve Hz. Peygamber'in uygulamasından dolayı hırsızın elinin kesilmesini söylemelerine karşılık Perviz, bu ayette kesmek anlamı verilen قطع kelimesine "engellemek" manası vermiştir. Perviz'e göre bu ayette Allah hırsızın elinin bilekten koparılmasını kastetmemiştir. Burada kastedilen hırsızın bir daha bu suçu işlemeyeceği derecede bir ceza ile cezalandırılmasıdır. Bu cezanın ne olacağına da İslam devleti karar vermelidir.²⁶⁷

Perviz dışındaki Kurancılardan bazıları hırsızlık ayetindeki قطع kelimesini el kesmek olarak değil, hırsız çalma eylemine sevkeden sebeplerin önünü kesmek olarak anlamışlardır. Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması yönünde İslam devletine yapılan bir uyarının olduğunu söylemişlerdir. Zaten Allah'ın el kesme cezasının verilmesini söylemesi ayette asla kastedilemeyecek 'vahşi' bir cezadır. Eğer hırsızın bir şekilde cezalandırılması gerekiyorsa ona

²⁶³ age, s. 439.

²⁶⁴ age, s. 400.

²⁶⁵ age, s. 409.

²⁶⁶ Maide 5/38.

²⁶⁷ [Darse Quran Sura Al Maaidah 04 Ayah 38 to 44 by Ghulam Ahmed Parwez : Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 27.03.2023)

verilecek ceza hırsızın hırsızlıktan elini kesmesini sağlayabilmek için hapis cezası olmalıdır. Hapisteki maksat ise hırsızın ıslah etmektir.²⁶⁸

Dinden çıkmanın cezasını diğer Kurancılar kabul ederken Perviz inkâr etmiş ve bir dinden diğer bir dine geçmenin suç olmamasından dolayı bunun bir ceza gerektirmediğini söylemiştir. O, ayetten yola çıkarak dileyen kimsenin iman edebileceğini dileyen kişinin inkâr edebileceğini söylemiştir. İnsan irade sahibi bir varlık olduğu için hiç kimse imana ya da küfre zorlanamaz.²⁶⁹

Perviz, duanın, olayların gelişim sürecinde etkili olacağını düşünmüştür. Dua eden insan, “...O, dilediği kadar fazlasını da yaratır...”²⁷⁰ ayetindeki Allah’ın “fazlasını” yaratmasının ne demek olduğunu ve kendi üzerinde ortaya çıkacak olumlu psikolojik etkinin farkına varabilir. İnsan dua ile olayların başka şeylere bağlı bulunduğunu da öğrenebilir. Son derece kritik bir durumda olan materyalistin, bir müminin duası ile ümitvar duruma gelebileceğini söylemiştir.²⁷¹ Perviz ve Ahmed Khan’ın dua hakkındaki görüşlerinin farklı olduğu, Perviz’in duaya determinist bir bakış açısıyla yaklaşmadığı görülmektedir.

Perviz çok eşlilik hakkında olumlu görüş beyan ederken bunu, bazı şartlara bağlamıştır. Ona göre bir kişinin ikinci kez evlenebilmesi için birinci eşinin vefat etmesi gerekmektedir. Çünkü aynı anda birkaç evlilik yapmış olmak aile içinde sağlanması gereken birlik ve nizamı ortadan kaldırır. “Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız...”²⁷² ayetiyle bu işin adaletin sağlanması şartına bağlandığını söylemiştir. Ayrıca bu ayet, savaşlarla erkek nüfusun azalması ve kadın nüfusun çoğalmasına bir çözüm olarak gönderilmiştir. Yani çok eşliliğin caiz olabilmesi için toplumun beklenmedik ve zor durumlara maruz kalması gerekmektedir. Perviz’e göre Hz. Peygamber’in (s.a.v.) çok eşliliği hakkında sünnetten gelen rivayetler doğru değildir. Kur’an’da sayı sınırlaması getirildikten sonra Hz. Peygamber bu sınırlamaya riayet etmiştir. Eğer Hz. Peygamber’in bu sınırın dışına çıktığı düşünülüp dörtten fazla eşi olduğu iddia edilecekse onun Kur’an hükümlerinin dışına çıktığı söylenmek isteniyordur ki bu imkânsızdır.²⁷³ Çekrlevî, tarihi rivayetlerin hepsini reddederek Hz.

²⁶⁸ [Quran Laxicon \(english translation of Lughat ul Quran\) by Ghulam Ahmed Parwez : Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (E.T.: 28.03.2023)

²⁶⁹ İlahi Bahş, age, s. 417.

²⁷⁰ Fatır 35/ 1.

²⁷¹ Baljon, age, s. 42.

²⁷² Nisa 4/ 3.

²⁷³ İlahi Bahş, age, s. 420.

Peygamber'in çok eşli olmasının yalan olduğunu söylerken, Perviz rivayetleri kısmî reddetmiş ve Hz. Peygamber'in Kur'an'da müsaade edilen sayı kadar evlendiğini söylemiştir. Klasik görüşte bu konuda Hz. Peygamber'e özel muamale olduğu kabul görürken Kurancılar onun insan tabiatına yaptıkları vurgu ile redde ve te'vile gitmişlerdir.

Perviz, talak sözünü üç kere tekrarlamak suretiyle yapılan boşanmalara şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre evlilikte anlaşmazlık çıktığında Nisa suresinin 34. ve 35. ayetlerinin gösterdiği yoldan gidilmelidir. Önce yumuşaklıkla öğüt verilmeli, sonra sert bir tavırla anlaşma sağlanmaya çalışılmalıdır. Son olarak iki tarafın ailesinden seçilen hakemlere gidilmelidir. Eğer buradan da çözüm çıkmazsa son çare boşanmaktır.²⁷⁴

Perviz'in düşünceleri bugün Tulû-i İslam isimli cemaat tarafından temsil edilmektedir. Kurancılar arasında bugüne kadar güçlü bir şekilde gelebilen en aktif gruptur. Genel merkezi Lahor'da olan cemaatin Pakistan ile birlikte Avrupa ülkelerinde de şubeleri vardır. Cemaatin yayın organı Tulû-i İslam bugün de devam etmektedir. Cemaat, çeşitli internet siteleri aracılığıyla görüşlerini yaymaya çalışmaktadır.²⁷⁵

Kur'an'ı tek kaynak olarak kabul etmesi ve hadisleri eleştirmesi açısından Kurancılığın kemikleşmiş yapısıyla uyumlu giden Perviz, sosyalist bakış açısıyla diğer Kurancılardan ayrılmıştır. Özel mülkiyeti caiz görmemesi, üretim araçlarının ve gelirlerin devletin elinde olması gerektiği ve devletin, geliri insanlar arasında paylaşması gerektiği düşüncesiyle sosyalist çizgisini göstermiştir.

Genel olarak, Kurancıların merkezi başlangıçta Ahmed Khan'dan dolayı Aligarh, daha sonra ise Ahmed Perviz'in yoğun faaliyetlerinden dolayı Lahor olarak kabul edilmiştir. Ancak Kurancılar bir cemaat niteliğinde hareket etmedikleri için özelde herhangi bir yer bu akımın genel merkezi olarak adlandırılmaz. Kurancılığa dair her fikrin başında çeşitli kişilerin olduğu hesaba katıldığında belirgin bir fikrin öncülüğünü yapan kişinin bulunduğu yer merkez sayılmaktadır.²⁷⁶

Kurancıların ittifak ettikleri iki husus vardır. Birincisi, dünya ve ahiret işlerinde sadece Kur'an ile yetinmektir. İkincisi ise din konusunda sünneti delil olarak kabul etmemektir.

²⁷⁴ Baljon, *age*, s. 142.

²⁷⁵ *age*, s. 61.

²⁷⁶ Daudî, *age*, s. 275.

Kuran’a, dini konuda, her şeye cevap veren ilahi kelimeler olan, “Allah’ın kitabı bize yeter” anlayışıyla yaklaşırlar. Onlara göre Hz. Peygamber’in Kur’an’ı tebyin görevi yoktur. Onun Kur’an’a karşı tek görevi tebliğdir.²⁷⁷

Kurancılara göre neshin, icmalin, tahsisin ve esbabı nüzulün varlığı Kur’an’ın değerini düşürür, içeriğini daraltır ve çelişkiler ortaya çıkarır. İcmali, Kur’an için bir ayıp olarak gören Kurancılar, esbabı nüzulün ayetleri bir kişiye ya da bir olaya münhasır kılacağını düşünmüşlerdir. Kurancılar, Kur’an’ı anlarken dinde belirlenmiş bir emri içeren kelimelerde dahi dil unsurunu öne sürmüşler, Kur’an’ı anlayabilmek için sahip olunması gereken tek ilmin Arapça olduğunu iddia etmişlerdir. Bu bağlamda salât kelimesini Allah’ın rahmeti; insanların, meleklerin ve cinlerin kıyamı, rükûu ve duası anlamında açıklamışlardır. Salat kelimesine verilen dindeki özel anlamı (namaz) kabul etmemişlerdir. Tavafın manasını, Kâbe’nin etrafında dönmek olarak değil, zaman zaman Kâbe’ye gidip gelmek olarak vermişlerdir.²⁷⁸

Kurancıların, ayetleri kendi kurallarına uyarladıklarını söyleyen İlahi Bahş, onların bu şekilde te’vile ve akla başvurma yöntemleriyle on üç asır boyunca Müslümanların Kur’an’dan anladıkları şeyleri terk ettiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber’e itaati vacip kılan ayetleri yorumlamışlar ve resul kelimesini Kur’an diye tefsir etmişlerdir. Onlara göre Kur’an Allah ve yarattıkları arasında elçi görevi görmektedir. Hz. Peygamber’e itaat ayetlerinde Hz. Peygamber’e itaat etmesi gerekenin sadece onu görenler olduğunu, çünkü itaatin ancak diriye olacağını söylemişlerdir.²⁷⁹

Kurancılar mucizelerin ve kerametinin varlığını inkâr etmişlerdir. Mucizeleri inkârlarına karşılık Kur’an’da “mucize”lerden bahseden ayetleri tevîl etme yoluna gitmişlerdir. Melek ve cinlerin varlıklarını klasik anlamlarından çıkararak farklı şekilde kabul etmişlerdir. Şefaati, kabir hayatını ve berzah alemini reddetmişler, cennet ve cehenneme genel olarak metaforik anlam yüklemişlerdir. İbadetler hakkında aralarındaki fikir ayrılıkları çok olmasına rağmen Kurancıların ortak noktası ibadetlerin mana ve yapılarını bizzat Kur’an’dan bulmaya çalışmak olmuştur.²⁸⁰

²⁷⁷ age, s. 280.

²⁷⁸ Birişik, age, s. 295.

²⁷⁹ İlahi Bahş, age, s. 264-286.

²⁸⁰ Birişik, age, s. 302.

Kurancıların hadislere karşı şphelerinde Kur'an'ın hadislerle açıklanmaya ihtiyaç duymayacak kadar mkemmek bir kitap olması fikri etkili olmuştur. Allah'tan gelen tek vahiy Kur'an'dır ve hadisler vahiy değildir. Hadisler, dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Bu yüzden hadisler sadece Hz. Peygamber dönemini kapsamaktadır. Hadisler Müslümanlar arasında tefrikaya sebep olmaktadır. Kurancılara göre eğer Müslümanlar, aralarında vahdeti sağlamak istiyorlarsa sünnetin vahdeti parçalayan bir unsur olduğunu kabul etmelilerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

MEALCİLİK AKIMI

1. Mealcilik Nedir?

Türkiye’de 19. yy’dan itibaren Osmanlı Devleti ile başlayan modernleşme faaliyetleri Cumhuriyetin kurulması ile devam etmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu siyasî ve içtimâî problemlere çözüm arayışlarına öncü olan modernleşme faaliyetleri, dînî alanda kendisini öze dönüş amacıyla Kur’an İslam’ı ve Kurancılık fikirleriyle göstermiştir. Kurancılık akımının Türkiye’de Mealcilik, Kur’an’a dönüş, Kur’an İslamı, Kurancılık gibi isimlerle anılan birçok varyantı olmuştur.

1960’lı yıllarda Türkiye’de “öze dönüş” fikri yeşermeye başlamış, 1970’lerde sosyal bilimlerle ilgilenen bir grup genç, bir lidere bağlı olmadıklarını söyleyerek ilkelerini İslam’ın ana kaynaklarına dönüş şeklinde açıklamışlardır. Bu gençler, gelenek ve modernizm karşılaşmasında, kaybetmesinden dolayı gelenekle mücadele ederek zafer kazanmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bir yandan siyasetle ilgilenirken, tek öncü olarak metinleri kabul etmelerinden dolayı kültürel ve bireysel bir anlayışı takip ederek modern İslami bir yol bulmaya çalışmışlardır. Bu gençlere muhalifleri tarafından önceleri suçlayıcı ve küçümseyici olarak Mealciler denmiş, zamanla bu ismin altındaki istihza kalkmış ve bu gençler Mealciler olarak kabul görmüştür.²⁸¹

²⁸¹ Kalem Dergisi bölümünde anlatılan Mealciler ile Kalem Dergisi etrafında toplanan Kalemciler kastedilecektir. Kaynaklarda “Mealciler” olarak tanıtılan grubun ilk temsilcileri genellikle Kalem dergisi çevresinde toplanan yazarlardır. Onlar, Türkiye’de Mealcilik akımının başlangıcı olarak gösterilirler. Kalem dergisi yazarları, sadece Meale ya da sadece Kur’an’a yönelen insanlar olmadıkları için kendilerini Mealci olarak tanımlamadıklarını, başkaları tarafından kendilerine verilen bu ismin “rencide edici” olduğunu söylemişlerdir. Eğer illa bir isim verilecekse kendilerine “Müslüman” dediklerini, başkalarının da sadece bu ismi kullanmasını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. (Mehmet Akif Ersin, “İslami kökenciliğin bir tezahürü mealcilik (mi?)”, İslamiyat C.10, S.2, 2007, s. 148) Burada –rencide etme maksadı olmaksızın - Türkiye’de öze dönüş fikrinin aşamalarını gösterebilmek ve onları diğerlerinden ayırabilmek için Kalem dergisi yazarlarına “Mealciler” ya da “Kalemciler” denilecektir. Kalem dergisi yazarlarından bahsedilen bölümler onlar için açılan başlıktan ve verilen dipnotlardan anlaşılacaktır. Bu yazarların haricinde kalan, sadece Kur’an’ı merkeze alan kişiler ise Kurancılar ya da Mealciler olarak adlandırılacaktır.

1.1.Mealcilik Akımının Tarihi Arka Planı

Türkiye, modernleşmeyi Osmanlı Devleti ile başlatmıştır. Osmanlı Devleti modernleşen Batıya ve değişen dünyaya uyum sağlayabilmek için birçok yenilik hareketine öncülük etmiştir. Zamanla dînî ve fikrî alanlara da yansıyan modernleşme, Kur'an İslamı ve Kurancılık söylemleri ile somut hale gelmiştir. Bu söylemin birkaç genel görüşü dışında keskin kurallarının olmaması farklı versiyonlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti 18. y.y. ile birlikte art arda aldığı askerî yenilgiler sonucunda Batıyı örnek alarak bilimsel ve askerî alanlarda yenilikler yapmıştır. İlim ve eğitim alanlarında da yapılan, devletin öncülük ettiği yenilikleri, modernleşen dünyanın etkisiyle İslamcıların yaptığı yenilikler takip etmiştir. Alınan yenilgilere aranan çözümler kimine göre salt geleneğe dönüştü, kimine göre Batının fikirleri ile İslam'ın mezcinde olduğu düşünülmüştür. Batı ile daha önce karşı karşıya gelen Hindistan ve Mısır'ın problemlere getirdiği çözümler, Osmanlı Devleti'nde konuşulmuş; Filibeli Ahmed Hilmi, İzmirli İsmail Hakkı, Mehmet Akif Ersoy olmak üzere bazı yazarlar tarafından Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Muhammed İkbal'in fikirleri, Osmanlı Devleti'ne taşınmıştır. Bu yazarların yanında Ahmet Cevdet Paşa da Hindistan'da modernleşmenin olduğu dönemlerde, siyasi ve içtimai alanlarda olduğu kadar dini alanda da yeniliğe ihtiyaç hissedildiğini vurgulamıştır. Cevdet Paşa öne sürdüğü modernleşme fikirlerinde Batının yenilikleri alınırken bu fikirlerin şeriate uygunluğuna önem vermiş; dış baskılar sonucunda hazırlanan Mecelle'nin, İslam hukuku ve Batı hukukunu harmanlayarak hazırlanmasına öncülük etmiştir.²⁸²

20. y.y.'ın başında Mehmet Akif Ersoy Türkiye'de Kurancılık akımının itidal yolunu tercih eden temsilcilerinden biri kabul edilir. Akif'in sahip olduğu dini düşüncede Muhammed Abduh'un önemli bir yeri vardır. Akif'e göre Müslümanlar İslam'ı ana kaynak olan Kur'an'dan öğrenmelidir. Bunun yanında modernleşen dünyadan geri kalmayarak modern dünyanın İslam'a aykırı olmayan yönleri alınmalıdır. Müslüman âlimler, İslam'ı, zamanın şartlarına göre ve zamanın ilim ve düşünce anlayışıyla sunmalıdır.²⁸³

Akif'in Kurancılık çıkışı, insanların Kur'an'ın ne demek istediğine önem vermemelerinden ve onu sadece ölümlerin arkasından okunacak bir kitap olarak görmelerinden

²⁸² Hatipoğlu, *age*, s. 112.

²⁸³ Öztürk, *age*, s. 202.

şikâyet etmesiyle olmuştur.²⁸⁴ Ona göre, Kur'an hayatın bizzat kendisine hitap etmektedir. Bu yüzden, Kur'an'dan beslenen İslam'ın temel alındığı bir hayat tarzı ve modernleşen dünyanın bu hayat tarzına ters düşmeyen yenilikleri mezc edilmelidir. İnsanların İslam adı altında ancak İslam'a karşı yeni bir din uydurduğunu söyleyen Akif,²⁸⁵ İslam dünyasının içine düştüğü sıkıntılardan kurtulmak için birtakım yenilikler yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda, “Yedi yüz yıllık eserlerle bu dinin hala/ İhtiyacatını kabil mi telafi? Asla / Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı/Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı.”²⁸⁶ demiş, Kuran'ı kaynak edinerek ümmetin zamanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek faaliyetler yürütmesinin gerekliliğini ifade etmiştir. Akif'in genel düşüncelerine bakıldığında onun bu yenilik ve Kur'an vurgusunda, Mısırlı Kurancılardan etkilenmiş olmasına rağmen, köktenci davranmadığı, Kur'an'ın yanında hadisleri de tanıdığı söylenebilir. Ayrıca o, asırların oluşturduğu geleneği işlevsiz görmemiş, sadece ümmetin yeni çalışmalara da ihtiyacı olduğunu, Müslümanların ancak bu şekilde zamanın ihtiyaçlarını karşılayabileceklerini öne sürerek itidalini göstermiştir.²⁸⁷

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından laik ve İslami zihniyet arasında bir anlaşmazlık olmuştur. Türkiye'de Kurancılık/Mealcilik akımının ortaya çıkmasında bu anlaşmazlık kapsamında dini olduğu kadar sosyal ve siyasal etkenler de söz konusudur. Siyasetin ve meal çalışmalarının birbiriyle ilişkili olduğu ülkede meallere duyulan güvensizliğin ardından adeta bir meal piyasası oluşmuştur. 1970'li yıllarda Kurancılık akımı hareketlenmeye, 1980'li yıllarda bu konudaki yayınların artmasıyla hızla ilerlemeye başlamıştır. 2000'li yılların başlangıcı ise bu akımın, Türkiye'nin gündemini ciddi ciddi meşgul etmeye başladığı yıllar olmuştur.²⁸⁸

1960'lı ve 70'li yıllarda Mealcilerin tespitine göre Türkiye'de İslami eserlerin yayınlanmasında artış gerçekleşmiştir. Bu eserlerin konusu, halka hiçbir fayda sağlamayan ve onları adeta uyutan fikhî, tasavvufî ya da evliya menkıbeleri vari konulardan İslami dünyadan haber alınmasını sağlayan Arapça (bazen de İngilizce ve Urduca) çevirilere evrilmiştir. Mealciler başlangıçta bu çevirilerin, Arapçayı iyi düzeyde bilmemekten, hatta Türkçe'yi Arapçadan da az bilmekten ve çevrilen eseri anlayamamaktan dolayı iyi olmadığını ileri

²⁸⁴ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009, s. 338.

²⁸⁵ “Nebiye atf ile binlerce herze uydurdun/ Yıktın da dini mübîni yeni bir din kurdun.”

²⁸⁶ Ersoy, *age*, s. 810.

²⁸⁷ Hatipoğlu, *age*, s. 150.

²⁸⁸ Bağcıvan, agm, s. 6-7.

sürmüşlerdir. Çevirilerin kötü olmasına rağmen onlara göre bu çeviriler Türkiye'nin İslam dünyasındaki hareketleri ve liderleri öğrenmesine, böylece Türkiye'nin muhasebe yapmasına katkıda bulunmuştur. Bu çevirilerle Türkiye'de "sağcı, muhafazakâr ya da milliyetçi Müslüman" oluşturma çabaları son bulmuş ve bunlar dışında bir Müslüman kimlik aranır olmuştur. İslam sanki fıkıh ve kelamdan oluşuyormuş algısı yıkılmış, İslam'ın bir hayat nizamı olduğu fikri benimsenmiştir. Zamanla İslam'ın da ne olduğu sorgulanmış ve İslam ile hangi İslam'ın kastedildiği sorulmuştur. Kaynaklara dönüldüğü takdirde hakiki İslam'ın bulunacağını iddia eden görüş, kaynakları tartışmaya tabi tutmuştur ve zamanın değişmesiyle kaynakların da değişmesi gerektiği fikrinden yola çıkarak bunları Kur'an ve sünnet olarak ikiye indirgemıştır. Kaynaklardan biri olan Kur'an'ın tanıtılması için Türkiye'de yoğun bir şekilde meal basımı olduğunu söyleyen Mealciler, sünnetin de kaynak olup olmadığı konusunda tartışmaya açıldığını ileri sürmüşlerdir. Mealciler, Türkiye'deki bu durumun daha Kur'anî mecrada devam etmesini ümid ettiklerini söylemişlerdir.²⁸⁹

Türkiye'de İslami her çevreyle ilişki içerisinde bulunan ve bir merkez edinmeyen Mealci grup, zamanla İslami gruplar arasında bir otorite haline gelmiştir. Bu durum, sonuna kadar onlarla ile yol almasalar da Mehmet Said Çekmegil, Hikmet Zeyveli, Ali Bulaç, Yaşar Kaplan (ö. 2023) gibi isimlerin Mealcilerle zikredilmesine sebep olmuştur. Mealci görüşe yakınlığı ile bilinen 1981 yılında yayın hayatına başlayan İktibas dergisi ve Ercüment Özkan da "öze dönüş" mottosunu benimsemiştir. 2016 yılına kadar çıkan dergi, 2010 yılında internet üzerinden de yayına başlamıştır. Özkan, akletmek suretiyle İslam'a sonradan eklenen unsurları temizlemek için yola çıktıklarını, Kur'an'ın içinde Müslümanların kıyamete kadar karşılaşılabilecekleri her sorunun çözümü olduğunu söylemiştir. Tasavvufu eleştiren, İmam Gazzâlî, Mevlânâ gibi toplumda saygınlıkları olan mutasavvıflara yüklenen Özkan, tüm mezhepleri reddetmiş ve kendisinin Hz. Peygamber'in mezhebini takip ettiğini açıklamıştır. 12 Eylül darbesiyle kendini sessize alan Mealciler, önceleri 1986 da Mealci görüşe yakınlığıyla bilinen Kelime dergisi ile sonraları ise 1988'de çıkan Kalem dergisi ile tekrar gündem olmuşlardır.²⁹⁰

²⁸⁹ Süleyman Kalkan, "İslâmi Yayıncılık ve Fikri Değişim", Kalem Dergisi, S. 8, Ağustos 1988, s. 16.

²⁹⁰ Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan*, Metis Yayınları, İstanbul 1990, s. 271-272.

1.2. Mealcilik Akımının Amaçları

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Kurancılık fikrinin Türkiye'deki en meşhur varyantı Mealcilik akımıdır. Bu akımın ortaya attığı görüşe göre Müslümanlar arasındaki ihtilafın tek sebebi Kur'an'ın tek kaynak olarak yeterli görülmemesi üzerine başka kaynak arayışına çıkılmasıdır. Mealciliğe göre hadis, tefsir, kelam, fıkıh vb. Kur'an'ın yeterli görülmemesi sebebi ile ortaya atılan kaynaklardır. Hz. Peygamber ve onun uygulamaları Müslümanlar için önemli olmakla birlikte Mealciler Hz. Peygamber'in Kur'an'dan başka vahiy aldığını kabul etmemişlerdir.²⁹¹

Mealcilik, metnin manasının metnin içinde bulunduğunu ve her insanın Kur'an'ı okurken sanki o sırada Kur'an kendisine iniyormuş gibi okuması gerektiğini söylemektedir. Bu düşünce, uygulama alanı bulursa Mealcilere göre Kur'an'ın manası, kişinin kalbinde belirecektir.²⁹² Bu, Kur'an ile geçmişin, indirildiği ortamın, Kur'an'ın ilk muhatapları Resulullah ile sahabenin ayetlerin indirilişine yaptıkları şahitliklerin bağının kesilmesi olarak yorumlanabilir. Bu düşünceye göre kişi, Kur'an'ı okurken Kur'an'ın önce geçmişle bağlantısını keser, sonra kendisi ne anlıyorsa bu anlam üzerinde yaşar.

Mealcilere göre, edinilen ön bilgiler kişinin Kur'an'ı anlamasını yönlendirir. “Çöl Araplarının anladığı Kur'an'ı kapıcı Mehmet neden anlamasın?” şiarıyla yola çıkan grup anlaşılması gayet kolay olan Kur'an'ı insanların zorlaştırdığını ve günlük hayattan dışladıklarını söylemişlerdir.²⁹³ Mealciler, bir dönem Türkiye'de dinin ve dini değerlerin insanların hayatından uzaklaştırılmaya çalışıldığını, kendilerinin tek amacının böyle bir ortamda Kur'an'ı gündeme getirip onu gündemde tutmak olduğunu ifade etmişlerdir. Mealciler açısından onların bu hedefi meyve vermiş ve bunun sonucunda Kur'an'a ilgi yoğunlaşmış, tefsir ve meal basımı artmıştır.²⁹⁴

Kur'an dili Arapça olunca dil engeline takılan Mealciler, Arapça öğrenmenin uzun ve zor bir süreç olması dolayısıyla Kur'an İslam'ını bulabilmek için meallere yönelmişlerdir. Bu süreçte, meallerin Kur'an'ın aslı olmaması, her mealin yazarının yorumunu içermesi gibi

²⁹¹ Öztürk, *age*, s. 206.

²⁹² Fevzi Zülaloğlu, *Temel Kaynağımız Kur'an*, Ekin Yayınları, İstanbul 2004, s. 328.

²⁹³ Çakır, *age*, s. 202.

²⁹⁴ Mehmet Akif Ersin, “İslamî Kökenciliğin Bir Tezahürü: Mealcilik (mi?)”, *İslâmiyât*, C. 10, S. 2, 2007, s. 147-160.

problemler Mealcilerin karşısına çıkan zorluklar olmuştur. Aslında Mealcilik, Arapça bilmemenin neden olduğu bir ‘sonuç’ olmuştur.²⁹⁵ Buna karşılık Mealciler, kendilerinin Arapçayı, Arapçanın yanında bir batı dilini de çeviri yapabilecek kadar iyi bildiklerini söylemişlerdir.²⁹⁶ Bu durumda onlar hakkında yazılanlar ve onların kendileri hakkında yazdıkları arasında bir fark olduğu söylenebilir. “Dil engeli” olarak adlandırılan bu durum kanaatimizce Mealcilerin kendisinden ziyade onların hitap ettikleri kitle için geçerlidir. Onlar kendi misyonlarını Kur’an’ı anlamak ve anlatmak olarak açıklamışlardır. Bu durumda Mealler Kur’an’ı insanlara daha anlaşılır hale getirmek için kolaylaştırıcı bir unsur haline gelmektedir.

Dil zorluğundan dolayı Kur’an’ı anlamada meallere yöneldiği söylenen Mealciler, İslam dünyasında çağdaş eserlerin tercümeleriyle beslenmişler ve modern dünyanın karşısına İslam’ın özüne dönüş ilkesini benimseyerek çıkmak istemişlerdir. Bir cemaat şeklinde olmaksızın, bir lidere bağlanmaksızın hareket eden Mealciler sadece Kur’an ile yetinmeye çalışmışlar ve İslam dininin başlangıçtan şimdiye kadar oluşturduğu tüm kültürel birikimini reddetme taraftarı olmuşlardır. Mealciler, Kur’anı açıklarken aklı öncü kılarak Kur’an’ı modernite ile karşı karşıya kalan insana ulaştırmayı ve Kur’an’ın bu insanlara hitap etmesini amaçlamışlardır.²⁹⁷ Diğer her şeyi reddederek sadece Kur’an’dan başlama ve Kur’an ile devam etme yöntemleri adeta “sil baştan” etkisini hedeflemektedir.

Mealci gruplar arasında özellikle sünnete yaklaşım konusunda ortaya çıkan farklılıklar dikkat çekmiştir. Bazı Mealciler mezhepler hakkında ılımlı görüşler beyan ederken, bazıları orta halli görüşler serdetmiş, bazıları ise mezhepleri din dışı ilan etmiştir. Bu son gruba göre dünyada Müslüman olduğunu iddia eden birçok insan aslında İslam’ı değil 1400 yıllık farklı bir dini kabul etmişlerdi. Bu fikri ortaya atan Mealci grup arasında insanlara parası için namaz kıldırıktan sonra kendisi “gerçek namazı” kılan imamların ortaya çıktığı söylenmiştir.²⁹⁸

2. Türkiye’de Mealcilik Akımının Temsilcileri

Türkiye’de Mealcilik akımının önde gelen temsilcileri arasında Süleyman Kalkan, Mehmet Y. Soyalan, M. Ali Baltaş, Mehmet A. Ersin gibi Kalem Dergisi’nin yazarları

²⁹⁵ Mustafa Öztürk, “İslami Kökenciliğin Bir Tezahürü: Mealcilik”. İslâmiyât, C. 10, S. 1, s. 30.

²⁹⁶ Mehmet Akif Ersin, *agm*, s. 150.

²⁹⁷ Şaban Ali Düzgün, “Kur’ana Dönüşte Öncü Bir İsim: Hüseyin Atay”, Demokrasi Platformu Dergisi, C. 2, S. 8, 2006, s. 41-70.

²⁹⁸ Öztürk, *age*, s. 300.

sayılabilirken, Yaşar Nuri Öztürk, Hüseyin Atay ve Edip Yüksel Türkiye’deki Kurancılık hareketinin farklı versiyonlarını oluşturmuşlardır. Verilen isimlerin yanı sıra pek çok isim daha sayılabilecek olmakla beraber burada Türkiye Kurancıları, Hüseyin Atay, Yaşar Nuri Öztürk ve Edip Yüksel ile ele alınacaktır. Kurancılık akımının akla önem veren birbirinden farklı temsilcilerinin çıkış noktaları Kur’an’ın tek kaynak olduğu, hadislerin, tefsirin, fikhın Kur’an’ı yeterli görmeyenler tarafından ortaya atılan ikincil kaynaklar olduğu fikri olsa da hepsi ortaya attıkları fikirlerle akımın Türkiye kolunun farklı varyantlarını oluşturmuşlardır.

2.1.Kalem Dergisi

2.1.1.Kalem Dergisinin Ortaya Çıkışı

1970’li ve 80’li yıllar, Türkiye’nin kültürel ve siyasal olarak geliştiği ve tecrübe sahibi olduğu, Kur’an’a dönüş çağrılarının başladığı yıllardır. Bu dönemde topluma dini olarak liderlik edecek yazar ya da Kur’an’ı öğrenmek için Kur’an tarihi veya Kur’an’ın içeriğiyle ilgili zengin bir kitap koleksiyonu olmaksızın insanlar sadece birkaç meal ve tefsir ile Kur’an hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmışlardır. İnsanlar bu dönemde, Kur’an’ın mesajları, evrenselliği, Kur’an’ın olaylara sunduğu çözümlerle ilgilenmemişlerdir. Milli duyguların daha hâkim olduğu bu dönemde İslam bile milli duygularla bezenerek anlatılmış, yanında “Türk” kelimesi olmadan anılmamıştır. Yetmişli yıllarda baş gösteren tefsir çalışmalarıyla ya da Kur’an hakkında ele geçen her türlü materyal ile Kur’an ve içeriği, meal ekseninde araştırılmaya başlanmıştır. Dünya gündeminin takip edilmediği bu aşamada Kur’an’ı anlayabilmek ve Kur’an ile bir ilişki kurabilmek için elden gelen her şey yapılmıştır. Kur’an’ı anlayabilmek için yapılan bu çalışmalar, Seyyid Kutub’un ve Mevdudi’nin eserlerinin tercüme edilmesiyle ilerleme göstermiştir. Başlangıçtaki “Türk-İslam vurgusu yerini “Kur’an’a göre...” nitelermelerine bırakmıştır. Bu çalışmaların sonucunda birçok tefsir ve birçok meal basılmıştır.²⁹⁹

80’li yıllarda darbe ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum nedeniyle Türkiye’deki İslamcı gençler bireysel hareket etmeye ya da bu doğrultuda küçük grupları organize etmeye başlamıştır. Bu Mealci gençler bir lidere ya da bir cemaate bağlanmamışlar, toplumda değişimin nasıl olacağına dair bireysel hareket ederek yollar aramışlardır. Bu dönemde dünya gündemi de

²⁹⁹ Ahmet Yazıcı, Kurancılık Ekolü’nün Türkiye Tarihine Mütevâzi Bir Katkı: Kalem Dergisi Örneği, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, Aralık 2020,

takip edilir olmuş, Türkiye'nin haricinde Müslümanlar olduğu bilinci insanlarda oluşmuştur. Bu yıllarda Müslümanlar Kur'an ve sünnet vurgusu yapabilmiş ve bunlar hakkında konuşmuşlardır. İşte tam bu noktada 1988 yılında yayınlanmaya başlayan, Mealcilerin müstakil olarak çıkardıkları ilk dergi olan Kalem dergisi kendisine insanları Kur'an konusunda bilinçlendirmek gibi bir misyon edindiğini ilan ederek yola çıkmıştır. Bünyesinde çok az tercüme yazı barındırdığını, yazılarının kendi yazarlarının olduğunu söylemiş, Kur'an ekseninde Kur'an'a dönüş çağrısında bulunmuştur.³⁰⁰ Dergideki tercümelerin ise Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Abdülaziz Çaviş, Musa Carullah Bigiyef gibi Kurancı olarak bilinen camiadan yapıldığı görülmektedir.

Çalışmalarının yapıldığı zaman ile birlikte değerlendirilmesini isteyen Kalem dergisi yazarları, Kur'an'ın toplum içinde bir ağırlığının olmaması, içinde ne bulunduğunun merak edilmesi, ne dediğinin anlaşılması ve uygulanması konusunda problemler yaşandığı, ona yaklaşmanın önüne engeller konulduğu bir dönemde Kur'an'a dönüş çağrısının, dönemin gerektirdiği bir çağrı olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Mealciler, Türkiye'deki siyasi duruma vurgu yaparak Kur'an hakkında konuşmanın bile cesaret istediği dönemde Kur'an'ı anlamak ve anlatmak gibi bir dert edindiklerini öne sürmüşlerdir. Kalemçiler, millete sadece Meal (ya da Kur'an) okutmak gibi bir düşüncelerinin olmadığını ancak yine de okumaya Kur'an ile başlamak gerektiğini söylemişlerdir. Hatta Meal okumak onların başlangıç noktası ve kararı değildir. Sürecin kendilerini yönlendirdiği sonuçtur. Kendilerini Hindistan'daki Kurancılar ile karşılaştırmaya çalışanlara karşı Hindistan'daki Ehl-i Kur'an'a "İngilizlerin oyuncağı" nitelemesi yapmışlar ve bu karşılaştırmayı asla kabul etmemişlerdir. Bunun yanında milli din oluşturmaya giden yolda ortaya atılan Türkçe Kur'an okumak ya da Türkçe ibadet etmek gibi fikirleri de asla desteklemediklerini söylemişlerdir.³⁰¹ Kur'an haricindeki kaynakları hiçbir zaman Kur'an ile denk tutmayan Kalem dergisi yazarları, diğer kaynaklar konusunda radikal söylemlerde bulunmamıştır.

Kendilerini marjinal bir dergi olarak tanımlayan Kalem dergisi 1988 ve 1989 da iki dönem olarak çıkmıştır. Tek dertlerinin Kur'an'ın anlaşılması olduğu için

³⁰⁰ Süleyman Kalkan, "Paylaşmak", Kalem, S. 6, Haziran 1988, s. 1.

³⁰¹ Belirtilmemiş, "Kalem'den Bir Değerlendirme: 12 Ayın Ardından", Kalem, S. 12, Aralık 1988, s. 2.

benimsenmediklerini, sahiplenilmediklerini söylemişler iki dönemin ardından okuyucularına veda etmiştir.³⁰²

2.1.2. Kalem Dergisi'nin Görüşleri

Mealciler, dünya üzerindeki Müslümanların İslam'ı bile farklı tanımladıklarını, bir grubun diğerini bazen çok çabuk tekfir ettiğini, bazen ise bir grubun Mevlânâ mantığıyla herkesi İslam'dan kabul ettiğini ifade etmiştir. Buradan hareketle Mealciler, Müslümanları Kur'an'ın oluşturduğu "ortak bir söylem"de buluşturabilmek için Kur'an'a herhangi bir mezhebin ya da cemaatin etkisi altında kalmadan ve ön kabulsüz yaklaşıtlarını öne sürmüşlerdir. Mezhepler onlara göre Müslümanlar arasında ihtilaf çıkaran, onların vahdetine zarar veren oluşumlardır ve eğer Müslümanların ortak bir söylemde buluşmaları sağlanacaksa bunun için Kur'an yeterlidir. İnsanların düşünceleri Kur'anî olursa, toplum içinde olması gereken değişimin gürültüsüz olması kuvvetle muhtemeldir.³⁰³

Mealcilere göre tarihe bakıldığında Müslümanlar arasındaki ihtilafın nedeni Kur'an ile yetinmemektir. Bunun sonucu olarak ikincil kaynaklar aranmaya başlanarak hataya düşülmüş, hatta bu hata ikincil kaynaklar olmazsa Kur'an'ın anlaşılmayacağına dair bir fikir ileri sürülerek devam ettirilmiştir. Eğer toplumsal olarak İslamî bir düşünce oluşturulmak isteniyorsa bu, Kur'an'dan başka kaynak tanımaya mükündür. Kur'an, Müslümanlar için kendisinin yeterli olduğunu, Müslümanların dikkat etmeleri gereken tüm helalleri ve haramları belirlediğini ve Müslümanların sadece Kur'an'a uyup uymadıklarından mesul tutulacağını ifade etmiştir. Mealciler, Kur'an'ın yeterli bir kitap olmaması halinde Allah'ın insanları ondan sorumlu tutmayacağını öne sürmüştür. Bugün Müslümanlardan doğru yola ileten bir kitap istense çoğunun yüzyıllar içerisinde oluşan kültür birikiminin anlatıldığı kitapları göstereceğini söyleyen Mealciler, bu durumu, "Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun' denildiğinde, '*Hayır, biz atalarımızdan gördüğümüze uyarız*' dediler..."³⁰⁴ ayetiyle bağdaştırmışlardır. Oluşan geleneği Kur'an'a tercih eden Müslümanlar, Mealcilere göre atalarının dinini yaşatmaya çalışanlardan farksızdırlar.³⁰⁵ Ayetin geri kalanında ifade edilenler, "*Peki ama ya şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor!*"³⁰⁶ bu düşüncede olan Müslümanlara bir cevap niteliğindedir. Mealcilere

³⁰² Belirtilmemiş, "Kalem'den Bir Değerlendirme: 12 Ayın Ardından", s. 2.

³⁰³ Lütfi Altınsu, "Ne Yapmak İstedik?", Kalem, S. 19-24, Aralık 1989, s. 18-19.

³⁰⁴ Lokmân 31/21.

³⁰⁵ Mehmet Soyalan, "Kur'an'ın Gerekliliği ve Yeterliliği Üzerine", Kalem, C. 9, Eylül 1988, s.7-13.

³⁰⁶ Lokmân 31/21.

göre on beş asırda oluşan birikimin her bir parçası Kur'an'dan biraz daha uzaklaşmaya sebep olmuştur. Onlara göre hadis, sünnet, tefsir, kelam, tasavvuf, fıkıh vb. her şey gelenek kapsamına dâhildir. Genel olarak bu birikimin hepsini hedef alan Mealciler, özelde tepkilerini hadis ve sünnete yöneltmişlerdir. Hz. Peygamber'in ümmete en iyi örnek olduğunu kabul etmelerine rağmen, Hz. Peygamber'e Kur'an dışında bir vahyin gelmediğini ve "hadis"lerin teşri kaynağı olarak kullanılamayacağını söylemişlerdir.³⁰⁷

Kalemciler-Mealciler, merkezde sadece tek bir insanın yer aldığı ve böylece diğer insanların düşünmesine gerek kalmadığı sistemleri eleştirmektedirler. Onlara göre kölelik, tarikatlar ve siyasal partiler bu tür sistemlere örnektir. Bu sistemlerde düşünce çeşitliliği yoktur, tek kişinin hâkimiyeti söz konusudur. Ancak Kur'an'ın sunduğu sistemde toplulukları bir kişinin hâkimiyeti değil, Kur'an yönlendirmelidir. Her bir insanın bireysel düşünmesinin ardında yatan çeşitlilik kendi içinde sorunlar barındırsa da Mealcilere göre bu durum bir "sürü"ye dâhil olmaktan daha iyidir.³⁰⁸ Bu yüzden Mealciler bir cemaat oluşturmak ya da bir lideri takip etmek yerine bireyselliği tercih etmişlerdir.

Mealciler, modernizm karşısında geleneğin yenik düşmesinin faturasını geleneğe kesmişlerdir. Onlara göre yeniden başarılı olabilmenin yolu tek kaynak olarak Kur'an'ı seçmekten ve diğer tüm kaynakları reddetmekten geçmektedir. Eğer bir insan gelenek ve modernizm arasında sıkışıp kalmasına rağmen vahyin ışığını fark edebilirse, o insanın tek yapması gereken Kur'an'da bulunmayan ancak din namına ortaya atılan her şeyi reddetmektir. Böylece sadece Kur'an'dan ve en baştan başlamış olacaktır.³⁰⁹ Kur'an'a göre şirkin çeşitli versiyonları vardır ve eğer bir toplum İslami olarak nitelendirilecekse o toplumun her kesiminin ve o topluma ait her şeyin Kur'an'ın öne sürdüğü şartlara göre düzenlenmesi gerekmektedir.³¹⁰ Kalemcilerin Kur'an haricinde atılan her şeyi şirk olarak değerlendirdikleri anlaşılmaktadır.

Mealciler, 1970'li yıllarda Türkçe'ye tercüme edilen tefsir ve kitapların Kur'an'ı anlama konusunda kendilerine yardımcı olduğunu söylemişlerdir. Arapça olarak Kur'an'ı anlamak bir yana Türkçe yazılan Elmalılı Hamdi Yazır'ın ve Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin tefsirlerini anlaşılır olmadığı için ağır gördüklerini, insanların o dönemlerde dînî bilgisinin otuz iki farzdan, dînî kaynaklarının da bu farzların yazılı olduğu tek sayfadan

³⁰⁷ Öztürk, age, s. 206.

³⁰⁸ Süleyman Kalkan, "Kur'an'ın Hedeflediği İnsan", Kalem, S. 2, Şubat 1988, s. 1.

³⁰⁹ Altınsu, agm, s. 20.

³¹⁰ Eyüp Köktaş, "Kur'an'ın Kesintisiz Mesajı: Tevhid", Kalem, S. 10-11, Kasım 1988, s. 17.

oluşturduğunu söylemişlerdir. Yeni kaynak arayışları içine giren Mealciler, bu yıllarda Türkçe'ye çevrilen Seyyid Kutub'un Fi Zilali'l- Kur'an tefsirini ve onun mealini, Kur'an'ı anlamada önemli bir kaynak olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir. Mevdudi'nin tefsirini de çok kaliteli gören Mealciler, burada da dil engeline takılmışlar ve Urduca'dan Türkçe'ye çeviri yapacak insanların bulunmaması sebebiyle Mevdudi tefsirinin çok geç çevrildiğini söylemişlerdir.³¹¹ Tercümelere veya Türkçe olmasına rağmen dili ağır olan bazı tefsir kitaplarına bu kadar vurgu yapılmasına rağmen Kalem dergisi yazarlarından Osman Berber, Vehbi Efendi'nin ve Elmalılı'nın tefsirinden yazılarında faydalanmıştır. Gerçi ikisinin tefsirine karşılık yine Seyyid Kutub'un tefsirinde tercih ettiği görüşü kullanmıştır, ancak buradan hareketle denilebilir ki Berber, bu iki tefsiri okuyabilmekte ve anlayabilmektedir. Kurancılar içinden bazılarının Türkçe tefsirlerin bile ağır gelmesi, bazılarının ise bunları kolayca anlayabilmesi veya bazılarının Arapça konusunda sıkıntı yaşamamaları insanların ilimden nasiplerinin farklı olmasıyla açıklanabilir.

Mealcilerden olan Kemal Kelleci, meallere yönelmesine, insanları da meallere yönlendirip bu maksatla kitaplar dağıtmasına rağmen bir yandan da Arapça bilen kişilerle Kur'an üzerine çalıştıklarını ve insanlara Kur'an Arapçası öğretmek gibi bir program uyguladıklarını ve bu programın kaynak eserleri anlama konusunda da kendilerine yardımcı olduğunu söylemiştir. Mealcilik konusundaki çalışmalarının ne derece başarılı olduğuna dair kendisine sorulan soruya, basılan ve dağıtılan meallerin çok fazla olduğu ve bunun da insanların gerçek dini öğrenmelerine önemli katkı sağladığı şeklinde cevap vermiştir. Tek amaçlarının dinin anlatılması ve öğrenilmesi konusunda büyük kıtlık yaşayan ülkede Kur'an'ın tekrardan insanların gündemine gelmesini sağlamak olduğunu ve bu amaçlarının meallere gösterilen yoğun ilgiyle gerçekleştiğini serdetmiştir.³¹²

Mealciler, Kur'an'daki özü ve ana mesajları ikinci plana atmaksızın kavramlar üzerinde çalışmanın, Kur'an'daki deyimlere ve edebi sanatlara hâkim olmanın önemine vurgu yaptıktan sonra Kur'an'ı anlamının ilk adımının Arapça bilmek olduğunu söylemişlerdir. Kalemcilere göre -Kalemçiler hakkında iddia edilenin aksine- meal Kur'an değildir ve her meal, yazan kişinin anlayışını yansıtmaktadır. Onlara göre, Arapça bilmek Kur'an'ı anlamada başlangıçta karşılaşılabilecek birçok sorunu bertaraf edecektir. Mealciler, Kur'an'daki

³¹¹ Hayri Kırbasoğlu, Güler İlhami, "Kur'an'a Adanmış Bir Ömür Kemal Kelleci ile Bir Söyleşi", İslâmiyât/Kitâbiyât Bülten, S. 16, Eylül 2005, s. 25.

³¹² Kırbasoğlu, Güler, *agm*, s. 30.

kavramların da yine Kur'an tarafından açıklanmış olduğunu, bilinmeyen bir kelimenin ve kavramın manasının başka yerden araştırılmaksızın Kur'an'da konunun akışından anlaşılabilceğini ileri sürmüşlerdir. “(Bu Kur'an) bilmek isteyenler için âyetleri apaçık hale getirilmiş Arapça okunan bir kitaptır.”³¹³ ayeti Allah'ın gerekli görürse bir kavramı ya da kelimeyi yeteri kadar ayrıntı vererek açıkladığını ifade etmektedir.³¹⁴ Kur'an'ı meallerinden tanımak ve tanıtmak gibi yöntemler benimsemiş olsalar da bu, Arapça ile aralarına duvar ördükleri anlamına gelmemektedir.

Kalemçiler arasında “Kur'an yeter” ifadesini salt Ku'ran metninin yeterli olmayacağı şeklinde anlayanlar da olmuştur. Bu düşüncedeki Mealcilere göre, Müslümanlar samimi bir şekilde Kur'an'a yaklaşmalı ve onu anlamak için okumalıdır. Arapça bilenler direkt Kur'an'dan, bilmeyenler güvenilir meallerden okumalı; ancak Arapça bilmeyenlerin ilk hedefi de bu dili hemen öğrenmek olmalıdır. Kur'an'ın yanında İslam tarihi, çeşitli tefsirler gibi yardımcı kitaplarla Kur'an'ın anlaşılması desteklenmelidir. Hatta bu düşüncede daha da ileri gidilerek mevcut yardımcı ilimlerin yanında yan ilimler de üretilebileceği ancak bu mümkün olmazsa “zaten çok güzel olan geleneğin” sıkı araştırılması gerektiği söylenmiştir.³¹⁵ Bu, özelde Mealcilerin genelde Kurancıların ortaya attıkları tezin tamamen tersi olması hasebiyle dikkat çekicidir.

Mealciler, Kur'an kavramlarına zamanla yeni manalar yüklenmesine karşı çıkmışlar ve bu kavramların yeniden ele alınarak onlara ilk anlamlarının iade edilmesi taraftarı olmuşlardır. Mesela fâsık kelimesi zaman içerisinde anlam kaymasına uğrayan kelimelerden biridir. Fâsık, Kur'an'da kâfir, münafık, müşrik gibi anlamlarda kullanılmış ancak asla bir mü'mini anlatmak için kullanılmamıştır. Hz. Peygamber'in ölümünden sonra amelsiz Müslümanları ifade etmek için kullanılan fâsık kavramının, Kur'an'ın indirildiği dönemdeki manasına yeniden döndürülmesi gerektiğini söyleyen Mealciler, eğer bu yapılmazsa Kur'an kelimelerini kullanarak Kur'an'a zıt bir düşünce yapısının benimseneceği şeklinde korkularını dile getirmişlerdir. Yine Kur'an'da kulluk anlamına gelen ibadet kavramı bir Müslümanın hayatının tüm aşamalarını kapsayan bir manayı haizken bugün sadece namaz, oruç gibi amelleri

³¹³ Fussilet 41/3.

³¹⁴ Şevket Çavdar, “Arapça ve Kur'an Üzerine Birkaç Not”, Kalem, S. 6, Haziran 1988, s. 11.

³¹⁵ Mustafa Demir, “Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine Bir Giriş Denemesi”, Kalem, S. 5, Mayıs 1988, s. 15.

kastedecek şekilde bir anlam değişikliğine uğramıştır.³¹⁶ Kalemcilerin, kelam ilminin fâsık kelimesine verdiği yeni anlamı takdir etmedikleri anlaşılmaktadır.

Mealcilere göre, insanlar asırlardır aktarılan ve baştan kabul edilmiş tanımlamaları bir kenara bırakılmalıdır. Kur'an'da geçen "beyyene" ve "tebeyyene" kelimelerine "açıklamak ve yorumlamak" anlamı verildiği zaman Hz. Peygamber'in görevi "...İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklamak (التَّبَيُّنُ) için..."³¹⁷ ayetinde olduğu gibi "ayetlerin kapalı kalan taraflarını açıklamak veya Allah'ın bir ayette ne demek istediğini yorumlamak" olacaktır. Mealcilere göre ise "beyyene" kelimesi "bir şeyi ortaya çıkarmak ve duyurmak" demektir. Hatta Allah, Ali İmran suresi 138. ayette Kur'an'ı "Beyan" yani bir duyuru olarak da isimlendirmiştir.³¹⁸ Bu kelimeye verdikleri farklı anlamla Mealciler, Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin görevleri arasında vahyi yorumlamanın ve açıklamanın olmadığını, onların görevlerinin vahyi insanlara duyurmak olduğunu söylemişlerdir.

Kur'an'da geçen "fessale" kelimesi ise ayrıntılarıyla anlatmak demektir. Mealcilere göre bu kelimenin geçtiği ayetlerde³¹⁹ Allah Kur'an ayetlerini (diğer kutsal kitaplarda bu tanımlamaya dâhil) ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bu şekilde bakıldığında Kuran, içinde birçok tafsilatın barındığı bir kitaptır. Mealcilere göre, Kur'an'ın ayrıntılı bir kitap olması demek Kur'an'ın bir insanın doğru yolu bulması için gerekli olan her türlü bilgiyi içermesi ve bu bilgilerin de son derece anlaşılır olması demektir. Kuran'da gecenin ve gündüzün, güneşin ve ayın yaratılmasından, yılların hesaplanması için Ay'a yörüngeler tayin edilmesinden bahsedilmiştir. Bütün bunlardan bahsedilme sebebi bugün elde edilen bilimsel sonuçlara asırlar önce ulaşıldığını ispat etmek değildir. Verilen bu tür bilgilerden maksat insanların içinde yaşadıkları dünyanın ilahi bir kudret tarafından yaratıldığını anlatmaktır.³²⁰

Mealciler, "Kur'an'da her şey vardır." düşüncesini "Kur'an'da hidayete yönelik her şey vardır." şeklinde revize etmişlerdir. Çünkü onlara göre Kur'an'da akla gelebilecek her türlü sorunun cevabı, günümüz bilimsel araştırmalarının sonuçları, fizik, kimya, matematik formülleri yoktur ve Kur'an tüm konuları kendisine dert edinmemiştir. Eğer böyle olsaydı Kur'an programlanmış bir 'bilgisayar' olmaktan öteye gidemezdi. Kalemcilere göre, Kur'an'da

³¹⁶ Süleyman Köksoy, "Fısk ve Fâsık", Kalem, S. 10-11, Kasım 1988, s. 8-9.

³¹⁷ Nahl 16/44.

³¹⁸ Mehmet Akif Ersin, "Kur'an'ın Beyana İhtiyacı Var mı?", Kalem, S. 3, Mart 1988, s. 6.

³¹⁹ Hûd 11/1, Fussilet 41/3.

³²⁰ Mehmet Akif Ersin, *agm*, s. 6- 7.

bilim dünyasının tüm verilerinin olduğunu iddia etmek Müslümanların Batı karşısında teknolojik zayıflıklarını ve ilmi güçsüzlüklerini itiraf etmek istemedikleri için bir aşağılık kompleksi göstergesidir. Böylece “Batı’nın yeni bulduğu her şey aslında bizim kutsal kitabımızda vardır ve bu yüzden biz Batı’dan daha ilerideyiz.” mesajı verilmek istenmektedir.³²¹ Onlara göre, pozitif bilimlerin Kur’an’da olduğu görüşü, Hz. Peygamber’in ve sahabenin Kur’an’ın bazı mesajlarını anlamadığını iddia etmektir. Bu da Kur’an’ın belîğ olma vasfına da dil uzatmaktır. Hatta Mealciler, bu görüşe “19’cuların görüşü” şeklinde itirazda bulunmuşlardır. Kur’an’ın ve bilimin vermeye çalıştığı mesajlar birbirinden çok farklıdır.³²²

Kur’an’ı okurken sevap sayısının tecvidli ve tecvidsiz okunmasına göre belirlenmesi Mealcileri, “Dilinde rahatsızlığı olan ya da güzel bir ses sahip olmayan Müslümanın günahı ne?” sorusuna yöneltmiştir. Anlamaksızın Kur’an’ı evlerde bulundurmaya da “kitap yüklü eşekler”³²³ benzetmesiyle açıklamışlardır. Mealcilere göre, Kur’an’ın anlaşılabilir olması, dilinin Arapça oluşu, bazen Arapça bilinmesine rağmen Kur’an’ın anlaşılmasının önünde engeller olduğu, Kur’an’daki ayetlerin açık ya da kapalı olması gibi durumlar dini, kaynağı olan Kur’an’dan öğrenmek istemeyen insanların ortaya attığı bahanelerdir. Samimi bir Müslüman için dil asla problem olmamalıdır. Kişi Arapçayı öğrenerek ya da güvenilir mealler okuyarak Kur’an’ı anlamaya çalışabilir. Önceki âlimlerin Kur’an hakkında her şeyi çözümlemiş olduğu fikri de yanlıştır. Hz. Peygamber’e atfedilen sözler bile araştırmaya tabi tutulurken bundan önceki Müslüman âlimlerin söyledikleri kesinlikle tartışılmalıdır. Onlara göre Kur’an’ı Kur’an’dan anlamak yerine başka birçok kitabı aracı kılmak kolay olan Kur’an’ı zorlaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.³²⁴

Allah, Müslümanların Kur’an’ı görmezden geldikleri an Ehl-i kitap gibi olacaklarını söylemiştir. Allah Kur’an’da onların kitabı arkalarına atmalarını³²⁵, kitapta olmayan bir şeyi kitaptanmış gibi göstermelerini, kitapta olan gerçek bilgileri gizlemelerini, doğruyu ve yanlış birbirene karıştırmalarını,³²⁶ ruhbanlık gibi bir sınıf ortaya atarak din adamlarını rab edinmelerini³²⁷ kınamıştır. Tüm bu kınanan özellikler Ehl-i kitabın yoldan çıkmasına sebep olmuştur. Mealciler, bugünkü Müslümanların da Ehl-i kitaba benzer özellikler edinmeye

³²¹ Mehmet Yaşar Soyalan, “Kur’an’da Herşey Yazılıdır Öyle mi?”, Kalem, S. 10-11, Kasım 1988, s. 13.

³²² Mehmet Soyalan, “Diyanet Mealini Değiştirmelidir”, Kalem, S. 17-18, Haziran 1989, s. 19-21.

³²³ Cuma 62/5.

³²⁴ Ramazan Yelken, “Anlamadan Kur’an Okumak”, Kalem, S. 3, Mart 1988, s. 13-14.

³²⁵ Bakara 2/101.

³²⁶ Âl-i İmrân 3/71.

³²⁷ Tevbe 9/31.

başladıklarını ve eğer bu huylardan vazgeçmezlerse yoldan çıkmanın Müslümanlar için yakın olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ehl-i kitabın, vahyi arkalarına atmalarına karşılık Müslümanlar katı bir taklitçilik hastalığına gark olmuştur. Bunun devamında Kur'an'ın öncü Müslümanlar tarafından açıklandığı ve sıradan insanların Kur'an'ı anlayamayacağı düşüncesi gelmiştir. Bazı Müslümanlar Kur'an'ı anlamaksızın okumuştur. Bazısı da onu fıkıh kitabı olarak kullanmıştır. Doğru olup olmadığının tespit edilebilmesi için tek kıstasın rivayet eden kişi olduğu rivayetlerin, doğruluğundan şüphe edilmeyen Kur'an ayetleriyle eşitmiş gibi gösterilmesi dini “içinden çıkılması kolay olmayan bir orman” haline getirmiştir. Bu durum, Ehl-i kitabın kitapta olmayanı kitaptanmış gibi göstermesiyle benzerlik arz ettiği için son derece tehlikelidir. Ruhbanlığı tasavvuftaki şeyh-mürit ilişkisine benzeten Mealciler, kalplerinin temiz olduğunu iddia eden Müslümanları cehennemde fazla durmayacaklarını söyleyen Ehl-i kitap³²⁸ ile bağdaştırmışlardır.³²⁹

Kalem Dergisi yazarları, Bâtınîlerin ve Sûfîlerin Kur'an yorumlarına karşıdır. Onlara göre Kur'an ayetlerini zâhirî ve bâtinî diye ayırıp tevil etmek doğru değildir. Mealcilere göre Bâtınî ve Sûfîlerin yaptığı tek şey, işlerine gelen yerde ayetleri anladıkları gibi yorumlamaktır.³³⁰

Mealciler, Türkiye'deki dinî yayınların genelde tercümeden oluşmasını ve tercümelerin kaynak olarak nitelendirilen eserlerden seçilmesini eleştirmişlerdir. Tam olarak bu noktada Mealciler “İslam” ve “İslam kültürü” nün insanlar tarafından karıştırıldığını söylemişlerdir. Müslümanlar bu ikisi arasındaki farkı ayırt edebilmeli, kendilerine yakışanı yaparak hareket noktalarını Kur'an olarak belirlemeli ve kendi çıkarımlarını öne sürebilmelidirler. Çünkü Mealcilere göre İslam'ı temsil etme kabiliyetine sahip tek kaynak Kur'an'dır.³³¹ Birçok yerdeki ılımlı ifadeleri dikkate alındığında denilebilir ki Kalemçiler, “Kur'an yeterli kaynaktır.” dememiş, “Kur'an doğru yol için yeterli kaynaktır.” demişlerdir. “Kur'an tek kaynaktır.” ilkesinden daha çok “Diğer hiçbir kaynak Kur'an'a eşdeğer değildir.” ilkesini benimsemişlerdir.

³²⁸ Bakara 2/ 80.

³²⁹ Ramazan Yelken, “İnananlar İçin Hala Vakit Gelmedi mi?”, Kalem, S. 1, Ocak 1988, s. 14-15.

³³⁰ Zübeyir Bulut, “Kur'an'ın Okunmasına Dair”, Kalem, S. 2, Şubat 1988, s. 16.

³³¹ Düccane Cündioğlu, “Türkiye'deki Kur'an ve Hadis Çalışmaları Hakkında Tespitler”, Kalem, S. 3, Mart 1988, s. 10.

Mealciler, dînî hükümlerin ancak Allah tarafından konulacağını, teşriatin ancak ilahi vahiy ile mümkün olacağını söylemişlerdir. Bunu ispatlamak için ortaya attıkları ilk örnek, Hz. Peygamber'in hicretinden önce Müslümanların Cuma günü bir araya gelerek kıldıkları namaz olmuştur. Buna göre Hz. Peygamber kendi hicretinden sonra bu namazı devam ettirmiştir. Geleneğe (sünnete) dönüşen bu namaz, ancak gelen vahiyle farz kılınmıştır. Hz. Peygamber'in bu namazı kılıyor oluşu namaz hakkındaki hüküm için yeterli değildir. Bir diğer örnek olarak Mealciler üvey evlatlığın boşadığı eş ile ilgili hükmü ileri sürmüşlerdir. O dönem Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumda üvey evlada öz evlat muamelesi yapılmıştır. Hz. Peygamber'in üvey evladın boşadığı eşi hakkındaki tutumu ilahi vahiy gelene kadar çekimser olmuştur. Ancak ilahi vahiy geldikten sonra bu konudaki hüküm belirlenmiştir. Tüm insanlar için kıyamete kadar geçerli olacak dînî ahkâm sadece Allah tarafından konulabilir. Kur'an dışındaki diğer kaynakların güvenilirlikleri şüphelidir ve delil olarak kabul edilemezler.³³²

Mealcilere göre neshedilmiş ayetler, daha Kur'an'a girmeden Hz. Peygamber'e unutturulmuştur. Mevcut Kur'an'daki her ayetin işlevi vardır ve ayetler süs olarak indirilmediği için hiçbirisi mensuh değildir. Nesh için birinci ve ikinci emir arasından bir zıtlığın olması gerekmektedir ki ikincisi, birincisini ortadan kaldırabilsin. Kur'an'da böyle bir terslik olmadığına göre 'Kur'an'da nesh vardır.' demek Kur'an'da ayetler arasında bir terslik olduğunu iddia etmektir. Kur'an'daki her ayet muhkemdir.³³³

Mealciler, tefsirlerin amaçlarının Kur'an'ın anlaşılmasını kolaylaştırmak iken İsrailiyattan rivayetler kullanarak tefsir yazmanın ancak kafa karıştıracakı düşüncesindedir. Mehmet Vehbi Efendi'nin tefsirinde Hz. Davud'un kendisine gelen iki davacıyla olan imtihanının anlatıldığı ayetlerdeki³³⁴ İsrailiyat bilgisine karşılık Mealciler bu kıssada Seyyid Kutub'un, Hz. Davud'un sadece bir davacıyı dinlediği için yanlış yaptığı şeklindeki tefsirini tercih etmişlerdir.³³⁵ Bu bağlamda Kur'an'da peygamberlerin yanlışlarından bahsedilmiş olmasına rağmen Mealciler, peygamberlerin günahsız olması konusunda İslam geleneğindeki görüşü benimsemişlerdir.³³⁶ Mealcilerin, Kur'an dışındaki bir kaynakla Kur'an'daki bir kıssaya açıklık getirmeye çalışmaları dikkat çekmektedir.

³³² Dücane Cündioğlu, "Kur'an Hakkında Şüphe ve Tereddütler", Kalem, S. 5, Mayıs 1988, s. 8-11.

³³³ Süleyman Ateş, "Kur'an'ın Bütün Ayetleri Muhkemdir", Kalem, S. 13-14, Şubat 1989, s. 11-12.

³³⁴ Sad 38/ 21-23.

³³⁵ Osman Berber, "İsrailiyattan Kalkarak Tefsir Yazmak", Kalem, S. 2, Şubat 1988, s. 14-15.

³³⁶ Öztürk, *agm*, s. 131.

Mealciler, Hz. Musa'nın kavminde işlenilen cinayetten bahseden Bakara suresi 72. ve 73. ayetleri hakkında klasik tefsirlerde verilen, ineğin kesilmesi, onun bir parçasıyla ölüye vurulması gibi bütün bilgileri hurafe olarak adlandırmışlardır. Mealcilere göre, Hz. Musa herkesi dinledikçe katilin kim olduğunu anlamış, aldığı cana karşılık katile “vurulması” yani katilin öldürülmesi gerektiğini söylemiştir. Bu şekilde Allah'ın cana karşılık can alınmasını yani kisası emretmiş olması bu ayetten çıkarılabilecek en makul yorumdur. Öfke ateşini söndürdüğü, kişiyi intikama sevk etmediği, suçlular için de caydırıcı olduğundan bu ve diğer ayetlerde Allah kisası emretmiştir.³³⁷

Kalemcilere göre, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlar arasındaki ihtilafları çözme iddiasıyla ortaya çıkan fırkalar, Hz. Peygamber'in Kur'an haricinde vahiy aldığını söylemiş ve bunu Kur'an ayetleri ile desteklenmek istemiştir. Hz. Peygamber'in kişisel arzularına göre konuşmadığından³³⁸ ve hikmetten³³⁹ bahseden ayetleri bu iddialarına delil getirmişler, “hikmet” kelimesini Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarından oluşan sünnet olarak yorumlamışlardır. Hikmetin sünnet olduğu bir kere söylendikten sonra Müslümanlar bu kelimeye hep sünnet anlamı vermişlerdir. Ancak Kalemciler nezdinde, bu kelimeye sünnet anlamı vermek Kur'an terimlerini Kur'an'ı ölçü almaksızın açıklamaya çalışmak demektir. Bu insanlar Kur'an dışında Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarının hatta sükût etmesinin dahi vahiy olduğunu ileri sürmüşlerdir.³⁴⁰

Mealcilere göre hikmet kelimesinden kastedilen – Nisa suresi 54-55 ve Hadis suresi 26. ayetinden hareketle- Kur'an'ın kendisidir ya da Kur'an vahyini alan nübüvvettir.³⁴¹ Hikmet kelimesi vahyin toplumsal ve hukuki yönünü temsil etmesi açısından adalet anlamına da gelebilmektedir. Bu açıdan peygamberlere hikmetin verilmesi nübüvvetin sadece duyurmak olmadığını peygamberin insanların düşünme şekillerini ve hayatlarını yönlendirme gibi görevleri de üstlendiğini göstermektedir. Hikmet, Hz. Peygamber'in Kur'an'ın nasıl yaşanması gerektiğini uygulamalarıyla göstermesidir. Mealciler bu açıdan hikmeti toplumsal yaşantıdaki Kur'anî hükümler olarak tanımlamışlardır.³⁴²

³³⁷ Dücane Cündioğlu, “Kıyas Öfkenin Ateşini Söndürür”, Kalem, S. 2, Şubat 1988, s. 8-9.

³³⁸ Necm 52/3-4.

³³⁹ Nisâ 4/113, Bakara 2/151.

³⁴⁰ Mehmet Yaşar Soyalan, “Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım”, Kalem, S. 12, Aralık 1988, s. 7-8.

³⁴¹ Soyalan, *agm*, s. 7.

³⁴² Mehmet Soyalan, “Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım 2”, Kalem, S. 13-14, Şubat 1989, s. 15.

Mealcilere göre, Hz. Peygamber'in sözleri ancak onun ağzından direkt bize ulaştığı takdirde kesin delil kabul edilebilir. Mesela, Hz. Peygamber, kendi döneminde bir teybe kayıt yapsaydı ve biz şimdi onu bu teypten dinleseydik o zaman onun sözleri kesin bir şekilde delil ve Kur'an kadar bağlayıcı olurdu. Ancak bu sözler, bu teyp gibi kesin bir araçla bugüne ulaşmamış, birkaç yüzyıl kulaktan kulağa olmak suretiyle şahıstan şahsa aktarılmış çok sonra yazıya geçirilmiştir. Bu sözler, Hz. Peygamber'den dinlenirken ezberlenerek alınmamış, duyduktan hemen sonra da yazılmamıştır. Rastlantı olarak Hz. Peygamber'den duyulanlar yine rastlantı olarak hatırlandığı kadarıyla başkalarına aktarılmıştır. İşte bu sözler Kur'an'a ters ise alınmaz, zıt değilse alınabilir. Haber-i vahid kategorisinde olan bu ifadelerin hem doğru hem yalan olma ihtimalleri vardır. Onlar itikada kaynak olamazlar. İtikad ancak Kur'an'dan alınır. Geleneksel tefsire göre Hz. Peygamber'in sünnetine işaret eden, "O, hevasından konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir." ayetinde kastedilen Mealcilere göre sünnet değil 'Kur'an'dır. Kur'an'da, Hz. Peygamber'e kitabın verildiğine dair geçen ayetlerde kitap tüm ilahi kitaplardır. Hikmet ise bu ilahi kitapların bir cüzü olan Kuran'dır. Hikmet Kur'an'ın özüdür ve muhtevasıdır.³⁴³

Mealciler, bilgi ve bilginin kaynakları konusuna yazılarında sıklıkla değinmişlerdir. Bu kaynaklardan biri olan rivayet yolu ile bilgi edinmede, nakledilen bilgilerin ne derece güvenilir olduğu problemi incelenmesi gereken bir durumdur. Rivayetlerin güvenilirlik durumlarını incelemeye rivayet eden kişinin kıstas alınması Mealcilerin eleştirdiği bir yöntemdir. Bu yöntem kimin doğruyu söyleyeceği kimin söylemeyeceği tespitinin kişisel olması hasebiyle tehlikelidir. Ayrıca bu yöntem doğru bilgiyi soyutlaştırıcı bir olumsuzluğa sahiptir. Tüm bu tehlike ve olumsuzluklardan kurtulmanın tek çaresi "doğruluk çatısı" olan ve bizzat garanti edilmesinden dolayı içinde hata ve çelişki bulunmayan Kur'an'a müracaat etmektir. Aranılan doğru, Kur'an'a indirgenmeli ve haberler Kur'an çerçevesinde değerlendirilmelidir. Yani Mealcilere göre doğrular kişilere göre değil kişiler doğrulara göre şekil almalıdır. Tasavvuf da bilginin kaynağına sezgiyi eklemiş ve Allah'tan sezgi yoluyla doğrudan bilgi alınabileceğini öne sürmüştür ki bu da Kur'an'ın bilginin tek kaynağının vahiy olduğu şeklindeki öğretisine aykırıdır.³⁴⁴

³⁴³ agm.

³⁴⁴ İlhan Kaya, "Bilgi ve Haberde Güvenilirlik Sorunu", Kalem, S. 3, Mart 1988, s. 16.

Allah, Kur'an'da ilmi, vahiyle alınan bilgi olarak tanımlamış ve peygamberlere verilenin “ilim” yani vahiy olduğunu açıklamıştır.³⁴⁵ İlim, sağlamlığı ve doğruluğu hakkında şüphe edilmeyen Kur'an'dan edinilen bilgidir. Kur'an'ın bakış açısıyla vahiy olmayan tüm bilgiler zandan ibarettir. Kalemçiler, ilmin Kur'an tarafından söylenen tanımına ve kaynağına rağmen insanların Hz. Peygamber'in hadislerini Kur'an kadar doğru ve tartışılmaz kabul ederek ilmin tanımını değiştirdiklerini söylemişlerdir. Bu fikir ile Kur'an'ın yanında hadisler de bilgi kaynağı olmuştur. Kur'an'da Allah'ın, müşriklerin bilgi kaynaklarının vahiy olmadığını, onların zan ile hareket ettiğini müteaddit yerde söylediğini³⁴⁶ ileri sürerek Kalemçiler, hadisler dahil olmak üzere Kur'an'dan başka kaynak kabul edenlerin de şirke bulaştığını ima etmişlerdir.

Mealcilere göre, hadisleri de bilgi kaynağı olarak kabul eden insanlar Kur'an'da bildirilen müşriklerin konumlarına düşmemek ve ilmin kaynağının vahiy olduğu gerçeğine muhalefet etmemek için vahiy kavramının sınırlarını genişletmişlerdir. Buna göre vahiy; vahy-i metlûv ve vahy-i gayri metlûv diye ikiye ayrılmıştır. Gayri metlûv olan vahiyden kastedilen sünnettir ve Cebrail (a.s.) bu vahyi Hz. Peygamber'e Kur'an'ı öğrettiği gibi öğretmiştir. Yapılan bu ayrım Hz. Peygamber'den gelen haberlerin sağlamlığını garantiye almıştır. Ancak bu kez de gelen haberlerin hakikaten Peygamber'e ait olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalarla birlikte Müslümanların gündemini oluşturan artık Kur'an'ın mükemmelliği değil, hadislerin doğruluğu olmuştur.³⁴⁷

Mealcilere göre, siyasi grupların kendi görüşlerini yansıtan hadisler ortaya atmaları, dînî liderlerin din adına hadisler ortaya atmaları gibi unsurlar Hz. Peygamber'in örnek alınacağı hadislerin güvenilirliğini sorgulatan unsurlar olmuştur. Mealciler hadislerin isnadları kadar metinlerinin de sıkı kontrolden geçirilmesi gerektiğini savunmuştur. Hadis tenkidinde geleneğin takip ettiği yolu külliye geçersiz görmediklerini söyleyen Mealciler, hadislerdeki bu problemlerin hadislerin Kur'an'a arzı ve hadislere aklın rehberlik etmesi ile çözülebileceğini söylemişlerdir. Mealciler, bir hadisin reddedilmesini Hz. Peygamber'i yalanlamak olarak değil onu hatalardan beri tutmak olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Hadis rivayetlerindeki çelişkilerin nesh ile çözülmesine ise karşı çıkmışlardır.³⁴⁸

³⁴⁵ Âl-i İmrân 3/19, Meryem 19/ 43.

³⁴⁶ En'âm 6/100, Necm 53/28.

³⁴⁷ Mehmet Akif Ersin, “İlmin Kaynağı Üzerine”, Kalem, S. 1, Ocak 1988, s. 10-11.

³⁴⁸ Dücane Cündioğlu, “Kur'an Hakkında Şüphe ve Tereddütler 2”, Kalem, S. 6, Mayıs 1988, s. 8.

Araf suresi 157. ayetinde geçen Hz. Peygamber'in bazı şeyleri helal bazı şeyleri haram kılmasını Mealciler, Hz. Muhammed'in Kur'an'da geçen helalleri ve haramları insanlar arasında uygulaması şeklinde yorumlamışlardır. Resulullah'ın bir şeyi helal ve haram kılması ona Kur'an dışında bir vahiy geldiği anlamını taşımamaktadır. O, kendisine uygulaması için Kur'an dışında helal ve haram bildirimi yapıldığını da söylememiştir. Ama en nihayetinde o, İslam toplumunun lideriydi. Toplum nizamını koruyabilmek için vahiy olmayan kurallar koymuştur. Onun koyduğu toplumsal kurallara uymak toplum içinde yaşamının bir getirisiydi. Kur'an'da Resul'e itaatin Allah'a itaat olduğunu söyleyen ayetler, Hz. Peygamber'in getirdiği vahiy ve bu vahyin uygulamaya dökülmesi ile ilişkilidir.³⁴⁹

Mealciler, Kur'an'da şefa'at yetkisinin sadece Allaha ait olduğunu³⁵⁰, hesap gününde herhangi bir alışverişin ya da aracının işe yaramayacağını³⁵¹ söyleyen ayetleri delil getirerek Kur'an'da şefaatin hak olduğuna dair bir işaretin olmadığını öne sürmüşlerdir. Mealciler, şefaati Allah ile kulun kendisi arasına başkalarını getirmek olarak görmüşler ve bunu şirkin bir nevi' olarak açıklamışlardır. Onlara göre, kulun görevi "yalnız Allah'a kulluk etmek ve yalnız Allah'tan yardım dilemek" olmalıdır.³⁵²

Kalem Dergisi, okurlarının istekte bulunmasına rağmen başörtüsü, intifada, Afganistan, demir perde gibi dönemin güncel siyasi ve toplumsal konularına, politikalarını güncel olayların belirlemediğini söyleyerek bünyesinde yer vermemiştir. Çünkü Kalemcilere göre toplum, Kur'an'ın aslında ne öğretmek istediğini, La ilahe illallah'ı Kur'an'ın nasıl açıkladığını ve Kur'an'ın insanlara ne tür bir hayat nizamı sunduğunu bilmemektedir. Henüz temel şeyleri bilmeyen ve kavrayamayan toplumda, temel olmayan konular hakkında mücadele göstermek yanlışır. Kaldı ki başörtüsü, Kur'an'da peygamberlerin bile merkeze almadıkları bir konudur. Başörtüsü yüzünden zulme uğrayan Müslüman kızların yanında olmak Mealcilere göre her şeyden önce insanlık vazifesidir. Ancak bir mücadele verilecekse ve bir tepki gösterilecekse bu önce tevhid için olmalıdır. Bu mücadele başarılı olduğunda, tıpkı Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde olduğu gibi, tevhidin gerektirdikleri için ortam kendiliğinden hazırlanmış olacaktır. Günöbirlik problemlere verilen ortak tepkilerin bir araya getirdiği insanların kuvvetli bir birlik oluşturması mümkün değildir. Onlara göre, başörtüsü hakkında mücadele eden insanlar İslam'ı genel olarak anlama ve hükümlerini günlük hayata aktarma konusunda başörtüsü hakkında

³⁴⁹ Belirtilmemiş, "Kur'an'da Resuller ve Hz. Peygamber", Kalem, S. 15-16, Nisan 1989, s. 10.

³⁵⁰ Zümer 39/44.

³⁵¹ Bakara 2/254.

³⁵² Hüseyin Avni, "Kur'an'da Şefa'at Kavramı", Kalem, S. 19-24, Aralık 1989, s. 11.

gösterdikleri hassasiyeti göstermemektedir. Bu insanların tek amacı Mealcilere göre “tozu dumana katmak”tır. İslamî bir hareket olmadığı için güncel konularda günlük oluşturulan birlik güvenli değildir. Ayrıca onlar başörtüsünü insanların özel hayatı olarak addetmişler ve bu konuda görüş beyan etmeyi reddederek konunun insanların kalplerine havale edilmesi taraftarı olmuşlardır.³⁵³ Güncel konular hakkındaki politika açıklamalarına rağmen, dergi bazı olaylara kayıtsız kalamamış ve bazı yazılarda Afganistan Müslümanlarından, Filistinlilerden, intifadadan³⁵⁴ ya da dünya üzerinde zulüm altında bulunan Müslümanlardan³⁵⁵ ayrıntılı olmaksızın bahsedilmiştir.

Mealciler, Kur'an'ın üstünde durmadığı konulara iltifat etmemişler, Müslümanların Kur'an'ın özünden uzaklaşmalarıyla Kur'an dışı konulara değindiklerini iddia etmişlerdir. Hz. Peygamber döneminde Hz. Peygamber'in şahsına yönelik fazla vurgu yapılmamışken Kur'an'ın ana mesajından uzaklaşan Müslümanlar onu peygamber kimliğinin dışında biri olarak ön plana çıkarmışlardır. Kalemciiler, Mevlid kandilinin bu minvalde yeni bir uygulama olduğunu söylemişlerdir.³⁵⁶

Mealcilerin, yazdıkları makale veya kitaplarda bazen klasik kaynakların dipnotlarını yanlış vermeleri, bazen de klasik kaynaklardan faydalanılmadığı halde bu kaynakları dipnota vermeleri, klasik kaynakları kullanacak kadar ilmi birikimlerinin olmadığı şeklinde eleştirilmiştir.³⁵⁷ Buna karşılık olarak Kalem dergisi yazarları, bu derginin akademik değil, misyon sahibi bir dergi olduğunu, bundan dolayı dipnotlarda özenli davranılmamasının amaçlarını etkilemediğini öne sürmüştür. Kur'an'ın anlaşılmasında dergide verdikleri sure tefsirlerinin de klasik anlamda bir tefsir olmadığını, ayetlerin şu anki dünyaya pratik olarak nasıl aktarılacağını anlatan açıklamalar olduğunu söylemişlerdir.³⁵⁸ Bu durumda denilebilir ki Kalem dergisi yazarları bilinçli olarak kaynak kullanmamaktadır. Salt ilmi kaygıları olmamakla birlikte odaklandıkları şeyin kaynakça değil, toplumu eğitmek olduğu söylenebilir.

Müslümanlar arasında yaşanan ihtilaflar Müslümanları “La ilahe illallah” davasını değil “La mevcude illallah” gibi Kur'anî olmayan bir davayı savunmaya sürüklemiştir. Peygamberimiz Kur'an'da “üsve-i hasene” olarak adlandırılırken bugün Müslümanlar,

³⁵³ Altınsu, agm, s. 18.

³⁵⁴ İlhan Kaya, “Filistin Üzerine Kısa Bir Yazı”, Kalem, S. 10-11, Kasım 1988, s. 14-16.

³⁵⁵ Mehmet Soyalan, “Başkaları Adına Yaşamak”, Kalem, S. 3, Mart 1988, s. 1.

³⁵⁶ Süleyman Kalkan, “Liderler de Ölüyor”, Kalem, S. 17-18, Haziran 1989, s. 1.

³⁵⁷ Öztürk, agm, 30.

³⁵⁸ Belirtilmemiş, “Kalem'den Bir Değerlendirme: 12 Ayın Ardından”, Kalem, S. 12, Aralık 1988, s. 2.

olmasaydı alemlerin yaratılmayacağı gibi bir görüşle Hz. Muhammed'i tanrılaştırmışlardır. Hz. Muhammed'e Kur'an'ın vermediği roller biçilmiş, bu roller ondan sonra da veli ve şeyhlere verilmiştir. Mealciler eleştirdikleri bu durumu “yeni yeni putlar icad etmek” olarak adlandırmışlardır. Kelâmî tartışmalar ortaya atan bir grup, sadece belli bir zümrenin din ile ilgilenmesi gerekiyormuş gibi bir izlenim oluşturarak diğer insanlar için Kur'an'ın anlaşılabilir olduğunu iddia etmişlerdir. Bu durumda diğer insanlara, körü körüne taklit etmekten başka bir seçenek kalmamıştır. Kur'an'ın anlaşılabilir olduğu iddiası bir topluluğunun diğerini tahakküm altına alabilmesi için Kur'an ile insanlar arasına set çekme ve insanları kitapları hakkında düşünmekten men etme amacı taşımaktadır. Mealciler, bu görüşleriyle Müslümanların birbirlerinin kölesi, şeyhi ya da müridi, taklitçisi veya koşulsuz hayranı olamayacağını, birbirlerine ancak kardeş olabileceklerinin altını çizmişlerdir.³⁵⁹

Kalem dergisinde dînî pratikler ve ibadetlerle alakalı hiçbir şey söylenmemiş, dergi haricinde yaptıkları açıklamalarda yazarlar, en az gelenekçiler kadar ibadetler konusunda hassas olduklarını dile getirmişlerdir. Her ne kadar Hz. Peygamber'in örnekliliği konusunda gelenekten farklı düşünceler de “Peygambersiz Kur'an” sloganı derginin benimsediği bir slogan olmamıştır.³⁶⁰

Kalem, dînî pratiklerden bahsetmese de Musa Carullah Bigiyef'in “Oruçta Kefaret Meselesi” adlı bir yazısında mezhep imamlarının ittifak ettiği oruç kefaretinin 60 gün olduğu görüşüne muhalefet eden görüşe yer verilmiştir.³⁶¹ Yine başka bir yazıda klasik anlayıştaki infak, zekât ve sadaka ayrımlarını kabul etmeyen dergi, Kur'an'ın zekât ve sadaka konusunda fark görmediğini, zekât konusunda bir nisap belirlemediğini, “ihtiyaçtan artanın” verilmesi gerektiğini söyleyerek paylaşmanın zamanın ihtiyaçlarına göre değişmesini sağlayacak bir esneklik sunduğunu dile getirmiştir.³⁶² Bu açıdan bakıldığında Kalem Dergisi'nin bazı dini pratiklere yeni yorumlar getirmeye olumlu yaklaştığı söylenebilir.

Kalem dergisinin etrafında toplanan Mealciler, Kurancılık konusunda çok keskin çizgiler çizmemiş ve radikal görüşler beyan etmemiştir. Dergi ve yazarları bünyesindeki yazılardan hareketle denilebilir ki Kalemciler, Kurancılığın bazı görüşleriyle uyum sağlasalar

³⁵⁹ Ramazan Yelken, “Kellelerini Uçuruyordum Muhaliplerimin”, Kalem, S. 7, Temmuz 1988, s. 16.

³⁶⁰ Mehmet Yaşar Soyalan, “Mealcilik’ Tartışmalarına Katkı veya Geç Kalmış Bir Cevap”, [Mehmet Yaşar Soyalan: “Mealcilik’ Tartışmalarına Katkı veya Geç Kalmış Bir Cevap \(yasarsoyalan.com\)](http://Mehmet.Yasar.Soyalan.com) (E.T.:09.02.2022)

³⁶¹ Belirtilmemiş, “Oruçta Kefaret Meselesi”, Kalem, S. 4, Nisan 1988, s. 6.

³⁶² Kalkan, agm, s. 1.

da tam manasıyla “Kurancı” sayılamazlar. Ancak Türkiye’de Kurancılık tarihi verilirken ismi zikredilen ilk çalışma Kalem dergisi, yazarları da Kurancılar- Mealciler arasında sayılan ilk kişilerdir. Buna karşılık hem derginin yazılarından hem de yazarlarının açık beyanlarından hareketle bu derginin ve bu grubun Kurancı tanımını tam olarak karşılamadıkları tesbit edilmiştir. Çünkü itikat ve ibadetler konusunda ayrıntılı görüş beyanında bulunmamışlar ve genel olarak hüküm bildirici davranmamışlardır. Ancak yine de Türkiye’de Kurancılığın doğmasında soft geçişi sağladıkları söylenebilir.

2.2. Hüseyin Atay

Atay, 1930 yılında Rize’ de doğmuştur. Lise eğitimini Bağdat’ta almış ve Bağdat İlahiyat Fakültesi’nden mezun olmuştur. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne asistan olarak giren ve 1997’de buradan emekli olan Prof. Dr. Atay, halen burada ders vermeye ve kendi internet sitesinde yazmaya devam etmektedir. Kur’an’a dönüşü Türkiye’de sistematikleştiren ilk isim olan Atay, Mealciler dâhil olmak üzere Türkiye’nin diğer Kurancılarına da bu harekette önderlik etmiştir.³⁶³

Atay’a göre Hz. Peygamber’in bilgi kaynağı Kur’an ve akıldır. Sahabilerin kaynakları ise Kur’an, sayısı sadece birkaç tane olan sahih hadis ve akıl idi. Kur’an’da bulamadıkları konularda hadislere müracaat etmişlerdi. Hadisin sahneye girdiği ferî hükümlerde Kur’an ve akıl da hakem olarak yerlerini almıştı. Sahabe başka kaynağa teveccüh etmediğinden akıllarını şartlandırmamış, düşüncelerini özgür bırakmışlardı. Çok az sayıda sahih hadislerin olduğunu söyleyerek hadislerin varlığını bir noktada kabul eden Atay, sahih hadislerin Kur’an ve akıl testinden geçmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Zaten dinin kaynağı da Kur’an’a göre, Kur’an ve akıldır.³⁶⁴

Sahabeden sonraki nesilde hadisler çoğalmış, Kur’an ile eşit tutulmuştur. Bir hüküm Kur’an’da olmasına rağmen hadisler öncelenmiş ve hadisler Kur’an’ı açıklayan bir konumda olması gerekirken hadis Kur’an’ın yerine geçmiştir. Fırkaların ortaya çıkmasıyla her fırka kendi görüşünü desteklemek için hadis uydurmaya başlamıştır. Bu dönemde kullanılan kaynaklar arasına sahabe sözleri de dahil olunca akıl daha küçük alana sıkıştırılmıştır.³⁶⁵

³⁶³ Prof. Dr. Hüseyin Atay Resmi Web Sitesi (huseyinatay.com) (E.T.: 16. 02. 2023)

³⁶⁴ Hüseyin Atay, *İslam’ı Yeniden Anlama*, 7. Basım, Atay ve Atay Yayınları, Ankara 2001, s. 170.

³⁶⁵ *age*, s. 177.

Atay'a göre daha sonraki zamanlarda mezhep imamlarının fikirleri de kaynaktan sayılmış ve taklitle birlikte hemen hemen tek kaynak fıkıh haline gelmiştir. Eğer Müslümanlar bir önceki neslin içtihatlarına bağlı kalmaya çalışırsa akıl, sınırlı bir alana sıkışır. İctihat tabakasını atlayıp direkt Kur'an'a başvurmak, hazıra konmak olmayacağı için fikir zenginliğini sağlar. Ancak mevcut durumda Atay'a göre hadisler Kur'an'ı, fıkıh ise hadisleri geri plana itmiştir.³⁶⁶

Atay'a göre yaklaşık on asırdır Kur'an ölümlerin kitabı, fıkıh ise canlıların dini ve kitabıdır. Atay, Kur'an'ın önüne konulan engellerin aşılması ve dinin kaynakları olan akıl ve Kur'an'a ulaşılması, tekrardan Kur'an'dan başlanması gerektiği taraftarıdır. Bu şekilde İslam, yeniden "hayat dini" olacaktır. İslam yalnız camiye hapsolmemalı toplumsal, ekonomik ve siyasal hayatın içinde de kendini gösterebilmelidir.³⁶⁷

Atay, herkes tarafından farklı anlaşılma özelliğinin ayetlerin dinamik olmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Kur'an'ın, insanları kendisini okumaya davet ettiğini, bu yüzden kimsenin kimseyi onun okunmasından men edemeyeceğini söylemiştir. Atay, herkesin tek başına Kur'an'a yönelmesi gerektiğini söylerken, insanların Kur'an'ı yanlış anlamalarından korkmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Bir insanın yetkisi ve yeterliliği olmadığı için Kur'an'a yönelirse yoldan çıkacağını düşünmesi ve Kur'an'dan uzak kalması kendisini hayvan konumuna indirgemesiyle denktir. Kur'an'a saygı onun sayfasına, kılıfına hürmet göstermekle olmaz, onu anlamaya çalışmakla olur.³⁶⁸

Atay, akıl unsurunun Müslümanlara öncülük ettiği zamanlarda İslam medeniyetinin kurulduğundan, Mutezile'nin inşa ettiği akılcılık metodu çöktüğünden beri Müslümanların bu enkaz altında kaldığından bahsetmektedir.³⁶⁹ Ona göre, İmam Şafii dahi Bağdat'tan Mısır'a geldiğinde görüşlerini değiştirebilmiş ve yeni fetvalar serdetmiştir. Asırlar öncesine ait basit bir tarım toplumunda mekâna ve şartlara göre bir değişim olabiliyorsa düzenin ve dünyanın her gün değiştiği bu yüzyılda önceki yüzyılların içtihatları geçerli olmamalıdır.³⁷⁰

³⁶⁶ age, s. 75.

³⁶⁷ age, s. 344.

³⁶⁸ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I-III*, 2. Baskı, Atay Yayınevi, Ankara 1997, s. 217.

³⁶⁹ Hüseyin Atay, age, s. 16-24.

³⁷⁰ Atay ve Diğerleri, *İslam Gerçeği*, 5. Baskı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1995, s. 47.

Fıkıhın yanında tasavvuf da Müslümanların akletme ve düşünme melekelerini engelleyen bir unsurdur. Atay'a göre tasavvuf, "Bir Hindistan yılanının Hint kumaşı gibi sunulması ve Budacılık"tır. Akılla arasına derin uçurum kazın tasavvuf, akli kalbin hizmetine vermiştir. Kur'an insanı akla yönlendirirken tasavvuf insanı akılsızlığa yöneltmiştir. Ayrıca Atay'a göre tasavvufta hiçbir şey İslami değildir. Tasavvuffun uygulamaları Hinduizm, Budizm ya da diğer dinlerden alınmıştır.³⁷¹

Atay'a göre bugün Müslümanların çektiği sıkıntıların sebebi, bin dört yüz yıl önce zaman ve mekâna göre uyarlanmış İslam dininin bugün de aynen uygulanabileceğinin söylenmesidir. Müslümanlar din ve dini kültür arasındaki farkın bilincine varmalıdır. Din, kaynağı Kur'an, açıklayıcısı hadis olan emir ve yasaklardır. Dini kültür ise ana kaynaktan yola çıkarak Müslümanların ortaya attıkları fikirlerdir. Kur'an'ın dışında kalan her şey; Hz. Peygamber'in ve sahabenin sözleri, mezhep imamlarının ve âlimlerin içtihatları dini kültürdür. Fıkıh da fukaha da ölmüştür ve artık yeni şeyler söylemek lazımdır. Kur'an'a bağlı din; zaman ve mekânın üstündedir. Dini kültür ise zaman ve mekâna bağlı olarak değişebilir. Müslümanların en büyük hatası dini kültürü zamanla din olarak benimseyip 'gelenek' hâline getirmeleridir.³⁷²

Dinin gayesi insanların hayatını kolaylaştırmak iken insanlar dini kültürü uygularken zorluk çekmektedir. Din ve dini kültür arasındaki fark anlaşılırsa, İslam'a yeni anlayış getirecek âlimlerin düşünceleri de bir öncekilerin fikirleri tarafından kayıt altına alınmamış olacağı için yeni fikirlerin önü açılacaktır. Atay, geleneği ve dini kültürü küçümsemek niyetinde olmadığını ve bu birikimin Müslümanların göz nuru ve emeği olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu gelenek ve birikim kaynak olarak kullanılmamalı, ondan sadece yararlanılmalıdır.³⁷³

Atay zaman ve mekânla değişen din anlayışını, pınarın suyunu başka yerlere taşıyan borulara benzetmiştir. Borular er ya da geç yabancı maddelerle dolmaktadır. Temiz su nakletmek için pınara doğrudan yeni borular bağlamak gerekmektedir. Yani Müslümanlar zaman ve mekân değiştikçe hep ana kaynak olan Kur'an ile irtibata geçmeli, böylece eski

³⁷¹ Atay, *age*, s. 43.

³⁷² Atay, *age*, s. 238.

³⁷³ Atay, *age*, s. 250.

fikirlerin verdiği yük ve sıkıntıdan kurtulmanın yolunu aramalıdır. Dînî hükümlerin amacı ve ruhu korunmak kaydıyla uygulamalar zamana, mekâna ve ihtiyaçlara göre değişebilir.³⁷⁴

Akıl ve vahiy (Kur'an) Kur'an'da verilen iki bilgi kaynağıdır. Aklın düşündüğü zaman doğruyu bulmasından hareketle Kur'an aklı yanılmaz kabul etmiş ve insandan "akletmesini" istemiştir. Akıl, Allah tarafından insana verilen sözsüz vahiydir. Bu bağlamda akıl hüküm verebilmektedir. Aklın verdiği hüküm, en az Kur'an'ın verdiği hüküm kadar din sayılmaktadır. Kur'an'da bulunmayan bir konuda akıl Kur'an'ın felsefesine aykırı düşmeyecek şekilde çözümler öne sürebilir. Zaten Kur'an, bahsetmediği problemlerin çözümünü insana bırakmıştır. Hadisler, Atay'a göre Kur'an'ın açıklayıcısı ve uygulama örneğidir. Müstakil olarak bir kaynak ya da hüküm koyucu olamaz. Hadisler Hz. Peygamber zamanında kaleme alınmadıkları, ondan yüz yıl kadar sonra yazıldıkları, ezberle nakledildikleri için Kur'an kadar kesin değildir. Kesin olsalar da Kur'an'a denk olamazlar. Çünkü Kur'an Allah, sünnet insan sözüdür. Bundan dolayı hadisin her zaman Kur'an'a uygunluğu aranmalıdır. Hz. Peygamber hayattayken söylediği her şeye kesin itaat edilmesi, onun devlet başkanı olmasından kaynaklanmaktaydı.³⁷⁵

Hadislerin yazıya geçirildikten sonra değişmeden korunmuş olması normaldir. Ancak yazıya geçirilene kadar hadisler, nakledenin bilgisine, anlayışına, ezber kuvvetine bağlıdır. Atay, bu durumda sözlü ve fiili sünneti ayırt etmiş, namaz, hac gibi ibadetlerin tevatürü konusunda binlerce insanın şahadetinden dolayı son derece kesinlik arz ettiğini söylemiştir.³⁷⁶

Atay, Kur'an'da nesih olmadığını düşünmektedir. Önceden gönderilmiş dinlerdeki bazı şeylerin neshedilmesi ya da Kur'an'ın getirdiği yeni kanunlara insanları alıştırmak için tedric yöntemini kullanmış olması mümkündür. Atay, Kur'an'ın tedric metodunun günümüzde de hala geçerli olduğunu söylemektedir. Tedric metodu sadece yeni Müslümanlar için değil, her Müslüman için geçerlidir. Atay'a göre nesih, sonraki nesillerin bazı ayetler arasındaki ilişkiyi anlayamadıkları ve kendilerince çelişkili veya zıt ayetler tespit ettikleri için ortaya atılmıştır. Atay, her ayetin farklı durum ve olaylar için kullanılabilir olduğunu anlatan tahsisi kabul etmektedir. Bu bağlamda Hz. Ömer'den geldiği söylenen hadisi bir tek onun bilmesinden ve

³⁷⁴ Atay, *age*, s. 57.

³⁷⁵ *age*, s. 20.

³⁷⁶ Atay, *age*, s. 250.

hadisin dilinin Arapçanın edebi havasına yakışmadığından yola çıkarak Atay, resmi kabul etmemektedir.³⁷⁷

Atay, kaç vakit olduğu ve nasıl kılınacağı gibi bilgiler Kur'an'da olmadığı için namazın beş vaktini ve kılınış şeklini reddedenlerin büyük hata içinde olduğunu düşünmektedir. Kur'an'ın uygulamasının Hz. Peygamber'in sünneti olmaksızın müşkül olacağını söyleyen Atay, sünnetin, Hz. Peygamber'in Kur'an'dan akli yoluyla kendi anladığı olduğunu, bunun için Allah'tan Kur'an haricinde bir vahiy almadığını söylemiştir. Kur'an'da olmayan bir mevzuda Hz. Peygamber kendi içtihiyle karar verebiliyorsa Müslümanlar da dinin evrenselliğinden faydalanmalı, Hz. Peygamberin içtihiyatını tek hüküm olarak düşünmekten imtina etmeli ve kendi anladıklarını ortaya dökerek değişik hükümler ortaya atmalıdırlar. Ona göre bir konu hakkında ayet veya hadisin olması Müslümanı içtihiyat konusunda durdurmamalıdır. Olan ayetler zamana ve şartlara göre yorumlanmalıdır. Kur'an'da Hz. Peygamber'e Allah tarafından haram ve helal kılma yetkisinin verildiğine dair olan ayeti Atay, bu yetkinin kötülükten sakındırma, iyiliği emretme şeklinde aslında tüm Müslümanlara verildiğini ifade etmektedir. Aksi takdirde Atay'a göre haram ve helal kılma yalnızca Allah'a mahsustur.³⁷⁸

Atay'a göre dinde "reform" olmalıdır. Dindeki reformla millet çağdaşlaşacak ve böylece Müslümanların geri kalma sebebi ortadan kaldırılacaktır. Bu zamana kadar reforma karşı gelen Müslümanlar düşünmenin getirdiği zorluğu ve sorumluluğu yüklenmek istememektedirler. Reforma içtihiyat anlamını veren Atay, reform olmadığı sürece Türkiye'de yeni düşünceye fırsat verilmeyeceğini savunmaktadır. Uydurulan hadisler, tasavvuf ve fıkıh Türkiye'de dinde reformu engelleyen unsurlardır. Sahte kelamcılar da bu üçünü destekler şekilde hareket etmektedirler. Bu zor yollar bırakılmalı ve kolay olan Kur'an'a dönülmelidir. Bu dönüş ise felsefe, kelam ve mantıkla olmalıdır.³⁷⁹ Atay, Kur'an'ın insana felsefe yapmasını söylediğini öne sürmüştür. Okumak ve düşünmek namazdan daha büyük ibadetlerdir.³⁸⁰ Burada Atay'ın, namaz ve başka bir fiili karşılaştırması dikkat çekmektedir.

³⁷⁷ Atay, *age*, s. 149.

³⁷⁸ Atay, *age*, s. 190.

³⁷⁹ Hüseyin Atay, "Dinde Reform", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C. 8, S. 1, 2002, s. 25-26.

³⁸⁰ Atay, *age*, s. 12.

Kur'an'ı anlamak büyük bir ibadettir. Bu yüzden Arapça bilen orijinalini, bilmeyen bahane üretmeksizin mealini okumalıdır. Mealler olduğu için Kur'an'ı anlamak yönünde bir çabaya girmeyen kişi Atay'a göre günaha girmektedir.³⁸¹

Atay'a göre, Kur'an'da iman esasları Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlerine, ahirete iman olmak üzere beştir. Melekler, ruhani varlıklardır. Kur'an'dan önceki kitaplar tahrife uğratılmıştır. Hz. Peygamber de dâhil olmak üzere tüm peygamberlere vahyi Cebrail (a.s.) getirmiştir. Allah peygamberliği istediği kimseye verebilir. Cehennem, insanların ahirette cezalandırılacağı, cennet ise insanların mükâfatlandırılacağı yerdir. Cehennemdeki azap, cennetteki mükâfat Kur'an'da insanların anlayacağı şekilde anlatılmıştır. Kader kelimesi sıklıkla geçmesine rağmen Kur'an'da imanı emredilmediği ya da inkârıyla tehdit edilmediği için kadere iman, iman esaslarından biri değildir. Kur'an'daki kader, ölçü ve dünya düzeni anlamındadır.³⁸² Kader, insanın yaratılmadan ne yapacağını bilmesi anlamındaki terimsel manayı Hz. Peygamber'in vefatından sonra kazanmıştır. Âhad haberlerden yola çıkarak kaderi, İslam'ın inanç esasları arasına katmak, İslam'a aykırıdır. Kadere iman Allah'ın yazdığı senaryonun oynandığını iddia etmektir ki bu yanlıştır. O, kadere imanın özgür iradeyi reddetmek olacağını, sorumsuzluğu getireceğini ve imtihanın anlamsız olacağını düşünmektedir.³⁸³ Böylece Atay, kadere iman ve özgür iradenin aynı yerde duramayacağını ifade etmektedir.

Atay'a göre, fıkıhın sınırlarından çıkıp Kuran'a dönüldüğünde “düzeltilmesi” gereken bazı hükümler vardır. Mesela fıkıh ve âlimler tarafından girift hale getirilen boşanma konusu Kur'an'a bırakıldığında son derece basittir. Ona göre, boşanmanın tek şartı geçimsizliktir. Üç boşanmanın aynı anda söylenmesiyle boşanmanın gerçekleşmesi, Hz. Ömer zamanında alınan bir tedbirdir ve işe yarayıp yaramadığı bilinmemektedir. Boşanma konusundaki zorlukların çözülebilmesi için Hz. Ömer'in içtihadının acilen terkedilmesi gerekmektedir. Hz. Ömer'in içtihadı mezhepler tarafından adeta Allah kelamı kabul edilmiştir. Atay'a göre, hem kadın hem erkek boşanmayı talep edebilir. Hul' uygulaması zorlama bir uygulamadır. İki kadının şahitliğinin bir erkeğe denk olması durumu kadını küçük düşürmek isteyen İslam düşmanlarının

³⁸¹ Atay, *age*, s. 113.

³⁸² Zuhuruf 43/11, Vâkıa 56/60, En'âm 6/91, Kamer 54/12.

³⁸³ Hüseyin Atay, *Kur'an'da İman Esasları ve Kader Sorunu*, 4. Baskı, Atay Yayınları, Ankara 2013, s. 122.

işidir. Kadının aklının yarım, dininin eksik olduğuna dair Hz. Peygamber'den gelen hadisler Kuran'a aykırı olduğu için senetleri güvenilir gösterilse bile kesinlikle sahih değildir.³⁸⁴

Atay, Hz. Peygamber zamanına göre şartlar değiştiği için kendini iyi hisseden hayızlı kadının oruç tutabileceğini söylemektedir. Hatta oruç tutması orucu herkesle birlikte tutup sonradan tek başına tutarken zorlanmaması açısından kadın için daha büyük kolaylıktır.³⁸⁵

Abdest ve gusül sadece namaz için şarttır. Hac, tavaf, sa'y veya oruç için abdest ya da gusül gerekmemektedir. Kuran'da su bulunmadığında teyemmüm yapılması söylenmiştir. Fıkıhta bulunan su, kullanılamayacak olduğunda da teyemmüm yapılması hükmü verilmiştir. Hastalanmak endişesiyle gusül alınamasa da Atay'a göre burada teyemmüm alınmaz, şartlar iyileşene kadar normal abdest alınır. Kur'an abdestli, abdestsiz, cünüp ve hayızlı iken okunabilir. Kur'an okumak için abdestli olmak gibi şartlar koşturmak, insanları Kur'an'dan uzaklaştırmak için yol aramaktır. Kur'an'ın okunması için tek şart onu anlamaya çalışmaktır.³⁸⁶

Kur'an'da ya da sahih hadislerde geçmediği için, orucu bozmak kefarete gerektirmez. Böyle bir durumda kişinin sadece bozduğu güne karşılık bir gün oruç tutması gerekir. İnsan nasıl ki İslam dinine girmesi konusunda zorlanamıyorsa, Müslüman olduktan sonra da İslami hükümleri uygulaması konusunda zorlanamaz.³⁸⁷

Namaz, oruç, hac ve zekât; Müslümanların her birinin eğitilmesi ve hep birlikte sağlıklı bir toplum oluşturmaları için önemlidir. Zenginler infak ettikçe, zekât ve sadakalarını verdikçe toplumun ihtiyaçları karşılanacaktır. Helal kazanç sağlayan ve bunu toplum için harcayan Müslüman, Kur'an'da övülmüştür. Mutasavvıfların dünyayı değersiz görme kapsamında ortaya attıkları "zühd", sefillik ve fakirliktir. Bunun Kur'an'da yeri yoktur. Kur'an fakirliği övmez.³⁸⁸

Atay, dinde kolaylık ilkesine büyük önem vermekte ve dindeki fazla tedbirin bu ilkeye zarar verdiğini söylemektedir. Bu ilke kapsamında kişi eğer uygun görüyorsa, oruç tutarken güneşin doğmasına az bir süre kalana kadar yiyebilir. Vacipler, sünnetler ve nafileler, kişinin enerjisi ile ilişkilendirilir ve kolaylık ilkesinden faydalanılır. Kolaylık ilkesi göz önüne alınarak

³⁸⁴ Atay, *age*, s. 50.

³⁸⁵ Atay, *age*, s. 27.

³⁸⁶ Atay, *age*, s. 89.

³⁸⁷ Atay, *age*, s. 93.

³⁸⁸ Atay, *age*, s. 107.

dinin yorumlanması, insanın her durumda keyfine göre davranması demek olmadığını söyleyen Atay, buradaki umdenin “hem din hem kolay” olması gerektiğini ileri sürmüştür.

Atay, nafilelerin, işi gücü olmayan yaşlı insanları oyalamak için ortaya atıldığını söylemiştir. Bu nafilelere beş vakit farz namazların başlarındaki ve sonlarındaki sünnetler de dâhildir. Ona göre, işe, derse arabaya zamanında gitmek farz namazdan daha çok farzdır. İşe gecikilen her saniyede kazanılan para haksız kazanılmıştır. Vaktinde kılınmayan namazın kazası olmaz. Ancak namazı hatırlamasına rağmen kılamayan kişi daha sonra bu namazlarını kılabilir. Atay’a göre sonradan kılınan bu namaz kaza niteliğinde değil, eda niteliğindedir. Cuma günü tek ezan okunmalıdır. Zühr-i âhir namazı uydurulmuştur ve kaldırılmalıdır. Kur’an’daki ‘teheccüd’ ayeti namaz kılmakla değil, Kur’an okumakla ilgilidir. Nafile namaz ve Kur’an karşılaştırmasında Kur’an okumak bir ilimle iştigal olduğu için ayette bunun emredilmiş olması gerekmektedir.³⁸⁹ Atay’a göre yaşadığımız yüzyılda her dakika kıymetliyi ibadetler de buna göre ayarlanmalıdır. Bir kişinin hacca gideceği parasıyla kütüphaneye kitap alması daha büyük bir farzdır. Atay’a göre toplumu ilgilendiren bu gibi farzlar farzı aynlerden daha farzdır. Kadınların başlarını kapatmaları İslam’ın bir emridir ancak bu, herhangi bir ibadetin şartı değildir. Nikâhın geçerli olabilmesi için dînî durum önemli olmadığından Müslüman kadınlar, gayrimüslim erkeklerle evlenebilir.³⁹⁰ Atay, İslam’ın ibadet yönünden ziyade sosyal yönünü ön planda tutmuş, namaz kılmayı ve haccetmeyi, dakik olmak ve kütüphaneye kitap bağışlamak ile karşılaştırmıştır. Her defasında neden ibadetler arasında öncelik sıralaması veya bir seçim yapmaya ihtiyaç duyduğu bilinmemektedir. Gerçi Atay, kader ve özgür iradeyi de aynı çizgiye sığdıramamış ve seçim yapmıştı.

Atay, Kur’an’daki suçlara verilen cezaları kişiler üzerinde ancak devletin uygulama hakkı olduğunu söylemektedir. Hırsızlığın cezası olan el kesme cezası en son ceza olarak verilmelidir. El kesmeden hırsızlık eğer önlenabiliyorsa önce bu önlemler alınmalıdır.³⁹¹

Atay’a göre Türkiye’deki laiklik, dini alanda hürriyet sağlamaktan ziyade İslam’a düşmanlık yapmaktadır. Bu durumun sebebini Atay, gelenekselcilerin yönetime geçtiği takdirde insanları din konusunda zorlayacakları korkusunun laiklik taraftarlarını Müslümanları,

³⁸⁹ Hüseyin Atay, *age*, s. 17-75.

³⁹⁰ Atay, *age*, s. 149.

³⁹¹ Atay, *age*, s. 178.

bastırmaya sevk ettiği şeklinde açıklamaktadır. Ona göre eğer, Kur'an'daki İslam uygulanırsa iki taraf da birbirine karşı anlayışlı davranacaktır.³⁹²

Atay'a göre mucize Allah'ın dünya düzenini bir kişi için bozması demek değildir. Mucizelerin de kendi temelinde bir kuralı vardır. Bu kuralı herkesin bilmemesi onun mucize olarak adlandırılmasına sebebiyet vermiştir. Tabiat kanunları ve Kur'an arasında bir çelişki söz konusu olamaz. Klasik anlayışta mucize olarak kabul edilen Miraç hadisesi Atay'ın düşüncesinde, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra uydurulan mitolojik hikâyelerden biridir ve akla aykırıdır. Klasik görüşte Miraç'ta farz kılındığına inanılan namaz, Atay'a göre Medine'de gelen ayetler ile farz kılınmıştır. Hz. İsa ölmüştür ve bir kez daha dünyaya gelmesi gibi bir durum söz konusu olmayacaktır.³⁹³ Atay'ın mucizelere temkinli yaklaştığı görülmektedir. Mucizelerin anlık olağanüstü olaylara değil, planlı kurallara bağlı olduğunu söylemesi, tabiatın ve Kur'an'ın birbirine uyumlu olduğunu ifade etmesi mucizeleri, kurulu sistemde zamanı geldikçe ortaya çıkan durumlar şeklinde tanımladığını düşündürmektedir.

Genel olarak İslam'daki ibadetlere aykırı görüşler öne sürmeyen Atay, bilime ve ilmin kaynaklarına verdiği önemi, okumanın ve düşünmenin namazdan daha önemli olduğunu söylemiştir. Atay'ın, Kur'an'ı anlayabilmek için meallerin anlaşılır dilinden faydalanmak gerektiğini ileri sürmesi Türkiye Kurancılarının kitlenin Arapça bilmemesinden kaynaklı olarak meallere verdiği önemi gösterir niteliktedir.

2.3. Yaşar Nuri Öztürk

Türkiye Kurancıları arasında sayılan bir diğer isim olan Yaşar Nuri Öztürk, 1951'de Bayburt'ta doğmuştur. İstanbul Üniversitesi'nde ilahiyat ve hukuk eğitimi almıştır. Öztürk (ö. 2016), başta savunduğu fikirlerle sonraki fikirlerinde değişim olduğunu "Kur'an'daki İslam" sloganıyla göstermiştir. Bu sloganla "beşer İslam'ı" ya da "atalar İslam'ı"na tepkisini ileri sürmüştür.³⁹⁴

Öztürk, Müslümanların, çağı takip edememelerinden, Kur'an'daki değerleri hayatlarına geçirmeyerek, amele dökülen bir Müslümanlık sergileyememelerinden yakınmaktadır. Müslümanlar, Kur'anî bir yaşam tarzından ziyade geçmiş zaferleriyle övünmeyi yeğlemişler ve

³⁹² Atay, *age*, s. 95.

³⁹³ Atay, *age*, s. 64.

³⁹⁴ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, 9. Baskı, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1995, s. 46.

resmi evrakta Müslüman olarak görünmeyi İslam olduklarının nişanesi saymışlardır. Kur'anî yaşamı benimsemeyen Müslüman hem Kur'an'ın hem çağın gerisinde kalmıştır.³⁹⁵

Ona göre, tek din koyucu olan Allah'tır ve Kur'an bu dinin sınırlarını çizmiştir. Kur'an haricinde dînî bir kaynak arayışına girmek aldanmak ve Allah'a şirk koşturaktır. Hz. Peygamber'in görevi dini tebliğ etmektir. O, Kur'an'ın emirlerini, yaşayan bir örnek olarak insanlara uygulamalı göstermiştir. Eğer Hz. Peygamber'in bir sözü Kur'an'da bulunmayan bir şeyi emreden mahiyette olursa ya da Kur'an ile çelişki arz ederse, bu söz onun sözü olarak kabul edilemez. Hz. Peygamber, Kur'an dışında bir şeyi hüküm olarak koyamaz. Mesela, Öztürk'e göre, Kur'an'da geçen haram etlerin yanında Hz. Peygamber'in haram kıldığı bir et yoktur. Hüküm koyma işini bizzat Hz. Muhammed yapmamış olmasına rağmen onun vefatının ardından, halifelerin, mezhep imamlarının, onun adına uydurulmuş hadislerin, tarikatların katılımıyla Öztürk'ün tabiriyle din adına "anonim bir şirket (dini)" oluşturulmuştur. Böylece birçok unsurun dâhil edilmesiyle oluşturulan kargaşa ortamında dinin ana menbaı Kur'an ile iletişime geçmek imkânsız hale gelmiştir.³⁹⁶

Öztürk, kendi yapmak istediği şeyin ana kaynak olan Kur'an ile insanlar arasına giren elementleri ortadan kaldırmak olduğunu söylemiştir. Bunu yaparken "Hz. Peygamber'in sünnetine evet, ona isnad edilen yalanlara hayır" mottosunu benimsemiş, asırlardır biriken mirasa sonsuz saygı duyduğunu, bu mirası, oluşturanların değil, sahiplenilenlerin din haline getirdiğini ileri sürmüştür. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'e ya da onun ahlakına vâkıf olmak isteyen kişinin Kur'an okuması gerektiğini söylemiştir. O halde Hz. Peygamber de Kur'an'dan öğrenilmelidir. Çünkü, siyer kitapları çok miktarda yalan haberlerle doludur³⁹⁷

Öztürk'ün istediği şey "dinde reform" değildir. O, reformun bozulmaya uğramış bir şeyde işe yarayacağını ancak İslam'ı anlatan Kur'an'ın bozulmaktan münezzeh olduğunu ileri sürmüştür. Bunun yerine Kur'an öncülüğünde inançtan amele "yeniden yapılanmak" ifadesini tercih etmektedir. Hz. Peygamber de tecdit kelimesini kullanmışken³⁹⁸ Öztürk reform kelimesini kullanmaya karşıdır. Buradan yola çıkarak Öztürk, reformiste değil müceddide ihtiyaç olduğunu, Müslümanların aradıklarını Martin Luther'de değil Muhammed Abduh'ta, Muhammed İkbal'de, Mehmet Akif Ersoy'da bulacaklarını söylemiştir. Burada kullandığı

³⁹⁵ Yaşar Nuri Öztürk, *Yeniden Yapılanmak*, 2. Baskı, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1995, s. 6.

³⁹⁶ Öztürk, *age*, s. 59.

³⁹⁷ Öztürk, *age*, s. 42.

³⁹⁸ Ebû Dâvûd, "Melâhim", 1.

kelimelerle hassasiyetini gösteren Öztürk, yeniden yapılanmanın illa başka bir dilde karşılığı kullanılacaksa bu kelimenin ‘reconstruction’ olduğu düşüncesindedir.³⁹⁹

Öztürk’e göre Hz. Peygamber’in Kur’an’ın yanında kendi sözlerinin yazılmasını yasakladığı doğrudur. Ama daha sonra bu yasağı kaldırdığı bilgisi uydurmadır. Zaten eğer buna izin verseydi onun ölümünün ardından Kur’an toplandığı gibi sözleri de toplanırdı. Onun vefatından iki asır sonra sözlerinin yazıya geçirilmesi Kuran’ın yanında yeni bir dini kaynak icat etme çabasından başka bir şey değildir. Öztürk’e göre bunu yapan insanlar Hz. Peygamber’in ağzından, ondan yalan söz çıkmayacağına dair uydurdukları bir hadislerle⁴⁰⁰ de bu durumu taçlandırmışlardır. Kaldı ki Yüce Allah Hz. Peygamber’e vahiy indirirken dilini hareket ettirmesi⁴⁰¹ hakkını dahi tanımamıştır. Durum böyleyken Hz. Peygamber’in sözlerini vahiy olarak değerlendirip yazıya geçirmek ve dini bir kaynak haline getirmek şirktir.⁴⁰²

Öztürk, iki asır sonra hadislerin toplanmasını “mişnacı zihniyet” olarak adlandırmaktadır. Ayrıca Öztürk, tarihte güzel sözleri hadis olarak öne sürmenin sakıncalı olmadığını düşünen bir grup sözde “sâlih” insanın bilinmesinin birçok hadisin uydurma olduğunun bir diğer kanıtı olduğunu söylemektedir. Hz. Peygamber’in sünnetine saygı duyduğunu söyleyen Öztürk, hadislerin doğruluğunu Kuran’a başvurarak ortaya koymayı, eğer hadis, Kur’an’a uymuyorsa çekinmeksizin o hadisi reddetmek gerektiğini savunmaktadır. Doğru olduğu düşünülen çok az miktardaki hadisler ise dinde hüküm koymak için kullanılamaz. Hz. Peygamber, ancak Kur’an’ın değişmeyen hükümlerinin kendi zamanının şartlarına göre uygulamasını göstermiştir. Zaman değiştikçe uygulamalar da değişecektir.⁴⁰³

Fatiha suresinde gazaba uğrayanların ve sapıkların Hristiyan ve Yahudilere tekabül ettiği rivayetini uydurma olarak değerlendiren Öztürk’e göre Hz. Peygamber’in Kuran’da olmayan bir şeyi söyleme yetkisi yoktur. Ayrıca Öztürk, belli bir grubun önceden sapıtmış olduğunun bilinemeyeceğini, kişilerin bireysel olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.⁴⁰⁴

³⁹⁹ Öztürk, *age*, s. 58.

⁴⁰⁰ Ebû Dâvûd, "İlim", 3.

⁴⁰¹ Kıyâmet 75/16.

⁴⁰² Öztürk, *age*, s. 52.

⁴⁰³ Şûrâ 42/10.

⁴⁰⁴ Öztürk, *age*, s. 106.

Kur'an'da zannın gerçek bilginin yerini tutmayacağı⁴⁰⁵ söylenerek din konusunda zan ile hareket edilemeyeceği kesinleştirilmiş ve böylece olasılıkların zapt edilemediği hadislerle, bünyesinde çokça öznellik barındıran mezheplere kırmızı ışık yakılarak 'dur' ihtarı verilmiştir. Kur'an'ın detaylandırıldığını⁴⁰⁶ Allah bizzat Kur'an'da söylemiştir.⁴⁰⁷

Öztürk, Allah'ın, Kur'an'ın uydurulmuş bir hadis olmadığı ayetiyle⁴⁰⁸ uydurulmuş hadislerle dikkat çekmek istediğini söylemiştir. Öztürk, Kur'an'da geçen ve müfessirler tarafından "söz" anlamı verilen "hadis" kelimesinin söz demek olmadığını, bunu iddia etmenin de büyük günah olduğunu söylemiştir. Çünkü bu ayetler Allah'ın Hz. Peygamber adına hadis uydurulacağının bilgisini verdiği mucizevi ayetlerdir. "*Onun ayetlerinden sonra hangi hadise inanacaklar?*"⁴⁰⁹ ayeti, ayetlere karşılık hadisleri seçen insan güruhuna yönelik söylenmiştir.⁴¹⁰ Kur'an'ın açıklanmasında hadislerin verdiği detaylara gerek yoktur. Aynı zamanda bu ayette⁴¹¹ Yahudiler nasıl ki kendi elleriyle yazdıkları kitabın Allah katından olduğunu iddia ettilerse⁴¹² Müslümanlar da hadisleri uydurarak bunların Allah katından olduğunu öne sürmüşlerdir.⁴¹³

Öztürk, peygamberleri vahyin yorumlayıcısı ve hayata geçiricisi olarak tanımlamıştır. Hz. Peygamber'in de vahyi yaşama geçirmesi sünnet olarak adlandırılır. Ancak bu kez de hangi uygulama dini olarak sünnet, hangi uygulama örf anlamındaki sünnet sorusu ortaya çıkmaktadır. Öztürk'e göre Hz. Peygamber'in bir uygulamasının dini anlamda sünnet niteliği taşıyabilmesi için yaşama geçirilen uygulama bir emir olarak Kur'an'da geçmeli ve bu uygulamanın hakikaten Hz. Peygamber tarafından yapıldığına ikna edecek tarihsel bir bilgi olmalıdır. Aksi halde Hz. Peygamber'in dindeki konumu kendi dönemindeki Arap örf ve adetlerini gelecek ümmetlere aktarmak hatta empoze etmek olacaktır. Çünkü Hz. Peygamber'in her tavrı, her davranışı dînî değildir.⁴¹⁴

Öztürk, Müslümanların dînî algısının peygamberi Allah'a ortak etmekten ya da onu tamamen postacı ilan etmekten uzak olması gerektiğini savunmaktadır. Hz. Peygamber'in ona

⁴⁰⁵ Necm 53/28.

⁴⁰⁶ Hûd 11/1.

⁴⁰⁷ Öztürk, *age*, s. 59.

⁴⁰⁸ Yûsuf 12/111.

⁴⁰⁹ Câsiye 45/6.

⁴¹⁰ Öztürk, *age*, s. 265.

⁴¹¹ *age*, s. 215.

⁴¹² Bakara 2/79.

⁴¹³ Öztürk, *age*, s. 354.

⁴¹⁴ Öztürk, *age*, s. 102.

ait olup olmadığı bile belli olmayan sakalının camilerde ziyaret edilmesini “tüye tapmak” olarak adlandıran Öztürk, bunun saygı olduğunu söyleyenlerin, dâhil oldukları şirki mantıklı bir edebi açıklama üzerine oturtmak istediklerini söylemektedir.⁴¹⁵

Hız. Peygamber’e isnat edilen sözlerin doğruluğu konusunda da sadece senet tenkidıyla iktifa edilmemeli, metinlerin Kur’an’a uyup uymadığına da bakılmalıdır. Öztürk, uydurma rivayetler konusunda Ka’b el-Ahbar, Vehb b. Münebbih ve Abdullah b. Selam’a büyük tepki göstermekte ve onları hilekâr olarak nitelendirmektedir.⁴¹⁶

Öztürk’e göre, Kur’an anlaşılması kolay bir kitaptır. Ne lafızları ne de manası belirli zümrelerin anlayabileceği gizlilikte değildir. Öztürk, bu çerçevede harflerin mahreçlerinin ve durak işaretlerinin bazı insanlar tarafından uydurulduğunu ve bunun insanların Kur’an okumasında bir engel haline getirildiğini ileri sürmüştür. Eğer bir kişi Kur’an kıraati konusunda ihtisas yapmak isterse tecvidi öğrenebilir. Kaldı ki tecvid de bazı insanlar tarafından konulan kurallardır. Ancak halk bu kurallar sebebiyle Kur’an’dan uzaklaştırılmaz. Bu yüzden Öztürk halka hitap edecek Kuran’ın, anlayabilmelerini sağlamak amacıyla mealler olduğunu söylemiştir. Eğer bir kişi Arapça bilmiyorsa, onun için Kur’an okumanın anlamı meal okumaktır, Kur’an’ı hatmetmenin anlamı ise meal hatmetmektir.⁴¹⁷

Öztürk, tıpkı diğer Kurancılar gibi neshin varlığını kabul etmemiştir. “*Bende söz değişmez...*”⁴¹⁸ ayetinden hareketle nesh yoktur. Hatta Öztürk nezdinde nesih ancak şeytandan gelen bir düşünce sistemi olabilir. Kur’an hakkında söylenecek tek nesih, Kuran’ın kendisinden önceki din ve ayetleri neshettiğidir. Allah’ın bir ayeti diğeriyle değiştirmesi demek,⁴¹⁹ Allah’ın her an yaratma halinde olması demektir.⁴²⁰ Buradan hareketle Kur’an’ın anlattığı Allah, deizmin bahsettiği Tanrı anlayışıyla çok farklıdır. Allah, evreni yaratıp kenara çekilmemiştir. Allah nasıl sebep olduysa, sürece de aynı şekilde müdahale etmektedir. Öztürk, Allah’ın görülemeyeceğini ileri sürmüştür. Hz. Muhammed de İsrâ gecesinde Allah’ı görmemiştir.⁴²¹

⁴¹⁵ Öztürk, *age*, s. 65.

⁴¹⁶ Öztürk, *age*, s. 523.

⁴¹⁷ *age*, s. 91-92.

⁴¹⁸ Kaf 50/ 29.

⁴¹⁹ el- Bakara 2/106.

⁴²⁰ Öztürk, *age*, s. 30.

⁴²¹ *age*, s. 109.

Öztürk, Hz. Peygamber'in her zaman kolaylıktan yana olduğuna ancak İslam âlimlerinin kendi keyiflerine göre dindeki ruhsatları kaldırdıklarını ve kolaylık ilkesinin önüne geçtiklerini söylemiştir.⁴²² Bu bağlamda Öztürk, Kur'an'daki bir ayetin ya da ayetin bir hükmünün tek anlamda "dondurulmasına" karşı çıkmış ve bunun kolay olan Kur'an İslam'ını Müslümanlara zorlaştırdığını savunmuştur. Mısır Kurancıları arasında sayılan Reşid Rıza'dan ve Muhammed Abduh'tan övgüyle bahseden Öztürk, onların katıksız İslam'ı savunduğunu söylemiş ve çoğu kez onların fikirlerine düşüncelerinde yer vermiştir.⁴²³

Ebrehe ordusuna atılan taşların ne olduğu tartışmasında tercihini Muhammed Abduh'un yorumundan yana yapan Öztürk, o taşların salgın hastalığa sebep veren mikroplar olduğunu söylemektedir. Kur'an'ın bu tür ayetleri bilimler geliştikçe insanlara yol gösterici olacaktır. Muhammed Abduh'un ismini zikrederek söze giren Öztürk'e göre Felak ve Nas surelerinin nüzul sebebi olarak anlatılan Hz. Peygamber'in büyülenme hadisesi, Allah'a ve Resulü'ne iftiradır ve Yahudilerin ortaya attığı bir yalandır. Kur'an'da bahsi geçen ayın yarılması⁴²⁴ olayının mucize olduğunu, herkesin bunu böylece kabul etmesi gerektiğini söylemektedir. Bu konuda Reşad Halife'nin fikrini benimsemiş ve ayın yarılmasındaki mananın insanın aya ayak basışı ve oradaki bazı taşları dünyaya taşınması olduğunu söylemiştir. Ona göre taşlar dünyaya getirilince de ay yarılmıştır. Bu durumda Kur'an'ın, aya çıkılacağı haberini on dört yüzyıl önceden haber vermiş olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴²⁵ Buradan Öztürk'ün Kur'an'da anlatılan olaylara ve mucizelere daha çok yüzlerce yıl öncesinden verilen bilimsel kanıtlar olarak yaklaştığı söylenebilir.

Kur'an'da Hz. Süleyman'ın hayvanlarla konuşması bu işin bir gün diğer insanlar tarafından da mümkün hale getirileceğini göstermektedir. Hayvanları eğitmek suretiyle insanlar onlarla iletişime geçebilirler. Kraliçenin tahtının anında Hz. Süleyman'ın karşısına getirilmesi, nasıl ki bugün görüntüler anında başka bir yere aktarılabilirse ileride eşyaların da anında nakledilebileceğine işaret eder. Öztürk'e göre Hz. İsa, çarmıha gerilme suretiyle öldürülmemiş, eceliyle ölmüştür. Onun göğe yükseltilmesi demek öldükten sonra ruhunun yükseltilmesi demektir. Mehdi inancı da onun ölmemiş olduğu fikrinden ortaya çıkan batıl bir inançtır.⁴²⁶

⁴²² *age*, s. 550.

⁴²³ Öztürk, *age*, s. 306.

⁴²⁴ el- Kamer 54/1.

⁴²⁵ Öztürk, *age*, s. 45.

⁴²⁶ *age*, s. 169.

Öztürk, Kur'an'da İsrâ geçtiği için ona inanmanın zaruri olduğunu, ancak İsrâ'yı ayrıntılarıyla veren hadislerin şüpheli olduğunu söylemektedir. Bu yüzden İsrâ'nın mahiyeti bilinmeksizin ona sadece inanılmalıdır. Miraç olayının Kur'an'da geçmediğini söyleyen Öztürk, Hüseyin Atay'ın miracın uydurulan mitolojik hikâyelerden olduğu yorumunu doğru bulduğunu söylemektedir. Namazın beş vakit olarak Miraç'ta farz kılındığına ve Hz. Peygamber'in Hz. Musa'nın tavsiyesi üzerine Allah ile namaz pazarlığı yapmasına dair olan rivayet de uydurmadır. Klasik görüşte gece namazı olarak yorumlanan teheccüd namazı, Öztürk'ün düşüncesinde Kur'an okumaya karşılık gelmektedir. Nahl suresi 43. ayetinde geçen zikir ehlini Kur'an'ın diğer bir adı zikir olduğu için Kur'an ehli olarak tanımlayan Öztürk, Kur'an ehlinin hükümlerde Kur'an dışına çıkmaması gerektiğini ileri sürmektedir.⁴²⁷

Takva ve zühdü, miskinlik ve fakirlik ile açıklamaya çalışanlara karşı çıkan Öztürk, Hz. Peygamber'in bir öğle namazını örnek vermiş, ezanın ardından dört rek'atlık farzla namazın bittiğini söylemiştir. Ancak bugün, müezzinlik, farzdan önce ya da sonra kılınan sünnetler, namazların ardından yapılan tespihler ile namazın işkenceye dönüştürüldüğünü, hatta bu uzun merasimle Müslümanın dünya işlerine karışmaması için uyutulduğunu ve oyalandığını ileri sürmektedir. Zaten Müslümanların başka şeylerin peşinde oyalandığı, ismi barış ve mutluluk olan bir dinin Müslümanların ülkelerine bu anlamın yansımamasından bellidir. Müslümanlar Kur'an İslam'ından çok örfleri, adetleri, yorumları konuşmaktadırlar. Kur'an İslam'ını yaşamaksızın Kur'an İslam'ının getireceği refah ortamından yararlanmayı ümit etmek Müslümanları kurtuluşa erdirmeyecektir.⁴²⁸

Öztürk'e göre takva demek, bu uzun merasimlere katılarak miskinlik veya kölelik etmek değildir. Eğer kişi müsait ise ve sünneti kılacaksa –ki müsait olup olmamasına yine kişi kendisi karar verecektir- bunu caminin dışında yapmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber kendi mescidinde sünnet namaz kılmamıştır ve kılınmamasını emretmiştir. Teravih namazı da Kur'an'da yoktur. Teravih namazına rek'at biçmek, bu namazı cemaatle camide kılmayı gelenek haline getirmek bidattir. Eğer kişi teravih kılacaksa cami dışında ve tek başına kılmalıdır. Öztürk, özünde Allah'a kulluk etmekte bir adım ileri gitmek gibi iyi bir niyet taşısa bile dinde gelenek haline gelen hal ve hareketleri bidat olarak değerlendirir.⁴²⁹

⁴²⁷ *age*, s. 183.

⁴²⁸ *age*, s. 10.

⁴²⁹ Öztürk, *age*, s. 590.

Öztürk, mezhepsiz ya da tarikatsız dinin olmayacağını söylemek ile birlikte mezheplerin ve tarikatların Kur'an'da kınanan "atalarının yolundan gitme" olgusuna denk olduğunu ileri sürmektedir. Dinin, mezhebe ve tarikata ihtiyacı olması, mezheplerin değiştirilemez, mezhepteki yorumların değiştirilmesi teklif dahi edilemez olduğu anlamına gelmemelidir. Mezhepler zamana ve mekâna göre şekil almalıdır. Ayrıca mezheplerin sayısı da sınırlandırılmamalıdır. Ona göre değiştirilemeyen mezhep algısı Müslümanların Allah'a attığı bir iftiradan ibarettir. Öztürk'e göre, Allah'ın Kur'an'da Müslümanlara vesile aramalarını söylemesi insanların bir mürşit bulup onu hatasız kabul etmesi ve böylece şirke düşmesi anlamında değildir.⁴³⁰

Kur'an'da kader, klasik anlayıştaki, Allah'ın insanların yapacağı şeyleri baştan bilmesi, dünyada ne olup ne biteceğinin baştan beri yazılı olması manasında değildir. Bu yöndeki bir mana, insanları istismar etmek isteyenler tarafından, insanların başına ne gelirse gelsin kabul etmelerini sağlamak için uydurulmuştur. Öztürk, Kur'an'da kullanılan kader kelimesinin düzen ve ölçü anlamlarında olduğunu söylemiştir.⁴³¹

Öztürk, insan olmalarından dolayı peygamberlerin de günah işlediklerini düşünmektedir. Ancak bunu hemen fark edip tövbe ettikleri için Allah onları affeder. Peygamberlerin korunmuş olmaları tebliğ görevleri için geçerlidir ve aldıkları vahyin Allah'ın koruması altında olduğu anlamındadır. Kur'an'ın birçok yerinde⁴³² de Hz. Peygamber'in insan olduğu vurgusuna yer verilmesi onun günah işleyebileceğini gösterir. Öztürk Sad suresi 24. ayetinde Hz. Davud'un, Şuara suresi 14. ayette de Hz. Musa'nın günah işlediğinin Kur'an'da geçtiğini ancak Müslümanların saygıdan dolayı peygamberlerin günahlarına "zelle" dediklerini ifade etmiştir.⁴³³

Kur'an'da, Hz. Peygamber'in ümmî olduğunu söyleyen ayetlerde⁴³⁴ kastedilen onun okuma yazma bilmemesi değildir. Ümmî kelimesi, Tevrat ve İncil okumayan anlamında kullanılmıştır. Öztürk, Hz. Peygamber'in, risaletin ilk yıllarında okuma yazma bilmese bile ilerleyen zamanlarda öğrendiğini savunmaktadır.⁴³⁵

⁴³⁰ *age*, s. 91.

⁴³¹ *age*, s. 99.

⁴³² En'âm 6/50, Furkân 25/7-8.

⁴³³ Öztürk, *age*, s. 101.

⁴³⁴ A'râf 7/157-158.

⁴³⁵ Öztürk, *age*, s. 71.

Mevlid, Regaib, Miraç ve Berat kandilleri ortaya sonradan atılan kutsallardır. Bu gecelerin ve bu gecelerde gelenek haline gelen kutlamaların Kur'an ile hiçbir alakası yoktur. Kur'an'daki tek özel gece Kadir gecesidir ki bu gecede bile özel bir kutlama söz konusu olamaz.⁴³⁶

Allah'ın, bilemeyeceği bir şekilde insanı tekrardan yaratabileceği ayetinden⁴³⁷ hareketle Öztürk, kesin bir beyanda bulunmasa da bu ayetin reenkarnasyona işaret edebileceğini söylemektedir.⁴³⁸ Mü'min suresinin 11. ayetinde geçen iki defa öldürme ve iki defa diriltmeden kasıt yine reenkarnasyon olabilir. O, hakkında hüküm verilecek kadar kesin bir ayet olmasa da tekâmülünü tamamlayan insanların cennette ebedi kalacakları, tamamlayamayanların olgunlaşacakları vakte kadar dünyaya başka bir bedenle gönderilebilecekleri kanaatindedir.⁴³⁹ Öztürk'e göre bir insanın ömrünün en düşkün çağına geri çevrilmesi,⁴⁴⁰ ayeti de yaşlanmakla değil, reenkarnasyonla alakalıdır. Gelişimini tamamlamamış olan ruhun önceki hayatındaki bilgileri hatırlamaksızın yeniden bir bedene gönderileceğini söylenmektedir. Öztürk, masum olduğu halde birçok kötülükle mücadele etmek zorunda kalan insanların özellikle çocukların durumunu da reenkarnasyonla çözmektedir. Bu noktada âlimlerin Hint düşüncesindeki tenasüh ile reenkarnasyonu karıştırdığını, bu yüzden reenkarnasyona karşı yanlış tavır aldıklarını ileri sürmektedir. Reenkarnasyonun berzah âleminde geçirilecek sürede olabileceğini söyleyen Öztürk'e göre, berzah âlemi sırasında ruhun müteaddit defa başka bir bedene gönderilmesinin ahireti ve mahşeri reddetmek ile alakası yoktur. Ahirette insanların dünyaya tekrar gönderilmeyi dilemeleri de buna örnektir. Ayette bunun reddedileceğinin söylenmesi reenkarnasyonu imkânsız kıldığı için değil, insanların açıkları ortaya çıktıkça dünyaya dönüp bunu kapatmak istedikleri içindir.⁴⁴¹

Kur'an'da cennet, gökler ve yerler kadar geniş olarak tanıtılmıştır.⁴⁴² Cennet, uçsuz bucaksız ve sınırları olmayan bir yer olduğuna göre bir "mekân" değildir. Öztürk'e göre cennet, mükâfat veya cezaların olduğu bir bölgenin adı değildir. Ona göre cennet, insanın içinde bulunduğu haldir, durumdur. Cennet veya cehennem, insanın kendisine hazırladığı sondur, insanın bulunduğu yerde hazır ve nazır olarak kurulabilecek ceza veya mükâfat halidir. Öztürk,

⁴³⁶ Öztürk, *age*, s. 262.

⁴³⁷ Vâkıa 56/60-61.

⁴³⁸ Öztürk, *age*, s. 160.

⁴³⁹ *age*, s. 250.

⁴⁴⁰ Nahl 16/70.

⁴⁴¹ Öztürk, *age*, s. 257.

⁴⁴² Âl-i İmrân 3/133.

cehennemi bir “eğitim ve tekâmül” aracı olarak tanımlamaktadır. Kur’an’da cennet ve cehennem için yapılan tarifler insanların dünyadaki algıları ile anlaşılabilir tarifler değildir.⁴⁴³ Öztürk’e göre Kur’an’da şefaet vardır. Allah’ın izin verdiği kulların yapacağı şefaet işe yarayacaktır. Ancak kimlerin, nasıl şefaet edeceği konusu Kur’an tarafından açıklanmamıştır.⁴⁴⁴

Öztürk’e göre herkesin belirlenmiş bir eceli vardır. Ancak belirlenen ecelden önce olabilecek ölümler de mümkündür. Mesela yaşayacağı varken kendi kendini tehlikeye atan insan kendisine belirlenen ecelden önce ölebilir. Ecelin Allah’ın belirlediği ecelden önce olması Allah’ın izni ile olmadığı anlamına gelmez. Eğer kişi kendisini tehlikeye atarsa Allah’ın emrine karşı gelmiş olur ve ölümü Allah’ın izni ile olmuş olur. Yani ecel doğal ve vakitsiz olarak ikiye ayrılabilir.⁴⁴⁵ Ehl-i sünnet anlayışında bulunmayan bu düşünce Mutezile’nin ecel-i kaza fikrini anımsatmaktadır.

Öztürk, Kur’an’da Allah’a, ahirete inanan ve sâlih amel işleyen kişi olmak üzere üç kişinin cennete gideceğinin bildirildiğini⁴⁴⁶ söylemektedir. İnsanların ayetteki sâlih ameli ibadet olarak anladıklarını ve bunun yanlış olduğunu söyleyen Öztürk’e göre sâlih amel, insanların hayrına iş üretmek demektir. Bu tanıma göre Edison’un sâlih ameli yerine getirdiğini ve cennete gidebileceğini serdetmektedir.⁴⁴⁷ Ehl-i sünnetin ancak iman eden kişinin cennete girebileceği düşüncesinden farklı bir şey söyleyen Öztürk, iman ve ibadetlerden ziyade insanlığa hizmeti daha değerli görmüştür.

Öztürk, abdest ayetinde Allah’ın net bir şekilde ayakların mesh edilmesini istediğini söylemektedir. Maksat ayakların temizlenmesi olduğu için kişi, eğer ayakları kirliyse temizleyebilmek için yıkayabilir. Mesh etmek ya da yıkamak kişinin kendi durumunu değerlendirip karar vereceği bir şeydir. Ayakları yıkamak için Sünni, mesh etmek için Şii olmak gerekmez. Mademki ayetten mesh ve yıkama olmak üzere iki mana da çıkartılabilir, o halde kul kendisine kolay geleni yapabilir. Abdest uzuvlarının bir kere yıkanması Kur’an’ın emridir. Bir kere yıkadıktan sonra kaç kere daha yıkayacakları kullara kalmıştır. İsteyen bir ile iktifa eder isteyen dört kere yıkar. Abdestli yapılması gereken tek ibadet namazdır. Kur’an’ın abdestli

⁴⁴³ Öztürk, *age*, s. 498.

⁴⁴⁴ *age*, s. 502.

⁴⁴⁵ *age*, s. 416.

⁴⁴⁶ Bakara 2/62, Mâide 5/69.

⁴⁴⁷ Öztürk, *age*, s. 94.

tutulmasına veya okunmasına dair herhangi bir ayetin varlığını iddia etmek Öztürk'e göre Kur'an okumayı bir tören haline getirmeye ve insanların Kur'an ile ilişkilerini koparmaya çalışmaktır. Kur'an okuyabilmenin tek koşulu euzu besmele çekmektir.⁴⁴⁸

Abdestte uzuv sırası da önemli değildir. Mezhepler arasında abdesti bozan şeylerin farklı olması, bir mezhebe göre abdestli olan kişinin diğer mezhebe göre abdestsiz olup namazının olmaması Öztürk'e göre Kur'an ile alay etmektir. Öztürk, ön ve arkadan çıkan şeyler haricinde abdestinin bozulup bozulmadığına kişinin karar vermesi gerektiği taraftarıdır. Eğer kişinin herhangi bir durumda içi rahat etmezse bu kişi, abdestini yeniler, rahatsızlık duymazsa yeniden abdest almaz. Cünüp olan kimseye kısıtlama sadece namazdadır.⁴⁴⁹ Hayızlı kadına getirilen ibadet engellemesi kadına kolaylık olması içindir. Eğer kadın isterse, namazlarını kılabilir. Oruçlarını tutabilir ya da gelenekte kadına yasak olduğu söylenen şeyleri yapabilir.⁴⁵⁰

Öztürk, namazda kıble şartının sosyolojik unsur barındırdığı zamanlarda önem arz ettiğini söylemektedir. Cemaatle kılınan namazlarda birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla kıbleye yönelmek önemlidir. Ancak namaz tek kılınacaksa kıble, şart değildir. Çünkü hem doğu hem de batı Allah'ındır. Namazın maksadı olan yakarış ve dua nereye dönülürse dönlüsün zaten hâsıl olacaktır. Bunun dışında kıyam, rükû, secde ve kıraat namazın Kur'an'da geçen şartlarıdır.⁴⁵¹

Öztürk, Cuma namazının hem erkeklere hem kadınlara farz olduğunu söylemektedir. Cuma namazını kılabilmek ise yer ve şartlar önemli olmaksızın Müslümanların cemaat oluşturabilmelerine bağlıdır. Cuma namazında hutbe olabildiğince kısa tutulmalı, gerekirse duaların haricinde konuşma yapılmamalıdır. Hutbede, günlük hayatın karmaşası içinde müminlere konuşma açısından fazla yükleme yapmak doğru değildir. Allah'a hamd, Peygamber'e salat ve yapılan duaların ardından birkaç ayet meali vermek yeterli olacaktır. İki rek'atlık Cuma namazının ardından kılınan on rek'atlık namaz bidattir. Kılınan iki rek'attan sonra cemaat kesinlikle dağılmalıdır. Cuma vaktinde iş ve alışveriş bırakılmalı, bu vakitte ibadeti yerine getirecek kadar tatil yapılmalıdır. Cuma haricinde Müslümanlarda hafta

⁴⁴⁸ *age*, s. 295.

⁴⁴⁹ *age*, s. 661.

⁴⁵⁰ *age*, s. 426.

⁴⁵¹ *age*, s. 356.

içerisinde başka tatil yoktur. Öztürk, Yahudilerin ve Hristiyanların günlerinin Türkiye’de tatil yapılmasından yakınmaktadır.⁴⁵²

Öztürk’e göre, namazın şekli konusunda mezhepler sınırlayıcı olmamalıdır. Bir kişi ellerini namazda bağlayabilir veya serbest bırakabilir. Mezhebe olan bağlılık göstergesi gibi devamlı aynı şekilde namaz kılmak şart değildir. Namazda yapılacak kıraat Arapça olmalıdır. Fatiha haricindeki dualar - subhaneke, tahiyyat gibi- istenilen dilde yapılabilir. Ayrıca namazda yapılacak duaları sınırlamak da doğru değildir. İnsanlar eğer isterlerse tahiyyat, kunut dualarından başka duaları da namazda istedikleri yerde, istedikleri dilde yapabilirler. Öztürk’e göre böyle bir namaz daha samimidir.⁴⁵³

Öztürk, Kur’an’da vakitleri belirlenen namazların sadece sabah, akşam ve yatsı namazları olduğunu söylemektedir.⁴⁵⁴ Namazın beş vakit olacağı Hz. Peygamber tarafından söylenmiştir. Sabah, akşam ve yatsı namazlarının vakti dışında diğer vakitlerde Kuran’ın ve Hz. Peygamber’in kesin ve kat’î bir emri olmadığı için mezhepler bu vakitler konusunda farklı görüşler beyan edebilmişlerdir. Kur’an’ı yorumlamak suretiyle beş vakit namaz çıkarılsa da, bu üç vakit dışında Hz. Peygamber’in diğer vakitlerde esnek davranması, bazen zorunlu durumlarda bazen de hiçbir zorunluluk yok iken namazları cem edebilmesi ümmet için takip edilebilecek bir kolaylıktır. Müslüman kendi durumunu değerlendirerek istediği zaman namazlarını cem edebilir. Cemin sadece zorunlu durumlarda yapılacağını söylemek, ümmeti kolaylıktan alıkoyduğu için Öztürk’e göre günahıdır. Kur’an’da namazın beş vakit olacağının söylenmemesi Öztürk’e göre Allah’ın, ümmete büyük kolaylık olan cemin önünü açmak istemesidir. Kur’an’da namazın beş vakit olacağı söylenseydi Müslümanların namazı birleştirme durumları söz konusu olamazdı.⁴⁵⁵

Kur’an’da bahsedilen orta namaz sabah namazıdır. Kur’an’da açıkça geçmeyen ikinci namazının orta namaz olarak adlandırılması doğru değildir. Ayrıca Kuran’da namazın kazasından bahsedilmemiş, ancak oruç için böyle bir durum söz konusu edilmiştir. Namazın rek’at sayılarını Hz. Peygamber söylemiştir ve her Müslüman buna tâbîdir. Revatip namazlar

⁴⁵² *age*, s. 502-515.

⁴⁵³ *age*, s. 584.

⁴⁵⁴ Hud 11/ 114.

⁴⁵⁵ *age*, s. 572.

da dâhil olmak üzere hiçbir nafilenin sabit bir rek'at sayısı ve vakti olamaz. Bu tür belirlemeler bidattendir.⁴⁵⁶

Öztürk, dindeki birçok şey gibi hac ibadetinin de Kur'an'a göre yeniden şekillendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Mesela Sefa ve Merve tepeleri arasında sa'y yapmak Kur'an'a göre sakıncasız olarak nitelendirilirken mezhepler buna farz ya da vacip demişlerdir. Yaşlıları ya da fiziksel engel sahibi insanları 'sakıncasız' olarak adlandırılan bir eyleme zorunluymuş gibi maruz bırakmak, Öztürk'e göre onlara parayla sa'y yaptıran insanların ticari kazanç elde etmelerinden başka bir maksat taşımamaktadır. Kaldı ki bu dinin kolaylık ilkesine de aykırıdır. Ayrıca Kur'an hac günlerinden değil hac aylarından bahsettiğine göre Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarının herhangi bir gününde hac farızası yerine getirebilir.⁴⁵⁷

Öztürk'ün düşüncesinde, eğer bir kişi, oruç konusunda nefis olarak zorlanacağını düşünürse fidye verebilir. İnsan özgür olduğuna, insanlar da birbirlerini ibadet konusunda zorlayamayacaklarına göre kişi kendi durumuna kendi karar vermelidir. Kişi oruçla zorlanacaksa Allah'ın gösterdiği kolaylıktan faydalanır ve fidye⁴⁵⁸ ile bu sorunu çözer. Öztürk, Bakara suresi 184. ayetin başında hasta ve yolcuların zikredildiğini, ayetin ilerleyen kısmında ise nefis konusunda zorlanacak olanların kastedildiğini söylemektedir. Bu ruhsattır ve her özgür insan tarafından kullanılabilir. Öztürk'e göre orucu bozmanın cezasının altmış bir gün keffaret orucu olduğunu söylemek Allah adına insanları cezalandırmaktır. Eğer kişi orucunu tutamıyorsa ya da bozduysa tüm yapması gereken başka bir gün orucu tutmaktır.⁴⁵⁹

Öztürk'e göre mürted olanın öldürülmesi gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildir. Çünkü dinde zorlama yoktur. Allah bu insanların, sadece dünya ve ahiretteki amellerini boşa çıkaracağını söylemiştir. Mürtedi öldürmek, siyasi olabilir ancak asla Kur'anî ve dînî değildir.⁴⁶⁰

Öztürk, Tevrat'ın ve İncil'in tahrife uğradığı düşüncesindedir. Tevrat ve İncil'in içinde sonradan yazıya geçirilmelerinden kaynaklanan bazı tahrifatın olduğu, ancak buna rağmen

⁴⁵⁶ Öztürk, *age*, s. 209.

⁴⁵⁷ *age*, s. 391.

⁴⁵⁸ Bakara 2/184.

⁴⁵⁹ Öztürk, *age*, s. 410.

⁴⁶⁰ *age*, s. 108.

içinde hala uygulanabilecek hükümlerin var olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Öztürk'e göre eğer önceki kitaplar hala uygulanabilir olsaydı Kur'an'ın gönderilmesine gerek kalmazdı. Kur'an bu iki kitabı düzelten nitelikte gönderilmiştir.⁴⁶¹

Bir Müslüman, müşrik erkeklerle ya da kadınlarla evlenemez. Kur'an'da Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitap kadınlarla evlenebileceği söylenmiştir. Bu durumda Öztürk, Müslüman kadınların da Ehl-i kitap erkeklerle evlenebileceğini söylemektedir. Bunun mümkün olmayacağını söylemek ise Kuran'a demediği şeyleri söyletmektir.⁴⁶²

Kur'an'a göre evlilik için iki tarafında rızası; boşanma için ise iki tarafın da hakkı olmalıdır.⁴⁶³ Hz. Ömer'in üç kere aynı anda boşama ile boşanmanın gerçekleşeceği içtihat sadece kendi dönemi için geçerlidir. Kendi döneminden sonraki dönemlerde bu içtihat toplumsal felaketlere sebep olmuştur.⁴⁶⁴ Kur'an'da çok eşlilik İslami bir emir olarak değil, adaleti sağlamak gibi imkânsız birtakım koşullara bağlanan bir zarurettir. Bu yüzden zaruret olmadığı sürece İslam'da tek eşlilik esastır. Ancak Öztürk'e göre Kur'an'ın müsaade ettiği çok eşlilik Batıdan yayılan gayri ahlaki yaşama sunulan çözümdür.⁴⁶⁵

Kur'an'da söylenen, kadınların başörtü takması gerekliliğinde kesin olan tek şey göğsün kapatılmasıdır. Başörtüsünün başı ne kadar kapatması gerektiği söylenmemiştir. Öztürk'e göre saçlarının tamamının kapatılması gibi bir emir olmadığından, Allah başörtüsünü ne oranda kullanacağını kişiye bırakmıştır. İsteyen örfüne âdetine göre başının tamamını; isteyen bir kısmını kapatır. Hz. Peygamber zamanında kadınların ve erkeklerin aynı yerde abdest aldıklarını söyleyen Öztürk buradan hareketle kadının kol ve ayaklarının, yüzünün ve bir mesh miktarı başının mahrem olmadığını, bu kısımları açmanın ya da kapamanın isteğe bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye'deki başörtüsü tartışma ve baskılarına da bigâne kalmayan Öztürk, Batının tartışmasızca kabul gören fikirlerine karşılık Müslümanların başörtüsü özgürlüğüne sınır getirilmesine tepki göstermektedir.⁴⁶⁶

Öztürk'e göre, kadınların erkeklerle tokalaşmamalarını gerektiren bir ayet ya da sünnette bir uygulama olmadığından erkek ve kadının tokalaşmasının haram olduğu

⁴⁶¹ Öztürk, *age*, s. 463.

⁴⁶² Öztürk, *age*, s. 400.

⁴⁶³ Bakara 2/229.

⁴⁶⁴ Öztürk, *age*, s. 431.

⁴⁶⁵ *age*, s. 536.

⁴⁶⁶ *age*, s. 615.

söylenemez. Hz. Peygamber böyle yapmış olsa bile bu uygulamanın her dönemi kapsadığı iddia edilemez. Hz. Peygamber, kendisine biat edilirken kadınlarla da tokalaşmış ya da başkasını biat kabulü için görevlendirmiştir. Erkek ve kadının aynı yerde oturması, çalışması, erkek ve kadın misafirlerin birbirleriyle konuşmasında hiçbir sakınca yoktur. Bu konular hakkında ayet olmadığından insanlar bu durumlara örf ve adetlerine göre karar verebilirler.⁴⁶⁷

Öztürk' e göre, recm cezasının varlığı insanlara zulmetmektir ve Allah'a ve onun dinine atılan iftiradan başka bir şey değildir. Recm, Tivrattan İslam'a geçirilmeye çalışılan bir uygulamadır. Zinanın cezası evli ya da bekâr ayrimında bulunmaksızın yüz sopadır. Hırsızın elinin kesilmesi durumu, zamana ve şartlara göre değışiklik arz edebilir. Her zamana göre hırsızlık yeniden tanımlanmalı, hırsızın eline ceza olarak bir işaret bırakılması ya da elinin tamamen kesilmesi duruma göre hal alabilmelidir.⁴⁶⁸

Miras konusunda Öztürk, kadının erkeğin payının yarısını alma durumunun her koşul altında geçerli olmadığını söylemektedir. Eğer kız, bir erkek kardeşiyle anne ve babasının mirasını alacaksa kardeşinin yarısı pay alır. Haricinde kıza düşen pay farklılık arz etmektedir. Yarısını aldığı zamanlarda ise bu durumu erkeğin aileyi geçindirmekle yükümlü olmasından kaynaklandığını savunmaktadır.⁴⁶⁹

Öztürk, gerek ibadetlerde gerek diğer konularda İslam'daki bozulmanın Ehl-i beyte zulmeden Emeviler tarafından başlatıldığını söylemektedir. Yaptıklarıyla belki de İslam'a boyun eğmelerinin intikamını alan Emeviler, kendilerinin ortaya koyduğu bozuk anlayışları insanlara sünnet diye pazarlamışlardır. Bu düşüncesini bir adım daha ileri götüren Öztürk, Arapların İslam ümmetinin başına gelen her fitnede başrolü oynadığını ileri sürmektedir.⁴⁷⁰ Buna karşılık Öztürk, dünyadaki bütün Müslümanlara ve yaşadıkları hayata eleştirel yaklaştığında, Türkiye'nin mevcutların içerisinde en iyisi olduğunu, Kur'anî imanı kendisine rehber edinmeye çalışan hemen hemen tek ülke olduğunu söylemiştir. Ancak yine de Türkiye'de din işlerine bakan Diyanet işlerinin Hanefi mezhebi diyaneti olmaktan çıkarılması

⁴⁶⁷ Öztürk, *age*, s. 20.

⁴⁶⁸ *age*, s. 131.

⁴⁶⁹ Öztürk, *age*, s. 203.

⁴⁷⁰ *age*, s. 717.

ve Kur'an diyaneti haline getirilmesi gerektiğini söylemiştir.⁴⁷¹ Yaptığı Türkiye vurgusuyla Öztürk daha milliyetçi bir anlayış ortaya koymuştur.

Genel manada Öztürk, Müslümanlar arasındaki çatışmaların, ihtilafların, dindeki yozlaşmanın müsebbibi olarak –aralarına Hz. Osman'ı da dâhil ederek- Emevileri göstermektedir. Onlardan sonra İran, Hint, Türk- Şaman, Eski Yunan kültürü ve Müslümanların vesail ve makasid dengesini tutturamaması Kur'an İslam'ına zarar vermiştir. Sonra ise araya Müslümanları kasıp kavuran sömürge dalgası girmiş, Müslümanların can derdine düşmeleri Kur'an İslam'ının darbe üstüne darbe almasına neden olmuştur.⁴⁷²

Allah, Kur'an'da Hz. Peygamber'e seslenişin diğer insanlardan farklı olması gerektiğini söylemiştir. Bu emir gereğince Müslümanlar Peygamber'i anarken Hazret demelidir. Öztürk, Hazret kelimesinin yanlış bir şekilde sahabiler ya da başka insanlar için de kullanıldığını ifade ederken, bunun o insanları peygamber seviyesine yükseltmek olduğunu düşünmektedir. Allah Kur'an'da gönderdiği dinin adına İslam demiştir. O halde İslam dinine şeriat demek ya da ona başka bir isim vermek caiz değildir. Şeriat, olsa olsa bir toplumun dinden anladığı olabilir.⁴⁷³

Öztürk, Müddessir suresinin 30. ayetinde bulunan 19 sayısının manasını Allah'a bırakmanın kabul edilemez olduğunu söylemiş ve bu konuda her fikrini tasdik etmediği ancak rahmetle andığı Reşad Halife'nin ortaya attığı “19 mucizesi” yorumunu kabul etmiştir. Ayetteki bu sayının matematik alanında bir kodlama olduğunu söylemiştir. Öztürk bu surenin 30. ayetini diğer ayetlerle bütünleştirdiğinde ayete “Levhalar üzerinde 19 vardır”, sekar⁴⁷⁴ kelimesine ise bilgisayar şeklinde mana vermiştir.⁴⁷⁵

Öztürk, içkinin Kur'an'da haram olarak belirtildiğini buna karşılık içki içene maddi bir cezadan bahsedilmediğini söylemektedir. Hz. Peygamber ve sonraki liderlerin içki içene sopa ve sürgün cezası verdiğini, buradaki maksadın toplum düzenini sağlamaya çalışmak olduğuna değinmektedir. İçki ya da kumar, kişi ve Allah arasında kalırsa bu durum herhangi bir cezai

⁴⁷¹ *age*, s. 11.

⁴⁷² Öztürk, *age*, s. 24.

⁴⁷³ Öztürk, *age*, s. 35.

⁴⁷⁴ Müddessir 74/26.

⁴⁷⁵ Öztürk, *age*, s.18.

müeyyideyi gerektirmez. Ne zamanki bu haramlardan dolayı toplum düzeni tehdit edilmeye başlar, o zaman müeyyide şarttır.⁴⁷⁶

Öztürk'e göre Kur'an'daki cihad ayetleri, Müslümana, ilk saldıran olma yetkisi vermez. Bu ayetler, karşı tarafın başlattığı bir savaşta Müslümana taktik vermektedir. Kur'an, şura ve biat sisteminden bahsetmiş ancak devletin yönetim şeklinin ne olacağına dair bir emirde bulunmamıştır. Müslümanlar yönetim şeklinde serbest olmakla beraber Kur'an'ın ilkelerini hayata geçirmekle sorumludurlar. Biat ile doğrudan demokrasinin, biatı başkasına kabul ettirdiği zaman dolaylı demokrasinin övüldüğü, Hz. Peygamber'in kadınlardan biat alması ile kadınların seçme hakkının olduğu, Kur'an'da kadınları yönetmekten men etmeyerek kadınların seçilme konusunda serbest bırakılması anlaşılabılır. Kur'an'da Sebe kraliçesinden övgüyle bahsedilmesi kadınların da yönetici olabileceğini göstermektedir. Bu durum kadınları yönetici olarak başa geçiren kavmin kurtuluşa eremeyeceği yönündeki hadisi⁴⁷⁷ şüpheli kılmaktadır. Krallık, Kur'an'da Neml suresi 34. ayetinde yerilen bir yönetim biçimidir. Öztürk, şura ve biattan yola çıkarak Kur'an'ın cumhuriyet ve demokrasiyi desteklediği kanaatine varmaktadır. Zalim yöneticiye karşı çıkılmaması Öztürk'e göre, maharetmiş gibi Ehl-i sünnet inancına uygun ancak Kur'an inancına aykırı olarak⁴⁷⁸ yanlış bir şekilde benimsenmiştir. Allah, Hz. Peygamber'e bile "dine ve akla uygun konularda itaat" edilmek üzere biatı şart koştuysa diğer liderlere dine ve akla uygun olmayan noktalarda itaat etmemek esastır. Bu itaatsizlik savaşa ya da kan dökmeye götürecekse bile yapılmalıdır. Ancak bünyesinde yöneticiyi denetlemek olan demokrasi tüm bunlardan üstündür. Öztürk, demokrasinin zalim yöneticileri denetlemek anlamına geldiği için demokrasi düşmanlığı yapan Müslümanların varlığından söz etmektedir.⁴⁷⁹

Öztürk Allah'ı zikretmenin namazdan daha üstün olduğunu söylemektedir. Namaz da Allah'ı zikir yöntemlerinden biridir ama manası kavranmayan namaz, namaz değildir. Öztürk, İslam'ın sadece beş şartı olduğunu kabul etmez. Ona göre Kur'an'ın bütün emirleri İslam'ın şartıdır. Mevzu olan beş farz ise "İslam'ın işaretleri"dir. Ancak daha genel manada İslam'ın

⁴⁷⁶ *age*, s. 698.

⁴⁷⁷ Buhârî, "Meğazî", 82.

⁴⁷⁸ Bakara 2/193, Nisâ 4/75.

⁴⁷⁹ Öztürk, *age*, s. 31.

farzı aranacaksa bu farz, Allah’a teslim olmaktır. Bu bağlamda dinde namazın şart olduğu kadar çabalamak da şarttır. Haccın farz olduğu kadar harama el uzatmamak da şarttır.⁴⁸⁰

Öztürk’ün düşüncesinde ahlak vurgusu dikkat çekmektedir. Ona göre ibadetlerden daha önemli bir mevzu vardır ki o da Allah’a hakkıyla teslim olmaktır. Bu konu ile salih ameli, üretim olarak değerlendirmesi arasında bir ilgi kurulabilir. Öztürk, ibadetlerden ziyade insanların hayrına yapılan üretime değer vermektedir. Diğer Müslümanların gözünde İslam’a “saygı” olarak adlandırılan her türlü uygulama Öztürk’e göre cehalet ve bidattır. Reenkarnasyonun olabileceğini söylemesi, namazda kıbleyi şart koşmaması, haccın 3 ayın herhangi bir gününde yapılabileceğini ileri sürmesi, cennet ve cehennemin metafor olduğunu düşünmesi Öztürk’ün yeniden yapılanmaya gittiğinin kanıtı olarak kabul edilebilir. Meali Kur’an olarak kabul etmesi ve nitelikli okuma için meal okumayı şart koşması mealciliğinin hakkını vermesi açısından önem arz etmektedir. El-Meşriki gibi “Arap” konusuna vurgu yapan Öztürk, tarihten hareket ederek Arapları olumsuz şekilde eleştirmektedir. Yaptığı Arap eleştirisiyle, başka Müslümanlarla karşılaştığında Türkiye’yi önde görmesi açısından diğer Kurancılara göre daha milli bir kimliği benimsediği düşünülebilir.

2.4. Edip Yüksel

Türkiye’de Kurancı fikirleriyle tanınan diğer bir isim olan Edip Yüksel 1957’de Bitlis’te doğmuştur. Yüksel, 80’li yılların Türkiye’sinin karışık siyasi ortamında dindar bir ailenin çocuğu olarak dînî bir kimlikle öne çıkmış ve bu yolda mücadele vermiştir. Kardeşi Metin Yüksel ile birlikte Akıncılar örgütünde dînî ve siyasi faaliyetlerde bulunmuştur. Metin Yüksel’in (ö. 1979) öldürülmesinden sonra kendini tamamen gençlik davasına verdiğini söyleyen Yüksel, eylemlerinden dolayı sık sık hapis cezası almıştır. Etrafına topladığı küçük gençlik grubuna F(a)T(ih)/19 ismini vermiştir. İlk kez Ahmet Deedat’tan dinlediği 19 mucizesinin, küçük örgütüne verdiği isimle bağdaşmasının esrarengizliği Yüksel’i heyecanlandırmıştır. Amerika’da bulunan Reşad Halife ile mektuplaşmalarının ardından Kurancı yola evrilen Yüksel, gelenek ve mezhep etrafında şekillenen İslam’ı eleştirmeye başlamıştır. Geleneği eleştirmeye başlamasıyla birlikte babası Sadrettin Yüksel (ö. 2004) dâhil olmak üzere sert hakaretler, tehditler aldığını söyleyen Yüksel, mürted damgasını yedikten sonra Amerika’ya gitmiştir. O, bu gidişi “hicret” olarak adlandırmaktadır. Reşad Halife ile olan yazışmalarının ardından müşrik Sünni-Müslümanlıktan çıkıp tek tanrılı dine girdiğini

⁴⁸⁰ age, s. 35.

söylemiştir. Türkiye’de tamamlayamadığı eğitimini Amerika’da bitirmiş ve fikirlerini günden güne şekillendirmiştir.⁴⁸¹

2.4.1. “19 Mucizesi”

19 mucizesi, Reşad Halife’nin 1974 yılında, “*Üzerinde 19 vardır.*”⁴⁸² ayetini bilgisayar aracılığıyla yaptığı, Allah’ın bütün Kur’an’ı 19 sayısı üzerine kodladığına dair açıklamasıdır. Kur’an’ın mükemmelliği de bu matematiksel kodlamadan gelmektedir. Halife’den etkilenen Yüksel, 19 mucizesini kabul etmiş, Kur’an’ı bütünüyle bu 19 kodlaması üzerine anlamış ve yorumlamıştır. Ayetin cehennemden bahsettiğini söyleyen klasik tefsiri reddetmiş ve surenin adı Müddessir (gizlenen) kelimesinin bile o kadar yıldır gizli ve örtülü kalan 19 mucizesine yapılan bir hitap olabileceğini söylemiştir.⁴⁸³ Yüksel’ in Kurancılığında en belirgin özellik 19 mucizesi üzerine kurduğu sistem ve bu sisteme olan sarsılmaz güvenidir.

Yüksel mucize olgusunu kabul etmektedir. Hz. Musa’nın asasının yılanı çevrilmesine, Hz. İsa’ya verilen tıbbi mucizelere, Bedir Savaşı’nda ya da diğer savaşlarda Müslümanlara gönderilen yardımcı meleklerle inanmaktadır.⁴⁸⁴ Hz. Nuh’un gemisinin basit bir gemi olduğunu, tufanının sadece onun halkını kapsadığını, gemiye alınan hayvanlarınsa Hz. Nuh’a ait hayvanlar olduğunu, bunun haricindeki her bilginin hikâye olduğunu ileri sürmektedir. Ancak Yüksel’e göre Allah’ın geçmişin cahil kavimlerine birçok mucizeler gönderip bugünün gelişmiş dünyasını bu mucizelerden mahrum etmesi hiç normal değildir. Tam olarak bu noktada Yüksel, “19 mucizesi”nin bu çağ için saklandığını, bu mucizenin de tarihte bahsedilen diğer mucizeler gibi inkârcıları ve ateistleri yola getirmekten ziyade inananın imanını artırmak maksadı taşıdığını dile getirmektedir. Allah’ın neden 19 sayısını seçmiş olabileceği yönündeki soruya Yüksel, modern çağda bankaların ve örgütlerin şifreleme sistemlerinin asal sayılarla oluşturulduğunu, Allah’ın da Kur’an’a karşı böyle bir asal sayıyı güvenlik sistemi şeklinde kurmuş olabileceğini söyleyerek cevap vermiştir.⁴⁸⁵ Ayrıca geçmiş kavimlere gönderilen mucizeler, sadece geçmiş kavimler için mucize niteliği taşımaktadır. Sonraki milletler ya da bugünün dünyasında bunlar sadece rivayetten ibarettir. İman noktasında bu mucizelere inanmak ya da inanmamak insanı bir yere taşımaz. Bütün bunlarla birlikte Yüksel’e göre Hz.

⁴⁸¹ Edip Yüksel, *Norşin’den Arizona’ya Sıradan Bir Adamın Sıradışı Öyküsü*, çev. Özgür Mandal, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 35.

⁴⁸² Müddessir 74/ 30.

⁴⁸³ Edip Yüksel, *Mesaj Kur’an Çevirisi*, 5. Basım, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 545.

⁴⁸⁴ Kıyâmet 75/23.

⁴⁸⁵ *age*, s. 13

Peygamber’e verilen tek mucize Kur’an’dır. Kur’an’dan başka mucize isteyenleri Yüksel, Hz. Peygamber’den olağanüstü mucizeler bekleyen müşriklere benzetmiştir.⁴⁸⁶

Yüksel, 19 mucizesinin insan ürünü olmadığını, inananın inancını pekiştirdiğini, bu mucizeye karşı geleni şefaatin kurtaramayacağını, dileyenin bu mucizeden öğüt alacağını, inkâr edenlerin bu mucizeyi duyduklarında yaban eşekleri (zebra) gibi bu mucizeden kaçacaklarını söylemiştir. Surenin 35. ayetinde geçen “O, büyüklerden biridir.” ifadesi klasik tefsirde “Cehennem büyüklerden biridir.” şeklinde geçerken Yüksel bunu, “19 mucizesi büyüklerden biridir.” şeklinde anlamıştır. 19 mucizesini inkâr edenleri Yüksel, aforoz edilmekten korkan “ödlekler” veya “sözde Müslümanlar” olarak nitelendirmektedir.⁴⁸⁷ Klasik tefsirlerde Müddessir suresinde Kur’an için söylenilen her şeyin Yüksel’in düşüncesinde “19 mucizesi” için söylendiği görülmektedir.

Reşad Halife’nin bu mucizeyi anladığı tarih Yüksel’e göre manidardır. Mucizenin adı olan 19, mucizeyi barındıran surenin numarasıyla birleştirilince 1974 olur ki Halife’de bu mucizeyi bu yılda anlamıştır. Allah, bu mucizeyi bilgisayar yüzyılına kadar bekletmiştir. Yüksel, kaynaklarda dabbetü’l-arz olarak geçen canlının topraktan yaratılan ve 19 mucizesini açık eden bilgisayar olabileceğini, Müddessir suresinin 26. ayetinde geçen sekar kelimesinin de bilgisayar manasında olduğunu düşünmektedir.⁴⁸⁸

Yüksel, Kur’an’da 19 mucizesi olduğu gibi Tevrat’ta da bu mucizenin olduğunu, bu mucizeyi de 11. y.y.’da Fransa’da yaşamış olan Rabi Juda isminde bir Yahudi’nin ortaya çıkardığını söylemektedir. Hatta 19 mucizesini kabul etmeyen Müslümanlara karşı, *“Ne dersiniz, ya o Allah’tan inmiş de siz onu inkâr etmişseniz! Üstelik İsrâîloğullarından bir tanık onun bir benzerine şahit olup iman ettiği halde siz büyüklük tasladınız. Şu kesindir ki Allah hak tanımayan topluluğu doğru yola iletmez.”*⁴⁸⁹ ayetini getirir ve bu mucizenin Tevrat’ta da bulunduğunu bu ayetin kanıtladığını söyler.⁴⁹⁰

Yüksel, Kur’an’da sayıların uyumu, sayılar ve bazı kelimeler arasındaki ilişkinin göz ardı edilemeyeceği konusunda ısrarcıdır. Buradan hareket ile Kur’an’da bir yılın 12 aydan

⁴⁸⁶ Edip Yüksel, *Üzerinde 19 Var*, 1. Basım, AD Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 28.

⁴⁸⁷ *age*, s. 29.

⁴⁸⁸ Yüksel, *age*, s. 86.

⁴⁸⁹ Ahkaf 46/ 10.

⁴⁹⁰ Yüksel, *age*, s. 64.

oluşturduğunun söylenmesi ve bu manadaki “ay” kelimesinin tekil haliyle 12 kez geçmesi; bir yılda 365 gün olması ile Kur’an’da gün kelimesinin tekil haliyle 365 kez geçmesi sadece tesadüf ile açıklanamaz. Bu mucizeyi keşfeden kişinin isminin kökü olan “rşd” nin Kur’an’da 19 kez geçmesi de Yüksel’e göre tesadüf değildir. Gün kelimesinin çoğul halleri de otuz kez geçer ki yüksel bunun da bir aydaki sayıları temsil ettiğini söylemektedir. Yüksel Kur’an’da gün kelimesinin 365 kez geçmesine önem vermeyip, arta kalan 6 saatin ne olacağına takılanlara, Tanrının bu 6 saatlik dilimi ikiyüzlüleri denemek için bırakmış olabileceğini söylemektedir.⁴⁹¹

Edip Yüksel’e göre Fatiha suresinin ilk ayeti olan Besmele, 19 mucizesinin altyapısını oluşturur. Fatiha’nın başındaki Besmele müstakil bir ayet iken diğer surelerin başında bulunan Besmeleler ayet değildir. Bunun sebebi Yüksel’e göre diğer Besmelelerin ayet kabul edilmesi durumunun 19 mucizesine uymamasıdır. Tevbe suresinin başında bismelenin bulunmaması, bu sureden on dokuz sure sonra Neml suresinde bismelenin iki kez geçmesi ve böylece besmelelerin sayısının 19’un 6 katı olan 114’e tamamlanması mucizedir. Besmelede on dokuz harfin olması da rastlantı değildir.⁴⁹²

Bismelenin ardından Yüksel, Fatiha suresinin de 19 mucizesi ile bezendiğini göstermek için, bu surenin birinci ayetinden sonra ayet numaralarını yazmak, ayetlerin harf sayılarından sonra ebced hesaplarını yapmak, surenin harf, ayet ve ebced hesaplarını yan yana koymak suretiyle çeşitli şekillerde 19’un katlarına ulaşır. Yüksel, surelerin başında bulunan haruf-u mukataanın da 19 mucizesiyle gizeminin kalktığını söylemektedir. Bu harflerin 19’unun müstakil ayet olması mucizeye dâhildir. İlk indirilen ayetler yani Alak suresi Kur’an’ın sondan 19. suresidir. Ayrıca bu sure 19 ayettir.⁴⁹³

Yüksel, Allah’ın müşriklere benzer ayetler ya da benzer kitap getirmeleri konusundaki meydan okumasının⁴⁹⁴ Kur’an’ın edebi yönüyle bir ilgisinin olmadığını ileri sürmüştür. Çünkü edebi zevk, sübjektiftir. İki metin arasındaki edebi üstünlüğü anlayabilmek için konulan objektif kurallar yoktur. Allah’ın meydan okuma sebebi on dokuz mucizesidir. Kur’an’ın edebi olarak taklit edilip edilemeyeceği bilinmemekle birlikte matematiksel olarak taklit edilmesi imkânsızdır. Kaldı ki sübjektiviteden uzak, herkesi ikna edebilecek mucize bilimsel yollarla

⁴⁹¹ *age*, s. 67.

⁴⁹² *age*, s. 95.

⁴⁹³ *age*, s. 70

⁴⁹⁴ Bakara 2/23, İsrâ 17/88.

açıklanmalıdır. Yüksel, iki kere iki dört eder gibi herkes tarafından onaylanabilir bir kesinlik ile Kur'an'ın Allah kitabı olduğunu açıklamak gerektiğini düşünmektedir.⁴⁹⁵

Yüksel, her peygamberin getirdiği mucizenin kendi kavminin anladığı konular üzerinde olduğunu, Hz. Muhammed'in ümmetinin matematiksel mucizeye nail olmasının bu amaca hizmet ettiğini eklemektedir. Kur'an'ın Allah kelamı olduğuna dair ispatı, korunması, mucize olması gibi Kur'an'ı yol gösterici kitap haline getiren her şey tamamen ilahi olarak 19 ağına oturtulmuş bir sistem ile sağlanmaktadır. Kur'an'a ekleme ya da Kur'an'dan çıkarma şeklinde yapılacak herhangi bir dış müdahalede bu koruma sistemi savunmaya geçecek ve bu artırma ve eksiltmeyi aşikâr edecektir. Mesela Tevbe suresinin olduğu iddia edilen 128. ve 129. ayetleri matematiksel kodlamaya ters düşmektedir. Bu surenin toplam 127 ayet olması bu kodlama sistemin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Yüksel, altına yapıştırılmaya çalışılan her sarı şeyin altın olmadığı, altının yapısı tarafından ispat edileceği gibi Kur'an'a yapılacak her eklemenin de matematiksel kodu bozacağından tespit edilebileceğini söylemektedir. Kur'an, bu iki ayete kadar "Rahim" ismini sadece Allah için kullanmıştır. Ama rivayeti tartışılan bu iki ayette Hz. Peygamber için bu ismin kullanıldığı görülmektedir. Yüksel'e göre bu mümkün değildir. Çünkü ona göre 128. ve 129. ayetler Sünnilerin Kur'an'a yaptığı iki hadis eklemesidir.⁴⁹⁶

Kur'an'da Allah ismi 2699 kez geçmektedir. Ancak bu sayı 19'un katından bir fazla olduğu için Yüksel, Tevbe suresinin son ayetinde geçen Allah kelimesinin Kur'an'ın matematiksel uyumuna aykırı olduğunu öne sürerek bu iki ayetin Kur'an'dan olmadığına başka bir delil getirmiştir. Kur'an'ın korunmuş olmasını kabul etmesine rağmen bu iki ayetin Kur'an'dan olmayıp Allah tarafından Kur'an'a alınmasına izin verilmesi olayına Yüksel, Allah'ın 19 mucizesinin önemini vurgulamak istediği şeklinde yorum getirmiştir.⁴⁹⁷ Kendi Kur'an çevirisinde Tevbe suresini 127 ayet olarak vermiş, sonda ekleme olarak kabul ettiği hadisleri açıklama için zikretmiştir.

19 mucizesinin yaş ve kültür gözetmeksizin her gerçeği onaylayana Kur'an'ı tasdik ettireceğini söyleyen Yüksel, bu açıdan bakıldığında bile bu mucizenin, Kur'an'ın, Allah kelamı olduğuna objektif bakışı desteklediğini ileri sürmektedir. 19 mucizesini anlayabilmek

⁴⁹⁵ Yüksel, *age*, s. 107.

⁴⁹⁶ Yüksel, *age*, s. 250.

⁴⁹⁷ *age*, s. 204.

için kişinin ihtiyacı olan tek şey bir çift göze sahip olmakla birlikte ve 19'a kadar sayabilme becerisidir. Bu şekilde Kur'an, kendisini kanıtlamak için hiç kimseyi dışarıda bırakmamış olmaktadır.⁴⁹⁸

Yüksel, her detayın olduğu Kur'an'da Allah'ın dünyanın sonunu da açıkladığını söylemiş ve bazı matematiksel hesaplar yaparak dünyanın 19'un katı olan 2280 yılında son bulacağı bilgisini vermiştir. Ona göre Hz. İsa'nın doğumu ve mağarada uyuyan gençler dünyanın sonu ile ilgili ipucu vermektedir. 23. y.y. da Müslüman bir önder liderliğinde toplanmış insanlar dünyaya huzuru getireceklerdir. Daha sonra iki millet⁴⁹⁹ bu Müslüman topluma karşı birleşecek ve böylece dünyanın sonu gelecektir.⁵⁰⁰

1969 yılında uzaya çıkan araç Ay'ı yarmış ve Ay toprağını dünyaya getirmiştir. Reşad Halife'nin matematiksel kodu bulduğu yıllarla bu "Ay yarılmasının" aynı zamanlarda olması tesadüf değildir. Bu hesaplamalardan ve açıklamalardan sonra Yüksel kesin konuşmaz, yine de sonu Allah'ın bilebileceğini söyler.⁵⁰¹

Ashab-ı Kehf'i "Mağaralılar", Rakimi ise "rakamlılar" olarak anlayan ve çeviren Yüksel, Mağaralılar ve rakamlılar arasında gizli bir mana ve ilişki olduğunu düşünmektedir. 19 mucizesi kendisini nasıl belli ettiyse bu ikisi arasındaki ilişki muhakkak açığa çıkacaktır. Mağaradaki gençlerin uyuduğu 300 yılı ve 9 yılı toplayıp 309 sayısını elde eden Yüksel, 300 güneş yılının 309 ay yılına denk geldiği; dünyanın sonu olan 2280 yılından 300 yıl önce yani 1980 yılında Allah'ın bu sonu haber verdiği sonucuna varmaktadır.⁵⁰²

Hız. Nuh'un kavmi içerisinde 950 yıl değil de bin yıldan eksik kaldığının söylenmesi⁵⁰³ Yüksel'e göre Kur'an'ın matematiksel mucize sisteminin bir parçasıdır. Direkt söylenmese de Hız. Nuh'un kastedilen yaşı olan 950, 19'un katıdır. Kur'an'da geçen tüm sayılar tekrarları olmaksızın toplandığında 162146 sonucuna ulaşılacaktır ki bu sayı 19'un 8534 katıdır. Eğer bin

⁴⁹⁸ *age*, s. 82.

⁴⁹⁹ Kehf 18/94.

⁵⁰⁰ Yüksel, *age*, s. 83.

⁵⁰¹ Yüksel, *age*, s. 84.

⁵⁰² *age*, s. 77.

⁵⁰³ Ankebut 29/ 14.

ve elli sayıları verilmeksizin doğrudan 950 denseydi sonuç 163046 olacaktı ki bu da 19 koduna uymayacaktı.⁵⁰⁴

Yüksel, 19 mucizesini, Kur'an'a uygulamak haricinde işaretler aramak için de kullanmıştır. Kendisinin bir “müşrik” olduğu zamanlarda Atatürk'ü insanları yoldan saptıran bir kişi olarak gördüğünü ancak tek tanrıcı olduğu zamanlardan beri Atatürk'ün faaliyetlerini olumlu bulduğunu söylemektedir. Bundan sonra Yüksel, Atatürk'ün hayatındaki 19'ları sıralamaya başlar. Atatürk'ün yaptığı işlerin tarihi ya da bu tarihlerin katları hep 19'a çıkmaktadır. Bunun sadece tesadüfle açıklanamayacağını söyleyen Yüksel, Atatürk hakkında yaptığı 19 açıklamasının ona olan bakışı değiştirmesi gerektiği taraftarıdır.⁵⁰⁵

Yüksel'e göre, kitap verilen peygamberlere nebi denir. Hz. Muhammed son resul değil, son nebidir. Bu bağlamda Yüksel, Reşad Halife'nin 19 mucizesini ortaya çıkarmak için seçilen kişi ve elçi yani resul olduğuna⁵⁰⁶ Halife'nin insanları tek tanrılı dine çağırdığında bunu kabullenemeyen Sünni müşrikler tarafından şehid edildiğine inanmaktadır. Halife'nin şehadetinden sonra onu takip eden insanların onu da putlaştırdığını söyleyen Yüksel, bunu kesinlikle onaylamadığını ve bunun Halife'nin tek tanrıcı tutumuna zarar verdiğini ileri sürmektedir.⁵⁰⁷ Yüksel, Reşad Halife'ye elçi derken kastettiği onun peygamber olduğunu ilan etmek değildir. Ona göre, Reşad Halife'nin elçiliği Kur'an'ı tebliğ etmesi ile ilgilidir.

2.4.2. Edip Yüksel'in Diğer Görüşleri

Yüksel, İslam'da reformun şart olduğunu, yalnız bu reformla dinin Allah'a has kılınacağını söylemektedir. Müşrik kelimesini Allah'a bir putu ya da başka tanrıyı ortak koşan anlamında değil, daha çok Hz. Peygamber adına hadis uyduran ve Hz. Peygamber'in de dinde hüküm kaynağı olabileceğini söyleyen insanlar anlamında vermiştir. Gerçi onun literatüründe bu ikisi de aynıdır. Hz. Peygamber'in tebyîn görevi, açıklamak anlamında değil, vahyi olduğu gibi insanlara bildirmek anlamındadır. Klasik meallerde Allah'ın müşriklere Kur'an'ın benzerini getirmeleri konusunda olan meydan okumasını Yüksel, “müşriklerin” hadis kitaplarını uydurarak karşılık verdiğini söylemektedir. Hadisçi müşriklerden gelen her şey şeytanîdir. Kur'an'da müşriklerin ata dinlerine bağlılıklarını anlatan ayetlerde de Yüksel daha

⁵⁰⁴ Yüksel, *age*, s.400.

⁵⁰⁵ *age*, s. 238.

⁵⁰⁶ *age*, s. 300.

⁵⁰⁷ Yüksel, *age*, s. 91.

çok mezhep mukallitlerinden bahsetmektedir.⁵⁰⁸ Hatta Yüksel'e göre, hüküm yalnızca Allah'ın olduğuna göre⁵⁰⁹ bunu kabul etmemek Allah'ı inkâr etmek demektir. Kur'an'ı yetersiz bulmak, Allah'ı anarken onun adının yanına başka bir isim eklemek, ahiret hayatına inanmamak, inkâr etmek demektir. Ahirette Allah'ın, müşriklere ortaklarının nerede olduğunu sorduğunda, müşriklerin yani hadisçilerin kendilerinin müşrik olmadığını iddia edeceklerini⁵¹⁰ söylemektedir.

Yüksel, Kur'an'ı her açıdan yeterli ve ayrıntılı bir kitap olarak görmektedir. Ona göre dini yalnızca Allah'a has kılmaktan uzak olan müşrikler, “dini Allah, Peygamber, sahabe, tabiin, mezhep imamları, mezheplerdeki müçtehitler, önceki âlimler ve şeyhler, sonraki alimcikler ve şeyhciklerden oluşan bir anonim şirketin ortaya koyduğu beşerî bir din çorbası” haline getirmişlerdir. Yüksel'e göre, bu müşrikler, ‘Kur'an yeterli değildir.’ mottosuyla mişnaları aratmayan hadis ve fıkıh kitaplarıyla dinin önünü kapatmışlar ve hakiki İslam'ı flu hale getirmişlerdir. Bunun karşılığında da ceza olarak Allah tarafından kalpleri ve kulakları tıkanmış ve mezheplere bölünmüşlerdir. Hâlbuki Allah Kur'an'da Tevrat'ın da Kur'an'ın da ayrıntılarıyla açıklandığını ve bu iki kitapta hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını ifade etmiştir.⁵¹¹ Yüksel, Tevrat ve İncil'in tahrifata uğradığını kabul etmekle birlikte bünyelerinde yalnızca Allah'a kulluk etme emrini hala barındırdıklarını düşünmektedir.

Yüksel, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Emevilerin, İslam'ı tahrif etmek için çalışmalara başladığını, İslam'dan ziyade Arap kültürünü ve eski cahiliyesini yaymak istediklerini söylemektedir. Kur'an'ın anlaşılması için hadis, fıkıh, tasavvuf, İslam tarihi gibi ilimleri gerekli görenlere karşı Yüksel, aslında bu ilimlerin anlaşılması için Kur'an'a gerek duyulduğunu söylemektedir. Yüksel'e göre, diğer her şeye ayrılan vakit, Kur'an'a ayrılması gereken vakitten çalmaktır. Allah'ın Kur'an'da hadis kelimesini ayet anlamının haricinde olumsuz manada kullanması,⁵¹² Hz. Peygamber adına uydurulacak yalanların hadis adıyla anılacağını ve bunları onaylamadığını önceden göstermesine işarettir. Kur'an'da sünnet, ‘kanun’ anlamında kullanılmıştır.⁵¹³ İcma‘ kelimesini ise Allah kendisi dışında kullandığında

⁵⁰⁸ *age*, s. 326.

⁵⁰⁹ Yûsuf 12/40.

⁵¹⁰ En'âm 6/22-23.

⁵¹¹ En'âm 6/38, En'âm 6/154.

⁵¹² Yûsuf 12/111, Lokmân 31/6, Ahzâb 33/53, Câsiye 45/ 6.

⁵¹³ Ahzâb 33/33, Fâtır 35/43, Mü'min 40/85.

putperest kâfirler için yani kötü anlamda kullanmıştır⁵¹⁴ ki bu da Allah'ın icma'ya bakışını göstermesi açısından önemlidir.⁵¹⁵

Kur'an'da mü'minlerin Allah'ın elçileri arasında ayrım yapmadıkları söylenmesine rağmen Yüksel'e göre Müslümanlar, Hristiyanların hastalığına tutulmuş, Hz. Muhammed'i yükseltme sevdasına düşmüşler ve eğer o olmasaydı Allah'ın evreni yaratmayacağı gibi iddialar ortaya atmışlardır. Kur'an'da her zaman tek başına kullanılan kelime-i tevhid “La ilahe illallah”, zaman sonra kelime-i tesniye halini almış ve Allah'ın yanına Hz. Muhammed'in de ismi eklenmiştir. Şehadete peygamberin isminin eklenmesinin şeytani bir plan neticesinde başarıldığını söyleyen Yüksel, Abbasiler döneminde sikkelere yazılmak suretiyle bu planın gerçekleştirildiğini söylemektedir. Kelime-i şهادette bulunan Hz. Muhammed'in elçiliğine şهادet, Kur'an'da sadece münafıkların buna şهادet ettiği şeklinde yer almaktadır. Demek ki Hz. Peygamber'in elçiliğini kelime-i şهادete eklemek münafıklıktır. Şهادetin yanında namazda ve ezanda Hz. Muhammed'in anılması ya da Hz. İbrahim'in zikredilmesi şirkidir. Bunun için kıyamdayken yalnızca Fatiha suresi okunmalıdır. Zammı sure okumak bidattir. Dolayısıyla imamlara gerek yoktur.⁵¹⁶

Allah, evlenilmesi yasak olan kişileri ayette⁵¹⁷ saymasına rağmen Hz. Peygamber'in bu sayılanlara erkeğin, eşinin teyzesi ya da halası ile nikâhlanmasının da haram olduğunu eklediğini söylemek Allah'ı bu hükmü unutmuş olmakla itham etmektir. Allah kullarına güzel ve iyi olan şeyleri haram kılmamışken, erkeklere altının ve ipeğin haram olduğunu söyleyenler Hz. Muhammed'e iftira atmaktadır.⁵¹⁸ Kur'an'da, kan, domuz eti, leş ve Allah'tan başkası adına kesilenler olmak üzere sadece dört madde haram kılınmışken bu dördünün yanında midyenin, yengecin, karidesin haramlığını tartışanlara karşı Yüksel, Allah'ın bunları kendisinin haram kıldığına tanıklık etmeyeceğini söylemektedir.⁵¹⁹

Taklit konusunda hassasiyetini müteaddit defa gösteren Yüksel, Allah'ın Kur'an'da “*Bize çobanlık et.*”⁵²⁰ demekten insanları menettiğinin böylece Müslümanın, peygamber bile olsa kimseyi körü körüne takip etmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Hz. Peygamber de

⁵¹⁴ Tâhâ 20/60, Meâric 70/18, Hûmeze 104/2.

⁵¹⁵ Yüksel, *age*, s. 348.

⁵¹⁶ *age*, s. 352.

⁵¹⁷ Nisâ 4/23-24.

⁵¹⁸ Yüksel, *age*, s. 81.

⁵¹⁹ En'âm 6/150.

⁵²⁰ Bakara 2/ 104.

insandır. Onun masum ve hatasız olduğunu söylemek şirkin başka bir çeşididir. Peygamberler de hata yapabilirler.

Kuran’da söylendiği üzere Hz. Âdem ve Havva şeytana birlikte uymuşken, hadislerde geçen, Hz. Havva’nın Hz. Âdem’den önce bu yanlışlığı yaptığı rivayetleri Yahudi uydurmasıdır. Yahudiler Kur’an’da ayetlere karşılık değeri düşük şeyleri almalarıyla eleştirilirler.⁵²¹ Bugün de Müslümanlar Kur’an’a karşılık hadisleri değişmektedirler.

Doğruluklarını kabul etmeye son derece karşı olmasına rağmen, eğer kişi vakit bolluğu problemi yaşıyorsa, hadis ve fıkıh kitaplarının da okunabilir olduğunu söyleyen Yüksel, Müslümanların sadece Allah’ın sözü olan Kur’an’ı ve Allah’ın eylemi olan doğa yasalarını kabul etmek zorunda olduklarını ileri sürmektedir. Dünya ve doğadaki ayetleri kabul edip onların gerçekliklerini onaylayanlar Bakara suresinin 106. ayetinde geçtiği gibi⁵²² teknoloji ve mutlulukla ödüllendirilirler. Allah’ın göğe, geceye, yıldızlara yemin etmesi doğadaki ayetlerle Kur’an’da gönderdiği ayetlerin birbiriyle çelişmediğini ve uyum içerisinde olduğunu göstermektedir. Allah bu şekilde doğayı yaratanın ve vahyi gönderenin aynı kaynak olduğunu insanlara ispatlamaktadır.

Kâfirlerin Kur’an’ın eskilerin efsanesi olduğunu söylemelerini Yüksel, 19 mucizesine efsane diyenlere uyarlamış ve bu iki grubun da aynı olduğunu ileri sürmüştür. Kendisi de bunun karşılığında hadislere efsane demiştir. Allah, müşrikleri mucizelerden mahrum edeceğini söylediği için⁵²³ bu insanların 19 mucizesini anlamamaları normaldir.⁵²⁴

Yüksel’e göre, göklerdeki ve yerdeki herkes isteyerek ya da istemeyerek Allah’a secde ediyorlarsa⁵²⁵, kişi Allah’a inansın ya da inanmasın Müslümandır. Aslında Allah’a isteyerek ya da istemeyerek gelen, evrendeki her şey Müslümandır ve sünnetullahı teslim olmuştur.⁵²⁶

Yüksel, Allah’ın, evreni büyük bir patlama sonucunda yarattığını ve mahlûku evrimle yarattığını söylediğini⁵²⁷ ileri sürmüştür. Evrim bizzat Allah’ın kontrol altında tuttuğu bir

⁵²¹ Bakara 2/41.

⁵²² Yüksel bu ayetin mealini şöyle vermektedir, “Daha iyisini ve benzerini getirmediğe bir mucize ve sistemi yürürlükten kaldırmaz veya unutturmayız.”

⁵²³ A’râf 7/146.

⁵²⁴ Yüksel, *age*, s. 142.

⁵²⁵ Ra’d 13/15.

⁵²⁶ Edip Yüksel, *Kuran Çevirilerindeki Hatalar*, 2. Baskı, Gösterge Yayınları, İstanbul 1998, s. 50.

⁵²⁷ Nûh 71/14, Nûr 24/45.

yaratma biçimidir. Yaratılış önce en küçük canlılardan başlamıştır. Balçık içinde yaratılan bu canlıların genleri mutasyona uğramış, doğal seçim başlamış ve evrimleşme olmuştur. Yaratılan memeli önce iki ayak üzerinde yürümeye başlamış, aletleri kullanmış, beyni gelişip de bilinç sahibi olunca Âdem yaratılmıştır. İnsan, balçık içerisinde çıkan en gelişmiş yaratılmıştır. Yüksel'e göre ruh ise, vahiy, bilgi ve emir anlamlarındadır.⁵²⁸ Yüksel'e göre, gökteki varlıklar tartışırken bölünmüşler, bu bölünmeye göre de bu varlıkların bir kısmı melek, bir kısmı cin ve bir kısmı da insan olmuştur. İblis'in baştan beri cin olduğunu reddeden Yüksel, Âdem'e secde etmeyi reddedince onun cin olduğunu savunmaktadır.⁵²⁹

Yüksel'e göre Kur'an'da cehennem ateşi ve cennet tarifleri mecazdır. Yüksel'in düşüncesinde cennet ahirette insanların Allah'a yakın olacağı; cehennem ise insanların Allah'tan uzak kalacağı fikrini mecazî olarak anlatan iki unsurdur. Eğer cehennem ve ateşi mecazî olmasaydı ateşin içinde yetişen bir ağaçtan bahsedilmesi açıklanamazdı.⁵³⁰ Öldüğü zaman hatalarını telafi etmek üzere dünyaya geri gönderilmeyi temenni edenlere karşı Allah'ın red cevabı⁵³¹ dünyaya dönüşü her türlü reddetmektedir. Buradan hareketle Yüksel, reenkarnasyonun olmadığını söylemektedir.

Yüksel'e göre şefaât yoktur. Dine bu efsaneyi sokan şeytandır. Ahiret gününün sahibi Allah'tır ve peygamber de olsa o gün kimsenin kimseye yararı dokunmayacaktır. Kur'an'da şefaatten kasıt, ahiret gününde gerçeklerin ortaya sürülmesidir. Mesela, Hz. Peygamber'in şefaati, kıyamet gününde kendisini tanrılaştıranlara karşı gerçeğe şahitlik etmesi şeklinde olacaktır. Yüksel'e göre, şefaât hak olsaydı Hz. Nuh oğluna, Hz. İbrahim babasına yardım edebilirdi.

Yüksel'e göre, Yahudiler kendilerinden kesilmesi istenilen inek olayında çok fazla soru sorarak ayrıntılara takıldılarsa, Müslümanlar da Kur'an'ı yeterli bulmayıp cevaplandığında sıkıntı duyacakları sorular sormamaları emrine uymayınca cevap bulamadıkları her soru için hadis uydurmuşlar, dini fıkha boğdurmışlardır. Bunun sonucunda Yüksel, tuvalete hangi ayakla girileceğine varana kadar ortaya hüküm çıktığını söylemiştir. Hz. Peygamber bile Allah'tan başka hakem kabul etmediğini söyleyerek⁵³² Kur'an'dan başka kaynak tanımadığını

⁵²⁸ Yüksel, *age*, s. 252.

⁵²⁹ Yüksel, *age*, s. 280.

⁵³⁰ *age*, s.

⁵³¹ Mu'minûn 23/99.

⁵³² En'âm 6/114.

dile getirmiştir. Allah, ellerinde Allah'ın kanunları varken Hz. Peygamber'e hüküm danışmaya giden Yahudileri de kınamaktadır.⁵³³ Allah, Peygamberinden sadece kendisine indirdiğiyle hüküm vermesini emretmiştir.⁵³⁴ Aksi söz konusu olsaydı Allah, Peygamberi sıkıca yakalayacağını ve ondan vahyi keseceğini dile getirmiştir.⁵³⁵

Laik bir ülke olmasına rağmen Türkiye'de müşriklerin uydurduğu dinin savunucusunun Diyanet İşleri olduğunu söyleyen Yüksel, din adamlarının ve siyasetçilerin uydurulan dini savunarak mevcut mevkilerini korumayı amaçladıklarını düşünmektedir. Kendisi gibi Kur'an takipçisi olanlara, garsonluk yapmanın para alan imam, müezzin ya da müftü olmaktan çok daha iyi olduğunu salık vermektedir.⁵³⁶

Yüksel, din ve dünya işlerini birbirinden ayırmıştır. Müslümanlar gündelik hayatlarında bir problem ile karşılaşırlarsa aralarından seçtikleri kişilere danışabilirler. Dine yeni bir hüküm getirme sonucuna varılmadığı sürece Müslümanlar birbirleriyle fikir alışverişi yapabilirler. Yüksel, dînî yasamanın Allah'ın işi; yargı ve yürütmenin ise kulların işi olduğunu öne sürmektedir.⁵³⁷

Yüksel, Kur'an'da Allah'ın insanlar için seçtiği sistemin demokratik ve federal laik bir sistem olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber, farklı dinlerin ve farklı yasaların bulunduğu bir ortamda ortak bir anayasa oluşturarak dinde zorlama olmamasından yola çıkan Kur'an'ın federal laik sistemini hayata geçirmiştir. Allah Kur'an'da Müslümanların şura ile iş gördüğünü söylemiştir. Buna rağmen "müşrikler" babadan oğula geçen halifelik diye bir sistem ortaya atmışlardır. Bu sistemin, yaptığı her zulmü ve kötülüğü din kılıfı altında yaptığını söyleyen Yüksel bazı problemleri de olsa en iyi sistemin demokrasi olduğunu ileri sürmektedir.⁵³⁸

Yüksel, Bakara suresinin 73. ayetinde, Yahudilerin inek kesmesi, ineğin bir parçasıyla ölüye vurulması ve ölünün dirilmesi olayından bahsederken, bugün, inek dokusundaki DNA'ların yaşlı vücutlara aktarılması ve bu şekilde yaşlıları gençleştirmesi uygulamasını anlatmaktadır. Yüksel'e göre Allah'ın yüzlerce yıl öncesinden anlattığı bu olay, bilimsel olarak

⁵³³ Maide 5/43.

⁵³⁴ Yüksel, *age*, s. 56.

⁵³⁵ Hâkka 69/69.

⁵³⁶ Yüksel, *age*, s. 11-15.

⁵³⁷ *age*, s. 33.

⁵³⁸ Yüksel, *age*, s. 457.

bugün gerçekleştirilmiştir.⁵³⁹ Burada Yüksel'in, ayetleri bilimsel olarak açıklamaya önem verdiği söylenebilir.

Ayetin ayeti ya da hadisın ayeti nesh ettiği şeklindeki görüş sapkın bir görüştür. Genelde nesh ayeti olarak gösterilen Bakara 106'daki "ayet" kelimesi Yüksel'e göre mucize anlamında kullanılmıştır. Çünkü Allah kendi sözleri için ayet kelimesini tekil kullanmamıştır.

Başlangıçta Kudüs olan Müslümanların kiblesi Allah'ın emriyle Kâbe olarak değişmiştir. Doğu ve batı Allah'ın olmasına rağmen kiblenin Kâbe'ye sabitlenmesi, Yüksel'in düşüncesinde ayetin neshine işaret değil kiblenin değişmesini kabul edemeyerek dinden dönen Müslümanların bu kararlarının yanlışlığına tepkidir. Mescid-i Haram yanında Mescid-i Nebi'yi de haram kabul etmek bidattir.⁵⁴⁰ Mescid'i Nebi'nin haramlığı hadisten geldiği için hadisleri kabul etmeyen Yüksel'in böyle bir sonuca varması normaldir.

Yüksel, ibadetler konusunda Müslümanların klasik görüşlerinden farklı görüşleri ileri sürmüştür. Ona göre, oruç tutmamak altmış gün kefareti gerektirmez. Oruç bozmak Kur'an'da oruç tutmamak olarak değerlendirilmiştir. Allah, haccın bilinen aylarda olduğunu belirtir. Normalde haram aylar Recep, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem olarak bilinir. Ancak bilinenin aksine haram aylar olan Zilhicce, Muharrem, Safer ve Rebiü'l-evvel ayları hac aylarıdır. Bu durumda hac, bu dört ayın ilk günlerinde yapılmak suretiyle yılda dört kez düzenlenebilir. Yüksel, Kur'an'da ayların vakit olarak gösterilmesine rağmen hac ibadetini birkaç güne sığdırmaya çalışmanın kalabalık ve hijyen konusunda birçok Müslümanı zora soktuğunu düşünmektedir. Ona göre zekât yılda bir kere verilmez. Kesin bir miktar emredilmediği için ihtiyaçtan arta kalan verilecek şekilde, kişi gelirini aldığı zaman zekâtını vermelidir.⁵⁴¹

Kur'an'ların üstüne ona ancak tertemiz olanların dokunabileceği ayetinin⁵⁴² yazılmasını Yüksel 'müşriklerin' kumpası olarak değerlendirmektedir. Bu plana göre abdestsiz olanlar Kur'an'a dokunamayacak, Kur'an'a dokunmak merasime bağlandığı için el kitabından ziyade Kur'an, raf kitabı olacak, ortamı boş bulan müşriklerse hadis ve sünnetlerle ortamı

⁵³⁹ Yüksel, *age*, s. 96.

⁵⁴⁰ *age*, s. 202.

⁵⁴¹ Yüksel, *age*, s. 55.

⁵⁴² Vâkıa 56/79.

dolduracaktır. Müşriklerin niyeti, öğüt alınması için kolaylaştırılan⁵⁴³ Kur'an'ın hem içeriğinin anlaşılabilir olduğunu iddia etmek hem de ona dokunmayı zorlaştırmaktır.

Kur'an'da abdest için hangi uzuvlar söylendiyse sadece onlar yıkanmalıdır. Bu uzuvlar yeterli değilmişçesine eklemeler yapılmamalıdır. Ayaklar ayetin çift manasına bağlı olarak yıkanabilir veya mesh edilebilir. Cinsel ilişki ve tuvalet ihtiyacını gidermek abdesti bozar, cinsel ilişki guslü gerektirir. Abdest işini karmaşık hale getirerek abdesti bozan şeylere kan, kadınların adet hali veya kadına dokunmak gibi eklemeler yapılmamalıdır.⁵⁴⁴

Yüksel'e göre Kur'an namazın tüm ayrıntılarını vermiştir. Yüksel, bazı ayetlerin namazın, orucun, haccın ve zekâtın Hz. İbrahim ile başladığını, bu ibadetlerin Hz. Muhammed ile başladığı iddiasının hadislerin uydurması olduğunu, ondan sonraki tüm peygamberlerin ve insanların bu pratiklerle mesul tutulduğunu gösterdiğini söylemektedir.⁵⁴⁵ Mekkeli müşrikler bile bu ibadetleri biliyorlar, ancak bozulmuş halleriyle uyguluyorlardı.⁵⁴⁶ Namaz kılıyorlar, oruç tutuyorlar, Kâbe'yi haccediyorlardı. Zekâtta da haberleri vardı. Bu durumda zaten herkesçe bilinen ibadetlerin Kur'an'da detaylı açıklamasına gerek yoktur. Bu ibadetlerin uygulamalarındaki yanlışlıkların düzeltilmesi yeterlidir.⁵⁴⁷

Korku namazı eğer tek rek'at ise normal namazlar iki rek'attır. Cuma namazı da iki rek'attır. Yüksel, Cuma namazlarının baştan beri toplu kılındığı ve herkes tarafından bilindiği için kimsenin bu namaza eklemeye yapamadığını, ancak diğer namaz rek'atlarının ilginç bir şekilde artışa uğradığını söylemektedir. Yüksel, bu artışı namaz rek'atlarında "zam" olarak değerlendirmektedir. Namazda kıyam, rükû, secde yerine getirilmelidir. Korku anında kıyam ve secde yapılmayabilir.⁵⁴⁸ Namaz sadece korku ve tehlike durumlarında kısaltılabilir. Yolculuk, namazı kısaltmak için bir sebep değildir.⁵⁴⁹

Yüksel'e göre, Cuma namazı hem erkeklere hem kadınlara farzdır. Hadis ve sünnet nasıl şeytandan gelebilecek bir öğretiye, Cuma'yı kadına farz kılmamak da şeytanidir. Hutbe, hazır tüm Müslümanlar bir araya gelmişken fırsattan istifade ederek güzel öğütler vermektir. Yoksa

⁵⁴³ Kamer 54/ 22.

⁵⁴⁴ Yüksel, *age*, s. 239.

⁵⁴⁵ Hac 22/78, Enbiyâ 21/73.

⁵⁴⁶ Enfâl 8/35.

⁵⁴⁷ Yüksel, *age*, s. 87.

⁵⁴⁸ Yüksel, Bakara 2/239. ayetinden, en- Nisâ 4/102, el- Hac 22/26, Sâd 38/24, el- Fetih 48/29. ayetlerinden hareketle bu çıkarımları yapmıştır.

⁵⁴⁹ Yüksel, *age*, s. 112.

namazın bir parçası değildir. Cenaze namazı müstakil bir namaz değildir. Müslümanların arkasından isteyen yapabileceği bir duadır.⁵⁵⁰

Yüksel'e göre, imamla kılınan namazda imam dinlenmelidir. Tahiyat, Hz. Muhammed'i Allah'a ortak koştığı için asla okunmamalıdır. Bunun dışında şirk unsuru içermeyen çeşitli dualar okunabilir. Allah namazın ne sesli ne sessiz kılınmasını emretmişken hadisçi gurubun sessiz namaz kılmaları Yüksel'e göre doğru değildir.⁵⁵¹

Yüksel'in Kur'an anlayışında sabah, orta namaz olan öğlen ve akşam namazı olmak üzere üç vakit namaz vardır. Namazları beş vakte çıkarmak mezheplerin marifetidir. Tüm bunlardan sonra Yüksel'e göre, eğer insan mezheplerin baskısı altında kalmaksızın kendi anlayışıyla Kur'an'dan beş vakit namaz kılması gerektiği sonucunu çıkarıyorsa o halde bu sonuca uymalı ve namazlarını beş vakit kılmalıdır. Bu noktada Yüksel, tahrif edilmesine rağmen Tevrat'ın da namazın üç vakit olduğunu onayladığını kabul etmektedir.⁵⁵² Yüksel'in, insan sayısı kadar namazın farklı şekillerde kılınabileceğini düşündüğü söylenebilir.

Yüksel'e göre, namazın vakitleri belli olduğu için,⁵⁵³ kazası yoktur. Mezheplerde, namaz konusunda vacip, sünnet veya edep olarak kabul edilegelen ne kadar şey varsa bunların hepsi bidattir. Fatiha'nın sonuna âmini eklemek, mezheplerin ya da sürülen farklı düşüncelerin ve grupların rahmete işaret olduğunu ileri sürmek, Hz. İsa'nın geri döneceğini düşünmek, gibi görüşler Yüksel'in düşüncesinde şeytanîdir.⁵⁵⁴

Yüksel, bütün Müslümanları ilgilendiren veya toplumsal olan konular hakkında fikirlerini söylemiştir. Ona göre, Kur'an'da hayız gören kadınlara sadece cinsel ilişki konusunda sınırlama⁵⁵⁵ getirilmiştir. Bu durumdayken kadın namazını ve orucunu eda etmeli, Kur'an'ını okumalıdır. Boşanma, erkeğin olduğu kadar kadının da hakkıdır. Tek bir seferde boşanmayı geçerli saymak Kur'an'a göre müşriklerin işidir. Kur'an'da savaş izni saldırma emri olarak değil savunma stratejisi olarak verilmiştir. Kur'an'da kınanan faiz, insanların zorunlu ihtiyaçlarından yararlanmak suretiyle alınan faizdir. Haram kılınan faizin bankaların faizleriyle ilgisi yoktur. Müslümanların güvenliğini tehdit etmediği sürece mürtede zarar verilmez.

⁵⁵⁰ *age*, s. 98.

⁵⁵¹ *age*, s. 62.

⁵⁵² Yüksel, *age*, s. 54.

⁵⁵³ Nisâ 4/103.

⁵⁵⁴ Yüksel, *age*, s. 295.

⁵⁵⁵ Bakara 2/222.

İslam'da kölelik yoktur. Bir köleye efendilik taslamak kendini Allah ile denk görmektir. Göz değmesi olarak bilinen nazar Yüksel'e göre tamamen batıl olan bir inançtır. Mirasta öncelik vasiyetindir. Yüksel, hadisçi ve sünnetçi grubun Kur'an'da verilen vasiyet iznini⁵⁵⁶ hiçbir dayanak olmaksızın neshettiğini söylemiştir.⁵⁵⁷ Allah, insanların canını almada birçok melek gönderdiğini söylediğine göre⁵⁵⁸ sadece Azrail'i ölüm meleği olarak tanımlamak bidattir.⁵⁵⁹ Yüksel'e göre, dînî inanç farklılığının insanlar arasında farklı vergilendirmeye sebep olmasının İslam'ın dînî özgürlük ilkesine uymayacağından hareketle İslam'da Ehl-i kitaptan cizye alınmaz. Yüksel, bazı dinlerde ölüyü yakma işlemini dînî bir uygulama olarak kabul etmez. Bunun bazı ülkelerde mezarların pahalı olmasından kaynaklı olduğunu söyler.

Kur'an'dan anlaşıldığı kadarıyla Hz. İsa'nın bilinci gökyüzüne yükseltilmiştir. Bedeni ise yeryüzünde asılmıştır. Kur'an'ın Hz. İsa ve Hz. Âdem'i babasız olmaları açısından benzetmesi iki peygamberin isminin Kur'an'da yirmi beşer kez geçmesinden hareketle matematiksel olarak da pekiştirilmiştir.⁵⁶⁰

Hz. Peygamber Kur'an'da Müslümanlara örnek olarak tanıtılırken bazı rivayetler onu zalim bir insan şeklinde göstermektedir. Bu tezattan hareketle Yüksel, Buhari'nin uydurduğu yalan haberlerle Hz. Peygamber'in en büyük düşmanı olduğunu ileri sürmektedir. Yüksel'e göre Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmediği doğru değildir. Peygamberliğinden önce bilmiyor idiyse bile risâlet döneminde muhakkak öğrenmiştir. Hz. Peygamber vahyi elleriyle yazmıştır. Hz. Osman döneminde yapılan çoğaltma işi de Hz. Muhammed'in yazdığı bu Kur'an'dan yapılmıştır. Ümmî kelimesi, Kur'an'da söylendiği üzere⁵⁶¹ Yüksel'e göre Yahudilerin ve Hristiyanların kendisine kitap verilmeyen insanları anlatmak için kullandığı bir tabirdir. Ayrıca Müslümanların uydurdıkları hadis kitaplarında Allah'ın bir isminin الضار olduğu söylenmiştir. Ancak Yüksel'e göre Allah'ın zarar verici olduğu düşünülemeyeceği için bu isimler de uydurmadır.⁵⁶² Mervan bin Hakem'in, tartışma yaratabileceği korkusuyla Kur'an nüshasını yakma olayında Yüksel, yakılan ve dağıtılan Kur'anlar aynı ise bu nüshanın tartışma

⁵⁵⁶ Nisâ 4/12.

⁵⁵⁷ Yüksel, *age*, s. 60.

⁵⁵⁸ En'âm 6/61.

⁵⁵⁹ Yüksel, *age*, s. 27.

⁵⁶⁰ Yüксе, *age*, s. 34.

⁵⁶¹ Âl-i İmrân 3/75.

⁵⁶² Yüksel, *age*, s. 80.

konusu olma sebebini sorgulamaktadır. Yüksel'e göre Mervan'ın yaktığı nüsha Hz. Muhammed'in eliyle yazdığı nüshadır.⁵⁶³

Yüksel'e göre Kur'an sadece savaş anlarında dul kalan kadınları koruyabilmek için çok eşliliğe izin verildiğini savunmaktadır. Kadınlar arasında adalet şartı getirildiği için⁵⁶⁴ çok eşlilik ancak zorunlu durumlarda mümkündür. Kur'an'da yetim kadınlarla evlenme şeklinde geçen klasik meallerde verilen mana⁵⁶⁵ Yüksel'e göre pedofiliden başka bir ima içermemektedir. Ona göre ayette yetim kızlarla evlenmek değil evlenilmek istenilen kadınların yetimleri kastedilmektedir.

Yüksel, erkek ve kız çocuklarının sünnet edilmesini çocuklara acı çektirmek olarak görmüş ve Allah'ın hatalı yarattığını sünnet ederek kulun düzeltme iddiasında bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu eylemin uydurma hadis kaynaklarında bile geçmediğini söyleyen Yüksel, sünnetin tıbbi olarak bir yararı olmadığı gibi birçok çocuğun da sakat kalmasına sebep olduğunu söylemektedir. Ona göre, sahabenin bile bu sünnet işinden haberi yoktur.⁵⁶⁶

Yüksel, hırsızın elinin kesilmesi hükmünü matematiksel kodlama ile açıklamaktadır. Kur'an'da kesmek anlamında kullanılan قطع ve قَطَعَ kelimeleri bazen mecazen ilişkiyi kesmek bazen de fiziksel anlamda koparıp atmak manasıyla kullanılmıştır. Hz. Yusuf'u gören kadınların ellerini kesmeleri, kendi ellerini kesip atacak şekilde kestikleri anlamına gelmez. Hırsızın elinin kesilmesinden bahseden ayet beşinci surenin 38. ayeti, kadınların ellerini kesmelerinden bahseden ayet on ikinci surenin 31. ayetidir. Tüm bu ayetler arasında toplama çıkarma yaptıktan sonra Yüksel, hırsızın elinin kesilip atılması, işaret bırakacak şekilde kesilmesi ya da mecâzî manada hırsızla ilişkinin kesilmesi gibi üç hükme varılacağını, bu hükümler arasından da toplumların tercihte bulunacağını söylemektedir. Yaptığı matematiksel işlemlerin herhangi bir hükme işaret etmediğini sadece bu kadarının denk gelmesinin şaşırtıcı olduğunu göstermek için bunları açıkladığını dile getirmektedir.⁵⁶⁷

Ayette, sâlih amel işlemek olarak tanımlanan ifadeyi⁵⁶⁸ Yüksel “erdemli hayat yaşamak” olarak anlamış, ahirete iman edip erdemli yaşayan kişilerin kurtulduklarını dile

⁵⁶³ Yüksel, *age*, s. 224.

⁵⁶⁴ Nisâ 4/129.

⁵⁶⁵ Nisâ 4/127.

⁵⁶⁶ Yüksel, *age*, s. 100.

⁵⁶⁷ Yüksel, *age*, s. 127.

⁵⁶⁸ Bakara 2/62.

getirmiştir. Kur'an'da dikili taşlar olarak verilen “ensab” kelimesi Yüksel'e göre Hacerü'l-Esved gibi sadece başlangıç yeri tayin etmek için konulmasına rağmen kutsal kabul edilen taşları ve başta Hz. Muhammed'in mezarı olmak üzere amacını aşır kutsallaştırılan türbeleri kastetmektedir. Bugün manasız taşlar ve birçok türbe putlara tapılan mekânlardan farksız hale gelmiştir.

Yeryüzünde olanlar ve insanların yaşadığı her şey önceden belirlenmiş ve kaydedilmiştir.⁵⁶⁹ Bu bağlamda Yüksel, genetiğini ve çevresini seçemeyen insanın özgür irade sahibi olduğunu kabul etmenin zor olduğunu söylemesine rağmen klasik anlamda kaderin varlığını kabul etmektedir.⁵⁷⁰

İsra hadisesini anlatırken Yüksel, Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan alındığını ve en uzak mescide götürüldüğünü söylemektedir. Kudüs'te bulunan mescide, Mescid-i Aksa denmesi Müslümanların Kudüs'ü fethetmesinden sonra olmuştur. Bundan önce Allah bu bölgeyi, Lut Gölü'nün olduğu bölgeyi, deniz seviyesinden 200-400 metre aşağıda olmasından dolayı “en alçak yer”⁵⁷¹ olarak nitelemiştir.⁵⁷²

Zina cezasında Kur'an'da geçen değneğin canı yakan bir nesne olması yeterlidir. Buradaki maksat kişinin canını fiziksel olarak yakmak değil, toplum içerisinde utanmasını sağlamaktır. Zâniyi utandırma maksadının hâsıl olması için kişinin belli bir gruba üyeliği, bu grubun onu dışlaması şarttır. Gruptan dışlanan bu kişi dışlanmanın etkisiyle yeniden güven kazanabilmenin yollarını aramalıdır. Recmi kabul etmeyen Yüksel, zina yapan kadın için Kur'an'ın dört şahit istemesini bilimsel olarak açıklamakta, Allah'ın bu ayette bilimsel imkânlarımızı işe koşmamızı istediğini söylemektedir. Ona göre, genetikte bulunan dört molekül DNA testleriyle bulunabilecek, bir kişi bir olayı gözüyle görmese de bu dört molekül cinsel ilişkiye şahitlik edebilecektir.⁵⁷³

⁵⁶⁹ Hadid 57/22.

⁵⁷⁰ Yüksel, *age*, s. 599.

⁵⁷¹ Rûm 30/3.

⁵⁷² Yüksel, *age*, s. 279.

⁵⁷³ Yüksel, *age*, s. 496.

Yüksel'e göre sadece Hz. Peygamber'i Müslüman olarak görenlere sahabe denmez. Hz. Peygamber döneminde yaşayan herkes sahabedir. Yesrib şehrinin ismi Hz. Peygamber'in vefâtından sonra Medine olarak değiştirilmiştir.⁵⁷⁴

Peygamber'e salavat getirilmesi gerektiği düşüncesi Allah'ı zikre ortak koştur. Bu yüzden Yüksel, gelenekte "Allah ve melekleri Peygambere salat ediyorlar."⁵⁷⁵ şeklinde çevrilen ayeti, "Allah ve denetçileri Peygamberi destekliyorlar." şeklinde çevirmiştir. Buradan yola çıkarak Yüksel, yazılarında Muhammed'den önce "Hz.", sonra "(s.a.v.)" ifadesini kullanmamaktadır. Yüksel'e göre "Hz." ifadesi Türkiye'de dini figürleri putlaştıran çevrenin kullandığı bir nitelemedir. Daha çok Muhammed demekle yetinen Yüksel bazen Muhammed Peygamber şeklinde bir söylem benimsemiştir.⁵⁷⁶

Yüksel, Hz. İbrahim'in çalışmaları sonucu putperestliğin değişime uğradığını bunun sonucunda Mekkeli müşriklerin gözle görülmeyen bir putperestliği tercih ettiklerini söylemektedir. Buna göre onlar, atalarından şefaet beklemek suretiyle Allah'a ortak koşmuşlardır. Ortada belirgin bir put olmadığı için de kendilerinin müşrik olduğunu kabul etmemişlerdir. Mekkeli müşriklerin gözle görülür puta taptıkları yalanını bugünün müşrikleri yani hadisçileri kendilerini onlardan ayırt etmek için uydurmuştur.⁵⁷⁷ Müşriklerin aslında putlara tapmıyor oldukları iddiasında, Yüksel'in rivayetleri reddinin tarihi rivayetleri de kapsadığı görülmektedir.

Allah'ın erkeğe ve kadına yönelttiği örtünme emrinin altında, kıyafetler kişiyi cinsel yönden insanların bakışlarından koruyacağı için, toplumsal nedenler yatmaktadır. Yoksa örtünme Allah'a ve meleklerine karşı bir korunma değildir. Yüksel'e göre Allah'ın kadına tesettürü emretmesindeki sebep de toplumdaki cinsel tacizleri önlemektir. Bununla birlikte kadını kapatmaya zorlayan dinciler de açmaya zorlayan laikler de asıl elbisenin takva elbisesi olduğunu bilmelidir.⁵⁷⁸ Yüksel, kadınların haremlik selamlık, çarşaf ile toplumdan soyutlanmasını ruhbanlardan alınan bir uygulamaya benzetmiş, erkekler için sakalın faziletli olduğu görüşünün iftira olduğunu söylemiştir. Yüksel, örtünme konusunda bu girizgâhtan sonra, Allah'a teslimiyet göstergesi olan namaz için örtünmenin gerekmediğini, kişinin etrafta

⁵⁷⁴ *age*, s. 301.

⁵⁷⁵ Ahzâb 33/56.

⁵⁷⁶ Yüksel, *age*, s. 376.

⁵⁷⁷ Necm 53/53.

⁵⁷⁸ Yüksel, *age*, s. 333.

kimse olmadığı zaman çıplak olarak bile namaz kılabilceğini söyler. Yüksel, örtünmenin başörtüsü anlamına gelmediğini düşünmektedir. Allah, Kur'an'da kadınların sadece göğüslerini kapatmalarını istemektedir. Yüksel, Kur'an'da bahsedilmemesine rağmen Müslümanların başörtüyü, uğrunda mücadele edecekleri bir unsur yapmaya karşıdır. Başörtüsü için mücadelenin dikkat çekmeye çalışmanın bir yolu olduğunu söylemekle birlikte herkesin kılık kıyafette özgür olmasını, kimsenin kimseyi kapatmaya zorlayamayacağı gibi açmaya da zorlayamayacağı fikrini savunmaktadır.⁵⁷⁹

Yüksel Kur'an çevirisinde iman kelimesini gerçeği onaylamak; iman edenleri, gerçeği onaylayanlar şeklinde çevirmektedir. Çünkü iman etmek mantıklı mantıksız her şeyi koşulsuz kabul etmektir. Ancak Müslüman sadece gerçeği kabul etmelidir. İman adı altında yanlış bilgileri ortaya atmayı Yüksel, Amerika'nın zayıf ülkeleri sömürmek için ortaya attığı yalanlara benzetmektedir.⁵⁸⁰ Yüksel, melekleri denetçiler,⁵⁸¹ Arafat'ı tanışma istasyonu,⁵⁸² Sefa ve Merve'yi sükûnet ve mertlik,⁵⁸³ Mescidi Haram-ı sınırlanmış mescid,⁵⁸⁴ faizi tefecilik,⁵⁸⁵ gayb kelimesini gizem, cenneti bahçe olarak⁵⁸⁶ çevirmiştir. Ayrıca Yüksel, Kur'an'da bir kelimenin kaç kere geçtiğini, bu sayının 19'un katı olup olmamasını önemsemektedir. Kabullerini ve redlerini de matematiksel hesapların 19 ile bağlantısı olup olmadığına göre yapmaktadır. Mesela, Yüksel'e göre ism-i azam olarak geçen Allah'ın ismi, ebced hesabıyla en büyük değere sahip olduğu için 'Zül fadli'l- azim'dir.⁵⁸⁷

Yüksel, Kur'an'ın Arapça indirilmiş olmasının⁵⁸⁸ dil olan Arapça ile ilgisi olmadığını söylemektedir. Ona göre Allah Arapça kelimesini, "mükemmel" anlamındaki kelime manası ile kullanmıştır. Kelimelere takılan insanları eleştiren Yüksel'e göre bu insanlar dili de din haline getirmişlerdir. Kendisi, aslı "el- İlâh" olan Allah ile Tanrı arasında bir fark olmadığını söyleyerek Tanrı kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.⁵⁸⁹

⁵⁷⁹ Edip Yüksel, *age*, s. 16.

⁵⁸⁰ Yüksel, *age*, s. 18.

⁵⁸¹ Yüksel, *age*, s. 33.

⁵⁸² *age*, s. 55.

⁵⁸³ *age*, s. 49.

⁵⁸⁴ *age*, s. 57.

⁵⁸⁵ *age*, s. 68.

⁵⁸⁶ *age*, s. 207.

⁵⁸⁷ Yüksel, *age*, s. 147.

⁵⁸⁸ Zuhurf 43/3.

⁵⁸⁹ Yüksel, *age*, s. 294.

Edip Yüksel'i diğer Kurancılardan ayıran özellik olarak "19 mucizesi" söylenebilir. Edip Yüksel, görüşlerini Kur'an'ın yeterli olduğu konusu etrafında şekillendirmiştir. Kur'an'ı matematiksel mucize olarak görmesiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Diğer Türkiye Kurancıları bazı hadisleri kabul ederken Yüksel hiçbirini kabul etmemektedir. İbadetlere de Kur'an'dan anladığı şekliyle yeni yorumlar getirmiştir. Uydurulan yeni din ile hakiki din arasındaki tek benzerlik isim benzerliği olunca Müslümanlar, İslam ile yola çıkmalarına rağmen neden devamlı çağın gerisinde kaldıklarını tartışır olmuşlardır. Yüksel'e göre araç ismi doğru ancak içeriği yanlış olduğu için Müslümanlar bir türlü ilerleyememektedir.

Genel olarak Türkiye Kurancıları Kur'an'ın ayrıntılı ve yeterli olduğunu, dinde diğer kaynaklar olarak gösterilen hadis, icma' ve kıyasa gerek olmadığını öne sürmüşlerdir. İslam dinine mensup olanlara Müslüman demek yeterlidir. Hanefi, Şâfi gibi mezhepsel isimler Kur'an'da olmadığı için kabul edilemez. Onlara göre, eğer Kur'an belli bir konuda hüküm bildirmiyorsa ya da hükmü genel tutuyorsa bunun sebebi Allah'ın, kullarına kolaylık sunmasıdır. Mealciler, Kur'an'da verilmeyen detayları dine dâhil etmenin Allah'ın, hükmü detaylandırmayı unuttuğunu iddia etmek anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Hadisleri, İslam'ı yozlaştıran Emevî ve Abbasî rivayetleri olarak gören Türkiye Kurancıları, Arapların amacının Müslümanları Araplaştırmak olduğunu savunmaktadır. Emevîlerin Arap politikası ile Arapçaya bir dilin ötesinde kutsal bir yapı kazandırılmıştır. Sünnet ile Arap kültürü birbirine karıştırılmakta, Arap ırkının örfündeki birçok uygulama sünnet gibi karşılanmaktadır. Tek sünnet Hz. Peygamber'in Kur'an'da anlatılan davranışlarıdır. Bugünün problemi Osmanlı'dan miras kalan mezhep mantığıdır. Kur'an dinine karşı uydurulan dinin en tehlikeli unsuru tarikatlar, şeyhler ve müritler arasındaki bağıdır. Dinde müzik, resim, heykel, satranç gibi sanatsal faaliyetlerin yasaklanması Kur'an'a aykırıdır. Hz. İsa'nın yeryüzüne tekrardan geleceği, Mehdi ve Deccal hakkında söylenenler Kur'an'da geçmeyen uydurulmuş hikâyelerdir. Kur'an'da geçmesine rağmen ayrıntı verilmeyen Yecuc ve Mecuc hakkındaki söylenenler, Dabbe hakkındaki tahminler saçmalaktır. Yecuc ve Mecuc ya da Dabbe hakkında öne sürülecek her görüş sadece Kur'an ayetlerini baz almalıdır. Kur'an'da geçmeyen her şeyin caiz olduğunu söyleyen Kurancılara göre kadın imam, müezzin veya bir ülkenin

başkanı olabilir. Dinde haremlik selamlık olduğuna inanan mezhepçilerin, kızlarını üniversiteye gönderebilmek için protestolar yapması çelişkiye düşmektir.⁵⁹⁰

Mealcilere göre, ezan Kur'an'da olmadığına göre herkes dilediği gibi namaza çağrı yapabilir. Ezanın dili ve sözleri önemli değildir. Ezan Türkçe okunabilir. Namaz kılma ve Kur'an okuma kişinin ana dilinde yapılabilir. Çünkü ibadetlerde asıl olan anlamak ve huşû haline bürünmektir. Bu da en iyi ana dilde sağlanır. Arapça ibadet ve dua zaruret değildir. Kur'an'da kabir azabı geçmediğine göre dinde böyle bir azap çeşidi yoktur. Abdest, tuvalet ihtiyacı görüldüyse, yüzün ve kolların yıkanması, başın ve ayakların ovalanması (yıkama yapılmaz) şeklinde alınır. Kan ya da başka şeyler abdesti bozmaz. Gusül, sadece cinsel birleşmenin sonunda alınır. Gusülde ağız burun yıkamak farz değildir. Önemli olan yıkanmak ve temizlenmektir.

Kurancılara göre namazın rek'at sayısı önemli değildir. Önemli olan namazdaki kalite, işinin ne oranda Allah'ı zikredebildiğidir. Namazda selam verme şekli, namaza başlangıçta elleri yukarı kaldırmak haram değildir, yapılabilir ama Kurancılara göre farz değildir. Cuma hutbelerinde Hanefilerin görüşlerinin empoze edilmesinden sadece meal okunmasının daha doğru olacağı kanaatindedirler. Zekâtta kırkta bir şartı yoktur, kişi gönlünden ne koparsa ayette belirtilenlere⁵⁹¹ verir. Şeytan taşlama uygulaması, koku veya dikişli elbise yasağı uydurmadır. Sünnetçi ve mezhepçi uygulamalarla yapılan hac perişanlıktan ibarettir. Ramazan ve Kurban bayramları dinde yoktur. kurban kesmek gibi bir uygulama da yoktur.⁵⁹² Türkiye'deki Kurancılar bugün vakıflar ya da dergi, kitap gibi yayın organları ve internet imkânları ile düşüncelerini paylaşmaktadırlar.

⁵⁹⁰ Kur'an Araştırmaları Grubu, *Uydurulan Dîn ve Kur'an'daki Dîn*, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2009, s.433-463.

⁵⁹¹ Tevbe 9/60, Bakara 2/215.

⁵⁹² Kur'an Araştırmaları Grubu, *age*, s. 400.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C)HİNDİSTAN VE TÜRKİYE'DE KURANCILIK VE MEALCİLİK AKIMLARININ MUKAYESESİ

1. Benzer Yönleri

1.1. Kur'an Hakkındaki Görüşleri

Coğrafi keşifler ile yerlerini genişleten, sanayi devrimiyle teknolojisini ilerleten, Aydınlanma devri ile entelektüelitesini büyüten Batı kendisinden uzun süre ileride olan İslam dünyasını bir anda geçmiştir. Bu büyüme ve ilerlemenin ardından Batı işgal ve sömürge faaliyetlerine de girişince İslam dünyası bu etkiye tepkisiz kalamamış ve reaksiyonlar üretmeye başlamıştır. İslam dünyasının her gün biraz daha güçten düşmesi Müslümanların bu durumu sorgulamasına sebep olmuştur. Müslümanlar yüzlerini İslam'a dönmüşler ve Allah'ın kendilerine gönderdiği dinin bir güç kaynağı olduğunu düşünerek siyasi, ekonomik ve askeri zayıflıklarına İslam ile çare arayışlarına girmişlerdir. Bu safhada ellerinde emin oldukları tek kitaba müracaat etmişler, Batının hızla giriş yaptığı yüzyıldan güçlü çıkabilmenin Kur'an'a dönüş ile mümkün olduğunu düşünmüşlerdir. Süreç içerisinde Müslümanların içine düştükleri zor durum dikkate alınacak olursa bu, Kur'an'a dönüşten ziyade Kur'an'a sığınma faaliyeti olarak değerlendirilebilir.

Hindistan ve Türkiye Kurancıları Batının hızlı ve yıkıcı ilerleyişini bozulmamış Allah kelamıyla durduracaklarını düşünerek İslam dünyasının yenilgilerine çözüm niteliğinde Kur'an'ı kendilerine kaynak kabul etmişlerdir. Ayrıca her iki ülkenin Kurancıları da İslam ile karşı karşıya kaldıkları modern dünyanın uyum içinde olduğunu ispatlama çabası içine girmişler, Müslümanların çağın gerisinde kalmışlıklarının hakiki İslam ile ilgisinin olmadığını, uydurulmuş İslam ile ilgisinin olduğunu ileri sürmüşlerdir. İşgale uğraması ve sömürge olması sebebiyle Hindistan'da Kurancılık, kötü gidişata bir çözüm bulabilmek amacıyla daha erken çıkmış, somut olarak sömürge haline getirilmeyen Türkiye'de ise daha geç karşılık bulmuştur.

Kur'an'da her şeyin olduğu, Kur'an'ın ayrıntılı bir kitap olduğu, Kur'an'ın tefsire, açıklamaya ihtiyaç duymadığı fikri Kurancılar arasında ortak kanaattir. Kur'an herkes

tarafından anlaşılması kolay bir kitaptır. Kur'an'ın sadece belli ve seçkin bir zümre tarafından anlaşılacağına iddia edilmesi, insanları Kur'an'dan uzaklaştırmak ve insanlarla Kur'an arasına engel koymaktır. Kurancılar tefsir, hadis, siyer gibi ihtisas isteyen ilimleri de saf dışı bıraktığı için Kur'an'ı anlamanın Arapça'dan, akıl sahibi olmaktan ve Kur'an'ın kendisinden geçtiğini savunmaktadırlar. Onlara göre, zaten ciltler dolusu haricî kaynağın yaptığı tek şey insanlara zorluk çıkarmak ve insanların hevesini kırmaktır. Kur'an raf ya da ölümler kitabı değil, hayata aktarılan, onunla amel edilen bir kitap olmalıdır. Kurancılar, Hz. Peygamber ve sahabe Kur'an'ı anlarken akılla hareket ettiklerini söylemişlerdir. Bugünün Müslümanlarının bu taktiği bırakıp onların sözlerini Kur'an ile kendi aralarına koymaları Kurancılar gözünde kraldan çok kralcı olmaya benzetilebilir. Her neslin içtihadı Kur'an ile insanlar arasına yeni bir duvar örmüştür. Yapılması gereken örülen bu engelleri kaldırmak ve kaynak olarak doğrudan Kur'an'dan beslenmektir.⁵⁹³

Kurancılarının hepsi, Kur'an'ın tek korunmuş kitap olduğu ve önceki kitapların tahrife uğradığı konusunda hemfikirdir. Ancak ayrıldıkları nokta bu tahrife bakış açılarıdır. Seyyid Ahmed Khan, İncil'deki tahrifin çok az miktarda olduğunu, bu tahrifin de manasında değil lafzında bulunduğunu söylemektedir. Yani mana olarak İncil ilk günkü kadar Allah kelimidir. Khan, İncil'in lafzında yapılan bu tahrifin bilinçli yapılmadığını, sadece uzun bir zaman içerisinde aktarılmasının verdiği dezavantajla lafzın zaman aşımına uğradığını dile getirmektedir. Khan, tahrife uğradığı gerekçesiyle İncil'in ve Tevrat'ın kullanılamaz olduğu düşüncesine karşıdır. Onun bu çıkışla, İngiliz işgaline uğrayan Hindistan'da Hristiyan olan İngilizler ile Müslümanlar arasında bir ortak nokta bulmaya çalıştığı söylenebilir. İncil'in hala güvenilir bir Allah kelamı olduğunu ifade etmesi ve bunun yanında Kur'an'ın da korunmuş Allah kelamı olması ile Müslümanların ve Hristiyanların aynı yolun yolcusu olduğunu, aralarında birlikte yaşayamayacak derecede farklılıkların olmadığını ispatlamaya çalışmış olabilir. Kutsal kitapların geçersiz olduğunu söylemek kitapları İncil olan İngilizler ile onlara karşı koyan Müslümanların arasını daha fazla açmaktan başka bir işe yaramazdı.⁵⁹⁴

El-Meşriki de İncil ve Tevrat'ın tahrife uğradığını ve Kur'an'ın tek korunmuş kitap olduğunu söylemiştir. Ancak Kur'an'dan yola çıkarak el-Meşriki Yahudiler ve Hristiyanların affedildiğini, onların da aralarında iyilerin olabileceğini dile getirmiştir. Çünkü ona göre Hristiyanlar affedilmemiş olsaydı ya da aralarında Allah'ın iyi kulları olmasaydı Allah onlara

⁵⁹³ Birışık, *agm.*

⁵⁹⁴ Baljon, *age*, 74.

çağın en ilerisinde olmaları gibi bir nimet vermezdi. Hristiyanların atom bombasını bulmaları ya da Everest'e çıkmaları onların doğru yolda olduğunun bir göstergesidir.⁵⁹⁵ Bu açıklamasının ardından Hristiyanların Hz. İsa'ya Allah'ın oğlu demelerini el- Meşriki kafasında oturtamamış olacak ki Hristiyanların bunu mecazen söylediğini iddia etmiştir. El-Meşriki, Hristiyanların yaptıkları işlerde başarılı olmalarını Allah'a giden doğru yolda oldukları şeklinde yorumlamıştır. El-Meşrikî'nin bu yorumu Yaşar Nuri Öztürk'ün Edison'un cennete gireceği görüşüne benzetilebilir. Edison, ampulü icat ederek salih amel işlemiş ve insanlara hizmet etmiştir. Bu, cezayı değil ödülü hakeden bir hizmettir. Denilebilir ki her iki Kurancı da cennet ve cehennemi mecazî algıladıkları için iyi insanların dünyada iyi işlerle uğraştıklarını ve ödüllendirildiklerini, kötü insanların da dünyada kötü işlerle meşgul olduklarını ve cezalandırılacaklarını düşünmüşlerdir.⁵⁹⁶

Hindistan Kurancılarına karşılık Türkiye Kurancılarından olan Hüseyin Atay'a göre de kutsal kitaplar tahrife uğramıştır. Yaşar Nuri Öztürk de Ahmed Khan gibi kutsal kitapların uzun bir süreçte yazıya geçirilmemelerinden kaynaklı tahrife uğradığını düşünmektedir. Ancak ondan farklı olarak bu kutsal kitapların uğradıkları tahriften dolayı artık geçersiz olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü Öztürk'e göre eğer bu kitaplar hala geçerli olsaydı Allah'ın Kur'an'ı göndermesine gerek kalmazdı. Bu bağlamda Edip Yüksel ve Ahmed Khan'ın düşünceleri birbirine daha çok benzemektedir. Tevrat ve İncil'in tahrifata uğradığını ancak ana mesajları olan tevhidin korunduğunu söyleyen Yüksel, bu iki kitabın sadece Allah'a kul olmayı emrettiklerini söylemektedir. Bu iki kitaptaki tahrifler ilahi mesajın ruhuna zarar verecek nitelikte değildir.⁵⁹⁷

Hiçbir Kurancı Kur'an'da neshin varlığını kabul etmez. Nesh onlara göre Kur'an'da olmayan çelişkilere üretilen şeytani bir çözümdür. Nesh hakkında Kurancıların ortak kanaati, önceki şeriatlerin neshedildiği şeklindedir. Onlara göre neshin Kur'an'daki ayetlerin birbirini neshetmesi şeklinde algılanması demek Kur'an'ın Allah kelamı olması özelliğine gölge düşürmektir.

Hindistan ve Türkiye Kurancılarına göre Kur'an mükemmel bir yapıya sahiptir. Ama hepsinin Kur'an'a mükemmel deme sebepleri farklıdır. Ahmed Khan'a göre Kur'an'ın

⁵⁹⁵ İlâhi Bahş, *age*, s.350.

⁵⁹⁶ Öztürk, *age*, 98.

⁵⁹⁷ Yüksel, *age*, 86.

mükemmelliği üslubundan değil, rehberlik etme özelliğinden gelir. Çekralevi'ye ve Perviz'e göre Kur'an'ın mükemmelliği her şeyden bahseden, detaylandırılmış bir kitap olmasından kaynaklanmaktadır. El-Meşriki'ye göre de Kur'an'ın eşsizliği sözlerinden değil sözlerindeki manalardan gelmektedir. Edip Yüksel'e göre Kur'an'ın mükemmelliği belâgatinden değil, yapısındaki 19 kodlu matematiksel mucizeden kaynaklanmaktadır. Bu durumda Kurancıların bir başkasının üslup olarak aynı düzeyde bir kitap getirebileceğini düşündükleri söylenebilir.⁵⁹⁸

Kurancılar Kur'an'a giden yolu zorlaştırdığını düşündükleri ne varsa karşı çıkmışlardır. Onlar, Kur'an'a abdestsiz dokunulamayacağı görüşünü ortak olarak eleştirmişler ve reddetmişlerdir. Abdestli olma şartı Kur'an'a ulaşımı engellemektedir. Müslümanlar Kur'an'ı okumak ve ona dokunmak için merasim düzenlercesine her defasında abdest almaya üşenecekler ve sürekli Kur'an'dan uzaklaşacaklardır. Bu durum Kur'an'ı hayatın merkezine almak sloganı ile yola çıkan Kurancıların eleştirilerine hedef olmuştur. İsteyen istediği zaman Kur'an'ı okuyabilmelidir. Kur'an'ı okuyabilmek için tek şart anlamaya çalışmak ya da bazılarının göre Kur'an'da geçtiği üzere euzu besmele çekmektir. Bazılarına göre de Kur'an okumak için böyle şartlarla insanları engellemek, hadislerin, Kur'an'ın yerini almasına neden olmaktadır. Çünkü hadis kitaplarına dokunmak için abdest şart koşulmamıştır.⁵⁹⁹ Bu durumda niyeti dinden uzaklaşmak olmayan ve kolaylık isteyen vatandaş kolay olanı yapacak, Kur'an okumak yerine Kurancılara göre uydurmalarla dolu hadis kitaplarını okuyacaktır.

Kurancılar genel olarak tahsis ve takyidi kabul etmemişlerdir. Hiçbir ayet bir zamana, bir insana ve bir duruma has kılınamaz. Ayetler esnek ve şekillenebilir olmalıdır. Ancak Perviz, millet merkezinin duruma göre ayetlerde tahsise ve takyide gidebileceğini söylemiştir. Türkiye Kurancılarından ise Atay, tahsisi onaylamıştır.

Kurancılar, Kur'an'daki kelimelere klasik anlamlarından farklı manalar vererek birbirleriyle benzerlik göstermişlerdir. Ahmed Khan'ın denizin mucizevi olarak yarıldığı fikrini kabul etmemesinden dolayı ayetteki ضرب fiilini, yolculuk yapmak şeklinde vermesi, Edip Yüksel'in peygambere salavat getirmeyi şirk kabul etmesinden dolayı ayetteki صلى kelimesini desteklemek olarak manalandırması buna örnektir. Kurancılar kelimelere mana verirken dilin esneklik özelliğinden sıklıkla faydalanmışlardır. Her Kurancı bir kelimeye farklı manalar

⁵⁹⁸ age, 90.

⁵⁹⁹ Yüksel, age, 108.

verebilmiş ve farklı sonuçlar çıkarabilmiştir. Hikmet kelimesine klasik tefsirde verilen sünnet anlamını kabul etmemişlerdir.⁶⁰⁰

1.2. Hadis-Sünnet Hakkındaki Görüşleri

Hindistan ve Türkiye Kurancılarının birbirine en çok benzeyen yönü dindeki tek kaynağın Kur'an olduğunu düşünmeleridir. Bu bağlamda her iki ülkenin Kurancılarının hadis rivayetlerini eleştirirken ortaya sürdükleri tezler de aynıdır. Onlara göre Kur'an Allah tarafından korunma garantilidir. Ancak hadisler için aynı koruma sözü geçerli değildir. İnsanlar Hz. Peygamber'i dinde putlaştırmayı benimsemişler, bu yüzden ona büyüklük katan sözleri uydurabilmişlerdir. Müslümanların gruplaşmasıyla her grubun kendi fikirleri için insanların gözünde dini dayanak oluşturma çabası hadislere güveni sarsan bir unsur olmuştur. Yöneticileri memnun etmek için uydurulan hadisler, gayrimüslimlerin İslam'ı lekelemek için uydurduğu hadisler, bazen Müslümanların güzel olduğunu düşündükleri sözleri ya da davranışları kendi mantıklarına göre insanlara hizmet olsun diye hadis kılıfında sunmaları veya bazı insanların hadis rivayet edip toplumda saygı kazanmak istediği için hadis uydurması hadislere güvensizliğin nedenleri arasındadır.⁶⁰¹ Böyle hadislerin varlığı sahih olabilecekler için duyulan güveni sarsmıştır.

Hadislerin sened tenkidinin yapılması ama metinlerinin tenkid edilmemesi Kurancıların ortak olarak eleştirdikleri bir durumdur. Hadislerin Hz. Peygamber'den 200 yıl sonra yazıya geçirilmesi ve yazılan cümlelerin artık Hz. Peygamber'in sözleri olmaktan çıkıp ravilerin kendi kelimeleriyle oluşan sözler olması, ayrıca Hz. Peygamber'den duyarak aktaran sahabilerin bile o sırada Hz. Peygamber'in sözünü ezberlememeleri sonradan kendi anladıkları şekliyle bunları aktarmaları hadisleri dinde kaynak kabul etmemeye sebeptir. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı bizzat yazdırmış olması ama hadisler konusunda böyle bir girişimde bulunmaması Kurancılar için ayrı bir dayanaktır. Ondan sonra sahabe de Kur'an'a gösterdikleri itinaı hadislere göstermemişlerdir.⁶⁰²

Yukarıda sayılan sebepler Kurancıları diğerlerinden ayırt etmede çok işe yaramayabilir. Uydurma hadislerin olması, hadislerin ravilerin sözleriyle aktarılması bilinen gerçeklerdir. Kurancıları ayıran fark, tüm hadislerin sahih olma durumunda bile ya da az miktarda sahih olan

⁶⁰⁰ İlâhi Bahş, age, 74.

⁶⁰¹ İlâhi Bahş, age, 202.

⁶⁰² İlâhi Bahş, age, 66.

hadislerin bile dinde kaynak olamayacağı yönündedir. Çünkü hadisler bir insan olan Hz. Peygamber'in sözüdür. Aslında burada önemli olan hadislerin doğruluğu yanlışlığı değildir. Hz. Peygamber de insandır ve sözleri dinde otorite kabul edilemez. Çünkü tek otorite Allah kelamı olan Kur'an'dır. Önemli olan doğruluk ve yanlışlık değil, yaratıcı ve yaratılmış farkıdır. Kurancıların ortak kanaati sahih olduğunu düşündükleri hadislerde onlara sadece Hz. Peygamber'in sözü olduğu için saygı duymaktır. Bunun ilerisine gidip onları kaynak kabul etmek, onların dinde kural ve hüküm koymasını onaylamak, hadisleri bir otorite olarak bağlayıcı ilan etmek onları Kur'an'daki ayetlere denk görmektir. Bu da hem Hindistan Kurancılarına göre hem Türkiye Kurancılarına göre şirktir.⁶⁰³

Hindistan Kurancılarından Çekralevi'ye göre hadisler dinde kaynak olamazlar. Çünkü hadisler kaynak olacak kadar güvenilir değildirler. Türkiye Kurancılarından Yaşar Nuri Öztürk de zannın kesin bilgi sağlamayacağını ve hadislerin doğruluklarının zandan ibaret olduğunu söylemiştir. Akidenin zan gibi sallantıda olan bir temelin üzerine oturtulamayacağını söylemiş, dinde tek kaynağın Kur'an olduğunu dile getirmiştir.⁶⁰⁴

Her ne kadar kaynak kabul etmeseler de bazı Kurancılar eserlerinde sahih gördükleri birkaç hadisten bahsederken, Perviz ve Edip Yüksel, hadislerle hiçbir ehemmiyet vermemişler ve kaynaklarında kullanmamışlardır. Hadislerin kaynak olması konusunda şirk, müşrik gibi kavramları her Kurancı kullanmış ve Müslümanlara sıklıkla Yahudi ve Hristiyanların düştüğü hatalardan örnekler verilmiştir. Mesela Hristiyanlar Hz. İsa'ya Allah'ın oğlu demişlerdir. Eğer bu büyük bir şeyse onlara göre, Hz. Peygamber'i Allah ile denk görüp onun sözleriyle Allah'ın sözlerini denk görmek de büyük bir şey olarak değerlendirilmelidir.⁶⁰⁵

Perviz ve Yaşar Nuri Öztürk, hadislerin toplanmasını ve kaynak kabul edilmesini Yahudilerin mişnaları ortaya çıkarmasına benzetmektedir. Mesela Edip Yüksel'e göre nasıl ki Yahudiler Allah'ın ayetlerini ucuz şeylerle değiştiriyorlarsa, Müslümanlar da Kur'an'ı bırakıp karşılığında ucuz ve düşük değerli hadisleri almak istemektedirler. Kurancılar, Kur'an'ın yanında sünnetin de vahiy kabul edilmesine karşıdırlar.⁶⁰⁶

⁶⁰³ Kuran Araştırmaları Grubu, *age*, s. 108.

⁶⁰⁴ Öztürk, *age*, 105.

⁶⁰⁵ Yüksel, *age*, 205.

⁶⁰⁶ Yüksel, *age*, 65.

Kurancılar, Kur'an'da geçen, Allah'a ve Resul'e itaat emrini klasik görüşün Kur'an'a ve sünnete uymak şeklinde yorumlamasına ortak olarak karşı çıkmışlardır. Kurancılara göre Allah'a itaat, Kur'an'a ve Allah'a itaattir. Ancak Resul'e itaat etmek, sünnete itaat etmek değil, Kur'an'a itaattir. Çünkü Kur'an'ı Hz. Peygamber tebliğ etmiştir. Bu durumda onun tebliğ ettiği şey olan Kur'an'a itaat şarttır. Kurancılar aynı zamanda Hz. Peygamber'in tebyin görevi olmadığını, onun tek görevinin bildirmek olduğunu söylerler. Zaten Kur'an kendini yeterince açıklayan bir kitaptır. Hz. Peygamber bile olsa Kur'an, harici bir açıklamaya ihtiyaç duymamaktadır. Çekralevi, bu durumu bir üst seviyeye taşımış ve bazen Kur'an'da geçen 'resul' kelimesine 'Kur'an' anlamı vermiştir. Böyle olunca resule itaat direkt Kur'an'a itaat şeklinde anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'i örnek almak da onun sünnetlerini uygulayarak değil onun yaptığı gibi Kur'an'ı hayata geçirerek olur. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tebliğ dışında bir görevi daha varsa bu görev Kur'an'ı uygulamak olur ki o da sadece kendi dönemi için bağlayıcıdır. Atay, Hz. Peygamber'in içtihatlarının kendi döneminde herkesi bağlamasının sebebi olarak onun siyasi misyonunu ileri sürer. Çünkü o dönemde insanlar, bir devlet başkanı olarak onu dinlemeliydiler.⁶⁰⁷

Kurancılar, sünnetin Hz. Peygamber'in uygulamaları olduğu konusunda hem fikirdir. Hz. Peygamber Kur'an'dan anladıklarını uygulamalı olarak dönemindeki insanlara göstermiştir. Sünnet, Hz. Peygamber'in içtihadıdır. Ancak bu içtihatlara itaat, sadece Hz. Peygamber'in dönemindeki insanları bağlamaktadır. Çünkü Hz. Peygamber kendisine gelen insanları belli bir kurala göre değil, o anki durumlarına göre değerlendiriyordu. Yani onun değerlendirmeleri kişisel ve dönemseldi. Her insan Hz. Peygamber'in yaptığını yapmalı ve kendi içtihadını Kur'an'dan çıkarmalıdır.⁶⁰⁸

Kurancıların hepsi Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu kabul ederler. Ancak Khan, peygamberliğin Allah'ın seçmesi şeklinde değil de insanın yetenekleri sayesinde olduğunu düşündüğünden peygamber değil ama peygamber yetenekleriyle donatılmış insanların bugün de gelebileceğini düşünmektedir. Bu kişiler, peygamberler gibi İslam'ı tebliğ edip tevhidi yayabilirler. Edip Yüksel de Hz. Peygamber'in kendisine kitap verilen son nebi olduğunu ama resul olmadığını, kıyamete kadar da resullerin yani elçilerin gelebileceğini hatta

⁶⁰⁷ Kuran Araştırmaları Grubu, *age*, s. 35.

⁶⁰⁸ Birişik, *agm*.

Reşad Halife'nin bu elçilerden biri olduğunu söylemektedir. İkisinin düşünceleri bu açıdan benzerlik göstermektedir.⁶⁰⁹

Kurancılar peygamberlerin günahsız olduğu fikrine karşı çıkmışlardır. Bu hem risaletten önceki dönem için hem de risalet dönemi için geçerlidir. Onun günahsız olduğunun söylenmesi onun insan olma özelliğini inkâr etmek ve böylece şirk koşturmak demektir. Halbuki Kur'an'da Hz. Peygamber'in insan olduğu vurgulanmaktadır. Hz. Peygamber'in mevkinin yükseltme gayreti Hristiyanların ve Yahudilerin peygamberleri yarıştırmalarına benzetilmektedir.⁶¹⁰

Hindistan ve Türkiye Kurancıları Hz. Peygamber'in önceden bilmiyor olsa bile risalet döneminde okuma yazmayı öğrenmiş olduğunu söylemektedir. Bu yüzden Kur'an'da geçen ümmi kelimesi Kurancılar tarafından okuma yazma bilmeyen şeklinde değil, kendisine kitap verilmeyen veya Tevrat ve İncil okumayı bilmeyen anlamında kullanılmıştır.⁶¹¹

1.3. Akıl-Nakil Meselesi

Hadislere Hz. Peygamber'in sözleri olduğu için saygı duyan Kurancıların, binlerce hadisten Hz. Peygamber'e ait olabilecekleri seçmek için buldukları ortak çözüm, hadisleri Kur'an'a ve akla arzettir. Eğer hadis olduğu söylenen bir şey Kur'an'a veya akla ters ise o, hadis değildir. Kur'an'a ve akla uygunsa da bu hadisi takip etmek şart değildir. Hadislerin bağlayıcı olduğunu iddia etmek Kur'an'ın yetersiz olduğunu hatta Allah'ın Kur'an'da bazı hükümleri vermeyi unuttuğunu iddia etmektir ki Kurancılara göre bu, işgüzarlıktır.⁶¹²

Akılcılık, akla büyük değer verme iki ülkedeki Kurancıların ortak yönüdür. Akıllı olan herkesin içtihat edebileceğini, Kur'an'ı anlamak için aklın yanında siyer, fıkıh, tefsir hadis gibi başka bir kaynağa ihtiyaç duyulmayacağını söylemeleri akla verdikleri değer bir uzantısıdır. Hadislerin doğruluğunu ispat içinde akla yatkın olup olmama kıstasını kullanırlar. Kur'an'ı meallendirirken ya da tefsir ederken de aklın verdiği genişlikten faydalanmışlardır. Bir konuda her Kurancı farklı bir şey söylemiş olsa da ortak noktaları akla olan güvenleridir. Akla verdikleri bu önem fikirlerde serbestliği ve öznelliği getirmiştir.⁶¹³

⁶⁰⁹ Yüksel, *age*, s. 203.

⁶¹⁰ Birişik, *agm*.

⁶¹¹ Kuran Araştırmaları Grubu, *age*, s. 106.

⁶¹² İlâhi Bahş, *age*, s. 79.

⁶¹³ İlâhi Bahş, *age*, 93.

Ahmed Khan'a göre akıl insana vahyedilen bir fitrattır. Atay ise akli sözsüz vahiy olarak tanımlamaktadır. İnsan bu vahiy aracılığıyla hüküm verebilir ve hüküm çıkarabilir. Atay, Kur'an'ın hükümleriyle aklın verdiği hükümler arasında bağlayıcılık açısından fark görmemektedir. Ayrıca Kurancılar imanin ilimle temellendirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Akla yaptıkları bu vurgunun yanında Kurancılar nübüvvetin ve vahyin zorunlu olduğunu, vahyin akli tamamladığını da öne sürmüşlerdir.⁶¹⁴

Kurancılar doğru kabul edildikleri takdirde bile sünnetin bağlayıcı kabul edilemeyeceğinin yanında bir konuda ayetin bulunmasının içtihat yolunu kapattığına da karşındırlar. Mevcut ayetler yorumlama yoluyla zamana uyarlanabilmelidir. Rivayetler ve yeri geldiğinde ayetler Kur'an'ı kısıtlayamaz ve donduramaz.⁶¹⁵

Hindistan Kurancıları ve Türkiye Kurancıları arasındaki bir diğer ortak nokta zamanın ve çağın değişmesine yaptıkları vurgudur. İslam dondurulmuş bir din değildir. Her çağda aynı hükümler kullanılmamalıdır. Bu düşünce, Ahmed Khan'da Allah'ın fiilleri ve sözlerinin yani tabiatın ve Kur'an'ın uyumlu olduğu şeklinde ortaya çıkar. Tabiat ve Kur'an uyumluysa Kur'an'da zuhur eden İslam zamanının değişmesiyle zamana ayak uydurabilmelidir. Bu bağlamda içtihat kapısı asla kapanmamalıdır. Edip Yüksel de insanın kaynak olarak kullanması gereken tek şeyin ayetler olduğunu söylemiştir. Ayetleri, Kur'an ayetleri yani Allah'ın sözleri ve doğa ayetleri yani Allah'ın fiilleri olarak ikiye ayırmıştır. Khan'ın ve Yüksel'in bu düşüncesi aynıdır. Allah'ın Kur'an'da yer, gök, gece, gündüz gibi doğadan unsurlara yer vermesi de ikisinin çelişmediğini göstermek içindir. Khan, içtihadın sadece belirli bir grup tarafından yapılması gerekiyormuş gibi yanlış bir algının olduğunu, bunun aksine her insanın içtihat edebileceğini söylemektedir. Hz. Peygamber'in hadislerini bağlayıcı görmemesindeki sebep de budur. Hadisler Hz. Peygamber'in zamanı için işlevseldi. Ama zaman değişti ve bu hadisler bu zaman için uygun hükümler içermemektedir. Her çağda yaşayan insan kendi zamanının ihtiyaçlarını daha iyi belirleyebilmektedir. O yüzden her zaman eski hükümlerin kopyalanması ve uygulanması mümkün değildir. Daraltılmış ve dondurulmuş fıkhi reddeden Khan'a göre Müslüman, devamlı fikir üretmelidir. Hüseyin Atay'a göre, her şeyin değiştiği dünyada içtihatlarında mekâna ve şartlara göre değişmesi gerekmektedir. İhtisas sahibi olmayanın

⁶¹⁴ İlâhi Bahş, *age*, s. 56.

⁶¹⁵ Bırışık, *agm*.

Kur'an hakkında düşünmesinin kişinin ayağını kaydıracağı yönündeki düşünce Kur'an'ı belli insanların tekeline vermektir.⁶¹⁶

Kurancılar her neslin bir önceki nesilden kalan içtihatlarla bağlı kalmasını eleştirdikleri için mezheplere karşı çıkmışlardır. Hindistan ve Türkiye Kurancıları mezheplerin kurallarına riayeti taklitçilik ve atacılık olarak görmüş ve eleştirmişlerdir. Mezhep kelimesinin aslı alerjik unsur içermez. Mezhepteki tehlike, bir sonraki nesilleri bağlamaya çalıştığı an ortaya çıkar. Bu durumda her mezhep kendi dönemini, her düşünce bu düşünceyi öne süren insanı bağlamalıdır. Mezhepler, “ata yolu” haline getirilmemelidir.⁶¹⁷

Genel olarak Kurancılar İslam'da yeniliğe gitme taraftarıdır. Önceki müçtehitlerden bağımsız, aklı ve Kur'an'ı kullanarak çağa uygun bir İslam Kurancıların hayalidir. Ahmed Khan ve Hüseyin Atay bu düşüncelerini reform kelimesi ile dile getirmişlerdir. Öztürk ise genel itibarıyla “Batı”ya ve terimlerine tepkili olduğu için tecdit veya yeniden yapılanmak şeklinde bu fikrini temellendirmiştir. Atay'ın reformdan kastı içtihat, iken Öztürk bu kelimenin yapısındaki reformun bozulmuş şey için geçerli olduğu manasına karşı çıkmıştır. Ancak Öztürk'ün de istediği herkesin içtihat edebilmesidir. İsmi ne olursa olsun Kurancılar mezhepçilik, taklitçilik, atacılık veya şirk olarak adlandırdıkları, İslam'a sonradan eklenenleri atıp modern dünyanın yaptığı gibi yeniliğe gitmek istemektedir.⁶¹⁸

Kurancıların ortak ilkesi kolaylıktır. Onlar Kur'an'da gönderilen dinin kolay olduğunu, ancak insanların sonradan uydurduğu dinin zor olduğunu düşünmektedirler. Kolaylık ilkesini ibadetler konusunda maksimum seviyede uygularlar. Ayetlerden iki mana ya da daha fazla mana çıktığı durumlarda Kurancılar kolay olanın tercih edilmesini desteklemişlerdir.⁶¹⁹

Türkiye ve Hindistan Kurancılarının akla ve bilime önem vermeleri ortak özelliklerindendir. Bu, Batının bilimle hâkimiyet kurması ile ilgilidir. Soyut yorumlardan ziyade akılcı somut yorumları tercih etmişlerdir. Ahmed Khan'ın İslam ve bilimi barıştırma yolunda mucizeleri akıl ile açıklama çabası, el-Meşriki'nin, peygamberleri bilim adamı olarak tanıtmaları ve Hz. Süleyman'ı ordusunu bakterilerden koruyan bir komutan olarak göstermesi, Amritsari'nin hiçbir aklın reddedemeyeceği rasyonel din arayışı, Öztürk'ün, ebabil kuşlarının

⁶¹⁶ Birışık, *age*, s. 293.

⁶¹⁷ Öztürk, *age*, s. 305.

⁶¹⁸ Birışık, *age*, s. 300.

⁶¹⁹ Öztürk, *age*, s. 206.

mikrop saçtığı yorumunu kabul etmesi ve Hz. Süleyman'a anında getirilen tahtın ileride ışınlamanın mümkün olacağının bir göstergesi olarak kabul etmesi, Yüksel'in ayın yarılmasını aya çıkılmasıyla açıklaması buna örnek verilebilir. Ayrıca hızın önemli olduğu bu çağda bidat nafilelerle insanların vaktinden alınmaması gerektiği de çağın etkisi olan yorumlardandır. Yüksel'in zinaya şahidlik eden dört molekülü öne sürmesi, ayrıca bugün insanlara inek DNA'larının aktarılarak gençlik aşılandığını söylemesi de bu minvalde yapılan bir yorumdur.⁶²⁰

Kurancılar bir konuda her mezhebin farklı düşünceler öne sürmesini, birinin farz dediğine diğlerinin sünnet demesini eleştirmişler, bunu İslam ile alay etmek veya küfre düşmek olarak değerlendirmişlerdir. Ancak burada Kurancıların paradoksa düştüğü söylenebilir. Çünkü her Kurancının ileri sürdüğü fikirler birbirinden farklıdır. Birine göre beş vakit farz olan namaz, birine göre üç vakit, diğlerine göre iki vakit farzdır. Kurancılar Kur'an'dan kim samimiyetle ne anlıyorsa onun doğru olduğunu söyleyerek, çağa göre değişen yorumları destekleyerek veya salt taklit mantığıyla takip edildiğini düşünerek mezheplerden ayrıldıklarını ima etmiş olabilirler.⁶²¹

1.4. Gaybî Konular

Çekralevi ve Hüseyin Atay gibi farklı düşünenler çıksa da Kurancılar genel manada cenneti ve cehennemi mecaz olarak kabul etmişlerdir. Cennet onlara göre ahiret ile ilgili altınlı, ipekli hakiki güzel bir bahçe değil, bu dünyada kurulan egemenliktir. Cenneti ve cehennemi görmek için ikinci bir dünyaya gitmeye gerek yoktur. Kaldı ki Hindistan Kurancılarından Perviz, bu hayatın ebedi olduğunu düşünmekte, cennet ve cehennemin ikisinin de bu dünyanın içinde olduğunu söylemektedir.⁶²²

Bazı Kurancılar dünyadaki nimetleri anlatmak için cennetin, dünyadaki kötülükleri anlatmak için cehennemin mecaz olarak ortaya atıldığını savunmuştur. Cennet ve cehennemin ahiret hayatının aşamalarından olduğu kabul edilmez. Böyle düşünenlere göre modern çağda cennet ve cehennem tasvirleri modern insanı etkileyecek şekilde yeniden gözden geçirilmelidir. Öztürk, bir yerin mekân olabilmesi için sınırlarının olması gerektiğinden bahsetmiş ancak cennetin Kur'an'daki tarifinin sınırsız olduğundan hareketle cenneti ya da cehennemi ahiret hayatından saymadığını söylemiştir. Ona göre insan dünyada cennetini ve cehennemini kendisi

⁶²⁰ Yüksel, *age*, s. 91.

⁶²¹ Öztürk, *age*, s. 307.

⁶²² Birişik, *age*, s. 205.

hazırlayabilir. Ayrıca ona göre insan aklı Kur'an'daki cennet ve cehennem tasvirlerini anlayamaz. Öztürk'ün aklın, akla büyük önem vermesine rağmen ahiret tasvirlerini anlayamacağını söylemesi dikkat çekicidir Buna karşılık Atay, Allah'ın, insanın anlayacağı şekilde Kur'an'da cenneti ve cehennemi anlattığını dile getirmektedir.⁶²³

Öztürk cehennemi bir gelişim aşaması ya da insanın gelişerek piştiği bir aşama olarak tanımlamaktadır. Yüksel ise cennet ve cehennemi ahiret aşamaları olarak kabul eder. Ancak ona göre de tarifler mecazdır. Cennette anlatılan güzellikler Allah'a yakınlığın ya da cehennemde anlatılan ateş Allah'a uzaklığın tarifi olan mecâzî anlatımlardır. Cehennem anlatılırken zakkum ağacının zikredilmesi eğer ateş gerçek olsaydı Yüksel'e göre manasız olurdu.⁶²⁴

Kurancılar, Kur'an'da geçen İsra hadisesini yorum yaparak ya da yorumsuz kabul etmekle birlikte rivayetlerdeki mi'rac hadisesine karşı çıkmışlardır. Mucizeleri kökünden reddeden Kurancılar rivayetlerin sünnetullah'a aykırı olması gerekçesiyle mi'racı reddetmişlerdir. Mucizeleri kabul etmeyen Perviz, İsra olayını yorumlamak suretiyle olağan hale getirmektedir. Ona göre hicret yürüyüş, en uzak mescid ise Hz. Peygamber'in Medine'de yaptırdığı mesciddir. Atay'a göre mi'rac mitolojik bir hikâyedir ve aklen mümkün değildir. Mi'rac konusunda Atay'ın sözlerine katılan Yaşar Nuri Öztürk, İsra'yı kabul eder ancak İsra konusunda Kur'an'da her ne kastediliyorsa öylece iman etmek gerektiğini söyler. İsra hakkında gelen rivayetleri Öztürk değerlendirmeye dahi tabi tutmaz. Yüksel ise bu konuda İsra olayının hikâyelere boğulduğunu söylemekle yetinir. 17. sure için de yaygın isim olan İsra'yı değil Ben-i İsrail ismini kullanması manidardır. Mir'acı kabul etmedikleri için klasik rivayetlerde geçen namazın mir'acta farz kılınmış olması da Kurancılara göre doğru değildir.⁶²⁵

1.5. İbadetler

Kurancılar genel olarak abdest alırken Kur'an'da geçen uzuvların yıkanmasının yeterli olduğunu ve abdesti bozan durumların sadece Kur'an'da geçen durumlar olduğunu ileri sürmüşlerdir. Rivayetlerden gelen, mezheplerin öne sürdüğü, vücudun kanaması, kadına ya da

⁶²³ Atay, *age*, s. 75.

⁶²⁴ Öztürk, *age*, s. 267.

⁶²⁵ Kur'an Araştırmaları Grubu, *age*, s. 46.

erkeğe dokunmanın abdesti bozmayacağını söylemişler, yine rivayetlerden gelen mest uygulamasını kabul etmemişlerdir.

Kurancılara göre herhangi bir mescidin fazilet açısından diğerine üstünlüğü yoktur. Tilavet secdesi, sehiv secdesi, teravih namazı, nafil namaz, namazların kazası, cenaze namazı Kur'an'da bulunmadığı gerekçesiyle bidattir. Çekraleî ve Yüksel ölünün arkasından dua etmenin yeterli olduğunu söylemiştir.⁶²⁶

1.6. Siyasi Meseleler

Kurancılar, Hindistan'da ve Türkiye'de siyasi konularda da fikirlerini açıklamışlardır. Bu alandaki fikirler, din ve devlet işlerinin birlikteliği ya da ayrılığı etrafında toplanmıştır.

Ahmed Khan, din ve devlet işlerinin ayrı olması gerektiğini söylemektedir. O, aynı zamanda Hindistan'ı meşgul eden halifelik konusunda da halifenin sadece bulunduğu yerle sınırlı olması gerektiği taraftarıdır. Bu fikrin yine coğrafyadan kaynaklı olduğu söylenebilir. Müslümanlar ve İngilizler arasındaki anlaşmazlıkların durulması için idarecinin Müslümanlardan olmasının şart olmadığını ya da devletin İslam ile yönetilmesinin farz olmadığını, sonuçta din ve dünya işlerinin Kur'an'da da ayrı olduğunu ileri sürmüştür. Yine halifelik ile ilgili görüşü Müslümanların Osmanlı'ya olan bağlılıklarından dolayı İngilizlerin tepkilerini çekmeyi önlemek için olabilir. Çünkü madem yöneticiler artık İngilizlerdir, o halde başka devletin yöneticilerine bağlılık duymaya gerek yoktur. Kur'an'da yönetim ile ilgili söylenen tek şey şûradır. Bunun haricinde dinin siyasete şekil vermesi düşünülemez. Çünkü siyaset ve din farklı şeylerdir. Ona göre Hz. Peygamber'in hem siyasî hem dînî lider olması dini bir kural değildir.⁶²⁷

Khan, laikliği olması gereken yönetim olarak vurgularken Atay, Türkiye'deki laiklik uygulamasını eleştirir. Ona göre laiklik din hürriyeti sağlayabilmelidir. Ancak Türkiye'de laiklik taraftarlarının ve gelenekselcilerin arasında çekilen kılıçlar devamlı karşı karşıya gelmelerine sebep olmaktadır. Hal böyle olunca Atay ortaya çıkan İslam düşmanlığından şikâyetçidir. Edip Yüksel de din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre dünyevi ve gündelik işlerde Müslümanlar birbirlerine danışabilirler.

⁶²⁶ Birışık, *age*, s. 209.

⁶²⁷ İlahi Bahş, *age*, s. 308.

Ama dini işlerde sadece Allah hüküm verir. Müslümanlar dünyevi işlerinde de dini, hakem yapmak zorunda değillerdir. Hatta Edip Yüksel, Allah'ın insanlar için Kur'an'da demokratik ve laik bir yönetim şeklini seçtiğini söylemiştir. Öztürk de şura ve biatten yola çıkarak Kur'an'da demokrasi ve cumhuriyetin Müslümanlara yönetim şekli olarak seçildiğini ileri sürmüştür. Sömürge olmasından kaynaklı olacak ki Hindistan Kurancıları cumhuriyet ve demokrasi hakkında görüş bildirmekten ziyade mevcuda adapte edici şeyler söylemeyi tercih etmişlerdir.⁶²⁸

1.7. Toplumsal Meseleler

Kurancılar İslam dini ve Arap kültürünün ayırt edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hz. Peygamber Araplar arasından çıktığı için onu örnek almak demek Arap kültür ve geleneğini benimsemek değildir. Ahmed Khan Hz. Peygamber'i sadece dini işlerde takip etmek gerektiğini söylemektedir. Din ve kültür farkı iyi yapılmalı, yemenin içmenin giyinmenin din ile ilişkili olmadığı bilinmelidir. Ahiret, ahlak ve din ile ilgili olmayan hadislerin bağlayıcı bir özelliği yoktur.⁶²⁹

Kurancılara göre din, kendisine sonradan eklenen şeylerden arınmalıdır. Kelam, fıkıh, tasavvuf, hadis, tefsir, siyer ilimleri dine sonradan yapılan eklemelerdir. Katıksız din, saf din Kurancıların sloganı iken, uydurulan din, tepkilerini yönelttikleri bir tabirdir. Bu noktada Khan, toplumda gelenek ve dinin iç içe girdiğini hangi şeyin din hangi şeyin gelenek olduğunun ayrımını yapmanın artık imkânsız hale geldiğini söylemektedir. Atay ise bu durumu din ve din kültürü arasındaki farkları anlatarak açıklamaktadır. Ona göre insanlar, din kültürü olan geleneği din olarak benimsemektedir. Yaşar Nuri Öztürk ise, Hz. Peygamber'in her hareketinin dînî kabul edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Arap toplumundaki örfü ve gelenekleri sırf Hz. Peygamber Arap olduğu için almak doğru değildir. Kurancılar, Arap örfünün ve adetlerinin dinden sayılmamasını söylerken ölçüyü geniş tutmuşlardır. Onlara göre başörtüsü veya örtünmenin sınırlarının belirlenmesi de örf ve geleneğe dâhildir. Kurancılar tasavvufa, tasavvuftaki şeyh mürit ilişkisine şirk olduğu gerekçesiyle şiddetle karşı çıkmışlardır.⁶³⁰

⁶²⁸ Öztürk, age, s. 103.

⁶²⁹ Baljon, age, s. 76.

⁶³⁰ Kuran Araştırmaları Grubu, age, s. 89.

Cihad ve savaş hakkında Kurancıların ortak fikri cihadın saldırma değil savunma olduğu yönündedir. Ahmed Khan, İngilizlere karşı cihadın caiz olmayacağı şeklindeki düşüncesiyle bu fikri öne sürmüştür. Çünkü ona göre İngilizlerin gelmesiyle Hindistan darü'l-harp olmuş değildir. Müslümanları, İngilizlere karşı cihada çağıran fetvalar geçersizdir. Dînî olarak bir zorlama yoksa cihad caiz değildir. Khan'ın cihad görüşü yine İngilizlerle olmasını ümit ettiği uzlaşmaya paralel gitmiştir. Aslında İslam'da cihad, modern dünyanın kabul etmediği bir fikir olduğu için her Kurancı bu konu hakkında görüş beyan etmiştir. Modern dünyada İslam'ın saldırgan olduğu, kanı sevdiği ya da savaştan beslendiği, hatta Müslümanların terörist olduğu şeklinde bir algı vardır. Bu algıyı dikkate alan Kurancılar bunun böyle olmadığını, cihadın ancak karşı taraf saldırıyorsa Müslümanlara caiz olacağını dile getirmektedirler.⁶³¹

Perviz gibi bazı Kurancılar da cihadı asıl manasından tamamen uzaklaştırarak nefis mücadelesinin hakiki cihad olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dünyanın yeni düzeninde her ne kadar kendileri uygulamasalar da Batının sürekli olarak dünya barışı, hoşgörü gibi sloganlar atması Müslümanların cihad konusunda soft yorumlar yapmasına neden olmuştur.

Kurancılara göre köleye efendilik taslamak kendini Allah'a ortak koşmak ile aynıdır. Çünkü insanların tek efendisi Allah'tır ve insan doğuştan özgürdür. İslam'ın birçok konuda kefareti için de köle azad etmek gibi bir şart getirmesi Kurancıların çıkış noktasıdır.⁶³²

Kurancılar hırsızın elinin kesilmesi konusunda Kur'an'daki ilk manayı hemen almazlar. El kesilmesi durumunu yorumlayanların yanında hırsızlığın baştan tanımlanması gerektiğini söyleyenler de olmuştur. Hırsızın elinin kesilmesi konusu da modern çağda İslam'ı zorlayan hükümlerden biridir. İslam'ın şart koşmaksızın her hırsızın elinin kesilmesi gibi barbar zihniyetli bir din olmadığı konusunda savunmaya geçen Kurancılar, cezanın caydırıcı olmasına dikkat edildiğini, eğer hapis caydırıcı olacaksa el kesmenin zarureten olmadığını dile getirmişlerdir. Ahmed Khan, İngilizlerin Hindistan'da ceza hukukunu değiştirmesiyle Müslümanlara İslam'daki cezaların şart olmadığını ispat etmek için bu düşünceleri ortaya atmış olabilir. Perviz ve Atay, Kur'an'da suçlara verilen cezaların devlet tarafından uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Hatta Perviz, Kur'an cezalarını uygulayacak bir devlet yoksa cezanın uygulanmaması taraftarıdır. Perviz'in ve Atay'ın bu fikri, insanların Kur'an'ı uygulama

⁶³¹ İlâhî Bahş, *age*, 126.

⁶³² *age*, s. 209.

adına kendi başlarına hareket etmesini önleme maksadı taşıdığı için önemlidir. Onların bu düşüncesiyle, uygulanacak ceza devlet eliyle olursa vahşet engellenecektir.⁶³³

Zühd kavramı Kurancıların ortak olarak tepki gösterdikleri bir kavramdır. Onlara göre zühd, düştüğü kötü halden çıkmayı başaramayan kişinin, durumu kabullenme yöntemi ve fakirliktir. Ancak Kur'an fakirliği övmeyi. Zengin Müslümanlar olduğu ve infak ettikleri sürece İslam toplumu ekonomik refah ile yaşayabilecektir. Müslümanın nafileler ile çok fazla ilgilenmesi, tespihlere zikirle çok vakit ayırması Kurancılara göre miskinliktir. Müslüman tespihlerle uygulanan takva hayatına daldığı zaman dünyadaki gelişmeleri kaçırmaktadır.⁶³⁴

Kurancılar arasında evrimi kabul edenler de ortaya çıkmıştır. Hindistan Kurancılarından el-Meşriki Darwin'in evrim teorisini benimsemiştir. Türkiye Kurancılarından Edip Yüksel de insanın evrimden en gelişmiş canlı olarak ortaya çıktığını iddia etmiştir.⁶³⁵

Ahmed Khan ve Edip Yüksel, Müslüman kelimesinin teslim olan anlamındaki daha geniş manalı halini kullanmışlardır. Onlara göre Allah Kur'an'da göklerdeki ve yerdeki herkesin isteyerek veya istemeyerek kendisine secde halinde olduğunu bildiriyorsa, herkes ve her şey Müslümandır, yani Allah'a ve onun yasalarına teslim olmuştur. Khan, Allah'ın Kur'an'da doğa ile ilgili birçok ayet vermesini ateizmin doğaya yüklediği önemle bağdaştırır ve ateizmin aslında İslam olduğunu söyler. Bu durumda ateistler de farkında değillerdir, ancak Müslümandırlar. Çünkü sünnetullah onlar için de geçerlidir ve onların fitratında da Allah'a secde etmek vardır.⁶³⁶ Khan ve Yüksel'in imanı dil ile ikrar, kalp ile tasdik etmeye gerek görmediği, zaten herkesin baştan müslüman olduğuna inandıkları söylenebilir.

Ahmed Khan, faizin haram olduğunu kabul etmekle birlikte alınan her zaid paraya faiz deme taraftarı değildir. Ona göre fakirin zor durumunu kullanarak ondan fazladan alınan para faizdir. Ancak lüksüne düşkün insanların aldığı borçtan faiz talep etmekte bir sakınca yoktur. Aynı zamanda iş hayatındaki krediler de ticaretin gelişmesi için önemlidir ve yasaklanamaz. Edip Yüksel de Khan'ın görüşüne paralel olarak, insanların zor durumlarından faydalanarak alınan paranın faiz olduğunu söylemiştir. Bu durumda bankalardan alınan paranın karşılığında

⁶³³ Öztürk, *age*, s. 316.

⁶³⁴ Öztürk, *age*, s. 226.

⁶³⁵ Kur'an Araştırmaları Grubu, *age*, s. 94.

⁶³⁶ Birişik, *age*, s. 322.

alınan faiz Kur'an'ın yasakladığı faiz değildir. Böylece her iki Kurancı da hem Kur'an'da faizin yasaklandığını kabul etmişlerdir hem de faizi dönem şartlarına uygun yorumlamışlardır.⁶³⁷

Kurancılara göre Kur'an'da olmayan recm cezası İslam'da yoktur. Evli ya da bekâr bir kişi zina ederse ona yüz değnek cezası verilir. Allah gerektiğinde Kur'an'da el kesme, sopa vurma gibi cezaları çekinmeksizin söyleyebiliyorsa Kurancılara göre, recme rızası olsaydı Allah bu cezayı da Kur'an'da zikrederdi. Kurancılar recmin Tevratta olduğunu, Yahudilerin şeriatinde olduğunu ancak İslam'da olmadığını savunmaktadırlar. Recm uygulamasını zulüm olarak değerlendirirler. Bu noktada iki ülkenin Kurancıları da aynı düşünceye tek farklı sesin Çekralevi'den çıktığı söylenebilir. O, evli bir kişinin zina etmesini yeryüzünde fesat çıkarmakla denk görmüş ve cezasının idam olması gerektiğini söylemiştir.⁶³⁸

Kurancılar vasiyet hakkında ortak görüş beyan etmişlerdir. Amrîtsari Kur'an'a göre kişinin malını dilediği gibi vasiyet edebileceğini ve rivayetlerin buna engel olamayacağını söylemektedir. Perviz ortaya attığı özel mülkiyetin caiz olmadığı düşüncesiyle kişiler eğer ellerindeki fazlalıkları devlete verirlerse birikimleri olmayacağından vasiyet gibi bir problemin de kalmayacağını, ancak böyle bir sisteme kadar kişinin malını istediği gibi vasiyet edebileceğini öne sürmektedir. Hindistan Kurancıları ile aynı düşünen Yüksel, uydurulmuş hadislerin Allah kelamını neshetmeye muktedir olamayacağını söyleyerek vasiyetin kişinin malı üzerinde hakkı olduğunu dile getirmiştir.⁶³⁹

İçtihadı geniş yer veren Hindistan ve Türkiye Kurancıları aynı anda üç kere söylemekle boşanmanın gerçekleşmiş olması fikrini ortaklaşa reddetmişlerdir. Bu, onlardaki içtihat algısıyla uyuşmamaktadır. Çünkü bu içtihat, Hz. Ömer'e aittir ve Kurancılara göre hem kişisel hem dönemseldir. Ayetlerde dahi yorumlamaya giden Kur'ancılar Hz. Ömer'in yüzyıllar öncesinde ortaya attığı bu içtihadı sadık kalmayı sağlıklı görmemektedirler. Aynı zamanda onlara göre bu içtihat modern çağın dokusuyla uyuşmamaktadır.⁶⁴⁰

Hindistan ve Türkiye Kurancıları kabir azabını kabul etmemiştir. Onların ölüye ve kabre pragmatist ve materyalist bir bakış açısıyla baktıkları söylenebilir. Mesela, Perviz'e göre mezarlar sadece ölünün kokmasını engellemek için vardır. Mezarların dînî bir ceza ya da

⁶³⁷ Öztürk, *age*, s. 299.

⁶³⁸ İlâhî Bahş, *age*, s. 332.

⁶³⁹ *age*, s. 305.

⁶⁴⁰ *age*, 290.

mükâfatlandırma için olması veya manevi bir anlam barındırmaları düşünülemez. Bu durumun ispatlanabileceğini söyleyen Perviz mezarların açılması teklifinde bulunmuştur. Edip yüksel ise cenazeyi dînî bir işlem olarak kabul etmediği için bazı ülkelerde ölülerin yakılmasını mezarların pahalı olmasına bağlamaktadır.⁶⁴¹

2. Farklı Yönleri

2.1. İmanın ve İslam'ın Şartları

Kurancılar çoğunluk tarafından dinde değişmez olarak kabul edilen imanın ve İslam'ın şartları konusunda farklı görüşler ortaya atmışlardır. Türkiye Kurancılarından Hüseyin Atay ve Yaşar Nuri Öztürk kadere imanın, imanın şartlarından olmadığını söylemişlerdir. Kur'an'da geçen kader kelimesini her şeyin bir ölçüsü olduğu şeklinde yorumlamışlar, klasik manada kader kabul edildiğinde özgür iradenin kısıtlanacağına inanmışlardır. Halbuki onlara göre özgür irade ve kader bir arada bulunamayacak iki unsurdur. Kaderin olduğu yerde özgür irade, özgür iradenin bulunduğu yerde kader olamaz. Ya da kader insanların mevcut durumlarına boyun eğmelerini sağlamak için sonradan uydurulan bir yalandır. Yaşar Nuri Öztürk, İslam'ın beş tane şartla sınırlandırılmayacağını, Kur'an'da geçen her emrin İslamın şartı olduğunu dile getirmiştir. Hindistan Kurancılarından el-Meşriki İslam'daki beş şartın yerine namazın, orucun, haccın ve zekâtın olmadığı on şart ileri sürmüştür.⁶⁴²

2.2. Kur'an- Mealler

Hindistan ve Türkiye Kurancıları arasında dikkat çeken bir diğer fark meallere verilen önemdir. Hindistan Kurancıları, Kur'an'ı meallerden okumak, Urduca veya İngilizce okumak gibi vurgular yapmamıştır. Onlar, coğrafyanın getirdiği bir eğitimle hem Arapçayı hem de İngilizceyi ileri derecede öğrenmeleri sebebiyle Kur'an'ı şu ya da bu dilden okumak onlar için mevzu olmamıştır. Hatta Perviz, Kur'an'ın tercümesinin ondaki mükemmelliği bozacağı düşüncesindedir. Bu yüzden meallere sıcak bakmamıştır. Ancak Türkiye Kurancıları arasında meal okumak gibi bir konu müstakil olarak yer almıştır. Hatta Kurancılara aynı zamanda Mealciler denmiştir. Türkiye Kurancıları Arapça bilen kişinin Kur'an'ı Arapçasından okumasını, ancak bilmeyenin bahane üretmeksizin mealı üzerinden ilahi mesajı anlamaya

⁶⁴¹ Birışık, *age*, s. 317.

⁶⁴² Öztürk, *age*, s. 329.

çalışması gerektiğini savunmuşlardır. Çünkü Kur'an, Arapça bilen seçkin zümre kitabı değildir. O kitap, toplumun en üst seviyesinden en alt tabakasına kadar tüm insanları muhatap almaktadır. Bu yüzden Türkiye Kurancıları, halkı doğru Kur'an'dan haberdar edebilmek maksadıyla meal çalışmalarına ağırlık vermişlerdir.⁶⁴³

Türkiye Kurancıları asıl maksadın anlamak ve samimi kulluk etmek olduğunu söylemiş, ezanın ve namazın Türkçe olabileceğini de eklemişlerdir. Türkiye Kurancılarının dil konusundaki bu görüşlerinin ülkedeki durumla ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte yazının değişiminin, Türkiye'de bir döneme damgasını vuran Türkçe ezan tartışmalarının ya da değişen sistemle birlikte eskinin üzerine bir sünger çekilmesinin Kurancıların bu konuda fikir beyan etmesine sebep olduğu söylenebilir. Ayrıca Mealciler Kur'an dili olması gerekçesiyle Arapçanın kutsallaştırılmasına da karşıdılar. Kur'an dili olması Arapçayı kutsal bir dil haline ya da ibadetlerin kabul olmasını sağlayan bir efsun haline getirmez. Burada Hindistan Kurancılarının daha çok cemaatle hareket etmelerinin, buna karşılık Türkiye Kurancılarının resmileşmiş bir grup kurmaktansa herkesin kendi anlayışıyla Kur'an yolunda yürümeyi tercih etmesinin etkili olduğu söylenebilir. Türkiye Kurancıları fikirlerini internet siteleri üzerinden açıklamaya çalışmaktadırlar. Ancak Hindistan'da olduğu gibi resmileşmiş bir cemaat isimleri yoktur. Her birey Arapçayı çözemeyeceğine göre en iyi yol meallerdir.⁶⁴⁴

Kur'an'daki Besmeleler hakkında Kurancılar farklı görüşler ileri sürmüştür. Çekrlevî, tüm besmeleleri ayetten kabul etmiş; Amritsari, Fatiha'nın besmelesini ayet kabul etmiş ancak diğer besmeleleri Allah tarafından konmuş olduğunu söylemesine rağmen ayet olarak görmemiştir. Edip Yüksel'de Amritsarî gibi Fatiha'nın besmelesinin ayet olduğunu, diğer besmelelerin ayet olmadığını dile getirmiştir. Yüksel'i Amritsari'nin taksiminden ayıran şey Yüksel'in bunu 19 mucizesine uygun olarak yapmaya çalışmasıdır.⁶⁴⁵

2.3. İki Ülkenin Siyasi Durumu

Hindistan Kurancılığı ve Türkiye Mealciliği arasındaki en büyük fark İngilizlerin Hindistan'a yaptığı somut müdahaledir. İngilizlerin Hindistan'ı işgal etmesi ve Müslümanların bu işgale karşı koyamamaları sonucunda Ahmed Khan İngiltere ve Hindistan arasında

⁶⁴³ Birışık, age, s. 341.

⁶⁴⁴ age, s. 344.

⁶⁴⁵ Kur'an Araştırmaları Grubu, age, s. 77.

arabuluculuk yapmıştır. Ona göre Müslümanların Hindistan'da barınabilmeleri için İngilizlerle iyi anlaşmaları şarttır. Khan, aradaki farkı kaldırabilmenin bir yolu olarak Hindistan'da Batı tarzı eğitimin gerekliliğini öne sürmüştür. Müslümanları ve İngilizleri birbirinden farklı hale getiren İslam'ı ve bunun ardından Kur'an'ı akılcılık çerçevesinde yeniden ele almıştır. Akılcılık ortak noktasında birleşerek farklılıkları en aza indirmeye çalışan Khan, bu tutumunu İngilizler ve Müslümanların bir arada yaşayabilmelerinin bir yolunu bulmak maksadıyla sürdürmüştür. Khan'da, Hindistan ile İngiltere'yi uzlaştırmak, din ve bilimi, din ve aklı uzlaştırmak ile aynı doğrultuda gitmiştir.⁶⁴⁶

Hindistan'a yapılan somut müdahale onların millilik vurgularının gelişmesine engel olmuştur. Ahmed Khan, ülkesinin kurtuluşunu İngiltere ile uzlaşmaya ya da Batıyı örnek almaya bağlamıştır. Bu bağlamda Batının bilimde ön plana çıkardığı akılcılığı Khan, dinde ön plana çıkarmış ve Batıyı örnek aldığı eğitim kurumları oluşturmuştur. Müslümanların ve Hinduların İngiltere'ye direnmek için oluşturduğu gruba karşı çıkmıştır. Bu noktada Hindistan'da Hâksâr hareketi farklılık arzetmiş, Müslümanların İngilizlerden kurtuluşu için fiili olarak çalışmışlardır. İngilizlere direnmesi yanında Hâksâr lideri el-Meşriki, yaptığı farklı ibadet tanımıyla, Batılıların dünya kontrolünü ele geçirerek en iyi abidler olduklarını söylemiştir.⁶⁴⁷

Yahudilerin ve Hristiyanların iyi insanlar olduğu, Müslümanların gayrimüslimlerle de iyi geçinmesi gerektiği gibi vurgular Hindistan Ku'rancılarında coğrafyanın bir etkisi olmuş olabilir. Ancak Türkiye Kurancıları sömürgeciliğin Batı'dan yayıldığını, Batıcılık adı altında ahlaki olmayan birçok şeyin yayılma alanı bulduğunu düşünerek daha milli bir duruş benimsemişlerdir. Hindistan Kurancılarını takip eden kesim genelde eğitim seviyesi yüksek insanlardan ya da Batı tarzı eğitim almış insanlardan oluşmuştur ve halkın her kesiminden teveccüh görmedikleri bilinmektedir. Ancak Türkiye Mealcilerinin, fikirleri ortaya atan kesim eğitim seviyesi yüksek insanlardan oluşmuş olsa da, hitap ettiği kitle genelde halk kesimidir. Zaten kendileri de Kur'an'ı hayatın içine aktarma gibi bir maksat taşıdıkları için herkesin Kur'an ile bir ilişki geliştirmesinin zorunlu olduğunu söylemişler, Kur'an ile toplumun her

⁶⁴⁶ Özcan, age, s. 102.

⁶⁴⁷ Bırışık, agm.

kesiminin ilgilenmesini istemişlerdir. Zaten bu niyetle Türkiye Kurancıları meal çalışmalarına çok önem vermişlerdir.⁶⁴⁸

2.4. Gaybî Konular

Ahmed Khan meleklerin ve cinlerin varlıklarını kabul etmemiştir. Onun haricindeki Hindistan Kurancıları ve Türkiye Kurancıları bu varlıkları kabul etmiştir. Ancak diğerlerinden farklı olarak Yüksel gökyüzünde çıkan bir tartışmanın sonucu olarak varlıkların melek, cin ya da insan olarak ayrıldığını söylemektedir Burada da Kurancıların akıl ve yoruma tanıdıkları geniş sınır bu farklı yorumlara sebep olmuştur. Kurancılar bu farklı yorumların problem teşkil etmediğini, Kur'an'ın nefes alan canlı bir kitap olmasının ispatı niteliğinde olduğunu söylemişlerdir. Khan, Kur'an'da geçen melek veya cin kelimelerini inkâr ediyor değildir. Sadece bu varlıkları yorumlamakta ve herkesin anladığı şekliyle olmadıklarını söylemektedir.⁶⁴⁹

Türkiye Kurancıları vahiy meleği olarak Cebrail'i kabul ederken Ahmed Khan, vahyin Cebrail tarafından getirilmediğini, peygamberlerin kendilerinde bulunan akıl istidatıyla kalplerinde vahyin belirdiğini söylemektedir. Bu açıdan bakıldığında Khan, insanların fazla zeki olmalarının peygamber olmalarına vesile olduğunu söylemiştir. Ancak Perviz peygamberliğin iktisabi olduğu fikrine karşı çıkmıştır. Atay da bu konuda Perviz gibi düşünmektedir. Peygamberler onların katkısı olmaksızın Allah tarafından seçilirler.⁶⁵⁰

2.5. İbadetler

Kurancıların hem çok benzedikleri hem de çok ayrıldıkları nokta ibadetler konusudur. En büyük benzerlikleri ibadetler konusunda hemen her Kurancının kendi anladığı şekliyle bir mezhebe bağlı kalmaksızın hareket etmesidir. Ayrıldıkları noktada serbestlikten kaynaklı herkesin ulaştığı sonucun farklı olmasıdır.

Hindistan Kurancılarından Çekralevi, Hud suresi 114. ve İsra suresi 79. ayetlerinden yola çıkarak namazın Kur'an'da sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere beş vakit emredildiğini söylemektedir. Diğer Kurancılarda rastlanmayan bir şekilde Çekralevi

⁶⁴⁸ Kur'an Araştırmaları Grubu, *age*, s. 81.

⁶⁴⁹ *age*, s. 252.

⁶⁵⁰ İlâhî Bahş, *age*, s. 331.

namazların rek‘atlarını da Kur’an’dan çıkarmaktadır. Meleklerin kanatları için söylenen iki, üç ve dört ona göre aslında namazların rek‘atlarını belirlemektedir. Bu konuda diğer Kurancılar Kur’an’da belirtilmediğini söyleyerek namaz rek‘atlarını bazen bire kadar indirebilmişlerdir.⁶⁵¹

Kurancılık konusunda dikkat celbeden şey bir cemaatin önderi ile cemaat mensupları arasında da takip ve benimseme durumunun olmamasıdır. Hindistan’daki Kurancıların aksine Türkiye’deki Kurancılık akımını benimseyenler aynı düşündükleri konularda dahi takipleşme ve cemaatleşme zarureti hissetmemişlerdir. Çekralevi’nin ardından onun cemaati sabah, öğle ve yatsı namazı olmak üzere üç vakit namazı kabul etmiş, her namazın da ikişer rek‘at olduğunu söylemişlerdir. Amritsari’ye göre namazlar sabah ve yatsı olmak üzere iki vakittir. Sabah ve yatsının dışında namaz kılmak caiz değildir. Kişi kaç rek‘at kılmak isterse kılar. El-Meşriki, beş vakit namazın ilk Müslümanlara, birlikte hareket edebilmeyi öğretebilmek için ortaya atıldığını, ancak onlardan sonra beş vaktin zorunluluk olmaktan çıktığını öne sürmüştür.⁶⁵²

Hindistan Kurancılarından Perviz, namazı Hanefilerin kıldığı gibi kılsa da ona göre, Kur’an’da olmayan ayrıntıları belirlemek için oluşturulan Millet Merkezi, namaz konusunda da değişiklikler yapabilir. Türkiye Kurancılarından Atay, namazın Kur’an’da beş vakit farz kılındığını, nasıl edileceğinin ise fiili olarak tevatürle sabit olduğunu aktarmaktadır. Diğer Kurancılardan farklı olarak beş vakit namazı kulun inisiyatifine bağlamayan Atay, namazın vakitlerinde, rek‘atlarında, kılınış şeklinde değişim yapmak isteyeninin hatalı olduğunu söylemektedir. Buna rağmen Atay da ibadet karşılaştırması yapmaktan kendini alamaz ve okumanın, düşünmenin, fikir üretmenin, insanın içinde titiz olmasının namazdan daha büyük bir ibadet olduğunu savunur.⁶⁵³

Yaşar Nuri Öztürk, Hud suresi 114. ayetinden hareketle Kur’an’da sabah, akşam ve yatsı namazlarının bahsinin geçtiğini, diğer iki vaktin Hz. Peygamber tarafından bildirildiğini söylemektedir. Allah’ın Kur’an’da açık açık beş vaktin olduğunu söylememesi Öztürk’e göre Allah’ın, ümmeti cem nimetinden faydalandırmak istemesindendir. Öztürk kişinin kendi durumunu değerlendirip namazlarını istediği zaman cem edebileceğini söyler. Bir Hindistan Kurancısı olan Çekralevi ise cemi kabul etmemiştir. Öztürk’e göre rek‘atlar, Hz. Peygamber tarafından söylenmiştir. Öztürk ve Yüksel’e göre abdestte ayaklar yıkanabilir veya

⁶⁵¹ Birışık, *age*, s. 310.

⁶⁵² *age*, s. 318.

⁶⁵³ Atay, *age*, s. 109.

meshedilebilir. Yüksel'e göre Kur'an'da sabah, öğlen ve akşam namazı şeklinde ikişer rek'atlık üç namaz vardır. Kişinin namazı zorunlu olarak beş vakit kılması gerekmez ve hiçbir baskı altında kalmaksızın kendi akıyla Kur'an'dan beş vakit namaz kılması gerektiğini çıkaran kişinin namazı beş vakit kılmasını gerekir. Burada da Kurancılığın kişisel serbestliği devreye girmiştir. Tuvalet gitme ve cinsel ilişki dışında Öztürk, abdestinin bozulup bozulmadığına kişinin karar vereceğini söylemektedir. Çekrlevî Kurban ve Ramazan bayramlarını kabul etmekle birlikte bayram namazlarının Kur'an emri olduğunu söylemiştir. Ancak Türkiye Kurancıları bu bayramların ve namazlarının dinde olmadığını dile getirmişlerdir. Çekrlevî, hutbenin Kur'an'ın bir emri olduğunu söylerken Edip Yüksel, hutbenin isteğe bağlı olduğunu, namazın kabul şartının hutbe olmadığını bir iyilik olarak Müslümanlar bir aradayken öğüt vermenin iyi olacağı düşünüldüğü için hutbenin ortaya atıldığını söylemiştir. Çekrlevî'nin kurduğu cemaat namazı tamamen sesli eda ederken; Yüksel Kur'an'daki ayetten hareketle sesli sessiz arasında bir ton tutturmak gerektiğini söylemiştir.⁶⁵⁴

Huşû, ibadetlerde kalite, birçok şeyi kişilerin inisiyatiflerine bırakmaları Kurancıların ortak noktasıdır. Mesela Amritsari'ye göre samimiyetle kılınan dört rek'at namaz da bir rek'at namaz da aynıdır. Bu durumda kişi kaç rek'at isterse o kadar namaz kılar. Amritsari de Çekrlevî gibi namaz kılmakta sakınca görmemiş hem kendi görüşünü hem Çekrlevî'nin görüşünü doğru kabul etmiş, ümmet içerisinde vahdetin daha önemli olduğunu dile getirmiştir. Yani ona göre doğrunun kesin bir sınırı yoktur. Maksat Allah'a hamd ve şükür olduktan sonra Amritsari'ye göre kişi ibadetine kendisi karar verebilir. el-Meşriki'de namazın maksadı kişiyi kötülüklerden alıkoymasına olduğu için, kişi, kendisini kötülüklerden uzak tutabildiğine inanıyorsa namaz kılmasına gerek yoktur. Kurancılarda genel olarak ibadetlerde şekilden ya da sayıdan ziyade "Allah'ı zikir" önemlidir. Beş vakitte Allah'ı zikretmek yerine ona itaat ederek her dakika Allah'ı zikretmek, belirli ibadetler ile Allah'a kulluğu göstermek yerine adaletli olarak, topluma hizmet ederek Allah'a kul olmak gibi toplumsal ve ahlaki görevlere vurgu yapmışlardır.⁶⁵⁵

Ezan, Kur'an'da olmadığı ve rivayetlerden geldiği için Kurancı grubun tartışmaya açtığı bir diğer konudur. Çekrlevî, ezanı ve müezzinlik uygulamasını küfür olarak görmüştür. Özelde Atay ve Öztürk ezana ses etmezken, genel olarak Türkiye Kurancıları ezanın Arapça olmasının

⁶⁵⁴ İlahi Bahş, *age*, s. 338.

⁶⁵⁵ *age*, s. 29.

şart olmadığını ileri sürmüşlerdir. Edip Yüksel ise ezanda Allah'ın yanında Hz. Muhammed'in anılmasını şirk unsuru olarak değerlendirmiştir.⁶⁵⁶

Namazda kible konusunda Kurancılar farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Çekrlevî, kibleyi gerekli görürken, Amritsari doğunun ve batının Allah'a ait olmasından hareketle nereye dönüldüğünün önemli olmadığını söylemiştir. Türkiye Kurancılarından Öztürk ise kibleyi vahdet unsuruna bağlamış, toplu namazlarda birliğin sağlanması için Kâbeye yönelişin şart olduğunu ancak haricinde doğunun ya da batının fark etmeyeceğini düşünmüştür. Yüksel'de kiblenin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ancak genel olarak Kurancılar, Kâbeyi kible olarak emreden ayetlerle, doğunun ve batının Allah'ın olduğu yönündeki ayetleri birbirlerini nesh etmeyecek şekilde kullanmışlardır.⁶⁵⁷

Namazda okunacaklar konusunda bazı Kurancılar, tespihler ve tekbirler de dâhil Kur'an'dan olmayanı kabul etmezken bazı Kurancılar bilinen duaların haricinde dualar yapılabileceğini de söylemiştir. Amritsari ise namazda ne okunduğunun önemli olmadığını söyleyerek sıkılayı geniş tutmuştur. Ona göre önemli olan nasıl okunduğudur ki samimiyet şarttır. Öztürk, kıraatın Arapça yapılması ancak duaların istenilen dilde okunması taraftarıdır. Kişi ne dediğini anlayacağı için ibadeti manalı hale gelecektir. Yüksel ise sadece Fatiha'nın okunmasını doğru bulmuş, şirk içerikli olduğunu düşündüğü tahiyyat gibi duaların okunmamasını söylemiştir.⁶⁵⁸

Kurancılar, zekâtın şartlarının değiştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Çekrlevî'ye göre zekâttaki kırkta bir şartı kalkmalı, onda bir şartı getirilmelidir. Amritsarî, aynı fikirde olup kırkta bir şartının değiştirilmesini ve malın bir yıl bekletilmesinin gereksiz olduğunu söylemiştir. Bir yıl beklemediği takdirde kişi maaşını alır almaz zekâtını vermelidir. Maaşın hangi aralıklarla alındığı önemli değildir. Zekâta verilecek miktarı ihtiyacı olan kişinin ihtiyacını giderecek kadar şeklinde belirleyen Amritsarî miktarın ucunu açık bırakmıştır. Yani zekâtın nisabını karşı tarafın ihtiyacı belirleyecektir. el-Meşriki zekâtı ibadetten saymamış, hatta sıraladığı İslam esaslarının arasına zekâtı katmamıştır. Perviz ise zekâtı devlete vermek gerektiğini, devletin de muhtaçlara ulaştırması gerektiğini söylemiştir. Ayette geçtiği üzere nisap olarak insanlar ihtiyaçtan arta kalanı vermelidir. Türkiye Kurancılarından Atay, zekâtın

⁶⁵⁶ Yüksel, *age*, s. 96.

⁶⁵⁷ Öztürk, s. 334.

⁶⁵⁸ Yüksel, *age*, s. 207.

İslam toplumunda muhtaç insan bırakmayacağını söylemektedir. Yüksel ise zekâtın yılda sadece bir kez verilme kuralına karşıdır. Kişi maaşını aldığı anda ya da malı eline geçer geçmez ihtiyacından arta kalanını zekât olarak vermelidir. Kurancıların zekât konusunda ayette zikredilen “ihtiyaçtan arta kalan” vurgusu yapmaları ancak bir yıl bekletme kuralını kabul etmemeleri dikkat çekicidir.⁶⁵⁹

Hindistan Kurancıları genel olarak orucun Ramazan ayında tutulan bir ibadet olduğunu söylemişlerdir. Ancak Amritsari, Kurancıların sık sık kullandığı kolaylık ilkesini hatırlatırcasına Müslümanın istediği herhangi bir ayda oruç tutabileceğini kendini sadece Ramazan ayıyla sınırlandırmaması gerektiğini söylemiştir. Eğer Müslüman Kur'an Ramazan ayında indirildiği için orucu o ayda tutmak isterse bu onun kişisel tercihidir. Orucu dinde bir eğitim aracı olarak gören Atay, oruç tutan Müslümana orucu olabildiğince kolaylaştırma taraftarıdır. Yeme içmeyi kesmek için imsak vakti şart değildir. Kişi o sırada içtiği edip güneş doğumuna kadar yiyebilir. Öztürk de kişi oruç konusunda nefis olarak zorlanacağını düşünüyorsa bu işi fidye ile halledebileceğini söylemektedir. Kişinin oruca karşılık fidye vermesi için yaşlı ya da hasta olması gerekmez. Burada hem Hindistan hem Türkiye Kurancılarının orucu kolaylaştırmak için sınırları genişlettikleri görülebilir.⁶⁶⁰

Kurancılar hac ibadeti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ahmed Khan, bugün fıkhıta hac nasıl anlatılıyorsa aynı kurallarla vermiş ancak bu kuralların hepsini Kur'an'dan çıkardığını söylemiştir. Perviz, hac ibadetinin en önemli maksadının her yıl birçok Müslümanı bir araya getirebilmesi ve Müslümanların buluşmalarını sağlamak olduğunu ileri sürmektedir. Normalde olsa bir araya gelmeleri mümkün olmayan binlerce insan hac vesilesiyle hep birlikte ibadet edebilmektedirler. Perviz'in bu vahdet yorumunu Yüksel, perişanlık olarak nitelendirmektedir. Ona göre o kadar insanı her yıl bir araya getirmeye çalışmak olsa olsa zulümdür. Kur'an'da Allah bu ibadetin dört aya yayılabileceğini böylece herkese kolaylık olacağını söylerken Müslümanlar haccı iki güne sığdırarak kendilerine zulmetmektedirler. Öztürk de bu ibadetin üç aya yayılabileceğini söylemekte ve Müslümanların hac konusunda işleri kendilerine zorlaştırdıklarını düşünmektedir. Kur'an'da yapılması konusunda kesin emir içermeyen sa'yı da zorunluymuş gibi göstererek kendilerine zulmetmektedirler. Bu konuda daha farklı yorum

⁶⁵⁹ Yüksel, *age*, s. 103.

⁶⁶⁰ Kur'an Araştırmaları Grubu, *age*, s. 47.

getiren el- Meşriki haccı ibadet yerine görmemiş, önemli olanın Allah’a itaat etmek olduğunu söylemiştir. Ancak cemaatiyle her yıl hac ismini verdikleri toplantılar düzenlemiştir.⁶⁶¹

2.6. Mucizeler

Hindistan ve Türkiye Kurancılarının mucizeler hakkındaki fikirleri birbirinden farklıdır. Kurancılar genel olarak akla ve yoruma önem verirler. Hindistan Kurancıları yorumlama güçlerini bu alanda daha geniş kullanarak mucizeleri de yorumlamışlardır.

Seyyid Ahmed Khan, Allah’ın dünyayı yarattıktan sonra bazı kurallar koyduğunu ve bu kurallara zıt herhangi bir şeyin meydana gelemeyeceğini öne sürmüştür. Bu fikirden hareketle doğa kanunlarına zıt olan mucizeleri kabul etmemiştir. Kur’an’da geçen bu minvalden olayları her zaman yorumlamıştır. Khan’a göre ateş yakmak üzere yaratılmışsa herkesi yakmalıdır. Eğer bir kişi öldüyse ister inek parçasıyla ister uyanmakla hiçbir surette dirilemez. Çünkü kurallara aykırıdır. Deniz gel-git gibi tabi bir olay olmadığı sürece durduk yere yarılmaz. Khan, her mucizeyi bir doğa olayıyla ilişkilendirmek suretiyle mantıklı bir çerçeveye oturtmak istemiştir. Ahmedüddin Amritsari ve Perviz de bu noktada “sünnetullah”ı öne sürmüştür. Mucize olarak anlatılan şeyler sünnetullah’a aykırıdır ki Allah’ın kanununa aykırı hiçbir şey olamaz. O da Kur’an’daki mucizelere yorumlar getirmek suretiyle bu durumu çözmeye çalışmıştır.⁶⁶²

Türkiye Kurancılarından Atay mucizeleri kabul etmekle birlikte mucizelerin de diğer doğa kanunları gibi bir kurala tabi olduğunu söylemiştir. Bu düşünceye göre mucizeler düzenin bozulması anlamına gelmez. Sadece mucizenin kuralı insanlar tarafından bilinmediği için olağan üstü kabul edilirler. Allah’ın sözünün ve Allah’ın fiilinin birbirine ters düşmeyeceğini söyleyen Atay, Hindistan Kurancıları gibi mucizeleri bilinen doğa olaylarına bağlamaya çalışmaz. Yaşar Nuri Öztürk ve Edip Yüksel de Kur’an’da mucize olarak ne geçiyorsa hepsine iman etmişlerdir. Sadece Kur’an’daki mucizeleri açıklayıcı nitelikteki rivayetlere itimad etmemişlerdir ki zaten rivayet güvensizliği Kurancılığın özünde vardır. Ancak burada Edip Yüksel’in mucizeler hakkındaki düşüncesi farklıdır. Ona göre mucizelere iman bir şeyi değiştirmez. Çünkü onlar gözle görülmeyen olaylar olup sadece rivayettir. Bu bağlamda da 19

⁶⁶¹ İlâhi Bahş, age, s. 319.

⁶⁶² age, s. 339.

mucizesinin gözle görülen bir mucize olduğunu söyleyerek bu mucizenin sıkı savunuculuğunu yapmaktadır.⁶⁶³

Mucize konusunda Hindistan Kur'ancılardan farklı düşünen Çekralevi, Kur'an'da bahsedilen her mucizeyi kabul etmekle birlikte Hz. Muhammed'in tek mucizesinin Kur'an olduğunu söylemektedir. Çekralevi ile aynı düşüncede olan el- Meşriki ve Edip Yüksel'e göre de Hz. Peygamber'in tek mucizesi Kur'an'dır. Kur'an içindekiler kadar mucize olarak da yeterli bir kitaptır. Khan'ın ortaya attığı evrenin sebep- sonuca bağlı olması ve Allah'ın işlere karışmıyor oluşu fikrini Yaşar Nuri Öztürk kabul etmemiştir. Öztürk'e göre Allah'ın her an yaratma halinde olması evrene her an karıştığını göstermektedir.⁶⁶⁴

Kurancılar dinde bir diğer tartışmalı konu olan Hz. İsa hakkında da farklı görüş beyan etmişlerdir. Mucizeleri kabul etmeyen Ahmed Khan'a göre Hz. İsa babasız doğmamıştır. Onun babası Yusuf'tur. Çekralevi, Hz. İsa'nın ölmediğini ve kıyamet günü tekrar döneceği fikrini benimsemiştir. Mucizeleri ancak yorumlayarak mantıklı hale getirdikten sonra kabul eden Amritsari dayanak göstermeksizin Hz. İsa'nın da babası olduğunu iddia etmiş ve ölüm sebebinin yaşlılık olduğunu, dünyaya geri dönmeyeceğini ileri sürmüştür. Perviz, klasik görüşte Kur'an'da Hz. İsa'nın babası olmadığı için annesinin adıyla anıldığı fikrine karşı çıkar. Ona göre Hz. Musa'nın da annesi zikredilmektedir. Diğer peygamberlerin baba isimleri de geçmez. O halde Hz. Musa ve diğer peygamberlerin hepsi babasızdır. Bu mantıkla hareket eden Perviz, Hz. İsa'nın da normal insanlar gibi bir babadan olma ve bir anneden doğma olduğunu ileri sürmektedir. Hz. İsa yaşlılık sebebiyle ve bir daha geri dönmek üzere ölmüştür. Mucizeleri olduğu gibi kabul etmeyen Perviz rivayetleri ya reddetmiş ya da yorumlamıştır. Türkiye Kurancılarından Atay, Hz. İsa'nın geri dönmek üzere ölmüş olduğunu söylemekle yetinirken Yaşar Nuri Öztürk, eceliyle öldüğünü ve ruhunun yükseldiğini söylemiştir. Ona göre İsa'nın ölmeyip mehdi olarak geri döneceği inancı da batıldır. Yüksel ise Hz. İsa'nın babasız olduğunu kabul etmiş, asıldığını ve asıldıktan sonra bilincinin yükseltildiğini serdetmiştir. Görüldüğü üzere her Kurancı kendi yorumunu yapmış ve hiçbir rivayetlere bağlı kalmamıştır.⁶⁶⁵

Amritsari'ye göre Tevbe ve Enfal sureleri tek sure olduğu için Kur'an'da 113 sure vardır. Ancak bu sayı Edip Yüksel'e göre 19 mucizesine terstir. Kurandaki toplam sure sayısı

⁶⁶³ Öztürk, age, s. 342.

⁶⁶⁴ age, s. 345.

⁶⁶⁵ Bırışık, age, s. 302.

114 olmalıdır ki 19'un katı ortaya çıksın. Edip Yüksel'e göre bu mucize 1974 yılında keşfedildiğine ve Amritsari'nin bundan haberi olmadığına göre 113 sure tespiti kasıt içermemektedir.⁶⁶⁶

2.7. Toplumsal Meseleler

Hindistan ve Türkiye Kurancıları örtünme konusunda farklı düşünmektedir. Ahmed Khan, peçenin bir Müslümanın kadının en iyi âdeti olduğunu söylemiş, peçeye adet ve gelenek demesi bir tarafa, bunun güzel olduğunu dile getirmiştir. Ancak Türkiye Kurancıları peçe ya da çarşafı ağızlarına almamakla birlikte başörtüsünün kadına serbest olduğunu, tek zorunluluğun yakanın kapatılması olduğunu öne sürmüşlerdir. Yaka kapatıldıktan sonra kendisini ne kadar örteceğine kişi kendisi karar verir. Türkiye Kurancıları başörtüsünü geleneksel ve yöresel görmüşlerdir. Nasıl ki Kur'an'dan önce abdest almayı merasim olarak nitelendirdilerse, namazdan önce de örtünme zorunluluğu getirmeyi Müslümanları merasimlerle boğmak olarak değerlendirmişlerdir. Türkiye Kurancıları başörtüsü konusunda sergiledikleri bu esnek tavrın yanında kadının, çarşaf, peçe, haremlik selamlık gibi uygulamalarla toplumdan soyutlanmaya çalışıldığını söylemişler ve buna tepki göstermişlerdir.⁶⁶⁷

Modern dönemde İslam'ın eleştirildiği ya da dikkatleri üzerine çeken bir konu da çok eşlilik. Kurancılar çok eşliliğin İslam'ın emri olmadığını, sadece savaş gibi zaruri durumlarda izni olduğunu vurgulamışlardır. Kurancılara göre Allah'ın Kur'an'da çok eşliliği kadınlar arasında adaleti sağlamak gibi yerine getirilmesi imkânsız bir şarta bağlaması aslında buna çok istisnai durumlarda müsaade ettiğinin bir göstergesidir. Buna müsaade edilmediğinde insanların bu işi caiz olmayan yollardan halledeceği ve toplumsal olarak bozulma gerçekleşeceği Kurancıların ortak kanaatidir. Ahlaksızlık ya da zinanın yaygınlaşması çok eşlilik ile çözülebilir. Ancak Çekrilevi ve Amritsari adalet şartını yerine getirilmesi tamamen imkânsız olarak görmüş ve çok eşliliğin zarureten bile yapılamayacağını dile getirmiştir. Hatta Çekrilevi Hz. Peygamber'in de bu emre muhatap olduğunu ve onun çok eşle evli olmadığını dile getirmiştir. Perviz ise Hz. Peygamber'e çok eşlilik konusunda istisna tanınmadığını ve onun en fazla dört eşle aynı anda evli olduğunu iddia etmiştir. Bundan daha fazlasıyla evli olduğunu söyleyen rivayetler Perviz'e göre uydurmadır ki Kurancılar için rivayetlere güvensizlik duymak

⁶⁶⁶ İlâhi Bahş, *age*, s. 213.

⁶⁶⁷ *age*, s. 216.

anormal bir durum değildir. Kur'an'da Hz. Peygamberin kaç eşinin olduğunun söylenmemesinin rivayetleri reddetmede kolaylık sağladığı düşünülebilir.⁶⁶⁸

Kurancılar dua ve duanın kabulü noktalarında da farklı düşünceler öne sürmüşlerdir. Ahmed Khan'a göre dua hayatın gidişatını değiştirmez. Buna karşılık Kur'an'da Müslümanların dua etmelerinin istenmesi onların duanın psikolojik gücünden faydalanmalarını sağlamak içindir. Tanrı olsaydı kötülük olmazdı mantığını andıran bir anlayışla yola çıkan Khan, dualar kabul edilseydi muhtaç insan kalmazdı demektedir. Yaptığı bu yorumla hem Kur'an ayetini⁶⁶⁹ hem de görünen durumu bağdaştırmaya çalışmaktadır. Buna karşılık Perviz, duanın olayları etkileyeceği düşüncesini taşımaktadır.⁶⁷⁰

Kurancılar şefaati reddetmişlerdir. Şefaati garantilemeyi Çekralevi gibi kimi Kurancılar Yahudilerin ateşin kendilerine sayılı günlerde dokunacağı sözlerine benzetmiş, kimi Kurancılar ise şirk kabul etmiştir. Ancak Öztürk gibi bazı Kurancılarda nasıl olacağını ancak Allah'ın bilmesiyle birlikte şefaatin hak olduğunu düşünmektedirler.⁶⁷¹

Mürtede muamele konusunda da Hindistan ve Türkiye Kurancıları görüşlerini açıklamışlardır. Hindistan Kurancıları dinden dönene ceza verilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Perviz, onlardan farklı olarak bunun suç olmadığını ve haliyle ceza gerektirmediğini dile getirmiştir. Türkiye Kurancıları Perviz ile aynı düşünmüş, mürtedin cezalandırılmayacağını öne sürmüşlerdir.⁶⁷²

Perviz içki içene ceza verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yaşar Nuri Öztürk ise Kur'an'da böyle bir ceza olmadığından bunun zorunlu olmadığını söylemektedir. Ancak Kur'anî olmasa da toplum düzeni tehlikeye girerse müdahale edilebileceğini savunmaktadır.⁶⁷³

Türkiye Kurancıları Hindistan Kurancılarına oranla kadın haklarından daha fazla bahsetmişlerdir. Kadının evliliğe rıza göstermesinin şart olduğunu, boşanma hakkında söz sahibi olabileceğini, şahitliğinin geçerli ve kuvvetli olduğunu, kadının şahit olması için iki kadının şahitlik etmesi gerekmediğini söylemişlerdir. Erkekler gayrimüslim kadınlarla

⁶⁶⁸ İlahi Bahş, age, s. 181.

⁶⁶⁹ Mü'min suresi 23/ 60.

⁶⁷⁰ age, s. 266.

⁶⁷¹ Öztürk, age, s. 258

⁶⁷² Birışık, agm.

⁶⁷³ Öztürk, age, 38.

evlenebiliyorlarsa kadınların da gayrimüslim erkeklerle evlenebileceğini, kadınların da yönetici veya imam olabileceğini, Cuma namazının kadınlara da farz olduğunu öne sürmüşlerdir. Kadınlarla erkeklerin tokalaşmasının, aynı ortamda haremlik selamlık olmadan oturmalarının sakıncasız olduğunu, kadının örtünüp örtünmemesinin kendi tercihi olduğunu söylemişlerdir. Hindistan Kurancıları, bu konularda daha muhafazakâr davranmışlardır. Bunda hem bölgenin hem de devlet yönetim şeklinin etkisinin olduğu söylenebilir. Laik bir devlette yaşayan Türkiye Kurancıları, kadınlar konusunda daha serbest fikir beyanında bulunmuşlardır.⁶⁷⁴

Hindistan Kurancılarının Martin Luther'den ve Protestanlıktan etkilendiği söylenmiştir. “sadece Kutsal kitap” sloganıyla yola çıkan Protestanlığa karşı Hindistan Kurancıları “sadece” Kur'an mottosunu benimsemiştir. Ancak Türkiye Kurancılarından olan Öztürk, eğer birilerinden etkilenmek gerekiyorsa Martin Lutherler'den değil, Muhammed İkbal'lerden Mehmet Akif Ersoy'lardan etkilenmek gerektiğini söylemiştir. Bu durumda Ahmed Khan ile başlayan Kurancılığın, yüzünü Batıya dönme doktrini Türkiye Kurancılarında yüzünü Doğuya dönmek olarak değişmiştir.⁶⁷⁵

Genellikle Hindistan'daki Kurancıların, âlimlerin ortak fetvasıyla küfrüne karar verilmiş, kitaplarına yasak getirilmesi sebebiyle de çalışmalarına çoğu zaman ulaşamamıştır. Türkiye'de Kurancılar ise tepkisel karşılanmalarına rağmen sadece hadis ve sünneti tamamen inkâr eden Edip Yüksel mürted olmakla suçlanmıştır. Ancak bu suçlamalar bireysel olarak yapılmış, toplu fetvaya dönüşmemiştir. Ayrıca Türkiye'deki Kurancılara bazı zamanların istisnası olmak üzere genel olarak yayın yasağı getirilmemiş ve devamlı surette kitapları toplatılmamıştır.⁶⁷⁶

Şahıslardan bağımsız olarak Kalemçiler, yola çıktıkları “Kur'an'a dönüş” sloganıyla, mevlid kandili gibi sonradan ortaya çıkma gün ve gecelere gösterdikleri tepkilerle, Kur'an merkezli yaşamadıkları için bugün Müslümanlar arasında ihtilafın olduğuna dair görüşleriyle, mezheplerin ya da geleneğin Kur'anın önünü kapatmaya çalışması hakkındaki eleştirileriyle 2000'li yıllarda çıkan Kurancılık-Mealcilik türüne benzemektedirler. Kur'an'ın önüne geçmeye çalışan her kaynağın şirk unsuru, bu durumu savunanlarınsa müşrik olduğu yönündeki benzetmeleriyle, Kur'an'da her şeyin olduğunu öne sürmeleri, Kur'an'ın herkes tarafından

⁶⁷⁴ Kur'an araştırmaları Grubu, *age*, s. 193.

⁶⁷⁵ Birışık, *age*, s. 256.

⁶⁷⁶ Yüksel, *age*, s. 59.

anlaşılması kolay bir kitap olduğunu düşünmeleri, tasavvufa ve tefsirde İsrailiyata gösterdikleri tepkileriyle de son dönem Kurancılığını çağrıştırmaktadırlar. Aynı şekilde İslam ve İslam kültürü ayırımı yapmaları, hadiste, sadece ravilerin araştırılmasına karşı çıkıp metinlerin doğruluklarının incelenmesine dair ısrarları, ilk dönemlerde ortaya çıkan fırkaların kendi görüşlerini desteklemek amacıyla hadis uydurmalarının hadislere olan güveni sarstığını düşünmeleri son dönem Kurancıları anımsatmaktadır.⁶⁷⁷

Kalemcilerin Hz. Peygamber'in putlaştırılmasına yaptıkları vurgu, Müslümanların kelami tartışmalarla boğulduğunu düşünmeleri, atacılık, taklitçilik, akıl vurguları, neshi ve şefaati reddetmeleri, Hz. Muhammed'e itaate sünnete itaat değil, Kur'an'a itaat anlamı vermeleri sadece Kur'an düşüncesinde olanlarla aynı çizgide görülmelerine sebep olan fikirleridir. Ancak bunun yanında, 2000 sonrası Kurancılar gibi ibadetler hakkında görüş beyan etmemeleri, hatta klasik düşüncedeki ibadet sistemini kabulleri, 19 mucizesi fikrine verdikleri tepki onları son dönem Kurancılarından ayırmıştır. Türkçe ibadet vurgusu yapmamaları hatta buna karşı çıkmaları, ayetlere yoğun bilimsel manalar ve yorumlar vermemeleri de onları diğerlerinden ayıran bir farklılık sebebidir. Kalemciler, klasik Kurancılarda görülen Kur'an'daki bilimsel ayetlerin yorumuna odaklanma ya da günümüzün ilerlemiş biliminin asırlar öncesinden Kur'an tarafından bildirildiğini öne sürme durumunu eleştirmişler ve bunu aşağılık kompleksi olarak görmüşlerdir. Kalemciler ile Kurancılar arasındaki benzerliğin cemaatleşmeme olduğu söylenebilir. İki grup da bir cemaate bağlı hareket etmekten ziyade bireysel hareket etmişlerdir. Kalemcilerin dine sonradan yapılan eklemelerin dini karmaşık bir "orman" haline getirdiğini söylemeleri sonraki Kurancıların dini "çorba"ya benzetmiş olmalarıyla uyum sağlamaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in günahsız olduğuna inanmaları ve hadis ve sünneti tamamen silmediklerini söylemeleri Kalemcileri sonraki Türkiye Kurancılarından ayırmıştır.⁶⁷⁸

⁶⁷⁷ Altınsu, *agm*.

⁶⁷⁸ *agm*.

SONUÇ

17. y.y.'dan itibaren dünyadaki dengeler Batıda gelişen olaylarla birlikte değişmeye başlamıştır. Bu olaylara paralel olarak Batıda ilerleyen bilimi, İslam dünyası geriden takip etmiştir. Bir dönemden sonra Batının gittiği yerlerde yerleşme ve sömürge anlayışını hayata geçirmesiyle güçten düşen İslam ülkeleri direncini kaybetmiştir. Batı ülkelerinin güçlenerek Müslüman ülkelerde hâkimiyet kurma isteklerinin azalmaması ve belli bir döneme has olmaması Müslümanları çözümler aramaya yöneltmiştir.

Devletlerinde ve günlük yaşantılarında İslam'ı kıstas alan ve hayatlarında Müslümanlık vurgusu yapan ülkeler, Batının geçici olmadığı anlaşılan ilerleme hızını nasıl keseceklerine ya da en azından bu hıza nasıl yetişebileceklerine dair çözümü yine İslam'da aramışlardır. Eğer Müslümanların filhal yaşadıkları İslam, revize edilirse Müslümanlar çağı yakalayabileceklerdir. Bu anlayışa göre, çağlar boyunca üzerine yeni kurallar eklenerek giden İslam, adeta Müslümanların ayağına pranga olmuştur. Müslümanlar eğer kendilerini yavaşlatan ve engelleyen İslam'ı bırakır ve saf İslam'a geri dönebilirlerse ortada sorun kalmayacaktır. Müslümanların, Hristiyanlıkta yapılan Protestanlık reform hareketini baz alarak insanlar ve kutsal kitap arasına aracı koymayı reddetmek olarak adlandırdıkları bu çözüm tarihe Kurancılık olarak geçmiştir. Bu anlayışa göre her Müslüman Kur'an'ı herhangi bir aracı olmaksızın kendi kendine anlayabilir. Çünkü Kur'an kendine dair her türlü açıklamayı ihtiva etmektedir. Ayrıca Kur'an anlaşılması kolay bir kitap, İslam ise hem anlaşılması hem uygulanması kolay bir inançtır. Ancak hadis de dâhil olmak üzere fıkıh, tefsir, tasavvuf gibi sonradan ortaya atılan her ilim veya mezhepler sahih olmadıkları gibi yanlış birçok uygulamayı da dine getirmiş ve bu da dini zorlaştırmıştır. Aradaki zaid bütün unsurlar kaldırılmalı ve insan Kur'an ile bizzat muhatap olmalıdır. Batıdaki akıl ve bilim vurgusundan dolayı Kurancılık akımının yakıtı akılcılık olmuştur. Bu akıma göre insan sonradan ihdas edilen birçok ilimle değil akılla Kur'an'ı anlayabilir.

İslam dünyasında Hindistan İngiliz sömürüsü ve işgaliyle sarsılınca işgale zemin hazırlayan zayıflığın, Seyyid Ahmed Khan olmak üzere, Hindistan'daki bazı Müslümanlar tarafından Kur'an ile araya konulan mesafeden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Onlara göre otorite konusunda Kur'an'a denk olarak hadisleri görmek şirk unsurudur ki şirke batan bir toplumun kurtulması düşünülemez. Hadisleri ve diğer ilim dallarını Kur'an'ın açıklayıcısı olarak görmemeleri, akla verdikleri büyük önem ve Kur'an'ın birçok manalara gelebilecek

yapısından yola çıkarak Hindistan Kurancıları öznel yorumlarla Kur'an'ı anlamaya çalışmışlardır. Kurancılık akımının ana yapısını oluşturan Seyyid Ahmed Khan'dan sonra Hindistan Kurancıları cemaatler kurarak ilerlemişlerdir. Ancak yine akla tanıdıkları geniş özgürlük sayesinde farklı cemaatler arasında farklı görüşlere sahip olmakla kalmamışlar aynı cemaat içerisinde bile farklı görüşler ve farklı uygulamalar serdetmişlerdir. İnançtan ibadetlere kadar her alana sıçrayan farklı görüş silsilesine rağmen Hindistan'da zuhur eden Kurancılık akımında, ortak paydanın tek kaynak olarak Kur'an'ı kabul etmek olduğu söylenebilir.

Hindistan'dan sonra Mısır işgalle karşı karşıya kalınca çözüm bulma çabaları kendini Mısır'da da Kur'an ile ilişki kurmak olarak göstermiştir. Mısır'dan sonra ise Müslümanların durumlarına çözüm bulma çabası Türkiye'ye geçmiştir. Türkiye'nin diğer iki ülkeden farklı somut olarak müdahaleye uğramamış olmasıdır. Ayrıca Türkiye'de Kurancılık Hindistan ve Mısır'da görüldüğü zamandan çok sonra ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Mehmet Akif Ersoy gibi insanların Kur'an ve Kur'an'ın şekillendirdiği hakiki Müslüman örneği, Müslümanın ezilmemesi ve güçlü olması gerektiği veryansı Kurancılık kapsamında değerlendirilebilirse de Türkiye'de Kurancılık akımı 2000'lerin ilk yıllarıyla dikkat çekmeye başlamıştır.

Osmanlı'dan sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin laikliği benimsemesiyle ülkede oluşan yeni durum insanları Kur'an'a yöneltmiştir. Ülkede oluşan karmaşanın içinde tek kurtuluşun Kur'an'dan çıkabileceği düşünülmüştür. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemindeki boşlukta halkın dini konulardaki eğitimsizliği de dikkate alınarak öze dönüş ve böylece güçleniş sloganı kendini hissettirmeye başlamıştır. Bu konuda Kalem dergisi ve bu dergi etrafında toplanan gençler, her ne kadar sadece Kur'an vurgusu yapmamış olsalar da, dikkat çekmiştir. Daha sonra Hüseyin Atay, Yaşar Nuri Öztürk ve Edip Yüksel daha belirgin Kurancılık görüşleriyle ortaya çıkmışlardır.

Hindistan'da her Kurancı cemaat için mescidin dahi ayrı olduğu bir yapı varken aynı ayrım Türkiye Kurancıları için söylenemez. Bunun yanında bir kıstasa bağlı gitmedikleri için ya da Kur'an'ı kısıtlayıcı ölçülerle okumadıkları için inanç ve ibadet alanlarında Hindistan ve Türkiye Kurancıları arasında birçok fark vardır. Bu farklar, akılcılık ve öznellikten dolayı iki ayrı ülke Kurancılarının farklılıklarını bulmaktan ziyade aynı grubun farklılıklarını bulmaya benzetilmektedir.

Hindistan ve Türkiye Kurancılık akımları arasında esasen organik bir bağ bulunmamaktadır. Yani Türkiye Kurancıları Hindistan Kurancıları ile irtibat halinde olmamışlardır. Farklı zamanlarda Kurancılık akımının dalgalarından etkilenmeleri bunu ispatlar niteliktedir. Türkiye Kurancıları görüşlerini oluştururken ve anlatırken daha çok Mısır Kurancılarından alıntılar yapmışlardır. Bu şekilde doğrudan olmasa da dolaylı olarak Kurancılık akımının anavatanı olan Hindistan'dan etkilendikleri söylenebilir. Bilinçli bir takip ve benimseme olmaksızın inanç ve ibadet alanlarında Hindistan ve Türkiye Kurancıları arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Kur'an'ı tek kaynak kabul etmeleri, hadisleri metin ve sened açısından tartışmaya açmaları, herhangi bir şeyi Kur'an'a denk görmeyi şirk olarak nitelermeleri, Hz. Peygamber'in dinde tek başına kaynak olmadığını söylemeleri ve onun insan yönünü vurgulamaları bu benzerliklere örnek verilebilir. Akılcılığa verdikleri önem yüzünden öznelliklerinin baskın olması, geleneğe gösterdikleri tepki, içtihadı tanıdıkları geniş alan iki Kurancı grubu birbirine benzetmektedir. Ayrıca iki grup da dünyadaki bilim rüzgârına paralel olarak Kur'an'ın ve İslam'ın aslında bilime ne kadar önem verdiğine dair Kur'an ayetlerini öne çıkarmaya çalışmışlardır.

Kurancılar dindeki fazlalıkları sıralarken ilk olarak hedefe hadisleri almaktadır. Önce, gelen rivayetlerin doğruluk payını tartışmışlar, sonra da rivayetler doğru bile olsa hadislerin insan sözü olduğu için kabul edilemeyeceğinden bahsetmişlerdir. Ancak bir insan sözü olarak kendi değerlendirmelerini ve Kur'an'dan çıkardıkları hükümleri söyleyebilmişlerdir. Üstelik tekil bir insan olarak Hz. Peygamber'in sözlerinin takibini eleştirirken her insanın, ayrı ayrı Kur'an'dan anladığını takip edebileceğini ileri sürmüşlerdir. Hadisler, dinde bir boşluğu dolduruyor olacak ki Kurancılar hadisleri devreden çıkarınca oluşan boşluğa kendi görüşlerini ve çıkarımlarını koymuşlardır.

Kurancıların, Müslümanların Batı karşısındaki durumunu değerlendirirken yaptıkları Kur'an ve gelenek bazlı yorumların yanıltıcı olduğu söylenebilir. Müslümanların, Kurancıların eleştirdiği sistemle yüzyıllarca dünyanın öncü gücü olmaları bu tespitemizi desteklemektedir. Kurancıların öne sürdükleri çözümlere rağmen Batının gerilememesi veya Müslümanların eski kuvvetli günlerine dönmemesi çözümün yanlış yerde arandığına işaret olarak kabul edilebilir. Bundan sonrası için merkeze Kur'an alınsın veya alınmasın Batı devreye yeni bir unsur olan teknolojiyi sürmüştür. O halde İslam dünyası da gündemine fiilî olarak teknolojiyi almalıdır. Çünkü modern dünyada güç ve hakimiyet, teknolojiye ileriye iletilmektedir.

KAYNAKÇA

- AHMED, Aziz, *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.
- ALTINSU, Lütfi, “Ne Yapmak İstedik?”, *Kalem*, S.19-24, Aralık 1989, 15-19.
- ALTUNTAŞ, Halil ve ŞAHİN, Muzaffer, *Kur'an'ı Kerîm Meâli*, 10. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2009.
- ATAY, Hüseyin. “Dinde Reform”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C. 8, S. 1, 2002, 20-26.
- ATAY, Hüseyin vd. *İslam Gerçeği*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 5. Basım, 1995.
- ATAY, Hüseyin, *İslam'ı Yeniden Anlama*, 5. Baskı, Atay ve Atay, Ankara 2001.
- ATAY, Hüseyin, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I-III*, 2. Baskı, Atay Yayınevi, Ankara 1997.
- ATAY, Hüseyin, *Kur'an'a Göre Araştırmalar V*, 2. Baskı, Atay Yayınevi, Ankara 1995.
- ATAY, Hüseyin, *Kur'an'da İman Esasları ve Kader Sorunu*, 4. Baskı, Atay Yayınları, Ankara 2013.
- ATEŞ, Süleyman, “Kur'an'ın Bütün Ayetleri Muhkemdir”, *Kalem*, 13-14 Şubat 1989, 11-12.
- AVNİ, Hüseyin, “Kur'an'da Şefaât Kavramı”, *Kalem*, 19-24 Aralık 1989, 11.
- BAĞÇIVAN, Mehmet, “Modernleşmenin Tefsirde İki Komplikasyonu: Kurancılık- Mealcilik ve Tarihsehcilik”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C.8, S.1, 15 Haziran 2021, 1-17.
- BALJON, Johannes Marinus Simon, *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, Fecr Yayınları, Ankara 1994.
- BALJON, Johannes Marinus Simon, *The Reforms and Religious Ideas of Sir Sayyid Ahmed Khan*, Orientalia Publishers, Lahore 1958.
- BAYRAKTUTAR, Muammer, *İmâm Şâfiî'de Lafza Bağlı Sünnet Yorumu*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış DR Tezi, Ankara 2006.
- BELİRTİLMEMİŞ, “Kalem'den Bir Değerlendirme: 12 Ayın Ardından”, *Kalem*, S.12, Aralık 1988, 2.
- BELİRTİLMEMİŞ, “Kur'an'da Resuller ve Hz. Peygamber”, *Kalem*, S. 15-16 Nisan 1989, 10.
- BELİRTİLMEMİŞ, “Oruçta Kefaret Meselesi”, *Kalem*, S. 4 Nisan 1988, 6.
- BERBER, Osman, “İsrailiyattan Kalkarak Tefsir Yazmak”, *Kalem*, S. 2, 1988, 14-15.
- BİRİŞİK, Abdulhamit, *Hind Altkütası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, 3. Basım, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/ 870), *el-Câmi' u's-şahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413.

BULUT, Zübeyir, “Kur'an'ın Okunmasına Dair”, *Kalem*, S. 2, Şubat 1988, 16.

BÜYÜKKARA, Mehmet Ali, *Çağdaş İslâmî Akımlar*, 2. Basım, Kalisk Yayınları, İstanbul 2016.

CÜNDİOĞLU, Dücan, “Kıyas Öfkenin Ateşini Söndürür”, *Kalem*, S. 2, Şubat 1988, 8-9.

CÜNDİOĞLU, Dücan, “Kur'an Hakkında Şüphe ve Tereddütler”, *Kalem*, S. 5, Mayıs 1988, 8- 11.

CÜNDİOĞLU, Dücan, “Kur'an Hakkında Şüphe ve Tereddütler 2”, *Kalem*, S.6, Mayıs 1988, 8.

CÜNDİOĞLU, Dücan, “Türkiye'deki Kur'an ve Hadis Çalışmaları Hakkında Tespitler”, *Kalem*, S. 3 Mart 1988, 10.

ÇAKIR, Ruşen. *Ayet ve Slogan*, 1. Basım, Metis Yayınları, İstanbul 1990.

ÇAVDAR, Şevket, “Arapça ve Kuran Üzerine Birkaç Not”, *Kalem*, S.6, Haziran 1988, 11.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-. *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413.

DAUDÎ, Zaferullah, *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

DEMİR, Mustafa “Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine Bir Giriş Denemesi”, *Kalem*, S.5, Mayıs 1988, 15.

DEMİRCİ, Muhsin, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 4. Basım, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2021.

DÜZGÜN, Şaban Ali “Kur'ana Dönüşte Öncü Bir İsim: Hüseyin Atay”, *Demokrasi Platformu* C. 2, S. 8, 2006, 41-70.

DÜZGÜN, Şaban Ali *Seyyid Ali Khan ve Entelektüel Modernizmi*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es- Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413.

ERSİN, Mehmet Akif, “İlmin Kaynağı Üzerine”, *Kalem*, S.1, Ocak 1988, 10-11.

ERSİN, Mehmet Akif, “İslâmî Kökenciliğin Bir Tezahürü: Mealcilik (mi?)”, *İslâmiyât* C. 10, S. 2, 2007, 147-160.

ERSİN, Mehmet Akif, “Kur'an'ın Beyana İhtiyacı Var mı?”, *Kalem*, S. 3, Mart 1988, 6-7.

ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.

GÖRMEZ, Mehmet, “Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler üzerine”. *İslâmiyât*, C.3, S. 1, 2000, 11-31.

GÜVEN, Şahin. “Kur’âniyyûn Ekolü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi-”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 11, 2001, 385-408.

HATİPOĞLU, İbrahim, *İslam Dünyasının Çağdaşlaşma Serüveni*, Hadisevi, İstanbul 2004.

HATİPOĞLU, İbrahim, *İslam’da Yenilenme Düşüncesi Açısından Modernistlerin Sünnet Anlayışı*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış DR Tezi, İstanbul 1996.

İLAHİ BAŞ, Hadim Hüseyin, *El-Kur’âniyyûn ve Şübühâtühüm Havle’s- Sünne*, 2. Basım, Mektebetü’l- Mekkiyye, Suud-i Arabistan 2000.

KALKAN, Süleyman, “İslami Yayıncılık ve Fikri Değişim”, *Kalem*, S.8, Ağustos 1988, 16.

KALKAN, Süleyman, “Kur’an’ın Hedeflediği İnsan”, *Kalem*, S.2 Şubat 1988, 1.

KALKAN, Süleyman, “Liderler de Ölür”, *Kalem*, S.17-18, Haziran 1989, 1.

KALKAN, Süleyman, “Paylaşmak”, *Kalem*, S.6, Haziran 1988, 1.

KARA, İsmail, “Tarih ve Hurafe: Çağdaş Türk Düşüncesinde Tarih Telâkkisi”, *Türklük Araştırma Dergisi* S. 11, 2002, 31-70.

KAVAK, Özgür, “Modernizmin Dönüştürücü Etkisi: Seyyid Ahmed Khan ve Ahkâmın Dünyevileşmesi”, *Dîvân İlmi Araştırmalar*, S. 14, 2003, 137-164.

KAYA, İlhan, “Bilgi ve Haberde Güvenilirlik Sorunu”, *Kalem*, S. 3, Mart 1988, 16.

KAYA, İlhan, “Filistin Üzerine Kısa Bir Yazı”, *Kalem*, S. 10-11, Kasım 1988, 14-16.

KIRBAŞOĞLU, GÜLER, Hayri, İlhami, “Kur’an’a Adanmış Bir Ömür Kemal Kelleci ile Bir Söyleşi”, *İslâmiyât/ Kitâbiyât Bülten*, 16.

KÖKSOY, Süleyman, “Fısk ve Fâsık”, *Kalem*, S. 10-11, Kasım 1988, 8-9.

KÖKTAŞ, Eyüp, “Kur’an’ın Kesintisiz Mesajı: Tevhid”, *Kalem*, S. 10-11, Kasım 1988, 17.

KURAN ARAŞTIRMALARI GRUBU, *Uydurulan Dîn ve Kur’an’daki Dîn*, 13. Basım, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2009.

MERTOĞLU, Suat. “Doğrudan Doğruya Kur’an’dan Alıp İlhamı’: Kur’an’a dönüşten Kur’an İslam’ına”, *Dîvân*, C. 15, S.28, 2010, 69-113.

MÜSLİM, Ebü’l-Hüseyin b. el-Haccâc b. Müslim. *el-Câmi ‘u’s-şahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

ÖZCAN, Azmi, *Pan- İslamizm*, 2. Baskı, İSAM Yayınları, Ankara 1997, 206-211.

ÖZTÜRK, Mustafa, *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kurancılık*, 4. Basım, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

ÖZTÜRK, Mustafa, “Modern Döneme Özgü Bir Kuran Tasavvuru”, *Marife* C. 10, S. 3, 2010, 39.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *İslam Nasıl Yozlaştırıldı*, 8. Basım, Yeni Boyut, İstanbul 2000.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslam*, 9. Basım, Yeni Boyut, İstanbul 1995.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri *Yeniden Yapılanmak*, Yeni Boyut, İstanbul 1995.

SİDDİQİ, Mazheruddin, “Religious Thought of Sir Sayyid Ahmad Khan”, *Islamic Studies* C. 6, S. 3 1967, 289-308.

SOYALAN, Mehmet, “Başkaları Adına Yaşamak”, *Kalem*, S. 3, Mart 1988, 1.

SOYALAN, Mehmet, “Diyamet Mealini Değiştirmelidir”, *Kalem*, S. 17-18, Haziran 1989, 19-21.

SOYALAN, Mehmet, “Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım 2”, *Kalem*, S. 13-14, Şubat 1989, 15.

SOYALAN, Mehmet, “Kur'an'ın Gerekliliği ve Yeterliliği Üzerine”, *Kalem*, S. 9, 1988, 7-13.

SOYALAN, Mehmet Yaşar, “Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım”, *Kalem*, S. 12, Aralık 1988, 7-8.

SOYALAN, Mehmet Yaşar, “Kur'an'da Herşey Yazılıdır Öyle mi?”, *Kalem*, S. 10-11, Kasım 1988, 13.

TEKİNEŞ, Ayhan, “İlk İslam Rasyonalistleri Mu'tezile ve Sünnet”, *İLAM Araştırma Dergisi*, C. 3, S. 1, 87.

TROLL, Christian, “Sayyid Ahmad Khan and The Nineteenth Century Renewal of Ilm Al-Kalam”, *Journal of Islamic Research*, C. 8, S. 1, 1995, 35-64.

YELKEN, Ramazan, “Anlamadan Kur'an Okumak”, *Kalem*, S. 3, Mart 1988, 13-14.

YELKEN, Ramazan, “İnananlar İçin Hala Vakit Gelmedi mi?”, *Kalem*, S. 1, Ocak 1988, 14-15.

YELKEN, Ramazan, “Kellelerini Uçuruyordum Muhalliflerimin”, *Kalem*, S. 7, Temmuz 1988, 16.

YILDIRIM, Enbiya, “Kuran ile Yetinme Söyleminin Çıkmazları”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, C. 7, S. 8, 2018, 52.

YÜCEL, Ahmet, *Hadis Tarihi*, 11. Basım, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

YÜKSEL, Edip, *Mesaj Kur'an Çevirisi*, 5. Basım, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2012.

YÜKSEL, Edip, *Norşin'den Arizona'ya Sıradan Bir Adamın Sıradışı Öyküsü*, 2. Basım, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2015.

YÜKSEL, Edip, *Üzerinde 19 Var*, 1. Basım, AD Yayıncılık, İstanbul 1997.

ZÜLALOĞLU, Fevzi, *Temel Kaynağımız Kur'an*, 2. Basım, Ekin Yayınları, İstanbul 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://islamansiklopedisi.org.tr/zahiriyye>, (Erişim Tarihi: 03.06.2022/ 17:00)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-hazm#1> (Erişim Tarihi: 03.06. 2022/10:00)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kuraniyyun> (Erişim Tarihi: 05.06. 2022/13:00)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/perviz-gulam-ahmed> (Erişim Tarihi: 07.06. 2022/ 10:30)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/mutezile> (Erişim Tarihi 03. 06. 2022/02:00)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/haber-i-vahid#1> (Erişim Tarihi: 03. 06. 2022)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hariciler#1> (Erişim Tarihi: 03. 06. 2022)

<https://archive.org/details/jemes/page/n129/mode/2up> (Erişim Tarihi: 03. 06. 2022)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/inayetullah-han> (Erişim Tarihi: 07.06. 2022/ 14:00)

http://isamveri.org/pdfdrg/D192878/2010/2010_MERTOGLUMS.pdf (Erişim Tarihi: 04/10/ 2021)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ezarika> (Erişim Tarihi: 03. 06. 2022)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan#3-tarih> (Erişim Tarihi: 05. 06. 2022)

http://isamveri.org/pdfdrg/D01910/2007_1/2007_1_OZTURKM.pdf (Erişim Tarihi: 07. 06. 2022)

<http://www.yasarsoyalan.com/2016/02/mealcilik-tartsmalarna-katk-veya-gec.html> (Erişim Tarihi: 10. 10. 2022/ 19:30)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/haber-i-vahid#2-kelam> (Erişim Tarihi: 03. 06. 2022)

<file:///G:/Edip%20Y%C3%BCksel%20-%20Kuran%20%C3%87evirilerindeki%20Hatalar.pdf> (Erişim Tarihi: 08. 10. 2022/ 15:00)

<file:///G:/tezkiratul%20huffaz.pdf> (Erişim Tarihi: 05. 06. 2022)

[Questioning The Authority Of The Past By Ali Usman Qasmi : Ali Usman Qasmi : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim Tarihi: 26.03.2023/ 09:00)

[Quran And Evolution: Selected Writings Of Inayat Ullah Khan Al-Mashriqi : Nasim Yousaf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim Tarihi: 01.03.2023/ 10:00)

[Man's Destiny By Allama Mashriqi : Nasim Yousaf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim Tarihi: 24.03.2023/ 10:20)

["Khaksar Tehrik Ki Solah Salah Jidoo Juhad" by Safdar Saleemi : Nasim Yousaf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim Tarihi: 26. 03.2023/ 12:45)

[khaksar-movement in india.pdf](#) (Erişim Tarihi: 24.03.2023/ 12:30)

[Dars-e-Quran Surah Al Hasher Ayah 01 to 10 by G A Parwez recorded by tolueislam : Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim Tarihi: 27.03.2023/ 07:10)

[Quran's constitution in an islamic state : Allama Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim T:28.03.2023/ 08:30)

[Literature of Ghulam Ahmed Parwez: The Actual Status of Hadith by Ghulam Ahmed Parwez \(allamaparwez.blogspot.com\)](#) (Erişim Tarihi: 29.03.2023/ 18:30)

[Quran's constitution in an islamic state : Allama Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim Tarihi: 25.03.2023/ 09:15)

[Literature of Ghulam Ahmed Parwez \(allamaparwez.blogspot.com\)](#) (Erişim Tarihi: 25.03.2023/ 10:33)

[POLITICAL SYSTEM: PART I by Allama Ghulam Ahmad Parwez | Allama Ghulam Ahmad Parwez | New Age Islam | Islamic News and Views | Moderate Muslims & Islam](#) (Erişim Tarihi: 26.03.2023/ 20:08)

[Darse Quran Sura Al Maaidah 04 Ayah 38 to 44 by Ghulam Ahmed Parwez : Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim Tarihi: 27.03.2023/ 14:30)

[Quran Laxicon \(english translation of Lughat ul Quran\) by Ghulam Ahmed Parwez : Ghulam Ahmed Parwez : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#) (Erişim Tarihi: 28.03.2023/ 16:48)

ÖZGEÇMİŞ